

KRIJGSKUNDIGE MENGELINGEN,

MEERENDEELS

BIJEENGEBRAGT UIT DE VROEGERE JAARGANGEN

VAN DEN

MILITAIRE-SPECTATOR,

TIJDSCHRIFT VOOR HET NEDERLANDSCHE LEGER.

DERDE DEEL.

TE BREDA,
BIJ BROESE & COMP.

1858.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

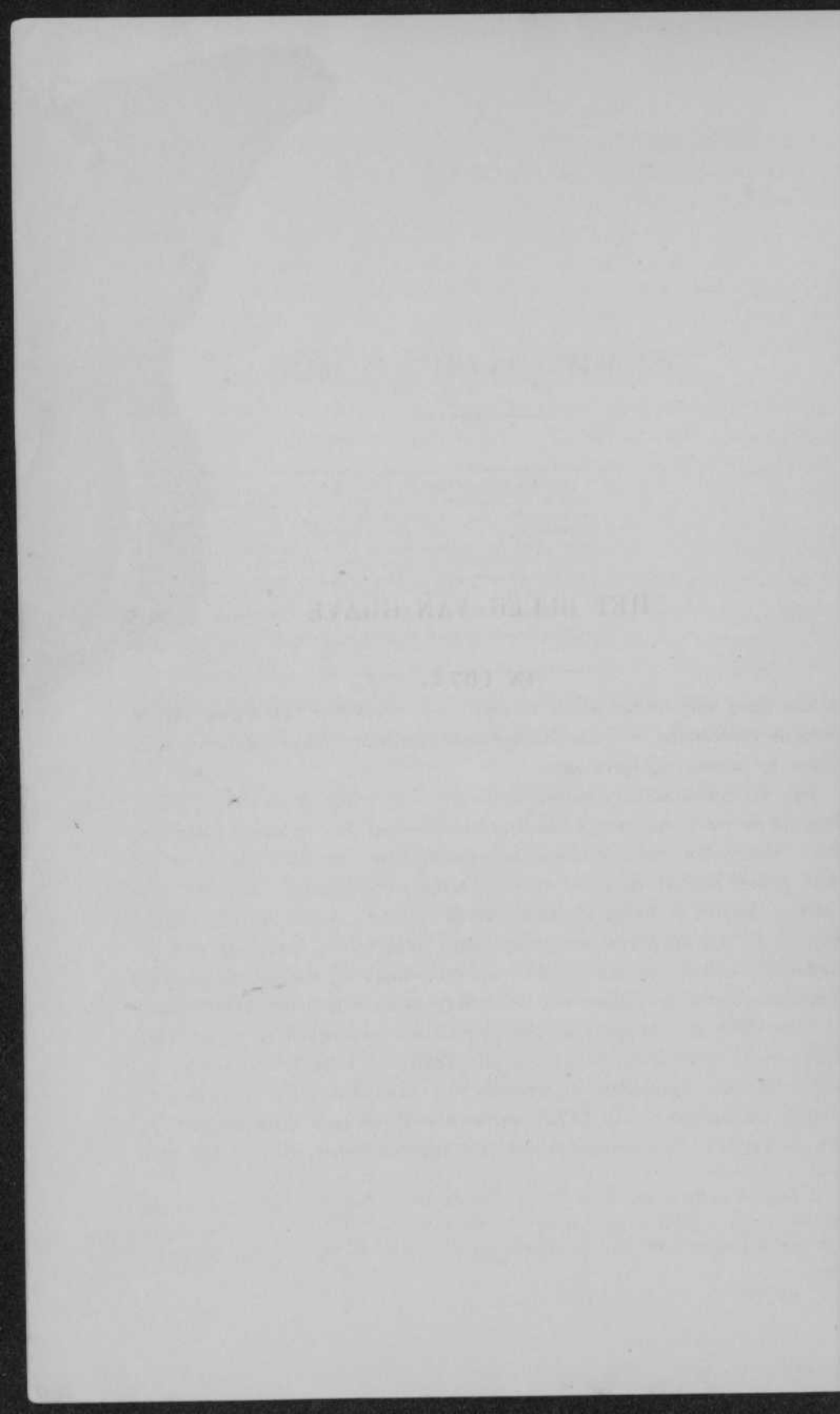
PHYSICS 101

INHOUD.

Het beleg van Grave in 1674, door J. G. MERKES VAN GENDT...	Blz. 4.
Verhaal der krijgsverrigtingen in het landschap <i>Rauw</i> , ter westkust van <i>Sumatra</i> , gedurende het jaar 1833, en van de heldhaftige verdediging van het fort <i>Amerongen</i> , door H. M. LANGE.	» 84.
Togt naar de Kust van Guinea, in de maanden Junij, Julij en Augustus van het jaar 1838, door J. C. VAN RIJNEVELD.....	» 155.
Bijdragen tot de krijgsgeschiedenis van Nederlands Indië.	
a.) ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN, door H. M. LANGE.....	» 181.
b.) Mislukte opmarsch naar Bondjol en terugtogt (1833), door J. C. BOELHOUWER	» 188.

HET BELEG VAN GRAVE

IN 1674.

HET BELEG VAN GRAVE IN 1674.

„Certains Commandans ont foncièrement l'ame plus ou moins bénévole, et ne manquent pas d'en faire preuve pendant le siège, soit un peu plutôt, ou un peu plus tard; quant à certains autres commandans, il en est, desquels on peut dire, qu'ils ont réellement le diable au corps: les commandans de ce genre, qui ne cessent à se défendre à outrance sont vraisemblablement peu au fait des calculs, mêlés d'arithmétique ordinaire, et d'après lesquels d'habiles ingénieurs savent, à ce qu'on dit, déterminer et prédire la durée nécessaire d'un siège.”

MORLEY, *Réflexions critiques sur l'art de fortifier*, p. 132.

Qui cède en combattant ne perd rien de sa gloire.

LIADIÈRES, *Jean-sans-Peur*.

Het beleg van Grave wordt te regt, — vooral met betrekking tot de schoone verdediging, — voor een der merkwaardigste en leerrijkste van vroegeren en lateren tijd gehouden.

Een der Fransche bevelhebbers in Grave, waarschijnlijk DE BETOU, heeft, kort na de verovering een weidsch geschiedverhaal der verdediging geschreven. Onder den titel: *Rélation du siège de Grave en 1674*, is dit relaas door geheel Europa verspreid en in vele talen overgebracht. In 1736 verscheen daarvan in Frankrijk eene tweede uitgave, welke van hoogerhand aan al de wapenkorpsen ter lezing werd aanbevolen, ten einde met dit treffende voorbeeld te staven, wat van eene dappere, trouwe en gewillige bezetting, onder de leiding van een wakkeren en beleidvollen bevelhebber, te verwachten is. Wegens de gewigtige lessen en wenken in gezegd verhaal vervat, werd daarvan nog ten jare 1815, op hoog bevel, een exemplaar aan den Franschen opperbevelhebber van Grave, ter zijner onderrigting, toegezonden. In 1774 verscheen te Parijs eene derde uitgave van het werkje (1). Dit verhaal is met vele bijzonderheden, belangrijker voor

(1) Nog een ander verhaal is in 1733 te Parijs gedrukt, geschreven door GUILL. LUINE, *Rélation de tout ce qui s'est passé pendant le siège de Grave en 1674*, in 4e, welke uitgave zelfs niet eene eerste was. Alle nasporingen om dit stuk te verkrijgen zijn vruchteloos geweest.

dien tijd dan voor eene blijvende krijgskundige waarde, geschreven, en draagt ook hier en daar de bewijzen van een overspannen hoogmoed en overdreven lof der bezetting; gepaard met enkele onnaauwkeurigheden in feiten, plaatselijke aangelegenheden, misstellingen in namen van personen en tijd.

Behalve dit verhaal hebben wij omtrent dit beleg almede geraadpleegd het *JOURNAEL OF DAGREGISTER van d'aenmerkelykste saken voorgevallen in het seer strenge en gedenkwaerdige beleg der stad Grave, belegerd den 27 Julij; en door Sijn Hoogheidt gewonnen den 28 October 1674. t Amsterdam, gedrukt bij de weduwe van JOSEPH BRULNING, aen de Beurssluis, in 't jaer 1674.* Het bestaat slechts uit 16 bladzijden druks in 4°, en is in vele opzichten oppervlakkig. Van meer belang was ons het werk: *Twee-jaerige Geschiedenissen, voorgevallen in de jaeren 1674 en 1675, met bijvoeging van Authentyke stukken, onpartijdiglyk beschreven door V. T. V., in 4°, gedrukt te Amsterdam bij J. VAN SOMEREN, in 1678.* Voorts, het meer zeldzame, door een der in Grave gehouden gijzelaars, met name J. VAN WICHEM, in de vesting geschreven *Journal des choses les plus mémorables advenues au siège de Grave, du 28 Juillet jusques au 28 Octobre l'an 1674.* (CONVENTUS VELPENSIS) *A Utrecht, chez JEAN RIBBIUS 1674.* Men weet niet, waarom dit dagverhaal door den auteur in het Fransch geschreven is; het bevat ook weinig wat niet uitvoeriger in het eerstgenoemde geschiedverhaal is opgeteekend.

Deze verhalen, benevens het raadplegen van eenige voorname schrijvers (1), zijn de bronnen waaruit de beschrijving dezes belegs, bij wijze van dagverhaal, geput is. Mogten we in onze poging geslaagd zijn, om het naauwkeuriger voor te dragen dan in bovengenoemde journalen, dan zal het welligt eene belangwekkende lezing ten deel vallen. Onze innige wensch is dat het dan tevens iets bijdragen mogt tot nuijver, tot vorming van verheven krijgshoedanigheden en tot aankweeking van heldengeest!

Alle ons bekend geworden namen van gesneuvelde, gewonde of krijgsgewangen gemaakte officieren, alsmede die zich het meest door dapperheid en beleid onderscheiden hebben, hebben wij, zoo van de zijde der aanvallers als van die der verdedigers vermeld; doch, terwijl in het Fransche geschiedverhaal elke trek van moed bij de bezetting, met weidschen ophef beschre-

(1) Onder anderen D. A. SCHNELLER *Anleit. zur Bildung Tapfrer Officiere in der Erzählung der im Jahr 1674 vorgefallenen merkwürdigen Vertheidigung von Grave*, 8°, Braunschweig 1774; VON ZADER, *Verstärkte Contrescarpe*, Stockholm, 1691, pag. 178—181. Eindelijk hetgeen daarover in *Neêrlands Heldendaden te Land*, door den Hoogleraar BOSSCHA, 2de deel, bladz. 180—194 is geboekt.

ven, en de naam van iederen bevelhebber, van welken rang ook, die zich onderscheiden heeft, aan de nakomelingschap overgebracht is, worden in de Nederlandsche berigten slechts weinige hoofdbevelhebbers genoemd, en dan nog wel, niet om hunne daden te verheffen, maar slechts om de regimenten aan te wijzen, die het meeste deel hadden aan den aanval. Worden hier of daar bevelhebbers van minderen rang genoemd, dan is het alleen met het eenvoudig berigt, dat zij »dood gebleven zijn." Het schijnt derhalve, dat nog in dien tijd bij onze voorouders het gevoel van plicht, — ook na menig voorbeeld van plichtverzuim, — te algemeen in de gemoederen was gevestigd, dan dat men zich beijverde grooten ophof te maken van verdienstelijke daden, in loffelijke plichtvervulling bedreven (1).

De Franschen waren er echter verre van, een blaam te willen werpen op het gedrag der belegeraars; integendeel, zij erkennen openhartig, dat deze met stoutmoedigheid streden; eene stoutmoedigheid, die, volgens hen, dikwerf tot rockeloosheid werd gedreven.

Het beleid door den jeugdigen CHAMILLY bij de verdediging aan den dag gelegd, mag als een schitterend voorbeeld ter navolging prijken. In hem zullen wij ook andere hoedanigheden zien uitblinken, die onze bewondering als van zelf zullen inroepen. Deze hoedanigheden kunnen de mogelijkheid verklaren: hoe eene kleine plaats, als Grave, meerendeels zonder bekleedingsmuren, verdedigd door 4000 man, het vier maanden uthoudt tegen eene magt, driemaal sterker dan tot het bedwingen noodig scheen.

Bij de lezing dezes verhaals, heb ik mij-zelfen dikwerf afgevraagd: wie is hier eigenlijk de aanvaller? Het lijdelijke, of liever het schroomvallige en slechts vasthoudende stelsel van verdediging, was den fieren CHAMILLY onbekend, althans hij scheen het te verachten.

Ook de Nederlanders, te edelmoedig om in hunnen vijand geene krijgsdeugden te vereeren, bevestigden door eerbewijzen, door geschenken, door het eervolle verdrag hetwelk PRINS WILLEM III der bezetting toestond, door het omhelzen van CHAMILLY bij den uittocht, hoe hoog hunne achting voor deze heldhaftige tegenstanders gestegen was.

De vreugde over de vermeestering van een groot gedeelte van Noord-Nederland, was voor den trotschen LODEWIK XIV slechts van korten duur. De stalen wil van den jeugdigen WILLEM III had de veerkracht der Hol-

(1) Zie hierover *Neêrlands Heldendaden te Land*, enz., door den hoogleraar J. BOSSCHA, 2de D., bladz. 191 en 193.

landsche natie weer ontspannen. Die kracht was bij het klimmen der gevaren toegenomen, en aan haar en aan de medewerking der verbonden mogendheden had Nederland het te danken, dat het Fransche leger bij Utrecht het offensive moest laten varen, om zich tot het defensive te beperken. Weldra zag dat leger zich zijne veroveringen één voor één ontglippen, met uitzondering slechts der sterke plaatsen langs de boven-Maas, Maastricht, Mazeijk en Grave (1). In laatstgenoemde vesting inzonderheid werd eene groote hoeveelheid geschut, buskruid en allerlei krijgsvorraad uit de verlaten gewesten gesleept. Er werden onder anderen, behalve de 50 aanwezige vuurmonden, nog ongeveer 400 stukken geschut ingebracht, waarvan 100 nog in batterij kwamen, voorts 900,000 oude ponden buskruid. Voor de betaling van brandschattingen, ten bedrage van eenige tonnen goude, ja volgens sommige voor meer dan 800,000 livres, werden eenige aanzienlijken als gijzelaars binnen Grave gevangen gehouden. Slechts van eenigen hunner vinden wij de namen geboekt, te weten: uit Arnhem, de heeren EVERWIJN en NUIS; uit Zutphen de heeren COUSSON en HACK; twee van de stad en het kwartier van Nijmegen (2) en drie van Utrecht.

Het behoud van Grave was voor LOBEWIJK XIV van het grootste belang. Deze plaats toch gaf hem een vast punt in de nabijheid der vroeger veroverde en thans verlaten gewesten, en eene gelegenheid om later te spoediger van de beneden Maas meester te worden. Uit dien hoofde wilde hij het

(1) Den 19den Julij 1672, waren Grave, Gennip en Ravestein in handen der Franschen gevallen.

In 1586 kwam Grave in de magt der Spanjaarden, doch is in 1602 door Prins MAURITS VAN ORANJE wederom op hen veroverd.

(2) Een der gijzelaars uit het kwartier van Nijmegen, schijnt de reeds genoemde J. VAN WICHEM, van het binnen Grave geschrevene Fransche *Journal* etc., te zijn, en, uit andere vermoedens, ook de adonis van zekere Graafsche schoone, die, uit liefde voor hem opgevat, herhaalde aanbiedingen om veilig buiten de vesting gebragt te worden van de hand wees, en, ter liefde van haren minnaar, gelijk nader zal blijken, al de verschrikkingen des doods met de grootste koelbloedigheid doorstond. In het meergenoemde *Journal* zegt VAN WICHEM, dat hij, op het hooren dat er onderhandelingen werden aangeknoopt, zeer verheugd was, *après une détention si fâcheuse, longue et dangereuse*, en dat hij dikwijls gewenscht had:

Auriaci nostris adsit victoria votis!

Jamdudum afflicti tendunt ad sidera palmas;

Sollicitant reditum nati, fraterque sororque

Uxor, genitor. Solum his ingrata resistit

Patria, tu nostro, Princeps, succurre periclo

Succurre innocuis, finemque impone labori.

Waarin hij zijn vaderland ondankbaar noemt, omdat het hem niet had vrijgekocht. (Zie mede *Neêrlands. Heldendaden te Land*, 2 D., blad. 183.

opperbevel dier vesting aan een' man van uitstekende verdiensten toevertrouwen, en benoemde daartoe den markies DE CHAMILLY (1), brigadier der infanterie en kolonel van het regiment van Bourgogne; terwijl aan den maarsehalk DE BELLEFONDS den last verstrekt werd, om voor de bezetting van Grave achter te laten: 27 kompagniën (vaandels) van Normandye, aan welker hoofd zich de kolonel graaf VAN GUICARD bevond, 10 kompagniën van Bourgogne, 10 dito van Languedoc, 12 van Dampierre en 10 van Vendôme; te zamen 71 kompagniën infanterie. Verder het ruiter-regiment van den leger-meester (*mestre de camp*) SAINT-LOUIS, bestaande uit 6 eskadrons (standaards), en dat van CARDADO, uit slechts 5 eskadrons. Daar elk dezer vaandels en standaarden 50 man telde, zoo was de sterkte der bezetting 4000 man.

Aan CHAMILLY waren nog toegevoegd: de luitenant des Konings DE BETOU, plaats-kommandant, en als tweede luitenant des Konings of tweede plaats-kommandant DE SAINT-JUSTE, beide mannen van grooten ijver en dapperheid. DES MADRYS werd als militaire intendant naar Grave gezonden; HUBERT en SAUVÉ als oorlogs-commissarissen. De kapitein DE VIOLAINE, uit het regiment van Bourgogne, werd de betrekking van adjudant of plaats-majoor opgedragen; eindelijk de ingenieurs DE SAXIS en BELLEVILLE, van welke de eerste met de aardewerken en constructie, de tweede met den batterijbouw belast werd. Een gedeelte van het Statenleger vatte den 25sten Junij post

(1) BOUTON, markies van Chamilly, werd geboren den 16den April 1636. In 1636 was hij in het beleg van Valenciennes en werd er krijgsgevangen. In 1663 nam hij dienst in Portugal en was bij den veldslag van Montesclaros. In 1667 gaf men hem een regiment ruitery. Na den vrede volgde hij in 1668 den hertog DE LA FEUILLADÉ in Candia, waar hij gevaarlijk gewond werd; teruggekomen gaf men hem, ongeveer het jaar 1670, het regiment van Bourgogne. In 1672 bevond hij zich bij de belegeringen van Burik, Wezel, Deventer, Nuijs en Zwol, van welke laatste plaats hij tot gouverneur werd benoemd. In 1673 bevorderde de Koning hem tot brigadier zijner legers, en gaf hem het opperbevel van Grave, hebbende alstoen nog maar 37 jaren bereikt. (Ten allen tijde hebben de Franschen getoond dat zij ook aan de lichaamskrachten, aan het jeugdige, snelstroomende bloed en alzoo aan het geven van eigen voorbeeld eens chiefs waarde hechten; en waarlijk, zij zijn er niet kwalijk bij gevaren). In 1674 werd hij tot *maréchal-de-camp* en gouverneur van Audenaarde benoemd. Tegen Gend werd hij door een kanonkogel gewond en voor Yperen aan het hoofd gekwetst. In 1678 werd hij tot luitenant-generaal verheven. In 1679 werd hem het gouvernement van Friburg opgedragen en in 1679 dat van Straatsburg. Van 1691—1700 diende hij met roem bij het leger in Duitschland. Van 1701—1702 had hij het kommando over de provinciën Poitou, Annis en Saintonge. Den 14den Januarij 1703 ontving hij den maarschalks-staf. Den 2den Februarij 1705 ontving hij het grootkruis der kort te voren ingestelde ridderorders, en stierf te Parijs den 3den Januarij 1715, den ouderdom van 79 jaren bereikt hebbende.

te Ravestein ; terwijl eenige Spaansche ruitery den 7^{den} Julij een post boven Grave vermeersterde ; waardoor men de gedurige strooptogten der bezetting van Grave langs de Maas beteugelde.

CHAMILLY begon met het meerendeel zijner troepen, boven de vesting, buiten de Brugpoort, te doen kamperen, op een musketschot van de werken ; links op de Maas en regts aan het lage broek of moeras van Escharen leunende, en in het front zich met eenige veldwerken verschansende. Dezen maatregel achtte hij noodig, zoolang de overgroote hoeveelheid buskruid niet behoorlijk geborgen was. Uit het kamp werden dagelijks 500 man voor het betrekken der wachten afgezonderd, en 1000 man met nog een aanzienlijk getal arbeiders werkten aan de verzwareing der borstweringen, welke, van slechts 6 tot 10 voeten dikte, op 15 à 20 voeten dikte gebragt werden ; ook werden vele manschappen tot den batterijbouw gebruikt. Binnen het terre-plein van bastion H werd eene houten galerij ingegraven ; iets breeder en hooger dan de hoofd-galerij bij de mijnen, loopende evenwijdig met het bastion, en waarin 500,000 oude ponden buskruid geborgen werden (1). De overige 400,000 ponden werden onder gewelfde gebouwen en in kelders met 4 à 6 voet aarde bedekt, opgelegd (2).

Vele stafofficieren der bezetting waren van oordeel, dat men de helft der hoeveelheid buskruid in het water moest werpen ; doch CHAMILLY was van een ander gevoelen, en verijdelde meer en meer de vrees voor onheilen, naarmate hij bomvrije lokalen daarstelde. Hij was ook niet karig in het uitdeelen van patronen, maar liet de troepen gedurig oefenen in een juist en snel vuren.

In alle flanken der aan te vallen werken, en ook in de vooruitspringende gedeelte der werken, welke de vermoedelijke attaques van ter zijde konden nemen, werden hechtere batterijen gebouwd, dan men tot nog toe ergens aanschouwd had. Voor zoo ver wij weten, bestonden de kasten (*merlons*) grootendeels uit fascinenwerk, de worsten werden stevig verankerd en de rijslagen met zorg ineengeschoven en gepiketteerd, alles bij wijze van een rijls-bed ; dat is, op elke laag fascinenworsten werd eene gelijk hooge laag taaije vastgestampte leem of kleigrond aangebragt.

De assen der embrasuren waren voor het minst op 20 voeten van elkan- der, om de merlons bij de vele geaccolleerde embrasuren niet te verzwakken,

(1) Bij de overgave der vesting, was van het aldus in deze engte geborgen buskruid, nog eene aanzienlijke hoeveelheid voorhanden ; maar volgens het meergenoemde Hollandsche *Journael* meest geklonterd.

(2) Desniettemin schijnt het magazijn in het bastion Nevers, aan den Maaskant, ingestort te zijn.

en de reeds genoemde aardlagen bij de monding aan de embrasurehoeken door aardzakken vervangen. Men bragt ook achter elke twee of drie embrasures, tegen het binnentalud van den walgang, een zekeren voorraad fascinen, worsten, gevulde aardzakken, anker- en bindweden, piketten en horden, ten einde elke door het vijandelijk geschut aangebragte beschadiging spoedig te kunnen herstellen. Overigens werd er nog een aanzienlijke voorraad van fascinen en piket-palen in de terre-pleins opgelegd. Het Fransche journal zegt dan ook: » *Ces batteries furent assurément le salut de la place, aussi bien que l'épaississement des parapets.* »

Middelerwijl hadden de Staten-Generaal de oogen gevestigd op Zijne Excellentie den luitenant-generaal KAREL VAN RABENHAUPT, baron van Sucha, om hem het beleg van Grave op te dragen. Inderdaad was hij een hunner ondernemendste generaals, die zich reeds door gelukkige wapenfeiten onderscheiden had, getuige de verdediging van Groningen en de verrassing van Coevorden.

Den 8ten Julij vertrok RABENHAUPT uit 's Hage naar Nijmegen, om aldaar alles te beschikken wat tot de belegering noodig was. In plaats, evenwel, van de vesting plotseling en onverwacht te berennen, had men reeds in Junij dezes jaars het voornemen om ze te belegeren, doen vermoeden. De Franschen dit bespeurende, liepen dan ook wijd en zijd in het kwartier van Nijmegen stroopen, om vee, graan en allerlei levensmiddelen voor eene langdurige verdediging in de stad te brengen.

De eerste bewegingen tot het berennen begonnen, met het eilandje Middelweert in de Maas, tusschen Mook en Kuik, te doen bezetten, ten einde daardoor de bovenrivier voor de bezetting van Grave af te snijden.

Den 15^{den} Julij, des morgens ten 4 ure, trok de majoor Boor, met 180 man, uit Nijmegen, om zich van genoemd eilandje te verzekeren, en alzoo den Franschen het invoeren van fourages van dien kant te beletten. Zoodra deze troepen aldaar waren aangekomen, begonnen zij zich te verschansen, en hadden daarbij het geluk, zich van vijf groote vaartuigen, met wijn geladen en voor de bezetting van Grave bestemd, meester te maken.

CHAMILLY van het gebeurde verwittigd, en het belang inziende, om voor zijn groot getal paarden en wel duizend stuks vee geen voeder, evenmin als een goeden voorraad wijn voor zijne bezetting, gedurende het beleg, te outberen, zette zich dadelijk aan het hoofd zijner ruitery, onder bevel van SAINT-LOUIS, en beval, dat 500 man voetvolk, aangevoerd door den kolonel grave van GUICARD en den luit.-kolonel DE VIGNOLES, hem zouden volgen, te zamen alzoo ruim 600 man. Weldra verscheen CHAMILLY te Kuik, en, het eilandje verkennende, zag hij dat men er zich met alle

kracht verschanste. Dertig ruiters vingen aan, van achter den dijk, met hunne musketten op de bezetting te tiraileren; dan weldra werden zij door het welgerigte vuur der bezetting gedwongen van daar terug te trekken. Middelerwijl kwam ook de infanterie aanrukken, om deel te nemen aan den aanval, die tegen 9 ure des morgens begon.

CHAMILLY zag met bezorgdheid dat de spits zijner aanvalskolom, uit ruitery bestaande, bij de punt van den Middelweert, ter linker zijde, reeds zwemmende was. Men nam dus meer regts, waar men echter niet alleen nog meer diepte aantrof, maar de boorden ook veel steiler waren en vol met houtgewas. De bezetting slechts gedeeltelijk gedekt achter een in der ijf opgeworpen borstweertje staande, sterkte zich door deze eerste mislukte nadering en maakte een welgerigt vuur. CHAMILLY de onderneming niet willende opgeven, snelde in persoon toe, met den degen in de vuist; ook reikte DE CELERY hem in de rivier een pistool over, om zich te beter te kunnen verdedigen. De diepte, vlak aan den zoom van het eilandje, die men half badende, half zwemmende moest overtrekken, had slechts de breedte van ongeveer 15 passen, en de Franschen schoten niet vóór dat zij al wadende aan deze geul waren gekomen. Dit maakte hun vuur zeer moorddadig, hoezeer zij van het vuur der Hollanders ook veel te lijden hadden. Men bereikte nogtans den oever. In dezen oogenblik riep een der verdedigers, zijnde een overgelopen uit het regiment van Bourgogne: » *Voilà mon colonel DE CHAMILLY, il ne fait pas ici bon pour moi!* » Een Hollandsch officier vroeg hem wien het was, waarop de soldaat antwoordde: » *C'est celui qui a des manches doublées de rouge.* » Deze officier op slechts weinige passen van den Franschen bevelhebber verwijderd, wilde een musket op hem aanleggen, toen CHAMILLY, die zich had hooren noemen, dien officier door een pistoolschot verwondde en gevangen nam. Waarschijnlijk was de hier bedoelde officier de kapitein ECK of EEK, die, benevens den kapitein ITTERSUM, den luitenant HOL en den vaandrig DE MEIJER gewond zijnde, als krijgsgevangenen door de Franschen naar Grave werden gevoerd. De bedoelde officier heeft, volgens het Fransche relaas, onder de krijgsgevangenen behoord, en schijnt kapitein te zijn geweest; zijne wonde was in de zijde, terwijl ITTERSUM eene wond in de knie had bekomen.

Door het voorbeeld van CHAMILLY aangevuurd, gelukte het aan 7 Fransche officieren, namelijk 5 kapiteins, 2 luitenants en eenige manschappen om den bewassen oever te beklimmen, doch werden zij meerendeels gevangen genomen en dadelijk met vaartuigen, aan de overzijde van den Middelweert gevoerd; ook verdronken er verscheidene, terwijl andere gedood of verwond werden. De dappere Boot, schoon door een' musketkogel getroffen,

ging niet te min voort de zijnen aan te vuren, en alzoo werd ook deze tweede storm afgeslagen. CHAMILLY terugkerende, werd verwoed, en geen deinzen willende gedoogen, liet hij de beide eskadrons van SAINT-LOUIS aanrukken, waarvan elk ruiter een infanterist op den kroep nam, en hervatte dus stoutelijk den aanval. Ofschoon deze ruiters de steile en begroeide boorden niet konden overtrekken, gelukte het echter aan de infanterie om door te dringen. Intusschen begon het der bezetting aan kruid en lood te ontbreken. Het laatste vooral werd zeer schaars, zoodat sommige soldaten reeds hunne knopen van den rok hadden gescheurd, om die op hunne geweren te laden. Een tweede wond welke de majoor BOOR (het Fransche relaas spreekt van zes à zeven wonden) had bekomen, bragt hem buiten staat de verdediging verder te leiden; ook zag men zich alstoen zeer spoedig genoodzaakt terug te trekken, aangezien er van de 10 aanwezige officieren slechts drie ongekwetst waren. Bij dezen terugtocht, die in de beste orde plaats had, liet men ongeveer 50 dooden en 40 gevangenen achter. Dit gevecht duurde $2\frac{1}{2}$ uur en het behaalde voordeel kwam den Franschen zeer duur te staan. Zij hebben dan ook alle regt aan de heldhaftigheid dezer Nederlandsche dapperen doen wedervaren.

De Franschen telden aan dooden 7 officieren, 65 manschappen en 12 paarden. 9 Officieren (waaronder de luit.-kolonel DE VIGNOLES) en 65 manschappen waren bij die gelegenheid gekwetst geworden. In het Hollandsche verhaal wordt het getal gesneuvelden bij de Franschen op bijna 200 gesteld, en een der gijzelaars schreef uit Grave, meer dan 50 karren met gekwetsten te hebben zien binnenkomen. Doch, al neemt men het minste getal, zoo is dit reeds buitengemeen, wanneer men het gering getal van 180 verdedigers in aanmerking neemt. CHAMILLY liet de gevangene officieren hunne degenen en sjerpen behouden, betuigende zijne achting voor lieden die zich zoo braaf hadden gedragen; terwijl de luitenant HOL van den Franschen intendant diens zilveren degen en kostbaren draagband ten geschenke ontving.

Het uitvoerigst verslag van dit gevecht, geschreven door een' officier die er bij tegenwoordig was, is te vinden in *het Vervolg op 't Verwerd Europa*, bladz. 294. Daarmee komt, wat de hoofdzaken betreft, het Fransche relaas vrij wel overeen; echter heeft de schrijver van dit laatste datgene verzwegen, wat niet met zijn hoofddoel, de verheffing van zijnen held CHAMILLY, in verband stond. In de opgave van het getal manschappen, welke BOOR onder zijne bevelen had, is de Hollandsche schrijver nauwkeurig, zijnde slechts 180 man, die trouwens daarvan beter kon onderrigt zijn dan de Fransche, welke ten onrechte het getal verdedigers op 500 stelt.

Deze vinnige worsteling was het voorspel dier vermaarde belegering van Grave, waarvan de verdediging, met al de warmte van eenen bewonderenden tijd- en deelgenoot des behaalden roems te boek gesteld, moeilijk hare wedergade zal vinden in de geschiedenis.

Zoodra RABENHAUPT berigt van dit gevecht ontving, kwam hij-zelf aan het hoofd van eenige eskadrons met lossen teugel toesnellen; doch, toen hij de Maas bereikt had, vond hij de zijnen reeds aan den regter Maas-oever ontscheept, waarna hij naar Nijmegen terugkeerde. De Franschen lieten in den overwonnen post eene bezetting van 50 man en trokken naar Grave terug, van waar des anderen daags DE VIOLAINE gezonden werd om het eilandje verder te versterken. Verscheidene vaartuigen bragten in 5 à 6 dagen meer dan 1600 kar-vrachten hooi aan, terwijl de 5 aken met wijn, tot groote vreugde der bezetting, te Grave aankwamen. De bezetting van eerstgenoemden post werd nu ook ingetrokken, dewijl men vreesde dat men haar met geschut zou komen aanvallen. RABENHAUPT liet aan CHAMILLY het voorstel doen, om de 7 gevangen gemaakte officieren tegen een gelijk getal van de zijnen uit te wisselen, hetwelk deze aannam, en waardoor de Fransche officieren CELLERY, VILLEMUS, DARCHE en 4 andere naar Grave terugkeerden.

CHAMILLY die nog steeds eenige kasteelen langs de Maas, boven Grave, in zijne magt hield, waarvan de bezettingen een voldoende getal vaartuigen bij zich hadden om, tot het uiterste gebragt, zich te kunnen inschepen, werd door de eigenaars aangezocht ze te willen doen ontruimen. Zijn antwoord was, dat hij zulks wel wilde toestaan, mits de generaal RABENHAUPT de onzijdigheid dezer kasteelen waarborgde, hetwelk dan ook beloofd werd; de Franschen bewilligden gaarne in den gedanen voorslag, uithoofde deze kasteelen, bij een naderend beleg, onnut werden, en de daarin afgezonderde detachementen gevaar liepen van afgesneden te worden.

De vesting Grave, in eene vlakte aan de Maas, is door zulk een lagen bodem omgeven, dat men, bij een hoogen waterstand, moeilijk de gemeenschap met de landen van Kuik, Ravestein, de Meijerij en met het land van Maas en Waal konde onderhouden. Zij had toen maar 4 geheele en 2 halve bastions, meest alle aardewerken, met uitzondering der twee halve bastions aan de rivierzijde.

CHAMILLY besloot, den 25sten Julij, den dijk van Neder-Asselt, die vrij hoog en zwaar was en den belegeraar tot een geschikt dekkingsmiddel kon bezigen, te slechten, ten einde een ruimer uitzigt te hebben en met het

kanon te beter te kunnen flankeren. Ruim 1500 man werkte daaraan gedurende den geheelen nacht van den 24sten Julij, met voornemen om met dien arbeid ook den volgenden dag voort te gaan. RABENHAUPT had te veel belang bij het in stand blijven van deze kunstmatige terreinverhooging, dan dat hij dien arbeid ongestoord kon laten vervolgen. Hij zond dan ook den kolonel HUNDEBEEK, met alle reeds beschikbare troepen, zijnde 5 regimenten infanterie en 3 kompagnieën ruitery, met eenige ligte stukken geschut en verscheidene wagens met schoppen, houweelen en ander gereedschap, om den voortgang van het werk te beletten. Die officier viel de Franschen aan, dreef ze naar binnen en bleef meester van den dijk, dien men versterkte, niettegenstaande het gedurig schieten van de stad. Op deze wijze werd Grave dienzelfden dag berend.

Des anderen daags kwamen nog drie regimenten de eerste te hulp; terwijl RABENHAUPT zelf, op den 27sten, met het overige van zijn belegeringskorps, bestaande alstoen uit 16 regimenten te voet en 5 te paard, voor de stad aankwam.

De loopgraven werden dienzelfden dag nog geopend. Eene batterij van 6 stukken werd dadelijk aangelegd, terwijl men de eerste nadering-graving van achter den bedoelden dijk begon. Genoemde batterij werd echter dienzelfden dag, door de vereenigde vuren uit de vesting, dermate beschoten, dat zij haar vuur moest staken.

Sedert drie dagen had CHAMILLY al zijne troepen uit het kamp teruggetrokken, na de verschansingen te hebben geslecht, terwijl hij zijne infanterie op het glacis, naar de zijde van den Bosch, eene stelling deed innemen, zijnde de vesting van dien kant nog niet ingesloten.

In den nacht van den 27sten op den 28sten Julij bragt RABENHAUPT eenige troepen over de Maas, welke zich van eene sluis boven Grave, waarvan zich de Franschen meenden te bedienen, om bij wassend water dezerzijds de stad onder water te zetten, meester maakten.

Het vuur werd nu zeer levendig op de wallen, wordende des anderen daags twee ruiters, drie soldaten (door een' en denzelfden kogel) een Jood en eene marketentster doodgeschoten.

Ongeveer dezen tijd vestigde RABENHAUPT zijn hoofdkwartier op het kasteel Balgoijen (1); eene schipbrug beneden Grave geslagen zijnde, deed hij den kolonel HUNDEBEEK met eenige regimenten infanterie en kavallerie met 6 stuk-

(1) Het opschrift der meeste brieven van CHAMILLY, in antwoord op de sommatiën van RABENHAUPT, was dan ook voortaan: à MR. DE RABENHAUPT, *Lieutenant-Général de l'armée des Provinces Unies, à Balgoijen, FORT à côté de GRAVE.*

ken geschut daarover trekken, die zich met de gelijktijdig aanrukkende bezetting van Ravestein vereenigden, en zich in Velp legerden. Ook trok de kolonel GOLSTEIN (in het *Holl. Dagb-register* Majoor-Generaal van het leger genoemd) ergens boven Grave over de Maas, ten einde de vesting ook aan de bovenzijde in te sluiten. »Voorts,» zoo zegt het *Dagb-register*, »hebben zij zich terstond ingegraven, niettegenstaande de Franschen aanhoudend afgrijsselijk tot 2000 reizen met kanon en dubbelhaken schoten.»

Den 28sten Julij begon de kolonel GOLSTEIN, uit eene batterij van 6 stukken, de stad te beschieten.

Volgens het Fransche relaas zouden de belegeraars in de omstreken van Velp, schier ongedekt, zich onder het bereik van het zwaar geschut der vesting, hebben neêrgeslagen, waarop CHAMILLY dadelijk aan de kanonniërs beval, geen enkel schot te doen, tot dat zij gekampeerd waren. In dien tusschentijd deed CHAMILLY nog 10 zware kalibers in het bastion G aanvoeren, waarna men een vereenigd levendig kanonvuur naar den kant van Velp rigtte. De aanvallers verloren hierdoor verscheidene manschappen en equipagen, zoodat zij zich genoodzaakt zagen, achter den linker Maasdijk, tusschen Velp en Ravestein, terug te trekken; latende een 50tal manschappen als voor- of brandwacht in de kerk van Velp.

Men had de gewoonte, om de wacht voor de plaats bij het glacis, waar de bezetting nog gelegerd was, te doen optrekken. CHAMILLY besloot den 29sten Julij, deze wacht te gebruiken tot een uitval tegen de kerk van Velp, welke hij wist dat de belegeraar bezethield, en dien uitval door zijne ruitèrij te doen ondersteunen. Terwijl de voorbereidselen daartoe genomen werden, had er een ongeval in het bastion G plaats. Men had namelijk, om den uitval door een levendig kanonvuur te ondersteunen, nog 11 tonnen buskruid en verscheidene granaten in het bastion gebragt, zoodat ongeveer 50 tonnen buskruid aldaar vereenigd waren. Bij het afsteken van een der stukken, vloog de lontstok uit de hand van een der kanonniërs, en viel juist op een dezer tonnen neder. Eene verschrikkelijke ontbarsting volgde, waardoor al de stukken in de nabijheid gedomonteerd werden, de aldaar staande korenmolen werd vernield, vele daken van huizen in de stad verbrijzeld werden en 15 kanonniërs ellendig omkwamen (1). DE BÉTOU, welke in de nabijheid was, werd op de stormpalen geworpen en was op 5 à 6 plaatsen door de afvliegende splinters ligt gewond. Deze ontploffing maakte

(1) In het meergenoemde *Tweejaerig Verhael* wordt gezegd, dat deze ontploffing is ontstaan door de vonken van het geloste geschut, die door den wind onder den molen, waar het kruid bloot lag, waren gedreven, en dat wel 200 personen, zoo burgers als soldaten, werden gedood en gekwetst.

een zoo groot geweld, dat de belegeraars het er voor hielden dat de geheele voorraad buskruid in de vesting gesprongen was. Zij begonnen zich dan ook zamen te trekken, waarom eenige hoofdofficieren in de vesting van oordeel waren, dat zij CHAMILLY moesten aanraden, zijn voornemen uit te stellen. Deze echter eenige verslagenheid bij de bezetting bespeurende, wilde veeleer door een schoon wapenfeit den geest der zijnen opwekken; bovendien scheen het hem toe, dat de magt des aanvallers in Velp niet zoo groot was, om geen gegronde hoop te hebben van te slagen. Al de omstreken van Grave zelf verkend hebbende, herinnerde hij zich, dat het kerkhof door een kleinen muur, van ongeveer vier voeten hoogte, omringd was, en dacht, dat wanneer die eens bereikt was, hij zoowel vóór als tegen konde dienen; dat het voorts gemakkelijk ware de kerk te veroveren, waartoe groote mokers, koevoeten en bijlen werden medegenomen, ten einde de groote en kleine kerkdeur te openen; dat de kerk van Velp verder van de hoofdstelling des belegeraars dan van Grave verwijderd was, en dat deze post dus zoude weggenomen zijn, alvorens de aanvaller hem met overmagt konde te hulp komen. De beste reden was echter, dat de belegeraar aan die zijde minder kavallerie bij zich had dan de bezetting. Alzoo in zijn voornemen volhardende, liet hij met 4 à 500 man regt op de kerk aanmarcheren en veroverde den post, gelijk hij voorzien had. Vier soldaten werden in de kerk gedood en de overige 16 man met den officier in den toren geklommen zijnde, verdedigden zich aldaar tot het uiterste, waarna de brave luitenant (wiens naam wij niet vermeld vinden), zwaar gewond zijnde, zich eindelijk moest overgeven.

RABENHAUPT in het denkbeeld zijnde, dat men de meer achterwaarts Velp staande troepen, onder HUNDEBEEK, was komen overvallen, liet een regiment van GOLSTEIN ter hulpe aanrukken.

CHAMILLY had DE GUISCARD bevolen met zijne infanterie langzaam stads- waarts terug te trekken, en kwam zelf met 5 eskadrons halverwege Velp, van waar hij den kapitein MAYET op verkenning naar de kerk zond, om te vernemen of er geen Franschen waren achtergebleven; zes Fransche officieren waren, door nieuwsgierigheid gedreven, in den toren geklommen, en daar zij alleen naar de Ravesteinsche zijde den aanvaller gadesloegen, werden zij niet door MAYET opgemerkt, weshalve deze berigte niemand meer bespeurd hebben. Genoemde officieren alzoo den terugtocht der Franschen niet ontwarende, werden (volgens het Fransche relaas) eensklaps door wel 500 man omsingeld; nog 50 man hadden zich middelerwijl bij hen aangesloten, en zich afgesneden ziende vatten zij het stoutmoedige besluit op, om zich door te slaan. Deze poging mislukt zijnde, bleven zij zich

in de kerk en den toren halstarrig verdedigen, van geen overgave willende hooren. De belegeraars besloten daarop de kerk in brand te steken, waardoor, — zoo zegt het *Holl. Dagb-register*, — sommigen, van boven neêr-springende, armen en beenen braken; anderen, waaronder de door de Franschen voor dood achtergelaten en slechts zwaar gewonde dappere Hollandsche officier, verbrandden; doch de meesten werden gevangen gemaakt, waaronder 2 aide-majors, 4 kapiteins, 2 luitenants, 5 sergeanten en 20 soldaten. In Grave wist men niet waarom nog in Velp geschoten werd en de vlammen uit kerk en toren opstegen, daar CHAMILLY anders de ontzetting der zijnen zou hebben beproefd. De Fransche kapitein VAUGRENIER en een wachtmeester waren bij den eersten aanval gedood en slechts 4 soldaten gekwetst. Zes der door den belegeraar gevangen genomen officieren werden 2 dagen daarna tegen Hollandsche officieren uitgewisseld. Volgens het *Hollandsche Dagb-register* zouden de belegeraars maar 12 man verloren hebben en eenige officieren zijn gekwetst; zij zouden slechts 80 man sterk geweest zijn, waarmede zij tegen een zooveel grooter getal zulk een stout stuk hadden uitgevoerd.

Den 29ten Julij opende de belegeraar, uit het kwartier van den kolonel HUNDEBEEK, de loopgraven langs den dijk van Ravestein, die door zijne kronkelingen zulks zeer begunstigde. Reeds den 2^{den} Augustus was men op een pistoolschot afstands de voorgracht genaderd; zijnde inmiddels eene batterij van 7 stukken tusschen den dijk en de rivier opgeworpen, waaruit men de stad, maar hoofdzakelijk de flank van het halve bastion D, begon te beschieten. De belegeraar steunde zich regts aan den dijk, en werkte met alle inspanning om het bastion te naderen, zijnde de stand van de Maas ongemeen laag. Vreezende, dat zoodra dit bastion door het kanonvuur vernield was, de belegeraar tot een stormaanval mogt overgaan, liet CHAMILLY 6 rijen stormpalen dwars over dezen toegang in kleine geulen planten (zie V). Deze voorzorg was te noodzakelijker, wijl de werken, ter linker zijde, niet genoeg achter den dijk zagen, noch de helling van den rivierboord beheerschten.

Den 2^{den} Augustus kwam de raadpensionaris FAGEL, en een weinig na hem de generaal-majoor SPAEN met den Keur-Brandenburgschen vice-kanselier ROMSWINCKEL en den heer BLASPIL in het leger. Hierop hield men den ganschen achtermiddag en des anderen daags 's morgens krijgsraad, waarna de drie laatste naar Kleef vertrokken en de eerste naar Nijmegen. Denzelfden dag verscheen almede in het leger de Spaansche legermeester DE PIEMENTEL met 200 ruiters (1).

(1) De Spaansche troepen welke in het leger dienden, waren door den Keizer van Oostenrijk aan den Prins van ORANJE afgestaan.

De majoor WENGE trok denzelfden dag over de Maas op 's Bosch, om met drie onderhebbende Groninger-regimenten het leger van Zijne Hoogheid te versterken; doch werd, op brieven van den generaal RABENHAUPT, voor Grave terugontboden.

Den 5^{den} Augustus kwam een regiment van Koerland de belegeraars versterken. Denzelfden dag was de schipbrug beneden Grave, hoewel men alleen met infanterie (de artillerie in aken) reeds vroeger daarover getrokken was, geheel voltooid; men zond ook uit Nijmegen en Arnhem twee karren met voorraad voor de gijzelaars naar Grave, vermits dezen door de Franschen aangezegd was, dat zij zich-zelve uit Nijmegen van levensmiddelen hadden te voorzien.

Den 5^{den} Augustus begon de belegeraar eene groote batterij in den dijk van Neer-Asselt, nabij de kerk, op te werpen. De belegeraars ondervonden weldra, dat het geschut in de vesting bij uitstek goed bediend werd. Meerendeels ongedekt werkende, verloren zij daardoor veel volk. Ook werden verscheidene vaartuigen van de gemeenschapsbrug, door de zware kalibers uit de vesting, in den grond geboord, zoodat men zich verplicht zag de brug verder van de vesting te verleggen. Deze gunstige uitslag had CHAMILLY verkregen door de gedurige oefening zijner artillerie, welke hij met 80 soldaten en de kompagnie pontonniers (in het Fransche relaas *bate-liers* genaamd) versterkt had.

De belegeraars vervolgden hunne naderingsgraven van de zijde van Ravestein, waar zij even boven de stormpalen eene groote wapenplaats, van den dijk af tot aan de rivier maakten, zoodat men zich van weërszijden met musketten begon te beschieten.

Den 7^{den} Augustus, des nachts, trokken eenige Franschen uit, om een hun nadeelige bogt in den dijk naar Velp te slechten; maar ontdekt zijnde werden zij met verlies teruggedreven.

De belegeraar bragt denzelfden dag eene batterij van 4 stukken, ieder van 12 pond, tot stand, en begon daarmede de stad te beschieten. Van den 5^{den} Augustus af tot den 7^{den} werd er van weërszijden een levendig en welgerigt geschutvuur onderhouden.

CHAMILLY vreezende dat de belegeraar het water uit de voorgracht, en alzoo ook der kapitale gracht (wijl deze met de eerste gemeenschap had) in de Maas zou kunnen aftappen, te meer, daar hier, in plaats van een steenen beer, alleen een aarden dijk de afscheiding vormde, besloot om met contre-approches de naderingsgraven en wapenplaatsen, omtrent L en L, te ontmoet te gaan. Onmiddellijk ging hij met zijnen ingenieur DE SAXIS de gedachte contre-approches wederzijds traceren, en weldra leerde de onder-

vinding, dat zij, zonder deze voorzorg, welligt verloren waren geweest. Deswege zegt het Journal: » *Sans ces travaux Grave n'eut pas duré 14 jours, de quelques braves gens, qu'il eut été défendu: car les eaux, qui seules faisaient la force de cette place, eussent toutes été écoulées par la saignée de l'avant-fossé, qui avait communication avec tous ceux du corps de la place.* »

De verdediging van Candia had CHAMILLY zooveel ondervinding verschaft, dat zijn navorschend oog niets ontglipte. Bovendien beval hij aan DE SAXIS, om met eene halve mijngalerij (1) onder den dijk van Ravestein voort te rukken van O tot M; de ingang begon in het halve bastion regts van het hoornwerk van Ravestein, gemerkt N.

Dit werk werd met veel inspanning weldra tot stand gebragt. Het verhemelte der galerij bleef nog met 4 à 5 voeten grond bedekt. Wegens de geringe afmetingen van den dijk, en alzoo ook slechts korte wederstandslijnen hebbende, gebruikte men alleen de fougassen.

Den 10^{den} Augustus kwamen de troepen van den Keurvorst van Brandenburg zich bij het Hollandsche leger voegen. Deze troepen bestonden uit ongeveer 2000 man infanterie en 900 paarden, onder bevel van den generaal SPAEN; zij sloten zich links aan de Maas, en regts aan de Peel aan, terwijl de voornaamste magt kwartier nam in en omtrent het dorp Gasselt. Gelijktijdig deed RABENHAUPT 6 regimenten infanterie, onder den kolonel GOLSTEIN, boven de stad, aan de regter zijde der Maas, omtrent Over-Asselt, postvatten, en liet eene gemeenschapsbrug tusschenbeide, boven Grave, slaan, welker hoofd zij met een fort versterkten. Op deze wijze was nu de stad, van de beide rivierzijden of hoofdtoegangen, ingesloten.

In den nacht op den 10^{den} Augustus kwam de batterij omtrent de Neder-Asseltsche kerk tot stand, en werd met 6 stukken bewapend, namelijk 5 34 pond en 5 van 36 pond. RABENHAUPT begaf zich den 11^{den} Augustus, des morgens bij het krieken van den dag, naar die batterij, met voornemen om den toren en de kerk van Grave te laten beschieten. RABENHAUPT had namelijk opgemerkt, dat de belegerden van den hoogen kerktoren gebruik maakten om de belegeringswerken te bespieden, en zodoende eene behoorlijke leiding aan hun artillerievuur te kunnen geven. Daarenboven was het hem bekend, dat de kerk een grooten voorraad meel bevatte; hij wilde dus ook gelijktijdig die voorraadschuur der belegerden vernielen.

(1) Deze galerij had, volgens het Fransche relaas, inwendig 2 voeten breedte en 3 voeten hoogte. Volgens het Hollandsche Journaal (1674) zijn er door de Franschen in het geheel 26 mijnen aangelegd.

Dien ten gevolge liet hij de beide gebouwen hevig beschieten, en wel met dat gevolg, dat de toren, op den 10^{den} Augustus, des morgens, instortte en gedeeltelijk op het kerkgewelf nederviel. Een groot gedeelte van het meel ging dan ook verloren; wordende het in de stad voorhanden tentendoek gebruikt, om het van onder het puin weggehaalde meel op te zamelen en elders te bergen.

Den 11^{den} Augustus vielen de Franschen driemaal hevig uit, trachtende elders een' voorpost op te ligten; maar zij werden telkens teruggeslagen, zoodat zij hunne schietkorfkens en veel ander graafgereedschap moesten achterlaten.

Den 13^{den} Augustus vatte de luit.-kolonel WIJNBURG, met 800 man, post aan de regter zijde van de Maas, tot op een musketschot van de stad, alwaar de Franschen tot nu toe hunne wacht hadden gehad. Aan de borstwering, welke hij zich te dezer plaats tot dekking opwierp, werkten 400 man; zij werd zóó sterk gemaakt dat ze tegen een kanonskogel bestand was. Aan de bovenzijde der stad naderde de belegeraar tot omtrent de Vegetas of Vegezak; tegen den avond kreeg men berigt van een Spaansch kommandant uit Stevenswaard, dat uit Maastricht en Mazeijk 800 paarden in aantocht waren, die hunnen weg regt naar Grave namen. De generaal SPAEN bleef den ganschen nacht met zijne ruitery opgestegen; latende, daarenboven, sterke posten in de wapenen om den vijand af te wachten. De gezegde 800 paarden kwamen echter niet opdagen.

RABENHAUPT zag nu in, dat hij zich van het riviertje de Raam zou kunnen bedienen, om stroomend water door de grachten zijner circumvallatie te brengen; welk water zich benedenwaarts Grave in de Maas konde outlasten. Daardoor kon hij gelijktijdig den toevoer van water voor de grachten der vesting, en alzoo ook voor de inundatie, aan dien kant afsnijden. Te dien einde liet hij een groot aantal werkers door zijne ruitery bijeenbrengen, en, met inspanning aller krachten, een dijk dwars over den Raam en het Broekland aanleggen. (*Zie het plan*).

Het Fransche relaas zegt dan ook: » *Il faut convenir qu'un des plus beaux ouvrages du monde fut celui-ci, et digne des Romains.* »

Niet zoodra werkte deze nieuwe afleiding, of men bespeurde in de vesting, dat het water der grachten aanmerkelijk begon te dalen.

De belegeraar had inmiddels de bemuurde flank van het halve bastion D reeds in bres gelegd, en eenige dwarsrijen der stormpalen omvergeworpen. De belegerden demonteerden daarentegen, voor de tweede maal, de batterij van Neer-Asselt, welke bijna al de huizen beschadigd had; terwijl de belegeraar van zijne zijde nagenoeg al de schepen en vaartuigen van de gemeen-

schapsbrug, tusschen de stad en de gerevêteerde redoute of het bruggehoofdje, aan de overzijde der Maas, in den grond boorde.

Reeds eenige dagen vroeger had de belegerde al het hooi en stroo uit de huizen doen wegruimen, om eenen algemeenen brand voor te komen. Deze fourages werden in een hoorawerk geborgen, en aan eenige burgers was de zorg voor het blusschen van brand opgedragen.

De kolonel GOLSTEIN vervolgde nu ook de vroeger geopende attaque bovenwaarts naar de zijde van den Vegezak.

De dijk van Ravenstein begunstigde ongemeen de beneden-attaque, niet-tegenstaande het hevige geschut- en musketvuur, hetwelk de belegerden dezerzijds alle nachten onderhielden. Om de werkzaamheden aan dien kant met kracht tegen te gaan, bragten de belegerden, alle nachten, 8 stukken op het glacis, waarmede zij den geheelen nacht met kardoezen vuurden; doch die des daags achter eene der wapenplaatsen van het glacis werden teruggetrokken.

Aan de overzijde der voorgracht van de beide attaques, liet CHAMILLY eenige hoogvormige contre-approches of logementen maken, om in elk 25 à 50 man des nachts gedekt te stellen. Het vuur dezer schutters was zóó nabij de belegeraars en werd zóówel door het geschut uit de vesting beschermd, dat de belegeraar er veel volks door verloor. Te vergeefs poogden de belegeraars dit moorddadig geweervuur tot zwijgen te brengen, of de kleine bezetting uit die logementen te verdrijven; telkens toch kwam zij terug, wanneer zij al een oogenblik voor de overmagt had moeten wijken. Deze voorste contre-approches hadden gemeenschapsgangen met de achterste logementen, waarin de voorste posten zich, onder bescherming van het geschut der vesting, veilig konden terugtrekken.

Ofschoon de belegeraar veel volks aan de hoofden zijner beide aanvallen verloor, was het verlies binnen den benaauwdten omvang der stad niet minder, daar het geschut overal verwoesting aanrigtte.

CHAMILLY droeg het beheer van den bovenwaartschen tegenaanval aan DE BETOU, en van dien benedenwaarts, aan SAINT-JUST op. De regimenten van Normandye en Bourgogne bewaakten dien van Ravestein, die van Dampierre, Vendôme en Languedoc den bovenaanval. Al de infanterie der bezetting legerde zich van toen af in den bedekten weg; waar zij nog het best tegen het hevige kanonvuur gedekt was. Intusschen had CHAMILLY op alles goede order gesteld en de zaken zoo geregeld, dat ieder man der bezetting zijne plaats en zijn' werkkring kende; de infanterie legerde niet alleen in de buitenwerken, maar werd er ook gevoed en kwam niet meer in de stad. De intendant DE MADRYS zorgde voor de levensmiddelen en verdere benooid-

heden. De gewonden werden door hunne makkers tot aan de poorten der stad gedragen, alwaar de, met hunne verzorging belaste, burgers ze overnamen; zijnde het streng verboden, zonder toestemming, in de stad te komen. Eenige aide-majours en andere officieren waren met de uitdeeling der munitie belast. Tachtig ruiters bleven mede in de buitenwerken, terwijl de overige kavallerie in de stad langs het binnentalud van het bastion D bleef.

CHAMILLY beval een uitval met 500 man, onder aanvoering van den luit.-kolonel DE LA TEILLAYE, zeggende: »den belegeraar te willen leeren, dat men zijne palissaden meer ontzag moest bewijzen.» Deze uitval tegen den benedenaanval moest plaats hebben in den nacht van den 14^{den} op den 15^{den} Augustus, waartoe hij de navolgende beschikking nam: De kapiteins MONTFONTAINE en GUILLERVILLE werden, bij het vallen van den avond, elk met 50 man afgezonden, om de reeds genoemde voorste logementen in stilte te betrekken; terwijl DE LA TEILLAYE daarna, met zijne overblijvende 200 man, ver van de linker zijde des aanvals, over een brugje trok, vervolgens langs den binnenboord der voorgracht de voorwerken voorbijsloop, en zich in meergemelde reeds verwijdde uitgraving bij de eerste wierp, waarna 500 arbeiders met schoppen, houwelen en bijlen in den bedekten weg, tot vernieling der belegeringswerken gereed gesteld werden. Eerstgenoemde kapitein opende den aanval ter regter zijde, tusschen den dijk en de Maas, terwijl GUILLERVILLE, door DE LA TEILLAYE ondersteund, langs de linker zijde op den vijand los ging. De belegeraars werden met zooveel woede aangegrepen, dat zij slechts den tijd hadden om één salvo te doen, waarna zij uit de voorste approches tot aan de eerste batterij teruggedrongen werden, welke batterij den Franschen nu tot traverse diende. CHAMILLY, nabij staande, moedigde DE LA TEILLAYE aan, ferm te houden, en liet inmiddels de 500 arbeiders aanrukken, die de belegeringswerken slechttten en meer dan 200 ellen dijks schuins afgroeven, ten einde meer gezigt uit de werken te hebben. Eenige stukken der batterij werden in de rivier gesleept. Gelijktijdig deed CHAMILLY zijne kavallerie uit de Boschpoort rukken en den aanval blazen, welke diversie des belegeraars poging vertraagde om den eigenlijken aanval met de noodige magt te bedwingen. De generaal RABENHAUPT kwam eindelijk in persoon, met hulptroepen, onder den kolonel LUTZOW, aanrukken, viel de Franschen in de flank en dreef hen wederom naar binnen. De belegeraar telde aan dooden: den kapitein SLIBEN, den luitenant WIGBOLD en 24 man; aan gekwetsten: een kapitein, BOVAE, (naderhand aan zijne wonden overleden), een luitenant, twee vaandrighs en 50 man; aan gevangenen: 40 man. De Franschen hadden aan dooden: den kapitein COUDRAN, een sergeant en 6 soldaten; een gelijk getal was

geblesseerd en een sergeant met eenige manschappen gevangen genomen. Nog sneuvelde hier de ongelukkige Fransche overste DUPAS, gewezen gouverneur van Naarden, die, in deze betrekking, van pligtverzuim verdacht gehouden, in Grave gevangen gezet werd; doch CHAMILLY van zijne regtschapenheid overtuigd en het gebeurde te Naarden meer aan een ongelukigen en verkeerd beoordeelden zamenloop van omstandigheden toeschrijvende, had hem reeds zijne vrijheid, zijne eer en zijn degen teruggegeven. DUPAS wilde den op zijn karakter geworpen blaam door een' heldendood logenstraffen, en inderdaad, hij sneuvelde, na wonderen van dapperheid verrigt te hebben. Ook de kapitein GUILLERVILLE had zich onderscheiden. CHAMILLY omhelsde de officieren en vele soldaten die aan dezen uitval deel genomen hadden, en deed den gunstigen uitslag dezer onderneming aan den bovenaanval (gelijk deze beleefdheid altijd wederkeerig plaats had) bekend maken.

Volgens het in 1674 te Amsterdam gedrukte Journael, bestond het aanvalsleger den 13^{den} Augustus uit zeven regimenten ruitery, onder de oversten SWARTSENBURG, AMMEMA, den grave van WITGENSTEIJN, WRANGEL, BURUM en anderen; het voetvolk bestond uit zestien regimenten, onder de kolonels GOLSTEIN, BEAUMONT, NIEULANDT, du TELLE, KLOOSTER, ULENBURG, LUTZOUW, LANGE, HOORN, HUNDEBEEK, WAGENHEIM, WIJNBURGEN, STECK en RABENHAUPT, 't regiment van den Stadhouder van Friesland, 12 kompagniën Polakken of Koerlanders, 5 kompagniën van het regiment des Hertogs van Holsteijn-Pleun; in alles 185 kompagniën voetvolk, behalve degene die sedert bijgekomen zijn, en 't volk dat met en na Zijne Hoogheid is aangekomen.

CHAMILLY wilde nu zonder verwijl een stout ontwerp, waarmede zijn ondernemende geest sedert eenige dagen zwanger ging, ten uitvoer leggen; en waarlijk, een onvoorzien toeval alleen verijdelde zijn welberaamd plan.

De Staten-Generaal, RABENHAUPT geene gelegenheid tot billijke klagten willende geven, dat men hem geen infanterie genoeg zond om Grave te kunnen bedwingen, hadden ook eenige troepen van KIRCKPATRIK, welke de bezetting van 's Bosch uitmaakten, voor Grave gezonden, zijnde in 's Bosch niet meer dan 60 à 80 man geregelde troepen achtergebleven. De burgers betrokken er de wachten. Er bevond zich toenmaals een officier in 's Bosch, welke CHAMILLY zeer wel gekend had bij de troepen van den Bisschop van Munster. Deze officier in 't geheim in 's Bosch gebleven en door CHAMILLY overgehaald, wist des nachts Grave te bereiken, bevestigde den zwakken en zorgeloozen staat der bezetting, als ook dat men van Grave vrijelijk konde binnenkomen, aangezien de circumvallatie dezerzijds niet behoorlijk gesloten was. Verder gaf hij te kennen, dat eenige burgers hem zelfs verzekerd

hadden, dat er eene groote onderneming te doen stond; en dat, indien de Franschen met eenige magt in de nabijheid konden naderen, zij, zonder veel bezwaar, de stad 's Bosch zouden kunnen wegnemen.

CHAMILLY stelde dien officier voor, nogmaals naar 's Bosch terug te keeren, eenige belangrijke punten wel te verkennen, de denkwijze van eenige voorname ingezetenen te polsen, en dan onmiddellijk met deze bescheiden naar Grave terug te keeren. Deze officier, aan wien een groot fortuin beloofd werd, indien hij de zaak wel leidde en een diep stilzwijgen bewaarde, deed alles met de meeste voorzorg en oplettendheid. Den volgenden nacht was hij reeds terug, de verzekering medebrengende, dat de burgers, meest Roomschegezinden, er zich niet tegen zouden verzetten, en dat alles het aanzien had van te moeten slagen, daar geen 10 man op de wacht waren. CHAMILLY besloot daarop zijn vroeger voornemen te beproeven, en bestemde daartoe het regiment Dampierre met het eskadron Carcado.

Hij achtte deze magt sterk genoeg, om 's Bosch zóó lang te houden tot er hulptroepen uit de nog langs de Maas bezette plaatsen en stellingen aangerukt waren, en vermeende dat wanneer de onderneming al niet gelukte, de afgezonden troepen den volgenden nacht Grave wederom zouden kunnen bereiken, waartoe CHAMILLY, des noodig, zijde in Grave nog aanwezige kavallerie kon gebruiken om hun snel den weg te banen. Eindelijk, daar de belegeraar dezerzijds nog volstrekt met geene troepen gelegerd was, scheen het niet te kunnen missen, dat het detachement, den eenen nacht in stilte uittrekkende, den anderen nacht wederom kon binnenkomen. Daarenboven waren de boven- en benedenkwartieren des belegeraars wel 2 uren van elkander verwijderd.

CHAMILLY liet zich, door den kapitein der pontonniers, uit diens compagnie 6 der vertrouwdste en ondernemendste manschappen voorstellen, die tevens zeer goed Vlaamsch spraken, om deze manschappen den meergenoemden officier, na dezen van alles rijpelijk onderrigt te hebben, bij het terugkeeren naar 's Bosch, toe te voegen.

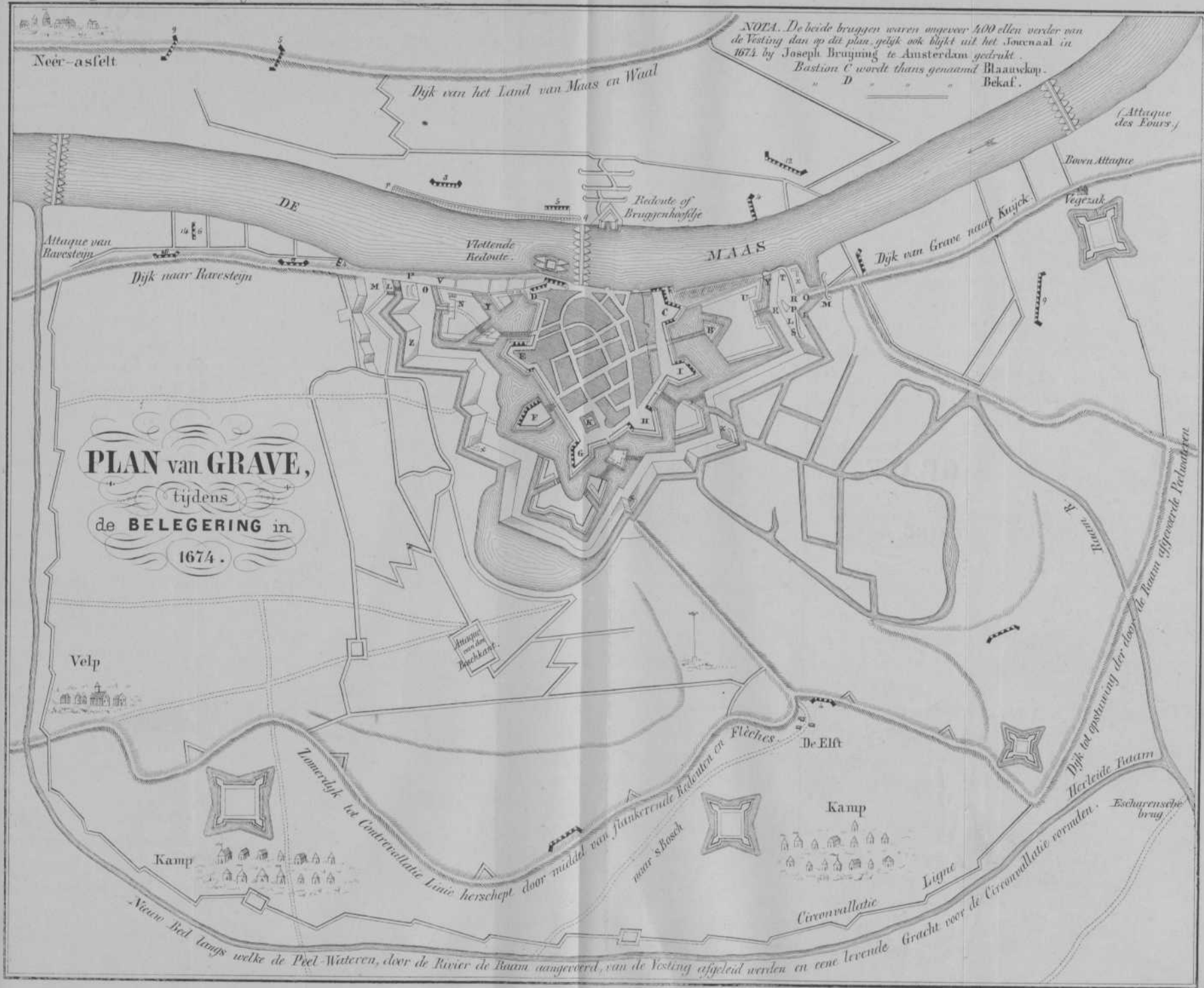
Des namiddags ten één uur kwamen deze manschappen, als krijgslieden van het Hollandsche leger gekleed, aan de poort van 's Bosch; men liet hen zelfs met de wapens binnenkomen, zonder ze eenigzins aan te houden.

CHAMILLY had den genoemden officier op alles voorbereid, en hem ook gezegd, dat DAMPIERRE en CARCADO reeds bij het kricken van den dag zouden aankomen; dat hij, des anderen daags, zonder schijn te geven, zich in de nabijheid al wandelende moest bevinden, met zooveel bateliers als hij noodig oordeelde, en dat deze moesten voorgeven, des gevraagd, dat zij, rust houdende, een uitstapje deden en een glaasje gingen drinken.

RABENHAUPT reeds meermalen aan CHAMILLY geschreven hebbende, had men diens schrift, wapen en briefvouw, alsmede die zijns geheimschrijvers zóó juist weten na te bootsen, dat de scherpzientste er zich in zou bedrogen hebben. Men had bovendien eene order opgemaakt, aan KIRCKPATRIK, gouverneur van 's Bosch, die men wist *niet* daar te zijn, of in zijne afwezendheid aan den bevelvoerende officier gerigt, waarin het heette, dat RABENHAUPT hún een eskadron en een regiment infanterie zond, welke uit Friesland waren aangekomen, om die van KIRCKPATRIK te vervangen, dewijl hij het noodig oordeelde, eene plaats, van dat gewigt als 's Bosch, niet schier geheel zonder bezetting te laten. Aan de spits van het regiment van DAMPIERRE stelde CHAMILLY den kapitein der pontonniers, die geheel de houding en manier van een Hollandsch officier had of wist na te bootsen. Bij hem had hij het meerendeel der manschappen zijner kompagnie, die, even als hij, Vlaamsch spraken; daarenboven alle juist als de Statentroepen gekleed en met oranje-sjerp omgord, die men onder de burgers van Grave had weten op te sporen of laten aanmaken. De Munstersche officier had bevel, zich op de brug te bevinden en zich daarvan, zoo er gelegenheid was, meester te maken, alvorens men het antwoord van den kommandant had. Verder had hij in last, op de eerste ontdekking van het regiment van DAMPIERRE, het eenen weg te banen, en ingeval er te veel manschappen tot bewaking der brug mogten zijn, alsdan het hoofd van gezegd regiment te laten naderen, en de wachten gelijktijdig bij het inrukken te doen aangrijpen. De Munstersche officier had, op bevel des gouverneurs, vóór zijn vertrek van Grave, zich met den kapitein der pontonniers verstaan.

Nog stond de gouverneur in twijfel, of het Fransche hof aan zijn vroeger gedaan voorstel tot het wegvoeren der gijzelaars, zou gevolg geven, toen geheel onverwacht, reeds bij het vallen van den avond, een man uit Mazeijk met de tijding aankwam, dat de brigadier der kavallerie DE MELIN, bij het aanbreken des dags, zoude inrukken, om geld te brengen en de gijzelaars weg te voeren. Dit was eene verschrikkelijke teleurstelling zijner ontwerpen; want DE MELIN naderde Grave in denzelfden nacht, dat het regiment van DAMPIERRE en het eskadron van CARCADO zich van 's Bosch zouden meester maken.

CHAMILLY bejammerde het gebeurde, liet alles uitstellen, van meening zijnde, dat zoo de onderneming mislukte, de uitgezonden troepen niet meer zouden kunnen binnenkomen, daar het geen twijfel leed, of de belegeraar zou deze zijde *alsnu* met eene goede magt sluiten. Dit geschiedde dan ook weldra; want naauwelijks had DE MELIN zich weder langs denzelfden weg uit Grave verwijderd, of deze laatste uitgang werd door sterke posten

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

RECORDS

bezet, en door eene evenwijdige afsnijding, waarvan nader zal gesproken worden, versperd. CHAMILLY liet nog dienzelfden nacht, door een vertrouwd man, den Munsterschen officier waarschuwen, dat de onderneming geen voortgang konde hebben, en hem bevelende met zijne 6 pontonniers naar Grave terug te keeren. Niet dan met groot levensgevaar bereikten deze manschappen, den volgenden nacht, de vesting Grave. Genoemde officier zocht echter, na eene geldelijke belooning gekregen te hebben, een goed heenkomen, om later niet als spion door de overwinnaars gestraft te worden. — De togt van DE MELIN naar Grave, het overbrengen van het beloofde geld en de wegvoering der gijzelaars, maakt eene niet onbelangrijke episode dezer merkwaardige belegering uit. Wij zullen die dan ook beknopelijk mededeelen.

De CHAMILLY in de gedachten verkeerende, dat het overbrengen van de zich in Grave bevindende gijzelaars naar het Fransche hoofdkwartier eene magtige afwending zou kunnen te weeg brengen, schreef daaromtrent aan den markies DE LOUVOIS. In dien brief betoogde hij de mogelijkheid der wegvoering, indien slechts een detachement kavallerie uit Maastricht werd gezonden, om Grave, langs de heide van 's Bosch, te naderen. Hij bepaalde daarbij de te naderen plaats zeer nauwkeurig. Dien ten gevolge ontving de graaf d'ESTRADES van den Koning het bevel, om DE MELIN, aan het hoofd van 600 ruiters, naar den kant van Grave te zenden. Den 16ten Augustus kwam die officier op 1½ uur van de vesting aan, en zond van daar het berigt zijner aankomst aan CHAMILLY; daarbij voegende, dat hij de vesting niet verder durfde naderen, aangezien hij het terrein niet kende, voor de overmagt der vijandelijke kavallerie en eene noodlottige ophooping voor de vesting vreesde. CHAMILLY deed hem echter weten, dat hij alle verantwoording op zich nam, en dat hij gerust tot aan de justitie-plaats konde naderen. CHAMILLY had namelijk ingezien, dat, indien hij zijne kavallerie aan het hoofd van den dijk, die RABENHAUPT dwars door de moeras had laten leggen, posteerde, hij ook de vijandelijke kavallerie konde beletten, om op DE MELIN aan te vallen. Door deze weifeling ging er een kostbare tijd verloren.

Reeds had RABENHAUPT zijne kavallerie doen opstijgen, en poogde ze op meergenoemden dijk door de moeras aan te voeren. Gelijktijdig rukte SAINT-LOUIS met 2 eskadrons uit Grave en stelde zich op, aan het hoofd van den dijk, terwijl CHAMILLY het meerendeel zijner infanterie op de glacis in de wapenen riep, en de houding aannam, als of hij op de boven-attaque wilde aanvallen. De generaal RABENHAUPT deze infanterie met ontrolde vaandels als tot den uitval ziende aanrukken, en de talrijke ruitery van Maastricht,

van de zijde van 's Bosh, bespeurende, werd door deze ontzagwekkende vertooning van strijdkrachten niet weinig verrast. Zijne kavallerie deed geene poging meer, om zich over den dijk door de moeras een weg te banen; maar stelde zich aan de andere zijde in slagorde, om den aanval op de boven-attaque af te weren. CHAMILLY het wêlgelukken van deze list ziende, liet een derde eskadron opstijgen, stelde zich aan het hoofd, medevoerende 8 der rijkste gijzelaars, en reed DE MELIN te gemoet, ter plaatse door zijn bode aangewezen. Hij gaf ze aan DE MELIN over, en ontving uit diens handen 6000 pistolen, welke LODEWIJK XIV uit eigen beweging aan de bezetting deed geworden. De gouverneur verzekerde aan DE MELIN, die over Helmond zoude aftrekken, dat hij den belegeraar nog 5 uren in den waan zoude houden, alsof hij een uitval beoogde en hem zodoende het overtrekken des dijks beletten, waardoor zij voor achtervolging genoeg verzekerd waren. Dit alles gelukte naar wensch; want de generaal RABENHAUPT niets van de sterkte der van Maastricht afgezonden kavallerie wetende, dacht veeleer dat men de vesting wilde ontzetten. Dan de Prins van ORANJE en geheel Holland werden weldra met de toedragt dezer gebeurtenis bekend, en toonden zich ten hoogste ontevreden over het gehouden gedrag van RABENHAUPT. De generaal SPAEN had, wel is waar, des achtermiddags bevel ontvangen, om de aftrekkende kavallerie te achtervolgen, maar toen was het reeds te laat.

De brigadier DE MELIN verklaarde quasi, vóór zijn vertrek, bevel van den Koning te hebben ontvangen, om zich, indien de gouverneur dit verkoos, met 500 ruiters bij de bezetting aan te sluiten, en slechts de overige 100 tot het overbrengen der gijzelaars te bestemmen. CHAMILLY bedankte echter zeer voor het aanbod, en verzocht aan den Koning, namens den gouverneur en de geheele bezetting, te verklaren: dat, aangezien hij de verdediging reeds met de vroeger in bezetting zijnde troepen begonnen had, zij den reeds behaalden roem niet gaarne met andere zouden willen deelen; verder, dat de troepen, onder zijne bevelen, reeds zoovele blijken van onkreukbare trouw en volharding aan den Koning hadden gegeven, dat hij vooreerst geen andere hulp behoefde. De 600 man kavallerie was daarop met de gijzelaars naar den kant van Maastricht opgetrokken.

Het door den gouverneur gegeven antwoord werd spoedig onder de bezetting bekend, en deed de gemoederen nog meer opwinden en tot volharding stemmen.

Des anderen daags, den 17^{den} Augustus, trokken 3 bataillons, door kavallerie ondersteund, de Boschpoort uit om stroo te halen, hetwelk alhier tusschen de beide kwartieren van den belegeraar, niettegenstaande de les

van den vorigen dag, volkomen gelukte. — Dezen dag kwam de griffier FAGEE in het Statenleger.

Den 18^{den} Augustus deed CHAMILLY, door een levendig kanonvuur, de vreugde der bezetting over het welgelukken der wegvoering van de gijzelaars en de ontvangst van fondsen, aan den belegeraar weten. De grimmigheid kenschetste zich wederzijds meer en meer, en men wierp elkander bij de uiterste aanvalspunten menige spot- en scheldwoorden toe.

De galerij in den dijk van Ravestein, waarvan wij vroeger gewaagden, gelijk mede eene soortgelijke in die naar Gasselt, waren bijna voltooid, en werden overigens met kracht voorzien van alle denkbare verdedigingsmiddelen. Zoo liet CHAMILLY, onder anderen, in de bedekte wegen, tegenover de beide attaques, eene dubbele rij palissaden stellen, namelijk eene tweede rij op 5 voeten van het binnentalud, ongeveer aan den teen des bankets. Deze tweede palissadenrij diende niet alleen om te beletten dat de belegeraar zich tusschen haar en de borstweer zou werpen, maar zij stelde de bezetting des bedekten wegs gerust tegen overrompeling; aangezien de vijand wanneer hij zich tusschen de kruin en deze tweede rij palissaden wierp, eigenlijk nog niets veroverd had, maar integendeel door de pikeniërs en zelfs met den degen, van achter deze tweede rij, kon worden gedood; dit werd later door de ondervinding dikwerf genoeg bevestigd. Bovendien kon men op deze wijze den bedekten weg met de helft der gewoonlijk daartoe vereischte troepen verdedigen, en tevens voorkomen dat iemand dezer bezetting wierd opgeligt of afgesneden, waaraan men anders des nachts veelal blootgesteld was. Op afstanden van 50 tot 50 passen waren kleine deurtjes of klinketten, aan de binnenzijde met een grendelslot voorzien, en van buiten niet van de doorgaande rij te onderscheiden; ook waren, op dezelfde afstanden, de beide rijen door eene rij palissaden, overdwars, bij wijze eener traverse, afgesloten, en diensvolgens in vakken afgesneden, opdat de vijand, tusschen de beide rijen gesprongen zijnde, er niet langs konde voortglijden. CHAMILLY beval dat zijne soldaten niet eerder uit deze palissadenvakken terugtrokken, dan tot zij daartoe door de menigte ingeworpen granaten gedwongen werden, in welk geval het aan den officier, die zich aan de klinket bevond, werd overgelaten ze te openen. De soldaten, in de gezegde vakken, werden mede met spontons (*espontons*) gewapend, waarmede zij zich konden verdedigen, wanneer het hun aan tijd mogt ontbreken om de musketten andermaal te laden.

De pikeniër stelde zich achter de tweede rij palissaden, en zijn voorman nu ondersteund zijnde, verdedigde zich met des te meer vertrouwen. De pik is in dit opzigt het voordeeligste wapen: want, haar vellende,

kan de vijand de borstweerkruin niet genoeg naderen, om de verdedigers in de palissadenvakken neer te vellen, gelijk men dit vroeger, bij gemis dezer wijze van verdediging, dagelijks zag. Het was ook voornamelijk door deze inrigting, dat de belegeraar later met zijne logementen in de contrescarp niet kon slagen; en er, in den loop van 3 maanden, slechts één tot stand kon brengen.

CHAMILLY was over de goede stemming en de verrigtingen zijner brave bezetting uitermate voldaan, en deelde, wanneer zich eenige hunner onderscheiden hadden, gedurig geschenken en belooningen uit, in tegenwoordigheid der bezetting. Wanneer hij des morgens de attaques bezocht, en men hem vertelde, wat de vijand had toegeroepen, of door met steenen overgeworpen briefjes had medegedeeld, was zijne gewoonte te zeggen: »*Qu'importe et tant mieux*,» er bijvoegende: »ons eenig verlangen is, elkander met den degen in de vuist te meten; hoe naderbij hoe liever.» Zijne vrolijke en geestige gezegden beurden de geheele bezetting op; men vermaakte er zich mede. Bij tegenspoeden riep men vaak schertsende: »*Et qu'importe, et tant mieux*;» zelfs werden er liederen op hem gemaakt, en nimmer verscheen hij onder hen, op zijn moedig ros gezeten, of het genoegen en de toejuiching stonden op ieders gelaat uitgedrukt. De Koning had aan CHAMILLY de magt verstrekt, alle opengevallen rangen en plaatsen, naar gelang der verdiensten, dadelijk aan te vullen. Deze volmagt werd door hem aan de bezetting vertoond, en daarbij bepaald, dat de officieren zelve de openvallende plaatsen zouden doen vervullen, latende aan elk korps in het bijzonder het regt, daarover te beschikken ten voordeele van hen die zich onder hen het verdienstelijkst zouden maken. Wanneer een officier een' zijner onderhebbende manschappen aan den gouverneur, ter zake eener kloeke daad, voorstelde, werd hij altijd ruim en vaak met goud beloond. Bij de attaques elk hunner met luider stem toesprekende, zeide hij dikwerf, dat hij zich nimmer de mogelijkheid kon voorstellen, dat de vijand hem, met zulke brave troepen, zou kunnen overwinnen, en dat hij geloofde, dat de Koning over eene zoo voortreffelijke verdediging zeer tevreden zoude zijn, en zijne troepen kans hadden, door geheel Frankrijk, door de geheele wereld, ja zelfs door hunne vijanden geroemd en bewonderd te worden. Het was ook daarom, dat hij hen aanmaande, steeds als mannen, die de eer boven alles weten te schatten, te handelen en te volharden.

De schrandere bevelhebber had nog de gewoonte, van nimmer een uitval of een ander ontwerp uit te voeren, of hij deelde het de zijnen op den oogenblik der uitvoering mede. Dit was vooral des nachts van belang, daar dikwerf bij een frontaanval gelijktijdig flankbewegingen plaats hadden,

waardoor dan niemand verontrust werd en elk zijn werkring kende. Dáár waar gevaar het meeste dreigde, was men ook zeker CHAMILLY te vinden. Niet alleen dit deelen in het lot en in de gevaren zijner onderhebbenden, maar zijne standvastige en gedurige tegenwoordigheid van geest waren bewonderenswaardig. Op plaatsen waar het kanon des belegeraars sterk woedde, vermaande hij dikwerf de zijnen om snel voorbij te gaan, en bedankte hen steeds, wanneer zij een hagehelijk oogenblik hadden doorgestaan.

Door zulk eene handelwijze won CHAMILLY spoedig de harten en het blinde vertrouwen zijner ondergeschikten, die nu alles voor hem veil hadden. CHAMILLY had slechts van eene gevaarlijke onderneming te spreken, of de manschappen stonden gereed om zijn voornemen vrijwillig uit te voeren.

De generaal RABENHAUPT liet nu, sedert de wegvoering der gijzelaars, met meer ijver aan de circumvallatie naar de Bossche zijde werken, als ook om de rivier de Raam door de gracht dezer linie te brengen. Gelijk-tijdig liet hij eene contrevallatie langs den Bosschendijk opwerpen (*zoo als op het plan te zien is*), en beval tevens, eene groote en evenwijdig aan de plaats loopende lijn, vóór de contrevallatie op den weg van 's Bosch, te graven, waarin bestendig eene bezetting infanterie was, om van dezen kant alle gemeenschap te sluiten. Dezen dag begonnen de Franschen reeds een gedeelte van hunne pontonbrug, die nu meer en meer van het belegeringsgeschut te lijden had, af te breken.

Den 20sten Augustus was de belegeraar de redoute aan de regter zijde der Maas, met zijne naderingsgraven zeer nabij gekomen. De luit.-kolonel VERKEN dekte deze werken met zijn onderhebbend regiment.

In den nacht van den 20sten Augustus wilde RABENHAUPT de verovering dezer redoute beproeven, aangezien ze een gedeelte zijner strijdkrachten aan dien kant bezighield. Daartoe deed hij 50 man aanrukken, om een piket van 20 man met een luitenant, welke de Franschen alle nachten in een, nabij de redoute op den oever getrokken, oud vaartuig plaatsen (om de arbeiders des belegeraars in de flank te bestoken), op te ligten.

Aanvankelijk hield deze officier vasten voet, ondersteund door 5 man uit de redoute getrokken, die, achter zekere hoogte staande, den belegeraar door het werpen van handgranaten uit de loopgraven lokten, om het geschut der vesting werking te geven; waarop ook de luit.-kolonel VERKEN hen 10 man met handgranaten tegenstelde. Op deze wijze vermeerderde aan weerskanten op dat punt het aantal troepen. De kolonel KLOOSTER kwam de belegeraars met nog 200 man ter hulp, waardoor de bezetting in de redoute teruggedreven en de eerstbedoelde Fransche officier gedwongen

werd het genoemde vaartuig te verlaten. Hij trok in de redoute terug. Het handgranatenvuur nam daarop uit dezen post in hevigheid toe, terwijl het geschut der vesting diens flanken ondersteunde. De belegerden verloren dan ook bij dezen aanval meer dan 60 man aan dooden, terwijl de bezetting der redoute slechts 20 man aan gesneuvelden en gekwetsten telde.

Hierop werd den volgenden dag, den 21sten Augustus, des morgens ten 8 ure, wederzijds een stilstand van wapenen toegestaan, om de dooden af te halen en te begraven; welke wapenstilstand CHAMILLY evenwel, nu en voortaan, alleen onder de voorwaarde aannam, dat de Franschen de lijken zouden aanbrengeu, maar de wapenen en kostbaarheden behouden. De uitvoering van deze verdragen geschiedde altijd onder het opzigt van den plaats-majoor DE VIOLAINE, van welke gelegenheid deze gebruik maakte om dikwerf de aanvalswerken te verkennen.

De redoute op den regter oever der Maas, wederzijds uit de vesting geflankeerd, diende om de brug en de gemeenschap te verzekeren. Zij had den vorm eener kleine halve maan, ter hoogte der stormpalen bemuurd, en eene borstwering, achter de beide faces, van 22 voeten dikte; verder eene vrij breede gracht en eene rij palissaden op de berm. Deze berm had eene zoodanige breedte, dat men rondom haar eene soort van *fausse braye* had gemaakt. Ook de keel was bemuurd en werd door musketvuur uit de vesting ondersteund. Des avonds begonnen de belegeraars uit 2 mortieren te werpen, en van de overzijde der Maas met 5 mortieren; ook van den bovenaanval wierp men uit 5 mortieren op de stad. — Vijf kompagniën van het Friesche regiment kwamen het Statenleger versterken.

Den 22sten Augustus begon men de stad van de Ravesteinsche zijde met eene menigte bommen en steenen te bewerpen, hetwelk, gevoegd bij het kanonvuur, de stad bijna geheel verwoestte. Reeds waren 3 kanonbatterijen in werking, en men werkte met inspanning aan verscheidene andere.

In den nacht van den 22sten op den 23sten Augustus poogde de belegeraar nogmaals meergenoemde redoute te veroveren, met zich een doortogt door de gracht te banen; doch de kapitein DESESCOURT, die aldaar het bevel voerde, verdedigde zich manmoedig, en weldra, door elf met schroot geladen 24ponders, van de stadzijde ondersteund (zijnde deze reeds bij dag in eene, het glacis flankerende, rigting gesteld), werd ook deze aanval met groot verlies afgeslagen.

Overigens was er in eenige dagen niets bijzonders voorgevallen. De zware regen die bij voortdoring aanhield, verhinderde de belegeringswerkzaamheden niet weinig. Het lage terrein rondom de stad werd door deze regens zoo glibberig, dat de werklieden zich nauwelijks op de beenen konden houden.

Den 24sten Augustus wierp men karkassen, brandkogels, kunstvuur en eene soort van spiegelgranaten in de vesting, welke veel verwoesting aarigtten en de bezetting niet weinig deden ontzetten; ook schoot men van den benedenaanval uit 12 kartouwen, en over de Maas met gloeiende kogels, die men nog het meeste vreesde, wijl ze niet ontdekt werden dan na reeds brand te hebben verwekt (1). Ook in den hovenaanval begon eene batterij van 6 stukken te spelen, zoodat er toen in 't geheel 6 batterijen in werking waren.

Om niet dagelijks ieder kapitein, die de waecht in de redoute moest betrekken, op nieuw zijn te houden gedrag voor te schrijven, droeg de gouverneur de verdediging van dit werk, tot nader order, aan de SAINT-JUST op.

De stad begon nu zoo naauw ingesloten te worden, dat er bezwaarlijk iemand uit of in kon komen. De waakzaamheid werd ook, vooral des nachts, verdubbeld, waardoor een uit Maastricht komende bode, als bedelaar verkleed, werd opgevangen en in het kwartier van den provoost-generaal gebragt; men vond bij hem niets dan een pas van DE BETOU. Ondervraagd zijnde, of hij niet eenige brieven bij zich had gedragen, antwoordde hij ontkennend; maar RABENHAUPT liet niet na, de plaats, waartrent hij gevat was, naauwkeurig te doorzoeken, waarop men nog twee brieven bezijden den weg vond. De een was van den prins van CONDÉ en de andere van den graaf d'ESTRADES; de eerste in cijfers en de andere open en met gewoon schrift; deze was van geen belang, daar men zich slechts daarin beroemde vele gevangenen in den laatsten veldtocht gemaakt te hebben. De andere brief ontcijferd zijnde, was in zediger en gematigder termen gesteld.

Den 25sten gebood de gouverneur, op het midden van den dag, een uitval met 20 man, onder de luitenants TROUILLARD en BRUNEAU, uit de redoute aan dien kant op de sappenhoofden des belegeraars te maken. Na ongeveer 15 man der belegeraars gedood te hebben, moesten de uitvallers wijken, latende 10 man en eerstgenoemden luitenant op de plaats, terwijl ook BRUNEAU zwaar gewond werd.

Niettegenstaande het kleine bruggenhoofd krachtig door flankvuren uit de vesting beschermd werd, naderde de belegeraar het meer en meer, zoodat men vooral des nachts voor zijn behoud bezorgd werd. — De raadpensionaris FAGEL kwam dezen dag wederom in het leger, met een geschenk voor den generaal RABENHAUPT en eene goede som gelds voor de arbeiders.

(1) « Ces boulets rouges, » zegt het Fransche relaas, « sont assurément plus à craindre que tout le reste, et pendant le siège rien ne nous brûla d'avantage que cela. On ne sait d'ordinaire ce que devient le boulet, et on ne s'aperçoit du lieu où il est tombé que par le feu même. »

Den 26sten Augustus gebood CHAMILLY nogmaals een uitval op het midden van den dag, met 15 uitgezochte manschappen, aan welks hoofd de luitenant GAVARRY stond. Ofschoon deze kleine magt wonderen van dapperheid deed, en het sappenhoofd des belegeraars met de grootste onstuimigheid en met blanke wapenen overviel, zoo werden, ongelukkigerwijze, door een overijld schrootvuur, dat men van den overkant tot ondersteuning van dezen uitval maakte, 8 à 10 dezer lieden, en alzoo door hun eigen geschut gedood, »en waarover (zoo zegt het meergenoemde *Dagh-register*) bij den belegeraar een algemeen gelach opging.” Nog zegt laatstgenoemd *Journal*: dat dezen dag 2 regimenten der bezetting bij CHAMILLY op eene overgave zoude hebben aangedrongen, doch dat deze hun dadelijk tot andere gevoelens had gebracht. De gouverneur was dermate verbitterd op zekeren artillerie-kommissaris, welke de bovengezegde kwalijk gerigte schoten had laten doen, dat hij zich verscheidene dagen niet voor CHAMILLY durfde vertoon. Aan de andere face viel het daarentegen geheel anders uit; de VIOLAINE deed daar zóó juist en wèl van pas vuur geven, dat de belegeraars, na eenigen op de plaats te hebben gelaten, zich wederom snel in de loopgraven moesten werpen. Gedurende dit gevecht was de kapitein NAGAY, die de wacht in de redoute had, op de borstweer gestegen, om de uitvallers te rigten en aan te moedigen, en werd hierbij door een musketschot gedood.

In den nacht van den 26sten Augustus doorgroef de belegeraar den dijk van Ravestein, op ongeveer 100 passen van het logement dat door CHAMILLY tot dekking tegen het aftappen der vóórgracht was daargesteld, en breidde zich ter regter zijde uit door middel van eene groote wapenplaats. Dezen zelfden nacht deed de belegeraar rondom de vesting vreugdevuren ontsteken, gevolgd van 5 salvo's uit al zijn geschut en musketten, wegens de op Condé behaalde zege bij Senef.

Den 27sten Augustus deed de bezetting der redoute wederom een uitval, onder de leiding van den luitenant DE GAVARRY, doch werd ditmaal spoedig teruggeslagen, latende 2 dooden op de plaats, terwijl de bevelhebber met zijn' 2^{den} luitenant gewond werd. Denzelfden nacht trokken nog 3 man uit de redoute, en waagden het, door drank verhit, om met handgranaten het sappenhoofd der belegeraars, dat reeds nabij de gracht der redoute kwam, te bewerpen en bragten eene fascine mede, zonder eenig verlies.

CHAMILLY wilde het behoud der redoute door alle denkbare middelen rekken; te meer, wíjl de belegeraar van den geheelen tegen-oever, na hare verovering, meester zou wezen, zijnde een meerendeels hooge waard, waar hij, uit zijne ruime en dicht aan den oever komende wapenplaats, al het

nog overgebleven gedeelte der stad kon vernielen, de werken in den rug beschieten, en daarenboven de beide aanvallen, door het van nabij geheel in bres leggen der halve bastions C en D mitsgaders der hoornwerken N en U, ongemeen begunstigen. Hij besloot dan, in den nacht van den 27sten op den 28sten Augustus nog een uitval uit de redoute te doen. De belegeraar verloor daarbij meer dan 50 man, doch ook de beide officieren, die den uitval bestuurden, werden gewond en verscheidene manschappen bleven op de plaats.

De belegeraar zag nu wel, dat zijn voornemen, om de redoute door mijnen te bedwingen niet zou slagen, en besloot derhalve haar met het kanon geheel te vernielen; hetwelk bereids zou geschied zijn, indien de daartoe opgeworpen batterijen niet telkens, wanneer zij begonnen te werken, door eene convergerende kanonnade uit de vesting gedemonteerd waren geworden. Eindelijk gelukte het den belegeraar achter eene hooge zware borstwering, op den wederzijdschen waard, beter tegen de vesting gedekt, eene batterij op te werpen, waaruit hij met vier 24ponders zoo ruw op de redoute schoot, dat er, tegen 4 ure des namiddags, reeds eene bres voor wel 20 man in het front in de regter face bestond. Ook dit kon de bezetting der redoute niet verschrikken, daar zij deze bres onmiddellijk met eene dubbele palissaden-rij, even als de reeds beschrevene in den bedekten weg, omarmde. De bres werd zelfs des nachts eenigermate, onder de leiding van den kapitein SAINT-SULPICE, gedigt; laatstgenoemde had SAINT-JUST, op bevel van CHAMILLY, moeten vervangen, uithoofde de tegenwoordigheid van dezen officier gevorderd werd bij den benedenaanval van Ravestein. Ook gebood CHAMILLY zijnen ingenieur DE SAXIS, in het midden der redoute, door middel van een put, een zwaren mijn-oven aan te leggen, opdat men, tot het uiterste gebragt, bij het gedwongen verlaten de redoute nog kon doen springen en geheel wegruimen. De pontoubrug vernield zijnde, gelijk mede de vlottende batterijen of redoute (aldus door de Franschen genoemd), had de gemeenschap alleen nog door middel van een vaartuig plaats.

De vlottende redoute had tot nog toe goede diensten bewezen. Eens liet de gouverneur, des nachts, een langen kabel er aan vastmaken, bewapende ze met 200 man, en deed het vaartuig nu, des avonds ten 10 ure, in de grootste stilte, onder begunstiging der duisternis, tot regt tegenover den benedenaanval van Ravestein afzakken. Aldaar aangekomen, openden deze 200 man een zoo hevig en wel aangebragt vuur, dat de belegeraar gedwongen werd, de in de flank genomen sappenhoofden te verlaten. Toen de dag aanbrak, ontwaarde de belegeraar dat het deze vlottende redoute

geweest was, die later, andermaal zoodanigen uitval beproefd hebbende, door eene daartoe expresselijk opgerigte groote batterij eindelijk in den grond geboord werd.

Den 28sten Augustus zag RABENHAUPT een groot gedeelte der vestingwerken, waaronder ook het bastion D, geheel door zijn kanon vernield, zoodat de vroegere vorm der stad niet meer te herkennen was; dewijl ook de toren, de kerk en alle huizen bijna in puin lagen. Hij meende daaruit te moeten opmaken, dat de zaken nu zoo verre gekomen waren, dat hij den dapperen gouverneur tot de overgave van dien puinhoop moest opeischen. Dit geschiedde dan ook, doch een weigerend antwoord werd gegeven.

Het bruggenhoofdje was inmiddels van den 28sten tot den 30sten Augustus zoodanig beschoten, dat het geen vorm meer had. Nu werd dan ook de voorbereide mijnkamer met 12 tonnen buskruid geladen, en de koker (*auget*), waarin de kruidworst was, tot aan de rivier verlengd.

Sedert het wegvoeren der gijzelaars, was de parallel buiten de Boschpoort zwak bezet, hebbende de belegeraar daarin vroeger altijd 1000 à 1200 man, doch de contrevallatie thans gereed zijnde, waaruit deze parallel beschermd werd, was deze bezetting tot op meer dan de helft verminderd. Dit gaf CHAMILLY aanleiding tot het beramen van eenen krachtigen uitval, »om — zoo als hij zich uitdrukte — zijne bezetting wat te vervrolijken.” Tot dat einde hield hij den 30sten Augustus al zijne kavallerie in de stad gereed, en liet 100 infanteristen, onder geleide der kapiteins DE LESCOSSOIS EN QUERVILLE, door de kavallerie, even als de officieren, *en croupe* nemen, en alzoo door de geopende poort in sterken draf naar de bedoelde wapenplaats voeren, alwaar zij de wacht, geheel onvoorbereid, op het lijf vielen. De infanterie afgesprongen zijnde, had er eene verschrikkelijke slagting plaats, want die de blanke wapenen en het schot der infanterie meenden te zijn ontkomen, werden door de ruiters neêrgesabeld. De bezetting der parallel in wanorde ziende, stortte de kavallerie zich dadelijk tussehen deze parallel en de circumvallatie, waardoor haar de aftogt geheel was afgesneden; zelfs de contrevallatie daartegen over, in dezen oogenblik almede zwak bezet zijnde, werd door den belegeraar verlaten. Deze uitval kostte den belegeraar 80 man aan dooden, en 2 kapiteins, 4 luitenants en 120 manschappen aan gevangenen. De laatsten waren meest allen door sabelhouwen gekwetst; bovendien viel 5 vaandels in handen der Franschen. Deze laatste verloren slechts 1 ruiter en 1 soldaat; zijnde den ritmeester BERFELT het paard onder het lijf doodgeschoten. CHAMILLY had woord gehouden, want de vreugde onder de bezetting was groot, toen de uitvallers met de gevangenen in de vesting terugkeerden.

Na deze les deed RABENHAUPT de Boschpoort met grootere magt bewaken, en de parallel door steilere afgravingen tegen het overtrekken der kavallerie behoeden. — Onder de gevangenen herkenden de uitvallers een vroeger overgelopen Franschman, die reeds doodgeschoten werd nog vóór hij de poort bereikt had.

De boven- en benedenaanvallen vorderden intusschen meer en meer, en de waakzaamheid was nu zoo groot, dat men slechts om den anderen dag het naast bij het hoofd des aanvals zijnde bataillon afloste.

De gouverneur liet zijn pontonnier-kapitein, welke verdienstelijke officier voor alles berekend scheen, eene soort van slaapplaatsen opstellen, hebbende slechts 4 voeten hoogte. Men gebruikte daartoe de zeilen der vaartuigen en die der vlottende redoute. De soldaten waren meerendeels op den grachtboord gelegerd, waar zij nog het meest gedekt schenen, ofschoon het kanonvuur er nog velen wegnam, vooral dat van de eenigzins beheerschende en verwijderde batterijen des belegeraars, waarvan de kogels meer duikende en strijkende aankwamen. De geweren en andere wapens stonden nevens hen in de beste orde; terzelfder plaats waren de kookgaten; gedurig werd er versch legstroo gegeven en het oude verstookt.

De werkzaamheden aan de circumvallatie aan den Boschkant waren zeer vertraagd geworden, door de bedriegerijen van eenen ingenieur, QUINJ VAN LOBRECHT genaamd (1). Deze liet, namelijk, de gemeenten die op hare beurt werklieden moesten leveren, door geld van deze verpligting vrijkopen. Gevat en gevangen gezet zijnde, had hij gelegenheid om te ontvlugten. — In eene batterij des belegeraars raakten in diezelfde dagen 600 ponden buskruid in brand, waardoor velen het leven lieten. — Men schoot meer en meer met gloeiende kogels op de stad.

Den 51sten Augustus werd van weerskanten hevig gekanonneerd. De gouverneur had de gewoonte, dikwijls des nachts te doen vuren, wordende door middel van vuren, op daartoe vervaardigde, in de voorwerken geplaatste komfooren, de rigting van het geschut aangewezen. Dit geschiedde niet alleen om de voordeeligste werking op den aanvaller aan te wijzen, maar ook om de bezetting in den bedekten weg niet te schaden, daar de ondervinding, vijf dagen te voren, geleerd had, dat niets nadeeliger op de bezetting werkte, dan wanneer er door eene overijde of onvoorzigtige bediening der stukken, van de verdedigers zelve getroffen werden.

Denzelfden dag werd de luitenant SAINT-LAURENT in de redoute, door

(1) Bij VALKENIER, *het Verwerde Europa*, bladz. 310—313, vindt men nog het een en en ander omtrent dezen QUINJ VAN LOBRECHT.

een kanonkogel, van de beneden-attaque komende, gedood. Hij was door CHAMILLY belast om de mijn aan te steken, wanneer de belegeraar er met overmagt en door bestorming inkwam. Hoewel het bewustzijn der ondermijning den belegeraar van dezen storm nog terughield, zoo werd de bezetting, sterk ongeveer 100 man, dermate geteisterd, dat zij, na het verlies van haren officier, in eene groote aak overstak, welk vaartuig in den grond geboord werd, zoodat er velen verdronken. Terwijl de belegeraar zich tot het stormen slechts langzaam gereed maakte, in de meening dat er nog bezetting in was, en uit vreeze voor de mijn, bediende CHAMILLY zich van dit oogenblik, en liet een goed zwemmer met eene lont overgaan, om de kruidworst aan den rivierboord aan te steken. Tevens beval hij bevorens een afzonderlijke en daartoe vroeger géplaatste kruidton te doen springen, ten einde den belegeraar in den waan te brengen dat dit de mijn zelve was, om hem, zoo hij dan in massa de redoute bestormde, aan de werking der groote of eigenlijke mijn bloot te geven. Ten 9 ure des avonds werd de kruidton ontstoken, blijvende de bedoelde soldaat dicht aan den oever op den grond liggen, gereed om de mijn te ontsteken. De belegeraar viel echter in den strik niet; toen het 10 ure was ontstak de bedoelde man de groote mijn en zwom naar de stad terug. De redoute was nu ganschelijk vernield; toen de belegeraar ze wilde naderen, werd hij hevig met een daarop in tijds gerigt schrootvuur, uit zware kalibers, van de overzijde, begroet; desniettemin gelukte het hem, den volgenden dag, nabij het vernielde bruggenhoofdje eene batterij van 4 halve kartouwen en 2 mortieren, tegen de stad tot stand te brengen.

Daar er binnen Grave eene overgroote massa koorn in alle kelders geborgen was, liet CHAMILLY, bij het klimmen der gevaren, om den soldaat genoeg te doen, eene dubbel ration graan uitdeelen, waarmede het geheele beleg door werd voortgegaan. Alle korenmolens waren vernield, zoodat men gelukkig was van een matig getal hand-korenmolens te zijn voorzien, waarmede de daartoe bestemde burgers onophoudelijk in hunne kelders werkten en geregeld afgelost werden. De bommen en gloeiende kogels vernielden nu ganschelijk alle nog geheel of gedeeltelijk staan gebleven huizen. Het reeds vroeger geslagt en ingezouten vee was geheel aan de bezetting uitgedeeld; slechts eene geringe hoeveelheid bleef nog voor de officieren. Evenwel werden nog eenige weinige ossen voor de gewonden bewaard, door de zorg van den intendant DES MADRYS en der heeren SAUVÉ en HUBERT. Deze laatste begaf zich bij alle attaques, en ontweek geen gevaren om de soldaten van al het mogelijke te voorzien. SAUVÉ werd met het hospitaal belast, en kweet zich op eene waardige wijze van zijne zor-

gelijke taak. Van de ingestorte gebouwen werden de balken en ribben tot het aanmaken van Vriesche ruiters, stormpalen, enz. gebruikt.

De klimmende nood dwong den gouverneur over te gaan tot het slagten van paarden, wier vleesch sterk gezouten werd, om er den zoeten smaak van weg te nemen. CHAMILLY ging ook in het nuttigen van dit vleesch zijne ondergeschikten met een goed voorbeeld voor; zelfs at hij in hunne tegenwoordigheid met smaak raauw paardenvleesch, hetwelk sommigen echter voor goed ossenvleesch hielden. De belegeraars schertsten met de bezetting, roepende: »*Mangeurs de bêtes ferrées*,» en hinnekten even als de paarden, wanneer zij de wacht in de loopgraven betrokken; anderen lokten hen uit, om liever over te komen en met hen het keurigste ossenvleesch en spek te komen deelen. De aanhoudende teleurstelling van onderstand in levensmiddelen te bekomen, de toenmaals meer nog bestaande afschuw van paardenvleesch, de gedachte dat zekere algemeener wordende en meestal doodelijke buikloop er de oorzaak van was, eindelijk de spot der belegeraars, deden te zamen eene toenemende desertie onder de bezetting ontstaan.

CHAMILLY was daarover zeer ter neër geslagen; beducht dat het nog erger gevolgen zoude hebben, liet hij achtervolgens al de regimenten der bezetting voor zich komen, en hen met waardigheid toesprekende, stelde hij hun voor: dat zij, die zich geen hart genoeg of te bangen adem in hunne borst gevoelden, om in de schoone zaak, welke zij begonnen waren, te volharden, dit hem openhartig zouden verklaren; dat hij te zeer begreep, dat het alléén brave krijgsmakkers konden zijn, welke tot het einde toe volhielden; en dat, wanneer een hunner de vermoeijenissen en inkrimpingen niet meer wilde verduren, deze kon vertrekken werwaarts hij goed vond, dat men hem zelfs 10 pistolen zoude medegeven; dat hij, voor zijn persoon, echter het vaste voornemen zoude gestand doen, van pal te staan en de zaak tot het uiterste te zien komen; dat het de zaak des Konings en van Frankrijk was, en het hun grootsten roem en eer betrof; doch dat hij ook zeer goed wist hiertoe niet te kunnen geraken, dan met behulp eener trouwe en brave bezetting! Allen waren door deze taal en door de tooverkracht des roems op nieuw bezielde geworden, en zwoeren, met een *leve de Koning! leve onze brave gouverneur!* alles, tot het uiterste toe, met hem te deelen, en dat zij zich van hen, die zwakheid mogten betoonen, wel zelven zouden ontdoen, om hem verder leed te besparen. CHAMILLY prees hunnen ijver, deelde aan velen geld uit, en zwoer insgelijks zich nimmer van hen te scheiden.

De indruk welken CHAMILLY op hen gemaakt had, was zoo groot, dat zij, inderdaad, eenige dagen later, een, bij het overloopen naar den bele-

geraar, gevangen kameraad, welken CHAMILLY hen ter bestraffing overgaf, geregeld, bij wijze eens krijgsraads, door hunne onderofficieren, korporaals en oudste 10 soldaten gehouden, in den bedekten weg, op de plaats welke hij verlaten had, doodschoten; waarna geen hunner meer overliep.

Het kanonvuur was nu onafgebroken, en behalve de magt welke den belegeraar ter hulp kwam, groeiden zijne batterijen allerzijds aan. — De kapitein LA TOUR werd in den bedekten weg door een musketschot gedood.

Het regiment van den kolonel KIRCKPATRIK was nu geheel voltallig voor Grave, ook dat van den kolonel TAMMINGA uit Groningen. De belegeraar aan den regter Maasoever de handen vrij krijgende, zoo werd al de infanterie, uitgezonderd $1\frac{1}{2}$ regiment, van het dorp Balgoijen, aan de linker zijde gebragt, en de kwartieren of wijken bleven nu bepaaldelijk aldus verdeeld: de kolonel HUNDEBEEK behield de stelling van Velp of den benedenaanval; de Brandenburgsche ruitery lag aan den oostkant, en was tegen de hulp van buiten verschanst; de kolonel BEAUMONT met 4000 man voor het hoornwerk aan den westkant, en de kolonel GOLSTEIN zuidelijker naar de Maas; de heer RABENHAUPT, de prins VAN KOERLANDT, de kolonels NIEULANDT en KLOOSTER hadden elk ook eene bijzondere wijk. HUNDEBEEK had in den benedenaanval, onder anderen, eene batterij van 7 halve kartouwen en eene andere van 4 drielingen, waarmede hij de verdedigers veel nadeel deed. De loopgraven werden nu ook meer en meer met sterke wachten voorzien, en aan de beneden-attaque werd alles tot een' krachtigen storm voorbereid. De zware regen had zulks tot nog toe verhinderd, en wel zoodanig, dat de belegeraars tot aan de knieën door de klei moesten gaan; men wapende zich daartegen zooveel men konde, met beddingen van planken en horden, door palen gesteund. — Het werpen van bommen maakte nog altijd eene groote verwoesting onder de belegerden, dewijl ze van eene bijzondere grootte waren, wegende 5 tot 400 ponden. Een op de Franschen veroverde mortier, uit Wezel aangevoerd, wierp eene bom van 464 ponden. Volgens het *Hollandsche Journael* wierpen de belegeraars bommen van 300 ponden.

Den 5^{den} September schikte CHAMILLY zekeren PETIT, ruiter bij SAINT-LOUIS, een Vlaam van geboorte en van een zeldzamen stouten geest, naar Mazeijk, om zijne brieven over te brengen, in welke hij het Fransche hof den toestand van alles berigtte, verslag gevende van 't geen waaraan hij het meest gebrek begon te lijden.

Deze PETIT was van de Hollanders om zeker misnoegen weggevoerd, en stond bekend voor een' der beste zwemmers. Hij trok een linnen kleed aan, deed de brieven in een waterdigt mastiek van taai gemaakt rook lak,

en liet zich des nachts in stilte naar beneden de circumvallatie afdrijven, alwaar hij, door niemand ontdekt zijnde, uit de Maas trad, zijne kleederen in een huis droogde, en vervolgens langs hem bekende wegen en voetpaden door de Peel, de brieven ter hunner bestemming bragt.

De belegeraar beschoot nu zoo hevig de stad en vorderde zoozeer met zijne loopgraven, dat CHAMILLY geen ander middel overbleef, dan door gedurige kleine en groote uitvallen den belegeringsarbeid te vertragen en op diversie te werken.

De generaal RABENHAUPT scheen in twijfel te geraken, of hij zijne aan de Staten-Generaal gedane belofte, om Grave te bedwingen, zou kunnen vervullen, en begon reeds aan 4 gebastioneerde forten te doen werken, gelijk op het plan is aangewezen. Velen dachten toen, dat hij zich alleen tot eene blokkade wilde bepalen; maar de bezetting van Grave werd in deze verwachting te leur gesteld, want niettegenstaande de aanvallen steeds met verlies werden afgewezen, zag men RABENHAUPT getrouw en met de zeldzaamste volharding en inspanning, telkens zijne aanvallen hernieuwen. De belegerden hunne verliezen niet kunnende aanvullen, moest de bezetting, bij eene zoo steeds levendige en wakkere verdediging, ook aanmerkelijk dunnen.

CHAMILLY had zich evenwel nog niet van zijne voorbereide mijnen tegen de boven- en benedenaanvallen behoeven te bedienen, uithoofde de belegeraar, door de gedurige uitvallen, door de welgeplaatste vóorschutters in de *retours-offensifs* en door het vereenigde kanonvuur op deze attaques als bij uitsluiting gerigt, tot nog toe op dezelfde hoogte gehouden werd; alleen had hij zich meer uitgebreid en ruimere wapenplaatsen of parallellen daargesteld, zoodat alles nu eerst een nog veel vinniger strijd deed voorzien.

Niets scheen ook het heldere oog van CHAMILLY te ontglippen. Zoo liet hij, in den nacht van den 2^{den} op den 5^{den} September, 6 zijner pontonniers, met schoppen voorzien, dwars door de moeras gaan, om den vroeger gemelden dijk, waartegen het water reeds aanmerkelijk was opgeklommen, te doorgraven, als wanneer de persende stroom dadelijk een ware doorbraak deed ontstaan.

Dit had ten gevolge, dat men zóó veel water voor en in de stads-grachten kreeg, dat de weg naar 's Bosch met de meergemelde parallel dermate onder water liep, dat de belegeraar ze moest verlaten en men de waterkorenmolens in de stad weder kon in werking brengen. De doorbraak buiten het bereik van het geschut der vesting zijnde, werd ze door den

belegeraar met veel inspanning wederom gedigt, en de dijk, na deze les, voortaan beter door hem bewaakt.

Van den 3^{den} tot den 5^{den} September was het wederzijdsch vuur ongemeen sterk; de vesting scheen als door een rookwolk omgeven en leverde een vreeslijk maar zeldzaam schouwspel op. Den 4^{den} September waren nog 600 Engelschen in het leger aangekomen. Uit Nijmegen en omstreken zond men een vrij groot aantal meester-timmerlieden met hunne knechts naar het leger. Een groot aantal vaten, zandzakken, balken, rijs- en andere materialen werden mede uit die kwartieren voor de vesting gevoerd, om bij den stormaanval gebruikt te worden.

De generaal RABENHAUPT verzocht aan CHAMILLY, zekeren geneesheer, die in Holland zeer geacht was, uit de vesting te laten; maar de eenige voor de inwoners der stad zijnde, verontschuldigde zich de gouverneur, en deed tevens RABENHAUPT weten, dat, wanneer hij de achtergebleven gijzelaars niet van de noodige levensmiddelen en drank voorzag, zij zich moesten getroosten munitie-brood te eten, daar het onbillijk zou zijn aan hen verschingen toe te deelen, welke de verdedigers zelve zoo zeer benoodigd hadden. Terzelfder tijd kwamen vele vrouwen den gouverneur verzoeken om haar den uittogt toe te laten, hetwelk hij volgaarne toestond; doch RABENHAUPT weigerde deze ongelukkigen den doortogt, waarover CHAMILLY verstoord was, en, onder anderen den 5^{den} September, schertsend schreef: »dat hij daardoor overtuigd werd, dat RABENHAUPTS ouderdom hem gevoelig voor de schoone sekse scheen te maken, en hij het hem aangeboden geschenk gaarne terugnam.»

Van den 5^{den} tot den 9^{den} September werd steeds van weerskanten hevig gevuid; onophoudelijk werden er bommen en allerlei kunstvuren op de stad en in de binnenruimten der werken geworpen. De kapitein DE THIREMONT werd in het hoornwerk van Ravestein gedood. — Den 6^{den} September, omtrent den middag, deed de belegerde een uitval op de bovenattaque met 500 ruiters, ieder met een infanterist *en croupe*. De twee kompagnien van de kapiteins RAEIJMAKER en UIJTERWIJK werden door dezen uitval schier geheel vernield; eerstgenoemde werd gedood en de laatste zijne beenen stukgeschoten, waaraan hij den 9^{den} overleed; ook de vaandrags HARMEN LAND en TEN OVER stierven den heldendood. Den 9^{den} viel er wederom veel regen en brak de dijk tot opstuwung van het Peel-water door, waardoor veel water in de loopgraven kwam.

Om opgewektheid en vrolijkheid onder zijne ondergeschikten gaande te houden, bedacht CHAMILLY onderscheidene kunstgrepen. Onder deze midelen moet de navolgende, vrij belagchelike, kunstgreep genoemd worden,

omdat ze doel trof. Hij liet, namelijk, een schurftig paard aan manen en staart met ruim 200 lonttouwjes behangen, en deze bij het vallen van den avond aansteken. Dit *vurig* en wild geworden dier joeg men langs den dijk, den eenigen regten weg, naar de belegeraars toe. Deze de menigte aansnellende lichten bespeurende, maakten alarm en een hevig vuur op den onbekenden aanvaller. Het paard, door dit vuren verschrikt, wierp zich ter regter zijde, moest, den dijk verlatende, al de vuren van hun regter retranchement doorstaan, en was evenwel niet gewond. Daar men in dezen oogenblik niet uit de vestingwerken schoot, kwam het paard langs denzelfden dijk naar de verdedigers terug. Men ving het op, en voorzag het met nieuwe lonten in plaats van de verlorene. Intusschen was de belegeraar dezerzijds van alle kanten naar de plaats des aanvals aangerukt, zoowel kavallerie als infanterie: trom en trompet riepen haar tot den storm. De tijd aan het herstellen der uitrusting van het paard besteed, had den belegeraar in de gelegenheid gesteld zijne strijdkrachten te verzamelen. Het kanon der belegerden op de werken en gewone verzamelplaatsen des belegeraars gerigt, velde in dien tusschentijd velen neêr, hetwelk naderhand door overloopers bevestigd werd. Een uur daarna joeg men het paard, geheel met ontstoken lonten omhangen, weder langs den dijk naar den vijand; de blaauwe zwavelvonken, al brandende op het paard uitgeworpen, deden het arme dier blindelings voortrennen. De belegeraars aanvankelijk in den waan dat zij de belegerden hadden teruggedreven, en nu in het denkbeeld dat men den strijd hervatte, verdubbelden hun vuur op het paard, waarop dit gelukkig links van den dijk keerde, waar het nog niet geweest was. Dusdoende trok het al het vuur der belegeraars van den dijk af tot aan de rivier op zich, op niet meer dan 60 passen van hunne retranchementen. Het werd dan ook eindelijk doodgeschoten; maar de brandende lonten nog steeds bemerkende, meenden de belegeraars dat men niet durfde voortrukken, en alzoo nog gedurig tot het aanbreken van den dag gevraagd hebbende, ontdekten men ten laatste dat het niets anders dan een dood paard was.

CHAMILLY had gedurende dit alles een dozijn tamboers bij het eerste logement gesteld, die hun best den stormmarsch sloegen. Dit voorval vermaakte de bezetting ongemeen, en deed haar des anderen daags duizende spotters den belegeraar toewerpen. De generaal RABENHAUPT was er ook den geheelen nacht door op de been gehouden; hij liet des anderen daags aan CHAMILLY voorstellen, dat, aangezien deze de paarden zoo noodig scheen te hebben, hij hem, des verkiezende, ook wel dit schurftige wilde terugzenden. De bezetting beantwoordde dit slechts met uitjouwen en een

schaterend gelach. Meer dan 80 overgelopen Fransche soldaten kwamen 2 à 3 dagen later bij de bezetting terug, en gaven voor, hoofdzakelijk door deze vermaken daartoe uitgelokt te zijn en dat zij voortaan in het lot hunner landgenooten geheel wilden deelen. Reeds vroeger was er wederzijds aan de terugkeerenden vergeving aangeboden.

Inmiddels was de belegeraar met zijn loopgravenarbeid, vooral naar de zijde van Ravestein, aanmerkelijk gevorderd, breidende hij zich wederzijds van den dijk meer en meer uit; de wapenplaatsen waren door getraveerde gangen verbonden, en dus met eene gedekte gemeenschap voorzien.

CHAMILLY alles met eigene oogen willende zien, bespeurde nu, dat de belegeraar de geheele voorgracht ging omarmen, en men hem dus den overtocht moest trachten te beletten. Tot dat einde beval hij den plaatsmajoor VIOLAINE, denzelfden nacht kleine logementen, in den vorm van redans, op de saillanten van den binnenboord der voorgracht, — ter plaatse door hem-zelfen aangewezen, — uit te graven en met den uitkomenden grond de borstwering te maken. Ook werden hier en daar op voorname punten, dicht aan de voorgracht, eenige kuilen gegraven, waarin zich scherpschutters gedekt plaatsten. Deze voorzorg was van het grootste belang en van verwonderlijk nut in het vervolg. De bedoelde werkjes zijn op het plan met de letter *x* aangewezen. — Dezen dag werd het leger voor Grave met de regimenten Boetselaar van Leeuwen en Tamminga versterkt. De belegerden werkten overal, zoo achter de bressen als aan de batterijen, en heiden daartoe palen in de aarde, alsof zij een eeuwigdurend werk wilden bouwen.

De belegeraar alsnu versterking ontvangen hebbende, en de bezetting nog meer willende vermoeijen en versnipperen, begon nu met eene 5de attaque van de Bossche zijde, waartoe hij aldaar de loopgraven opende, nagenoeg in den vorm als op het plan is aangewezen, waarop nogtans slechts eenige der voornaamste aanvalswerken, voor zooverre ze uit de vesting zichtbaar waren, zijn aangeteekend.

CHAMILLY nam van de beide aanvalzijden een detachement, en verenigde die om dezen 5^{den} aanval te bestrijden.

Ook met het uitdeelen van paardenvleesch moest men thans spaarzaamlijk te werk gaan, en het ration per compagnie tot op 25 ponden verminderen. Dit maakte dat men nu slechts vijf paarden per dag voor de bezetting noodig had. Even als hun gouverneur, schertsten de soldaten dagelijks over het paardenvleesch; de een zeide: *« depuis qui j'en mange, je cours comme un diable; »* terwijl de gouverneur eens in den bedekten weg, op zekeren afstand, een soldaat bespeurde, die, bij het zien van een been,

hetwelk uit zijn keteltje, onder het koken, kwam oprijzen, in zich-zelfen zeide: » *Si tu te fâches, je te rebriderai.* »

Van den 10^{den} tot den 15^{den} September had de belegeraar de attaque van Ravestein met die van de Bossche zijde verbonden, gelijk het plan aanduidt. In weerwil van het hevige vuur uit de vesting, verdiepten zij nogtans hunne loopgraven, verzwaaarden de borstweringen, zoo van deze als van de batterijen, hoe dikwerf deze laatste ook vernield en de stukken gedemonteerd werden; zelfs versterkten zij de vleugels en het centrum hunner aanvallen door redouten en ruime wapenplaatsen. Uit het land van Kuik werden eene menigte fascinen, horden en schanskorven aangebragt.

De generaal RABENHAUPT hegteep niet, hoe eene bezetting, te midden van puinhoopen en vernielde werken, en in den beklagenswaardigsten toestand gebragt, nog van geen verdrag wilde hooren. Hij schreef dus wederom den 10^{den} September aan CHAMILLY, en zette in zijn' brief uiteen, tot welk eenen drukkenden en zorgelijken toestand de Fransche legers gebragt waren, zeggende, na daarvan hoog te hebben opgegeven, aan het slot: *Vous voyez bien que tout ceci étant, vous n'avez aucun secours à espérer, et qu'on ne vous écouterait peut être plus, si vous voulez opiniâtrer la chose plus longtemps.* »

CHAMILLY antwoordde op deze beschrijving van den toestand des Franschen legers, dat dit, mogt het ook zoo zijn, eene reden te meer was, om in Grave vasten voet te houden, en dat hij geen hulp noodig had, zeggende onder anderen: » *Vous savez vous même que je n'en ai point voulu, et que j'ai renvoyé celui que le Roi avait fait partir de Maastricht avec les 8 meilleurs de vos otages. Vous n'aurez pas trop de toutes vos armées de Flandres pour vous venir aider dans l'embarras où vous êtes présentement; faites donc venir ces armées là à votre secours, pour nous donner lieu de faire encore une plus vigoureuse résistance.* »

Den 11^{den} September kwam de Engelsche kolonel BALENSTEIN uit 's Bosch in het leger, om de werken te bezigtigen; maar zich bij het vernielde bruggenhoofdje aan de overzijde der Maas te veel bloot gevende, werd hij door een 24pounds kogel getroffen, die hem het hoofd en den eenen schouder wegnam.

Omtrent dezen tijd bood RABENHAUPT nogmaals alle overloopers vergeving aan, wanneer zij wederom in zijn leger wilden komen; zijnde er, gedurende het beleg, eenigen tot de belegerden overgeloopen.

De batterij door den belegeraar ter hoogte van de verlaten redoute, aan de overzijde der Maas, opgeworpen, schoot zoo hevig op het rondel nabij de Maaspoort, dat de Franschen genoodzaakt werden hun geschut daarvan weg te nemen, uit vreeze dat het anders in de rivier zou storten.

Het riviertje de Raam door de opstopping aanmerkelijk hoog buiten zijne oevers getreden zijnde, begon men nu reeds met de nieuwe waterloozing, buiten het leger om, in de Maas te leiden.

Den 16^{den} September werd aan de officieren der bezetting wederom eenig gezouten koevleesch uitgedeeld, blijvende er den 17^{den} slechts 60 koeijen over, welke men voor de gewonden spaarde.

Den 17^{den} September werd de Fransche kapitein-ingenieur BELLEVILLE door een kanonkogel gedood.

Omstreeks dezen tijd was COEHOORN wederom van het leger, na den slag bij Senef bijgewoond te hebben, voor Grave teruggekeerd, en wendde toen, zooveel zijn invloed dit, als kapitein der infanterie, toeliet, het mogelijke aan, om, door beleid en dapperheid, den val der vesting te bespoedigen. Hij liet eene menigte drooge biesbossen en fascinen verzamelen, om dammen en bruggen door de voorgracht te werpen. Hier was het ook, dat men het eerst van zijne draagbare kleine handmortiertjes gebruik maakte, waardoor hij de belegerden in den bedekten weg, in de terre-pleinen en op andere plaatsen, buiten het bereik der gewone handgranaten verwijderd, onophoudelijk door eene hagelbui van granaten verontrustte, en groote schade aanrigte (1).

In den nacht van den 17^{den} op den 18^{den} September werd PETIT wederom naar Mazeijk gezonden.

Den 20sten September was de belegeraar bij den bovenaanval tot aan de voorgracht der contres-carpe gevorderd. De kolonel GOLSTEIN, wiens regiment dien nacht de wacht in de loopgraven had, beval een aanval met 100 man, aan welker hoofd de kapitein VERSCHOOR (in 1672 kommandant van Knodsenburg) was, om de wacht der Franschen in het boogvormige logement der contrescarp-boord van de voorgracht, voor de Brugpoort, aan te tasten, terwijl kort daarop een storm aan den benedenaanval zou ondernomen worden. Deze aanval werd dapper uitgevoerd, 4 Franschen werden neêrgeschoten en een luitenant, DU FAY genaamd, na zwaar gewond te zijn, met 7 man gevangen genomen; maar de Franschen steeds voorbereid en zeer op hunne hoede zijnde, werd deze kleine magt weldra

(1) « Rien n'était plus incommode que cela, » — zegt het Fransche relaas, — « surtout pendant le jour, d'autant, qu'on ne voyait point la fusée — ce qui inquiétait extrêmement nos soldats, et il fallait que ceux qui voulaient réposer se levassent à tout moment pour éviter l'effet de la grenade. Ils ne se servaient que de petits mortiers pour cela; car le coup ne faisait pas plus de bruit que celui du mousquet. Ils nous les jetaient de près de 300 pas; le grand éloignement faisait que quelque fois la fusée qui se trouvait trop courte, étant consommée, le coup prenoit en l'air, ce qui n'arrivait pourtant pas souvent. »

tot wijken gebragt, waarbij de kapitein Venschoor, alsmede een sergeant en 6 man gedood en vele anderen gekwetst werden. De storm bij den benedenaanval werd eveneens met verlies afgeslagen. — Den 21sten deden de belegeraars eene batterij met 4 Fransche en 2 Duitsehe halve kartouwen spelen.

Den 22sten werd de gouverneur, de gemeenschapsbrug der attaque van Ravestein overgaande, ligt aan het been gekwetst, hetwelk hij, niettegenstaande men het bloed zag, wilde verbergen. Tot zijne groote smart en die zijner bezetting, moest hij twee dagen onder geneeskundige behandeling blijven; waarna hij, tot algemeene vreugd der zijnen, weder te paard in den bedekten weg verscheen.

Den 22sten September werden er in een etmaal 34 bommen in de stad geworpen, terwijl eenige kanonbatterijen bijzonder met reversvuren werkten. RABENHAUPT wilde nu, dat men de breede en uit hare boorden getreden voorgracht door eene galerij zou overtrekken. COELHOON die in deze onderneming, uithoofde ze door eene groote doordamming moest voorafgegaan worden, geen hoop van slagen zag, bood nogmaals aan, de vesting, naar zijn vroeger gedaan voorstel, dadelijk te veroveren. Hij verlangde dat hem slechts een bataillon infanterie ter beschikking gegeven werd, waarmede hij plotseling, door middel van 5 daartoe in stilte te Venlo gemaakte vloten, de Maas des nachts wilde oversteken, om eene reeds bestaande groote bres in het bastion D en in den daaraanluitenden ringmuur te beklimmen, als wanneer gelijktijdig, met alle kracht, uit de beneden- en bovenattaque moest gestormd worden. Deze voorslag werd tot zijn leedwezen niet beproefd, en hij zag dus met inwendige ontevredenheid de meer ingang vindende, tastbaar verwarde aanvalswijze voortzetten.

Aan alle kanten deed de belegeraar met meer levendigheid werken; zijne werken kwamen reeds zóó dicht aan de voorgracht, dat de grond in de gracht stortte. Nu bleek het eerst van welk nut de kleine redans en eenige putten waren, in den escarphoord bij de saillanten der glacis, waarmede CHAMILLY thans den aanval, als het ware, te gemoet ging. De belegeraars konden geen fascine in de gracht werpen of zij werden op een pistoolschotsafstand gedood, terwijl de ingeworpen fascinen met haken uitgetrokken of van de plaats geduwd werden. » *Rien au monde*, — zegt het relaas, — » *n'est comparable aux logemens que nous avons faits sur le dit avant-fossé à l'extrémité de notre glacis; de là on défend les passages à bout touchant. Un homme ne peut jeter ni fascine, ni autre chose pour combler le fossé, que vous ne lui mettiez le fusil dans le ventre.*”

Aan de overzijde der Maas had de belegeraar de parallel of wapenplaats

q p opgeworpen, waarvan de borstweer grootendeels met schanskorven was gemaakt, daarbij zoo dik en laag dat het geschut uit de vesting daartegen weinig vermogt. Gezegde parallel had gemeenschap met eene groote gezonken batterij, niet ver van den rivierboord, voerende 5 stukken van 48 pond en 3 van 55 pond, waaruit de geheele face-muur van bastion D gelijkgronds in bres gelegd werd. De flank van dit bastion, die op de attaque van Ravestein zag, was den belegerde het meeste waard. Op deze plaats stonden 4 kanonnen van 24 pond, welke, volgens het Fransche relaas, meer dan 10maal gedemonteerd of beschadigd werden; maar, aangezien men een genoegzamen voorraad affuiten had, werden ze telkens zorgvuldig hersteld, vooral, wyl de gouverneur hier ter plaatse de toenadering, wegens den ongemeen lagen rivierstand, het meest vreesde; aangezien wel 50 man in het front deze lange strook tusschen de rivier en de werken konden overtrekken. Op bevel van CHAMILLY gelukte het den kapitein der pontonniers met zijne manschappen, in ééne nacht, achter de face van gezegd bastion, regt tegenover eerstgenoemde zware batterij des belegeraars, eene gezonken batterij te bouwen, welke reeds bij het kriecken van den dag begon te werken, en de meergeuoemde batterij des belegeraars aan de overzijde nu kompiet demonteerde; ook werd de eerstgenoemde flank-batterij van 4 stukken door een breed épaulement en verdere voorzorgen zoo goed mogelijk tegen de reversbatterijen, van de overzijde der rivier, verzekerd. De bres in de bastionsface, welke ongemeen groot was, en waar CHAMILLY het meest eenen storm vreesde, werd ook met fougassen gewapend, welke men onder de steenpuinen bragt. Alle nachten werden bovendien eenige rijen aaneengekoppelde, korte handelbare Friesche ruiters over de bres gebragt, welke kort voor het aanbreken van den dag teruggetrokken werden, om niet door het kanon vernield te worden. Nog hield men bestendig in het bastion 200 kruidzakken gereed, met eenige granaten er in, om op de bres te werpen ingeval van storm, voorts pikkransen, vuurballen, voetangels, enz. De kavallerie stond den geheelen nacht te voet achter de bres en bewaakte die, uitgezonderd een gedeelte hetwelk steeds opgestegen in den bedekten weg was. De Friesche ruiters waren van groot nut (1), daarmede werden ook alle nachten de boven- en beneden-attaque door 20 à 25 stuks afgesloten, die weder bij het aanbreken van den dag zoo goed mogelijk teruggehaald of langs de helling getrokken werden.

(1) CHAMILLY zegt zelfs: *«Tout homme qui sera assiégé doit songer à ceci, surtout quand il voudra opiniâtrer une affaire, et qu'il défendra une place de terre, un accès ou brèche. Cela rompt toujours le coup de la première furie des ennemis, et rend presque toujours tous leurs efforts inutiles.»*

De kerk, zegt het Fransche verhaal, werd in den nacht van den 22sten op den 25sten September door een' gloeienden kogel in brand gezet, waar door tevens ook de laatste water-korenmolen gedeeltelijk vernield werd, hoewel hij uit gebrek aan water reeds stil moest staan. In den nacht van den 22sten op den 25sten werden er 56 bommen op de stad en hare werken geworpen.

De luitenant de FAY werd den 25sten September met zijne 7 manschappen uitgewisseld; drie dagen daarna overleed hij aan zijne wonden.

De aanvalswerken aan de Ravesteinsche zijde, waren nu zóóver gevorderd, dat de belegerden het boogvormige logement moesten verlaten. Ook de bovenattaque vorderde aanmerkelijk, voornamelijk tusschen den dijk en de rivier. Uit een aldaar opgeworpene batterij was het halve bastion ter linker zijde van het hoornwerk geheel vernield. CHAMILLY deed het halve bastion, omtrent V, met mijnen voorzien, en er ook eene tweede rij palisaden planten, op vijf voeten van het binnentalud der borstweeer.

Als een zeer opmerkenwaardig verdedigingsmiddel hier door CHAMILLY aangewend en in latere belegeringen met groote onverschilligheid over het hoofd gezien, willen wij herinneren, dat deze schrandere bevelhebber zeer goed inzag, dat, wanneer men op enge accessen de bepaalde wegen weet, waar een belegeraar moet doorgraven en zich logeren, het onhandelbaar maken der gronden op deze plaatsen, den belegeraar alsdan meer tegenwerkt dan het geweldigste vuur van de wallen. Het was daarom dat hij, gedurende de nachten, in de smalle strooken langs de rivierboorden, alsmede hier en daar op het glaeis vóór de attaques, ter diepte van ongeveer 5 voet, eene menigte fascinen met pölen van 5 à 6 voeten deed ingraven; de meeste dezer piketten door kruishouten, haken en banden liet verankeren, en deze met eene dunne laag gronds bedekken. Ook liet hij ingesleepte boomen aldus verankeren, voorts afbraak en puin, in plaats van goeden grond op ettelijke enge plaatsen aanvoeren. »*Ce qui fit,*” zegt hij, *que les ennemis, ne pouvant creuser pour se loger, furent comme on verra dans la suite, souvent rebutés, avec une perte effroyable de leurs gens, sans pouvoir se loger.*”

De belegeraar vervolgde zijne werken, en had veel te doen om de gedurig vernielde batterijen te herstellen. — Den belegerde begon het ook aan medicamenten te ontbreken, en het getal zijner gewonden reeds tot 8 à 900 gestegen zijnde, zoo bevonden deze zich in een betreurenswaardigen toestand. Niet de helft der gekwetsten en zieken konden in kelders worden behandeld, en het eenige huis dat men nog had en zoo goed mogelijk door blindaadje voor hospitaal had ingerigt, werd ook, even als alle

andere huizen, ongemeen door het kanon geteisterd, zoodat menigwerf de gewonden op hunne paillassen door kogels en bomscherven getroffen werden. CHAMILLY was daarover zeer aangedaan, kwam hen gedurig bezoeken en liet de blinding zooveel doenlijk versterken.

Eene menigte vrouwen kwam nogmaals, in den beklagenswaardigsten toestand, met vermagerde en door de kelderlucht verbleekte aangezigten, den gouverneur smeeken, om de stad te mogen verlaten, belovende niet terug te keeren, wat RABENHAUPT ook doet mogt. CHAMILLY beloofde het, en nam eene list te baat, door ze regelrecht, zonder RABENHAUPT daarover te schrijven, aan den kolonel NIEULANDT te zenden, die in de nieuwe attaque buiten de Boschpoort de wacht had, voorafgegaan door een tamboer, welke dien kolonel een brief overreikte, inhoudende, dat de Staten-Generaal den uittogt dezer vrouwen verzocht hadden. Deze kolonel liet ze goedgehartig door, waardoor ook eene menigte andere vrouwen uit de vesting toeschoten, die nog door vrees en vertwijfeling waren teruggehouden. De generaal RABENHAUPT dit voorval verdemende, gaf daarover zijne ontevredenheid te kennen, en beval dat men die vrouwen verzamelen en naar de vesting zou doen terugvoeren. Door angst gedreven, hadden zij zich echter reeds door eene snelle vlugt in de omliggende gemeenten geborgen.

Het was te dezer tijd, dat de jeugdige vrouw, waarvan in den aanvang van dit geschiedverhaal gesproken is, weigerde hare moeder en zuster te volgen, verkiezende liever al de gevaren en ijsselijkheden van dit beleg met haren minnaar te deelen (een der gijzelaars, die CHAMILLY ten haren gevalle in de vesting teruggehouden had), dan van de vergunning ter uittogt gebruik te maken. De Fransche schrijver schetst met warme kleuren het verhevene karakter van deze jonge vrouw (zij was reeds weduwe en nauwelijks 20 jaren oud.)

Het bewijst voorzeker edelaardigheid in den Franschen geschiedverhaler, dat hij den moed en de liefde dezer jonge vrouw als eene kloeke daad, met warmte schetst. »Maar waarom,» — zoo zegt de hoogleeraar BOSSCHA, — »zou dan ook de daad van ANTJE TIEBBES TIEBBINGA hier geene plaats mogen vinden? Deze achttienjarige Friesin, in de legerplaats des belegeraars zich bevindende, en vernomen hebbende dat haar jeugdige echtgenoot, de luitenant DE BLAU, gesneuveld was, haalde zelve onverschrokken het lijk van haren geliefde van de plaats in de loopgraven, waar hij den dood had gevonden, om het in 't voorouderlijk graf te Leeuwarden bij zijne vaderen te doen rusten.»

PETIT was nog niet terug van Mazeijk, waarom de gouverneur andermaal een ander, genaamd SIMON, een zijner pontonniers, in den nacht afzond.

Den 23sten September liet HUNDEBEEK 125 ledige kruidvatjes met aarde vullen, om bij een' voorgenomen storm in de contrescarp-gracht geworpen te worden

Den 26sten September werd de flank van bastion D wederom geheel vernield, waarom in de puinen zelve een logement, in den vorm eener lage of 2de flank, gemaakt werd; ook werden alle nachten de rijen palissaden langs den rivierboord, bij V, zoo goed doenlijk hersteld.

Denzelfden dag viel eene bom te midden eener groep officieren van het regiment van Bourgogne, waarvan er twee gevaarlijk gewond werden. — PETIT kwam dezen nacht, langs omwegen, met moeite in Grave, bespeurd hebbende dat men op- en benedenwaarts in de rivier bewaakte netten uitgezet had. Hij bragt een man uit Mazeijk mede, om den weg te leeren kennen. Beiden waren door de gracht gezwommen, hetwelk de belegeraar den volgenden dag, aan eenige gevonden kleederen op den buitenboord der voorgracht, ontdekte. De brieven van Louvois, namens den Koning, waren wederom gevuld met de verhevenste en hartelijkste loftuiting over het manhaftig gedrag der bezetting. Uit een brief van d'ESTRADES, vernam men dat het beleg voor Oudenaarde was opgebroken. Voortaan werd de briefwisseling over den dagelijks meer benarden toestand, door den van Mazeijk medegebragten bode onderhouden.

Den 27sten September werd men nog ruwer dan te voren door kogels, bommen en kunstvuur geteisterd. Eene nieuwelijks opgeworpen batterij van 9 stukken, vernielde de Boschpoort en de voorgelegen bruggen. De belegeraar was in den nacht aanmerkelijk gevorderd met de loopgraven om het watervlak aan de Bossche zijde. CHAMILLY beval daarop den 28sten September, des avonds ten 6 ure, een uitval met 60 fuseliers, gekozen uit de boven- en benedenattaque, aangevoerd door de kapiteins BONLIEU en DESPEROUX en door de ruitery ondersteund, wordende de infanterie door de ruiters *en croupe* genomen, terwijl de SAINT-LOUIS het hoofd der aanvalskolonne met zijne overblijvende ruiters ondersteunde. Men overviel niet alleen den belegeraar in de loopgraaf, om het watervlak leidende, maar zelfs tot in zijne wapenplaats; de afgestegen fuseliers deden wonderen van dapperheid. Zij die de loopgraven verlieten om het te ontkomen, werden door de ruiters neêrgehouden, en eer de belegeraar recht wist wat er gebeurde, was de zaak verrigt. De ritmeesters DE LA CHAUME en DE MARCELLY, die de 60 voorste ruiters aanvoerden, hadden zich bijzonder onderscheiden. Men bragt als gevangenen mede: 1 luitenant, 2 sergeanten en 4 man, 26 bleven op de plaats, allen van het regiment van KIRCKPATRIK, hebbende de kolonel NIEULANDT de loopgravenwacht op die plaats;

onder de dooden was ook de kapitein TENGNAEL. Van de zijde der Franschen werden 2 man gedood, 5 ruiters en een paard gewond en 1 sergeant gevangen gemaakt.

Deze daad wekte den moed der verdedigers weder niet weinig op, en deed het vertrouwen op den goeden uitslag van alles wat CHAMILLY beval, zóó toenemen, dat zij, niettegenstaande de toenemende rampen, steeds welgemoed ten strijde gingen. CHAMILLY herhaalde hen ook dikwijls, dat het hem smartte zooveel van zijne brave manschappen te moeten vergen, maar dat de nood het onvermijdelijk maakte. Zijne minzaamheid en schertsende gezegden werkten nog meer uit dan de geldelijke belooningen, daar er sedert eenige dagen reeds bijna niets meer voor geld te krijgen was.

Deze gedurige en bloedige uitvallen deden de verbittering onder de belegeraars toenemen. Den 28sten September klom een Hollandsch soldaat uit de loopgraven, en zette het uit alle magt op een loopen naar een Franschen schildwacht, welke digt aan het voorste logement bij M stond, stak dien overhoop, nam den ijzeren teerpot en het komfoor, welke des nachts tot verlichting dienden, mede, en kwam met dit zonderlinge zegeteeken behouden onder zijne kameraden terug. Deze daad van weergalooze onverschrokkenheid was te stouter, daar zij op het midden van den dag en onder een hagelbui van kogels verrigt werd.

Den 28sten September deden de belegerden hevig met salvo's vuren, zoo uit kanon als musket, tevens ten teeken van vreugde over het opbreken van het beleg voor Audenaarde.

Den 29sten September deed de belegeraar bij den bovanaanval eene menigte fascinen aanvoeren, en met buitengewone levendigheid aan de werken arbeiden; doch weldra bleek het, dat zulks alleen moest dienen om de aandacht der belegerden van den eigentlichen storm uit den benedenaanval af te trekken.

De generaal RABENHAUPT was wanhopend, dat hij zijne belofte aan de Staten-Generaal nog niet had kunnen volbrengen, en wetende dat de Prins van ORANJE weldra voor Grave moest verschijnen, om een einde aan de zaak te maken, besloot hij, met alle mogelijke inspanning, het koste wat het wilde, het reeds geheel in bres liggende bastion D te bestormen, en met geweld langs de rivier door de palissadenrijen V heen te dringen; waartoe onder de voorhoede bijlen, breekijsers, enz., uitgedeeld werden. Deze storm moest met alle kracht uit de evenwijdige wapenplaats *q p* van de overzijde ondersteund worden. De aanvaller had zijne beschikkingen zeer goed genomen, en zonder de kloeke houding van CHAMILLY, benevens de dapperheid zijner troepen, ware de vesting ditmaal gevallen, althans het bastion D.

De kolonel HUNDEBEEK was met zijne approches reeds tot aan de afsnijding V der Franschen gekomen; ook de regimenten van TAMMINGA en WAGENHEIM moesten op den middag van den 29sten September den storm beginnen; maar terwijl zij zich hiertoe voorbereidden, werd laatstgenoemde kolonel doodgeschoten, waardoor de storm tot vijf ure des avonds uitgesteld werd. Toen de aanval geschiedde, kwam CHAMILLY juist van den bovenaanval terug, en spoedde zich om met de hem vergezellende officieren op de plaats van het gevecht te verschijnen. Het bataillon van Bourgogne bezette dien dag het hoofd des aanvals, de beide bataillons van Normandije den bedekten weg. Zoodra CHAMILLY op de borstweer, of liever op de puinen van bastion D sprong, zag hij den belegeraar reeds tot aan de 5de rij stormpalen doorgedrongen, en door meer dan 4000 man, die langs den geheelen dijk van Ravestein met den stormpas aanrukten, ondersteund. Onmiddellijk riep hij den graaf DE GUICARD en de officieren van Normandije toe, het wijkende bataillon van Bourgogne met alle kracht te ondersteunen, en zond intusschen een officier, om nog 200 man hulptroupen van de bovenattaque naar bastion D aan te voeren. CHAMILLY steeg, na deze bevelen gegeven te hebben, zelf weer te paard, en vond zijne kavallerie afgestegen, de bres in gezegd bastion bewakende, alsof de vijand haar werkelijk bestormde; ook hier alles in orde vindende en de hulptroupen inmiddels aanrukkende, moedigde hij de zijnen in persoon aan. Het bataillon van Bourgogne hernam, op het zien van zijnen chef, de vorige stelling; al de officieren en soldaten van dit bataillon, in het voorste logement geposteed, lagen geveld, waartoe ook de ontstane brand van eenig daar bewaard buskruid en granaten aanleiding had gegeven; slechts de luitenant BOISVEAUX was er met een lanssteek afgekomen. De bataillons chef DE LA ROCHE-TULON deed wonderen van dapperheid. MAYET en 5 man uit het regiment van Bourgogne stonden nog pal achter eene blinding in het glacis des bedekten wegs, toen de beide bataillons van Normandije zich aansloten; doch eer deze troepen met de opdringende massa des belegeraars handgemeen raakten, deed CHAMILLY nog met de 4 stukken van 24 pond van de benedenflank, met kogels en schroot op laatstgenoemden vuren. Te dier gelegenheid te dicht bij een 24ponder staande, werd hij door het recul van het stuk op 10 passen achterwaarts geworpen. Van zijne bedwelming teruggekomen, beval hij den graaf DE GUICARD zich links van den dijk op den vijand te werpen, waardoor deze 4 stukken meer en meer moorddadig onder de dicht aandringende belegeraars werkten. Gelijktijdig deed CHAMILLY de voorste mijn spelen, waardoor verscheidene aanvallers vernield en de schrik zoo groot werd, dat zij begonnen te wijken. Dit deed de hardnekkigheid der verdediging toenemen; vele der aanvallers

die van de hunnen waren afgesneden, werden gedood, anderen in de Maas gedrongen, terwijl de belegeraars tot in hunne parallellen werden vervolgd. Het gevecht had aldus met wederzijdsche verbittering tot des avonds 8 uren geduurd. Men rekende dat de belegeraar in zijnen tot vijfmaal herhaalden stormaanval, ongeveer 700 man op de plaats van het gevecht had achtergelaten. Er werden slechts 2 kapiteins, 2 luitenants en 2 vaandrigen van den belegeraar gevangen genomen. De Franschen hadden zeer veel door het musketvuur uit de parallel *q p* doorgestaan. Al hunne officieren gedroegen zich wakker; zij die zich ongemeen onderscheiden hadden, waren DE VIOLAINE, plaats-majoor, de graaf DE GUICARD, DE LA TELLAYE, LA MOTTE en SAINT-SULPICE. De ingenieur SAXIS had zoo vele wonden bekomen, dat hij op de puinen stierf; GERAUDIÈRE, CORNEILLE, MONTVALON en BELLOT werden gedood, met wel 150 man, waarvan 47 gewonden; alsmede de kapiteins LA CHAPELLE, DE FAULIN, CELERY en de luitenant DE LA PANCHE; terwijl MAYET, de graaf DE GUICARD, de ridder DE LA BOURLIE, LA ROCHE-TULON en CHAMILLY zelf er met eene kneuzing afkwamen. De gouverneur zond een officier naar den bovenaantal en bij de Boschpoort, om de bezettingen van het gebeurde verslag te doen; dewijl hij zich nog niet van de pas zoo hevig bedreigde plaats wilde verwijderen. Gedurende dit gevecht had de graaf GUICARD opgemerkt, dat de belegeraars reeds een klein logement dicht bij de voorgracht hadden, zoodat men in eenen nacht het water uit de voorgracht zoude kunnen aftappen. De kapitein DE ZECOURT, veroverde het dienselfden avond aan het hoofd van 30 man, en doodde de geheele bezetting, die van geene overgave had willen hooren; vervolgens deed hij de aardzakken en fascines wegvoeren en het logement slechten.

CHAMILLY bevond zich zonder ingenieurs, en koos daartoe zijn neef BEAUMONT, die zich een weinig op de mijnen had toegelegd; voor het overige wist de gouverneur zich-zelfen te redden, daar hij bij de verdediging van Candia geen onopmerkbare waarnemer geweest was. Een der ingenieurs, wiens naam door den Franschen geschiedschrijver niet genoemd wordt, was tot den belegeraar overgelopen.

Den 50sten September werd van weerszijden tot een wapenstilstand, voor een halven dag, overeengekomen, om de dooden, die men elkander wederkeurig overbragt, te begraven. De krachtige houding der belegerden en het kloeke gedrag van hun hoofd, had onder de officieren van het belegeringskorps de hoogste achting en bewondering voor CHAMILLY opgewekt. De meesten hunner hadden bij onderscheidene gelegenheden te kennen gegeven, dat zij CHAMILLY gaarne wilden zien. Deze voldeed aan dit verlangen, en vertoonde zich, gedurende den wapenstilstand, aan de voorgracht, op

welk punt een groot aantal van RABENHAUPTS officieren waren toegesnel. Van deze vernam CHAMILLY, dat men den PRINS VAN ORANJE met een hulpkorps was wachtende. Onbewimpeld betuigde CHAMILLY zijne vreugde, dat hem de eer ten deel zou vallen, van dezen grooten man onder zijne tegenpartij te zullen tellen. Hij liet daarop wijn aanbrengen, om op de gezondheid van dien Vorst eenen beker te ledigen, 't geen door de officieren van het Staten-leger werd beantwoord.

Den 1sten October gaf RABENHAUPT last, om zich weder tot een aanval op dezelfde afsnijdingen voor te bereiden, die men den 29sten te voren gewonnen en verloren had. De aanval geschiedde op het midden van den dag; een bataillon van Normandije was dien dag aan het hoofd der attaque. Het kostte den belegeraar weinig moeite de voorste logementen der verdedigers te veroveren, daar CHAMILLY bevel gegeven had, ze slechts zwak te houden, ten einde den belegeraar tot aan de engte bij de voorgracht te laten doordringen. Hij had gelijktijdig bevolen, de tweede wapenplaats op het glacis sterk te bezetten en aldaar vasten voet te houden, zijnde onder het eerste logement een mijnoven aangebragt. Om van diens werking verzekerd te zijn, daar de ondervinding zoo dikwerf reeds aan CHAMILLY had doen zien, dat de mijnen eerst dan de meeste uitwerking doen, wanneer zij te regter tijd ontstoken worden, had de kapitein CONTREMOULIN, even dapper als bedaard, in last, om de kruidworst te ontsteken, wanneer hij den aanvaller reeds tusschen de beide logementen zag. De ontbranding had zoo ter juister tijd plaats, dat meer dan 80 der belegeraars er door omkwamen, meereendeels onder den opgeworpen grond begraven en zelfs eenige in de rivier geworpen werden. CHAMILLY had tevens bevolen, bij het springen der mijn, dadelijk met den degen in de vuist uit de wapenplaatsen den aanvaller in de flank te vallen. Alles gelukte ook ditmaal en overtrof zelfs de verwachting, daar de belegeraar heftig afgeslagen werd en meer dan 200 man verloor; waarvan 50 dooden, waaronder 1 majoor, 2 kapiteins, 4 luitenants en 3 vaandrags, 40 gewonden en de overige krijgsgevangen. De Franschen verloren 50 man aan dooden en gewonden. Onder de eersten bevond zich de aide-majoor d'ARCHE, die in de retranchementen des belegeraars, tot waar hij hem met den degen in de vuist vervolgde, neêrgestoken werd; de kapiteins DE LA BADIE, CHAMPLIERE en CERILLAC werden met den luitenant BRASSEUSE gewond. Van weêrszijden werd wederom tot een korten stilstand van wapenen overeengekomen, om, als naar gewoonte, de dooden eikander over te geven en te begraven.

Voor de derde maal werd PETIT met brieven naar Mazeijk gezonden. Hij trachtte altijd zoo spoedig mogelijk de Peel, welke hij langs niet na te gane

wegen doorging, te bereiken, dewijl men overal posten had uitgezet. PETIT volbragt deze gevaarvolle onderneming meer uit toegenegenheid voor de bezetting, dan om geldelijke belooning, waarom CHAMILLY hem eene opengevallen kornetsplaats bij de ruiters van CARCADO schonk, waarmede hij zich zeer vereerd gevoelde.

De voorraad van graan en meel lag meerendeels ongedekt, wegens gebrek aan huizen; zijnde ook de meeste kelders, door het instorten der daken en muren, ingedrukt.

De gehoorzaamheid, de krijgstucht en het gevoel van eer waren wederom bij de bezetting tot de grootstmogelijke hoogte gestegen, waarvan CHAMILLY ten voorbeelde aanhaalt, dat een schildwacht aan de spits der beneden-attaque, slechts door eenige aardzakken gedekt, door den vijand werd doodgeschoten, en de hem opvolgende wachters tot viermaal toe gedood of gewond zijnde, telkens vervangen werden uit de naastbijzijnde wacht, zonder dat het noodig was hun daartoe ferm aan te spreken. CHAMILLY kwam daarop ter plaatse, waar dit gebeurde, en scheen de officieren te berispen dat zij den post niet vroeger teruggetrokken en eene betere dekking hadden aangewezen; hij liet daarop dezen schildwacht tot aan het eerste logement M, waar hij meer veilig stond, terugtrekken.

De belegeraar trachtte, des avonds tegen 10 uren, het eerste logement des verdedigers te naderen, met het oogmerk om den dijk vóór deze werken door te snijden, ten einde het water uit de grachten voor de contres-carp in de Maas af te tappen. CHAMILLY op de plaats zijnde, gebod den kapitein MAYET den vijand met 50 man aan te grijpen en te verdrijven, hetwelk, met verlies van 4 gewonden, gelukte, wordende de begonnen doorsnijding gedigt. De vrees voor de mijnen was zoo groot geworden, dat de generaal RABENHAUPT zijne troepen met moeite dezerzijds tot den aanval kon voorbereiden. Welligt was het om laatstgenoemde reden, dat de belegeraar den 2^{den} en 5^{den} October met meer inspanning aan de attaque voor de Boschpoort begon te werken. Zijn kanon vernielde alles en de meeste borstweringen lagen geheel tonrond; de bommen deden weinig kwaad meer, daar bijna niets meer aan de verwoesting was ontsnapt. — De gouverneur bedacht alles, wat zijne manschappen kon opbeuren en vervrolijken, en zond daartoe, onder anderen, ook dikwerf des nachts eenige vioolspelers in de bedekte wegen, hetwelk zijne soldaten veel vermaak verschaftte.

Het toenemend gebrek aan officieren, aan medicamenten en zelfs aan paardenvleesch, begon thans CHAMILLY niet weinig bezorgdheid te verwekken.

Den 2^{den} October werd de overste GOLSTEIN, op last van Zijne Exc. den luitenant-generaal RABENHAUPT, in zijn eigene tent gearresteerd, omdat hij

den kolonel KLOOSTER tot een tweegevecht had uitgedaagd. — In den nacht van den 3^{den} op den 4^{den} October was alles stil van de zijde van Ravestein.

De bezetting dunde zoo zeer, dat CHAMILLY het geraden vond, den bedekten weg niet bestendig door zijne troepen bezet te houden; vreezeude dat de belegeraar des nachts op verscheidene plaatsen de voorgracht overkomende, hen zou afsnijden. Hij deed hen daarom in de hoofdwerken trekken, en liet den bedekten weg alleen door 80 ruiters bezet. Het gevaarlijk achtende den soldaat met eene ijdele hoop te vleijen, had hij hem integendeel dagelijks reeds tot het onwaarschijnlijke van het terugkeeren des Franschen legers voorbereid, en vond zoo veel middelen uit om hen te vervrolijken, dat zij er zich onverschillig over betoonden, meer hopende op het opbreken des belegs, waardoor zij zich op nieuw in de dorpen van levensmiddelen hoopten te voorzien.

CHAMILLY begon nu te vreezen, dat het toeval den belegeraars de ondiepte voor de Bossche poort zou doen ontdekken. Van deze ondiepte had de kavallerie der belegerden zich vroeger, bij het doen van uitvallen, bediend. Om eenen overval langs dien weg voor te komen, liet hij de ondiepte des nachts doorgraven, en door een logement, in den geest der reeds elders gemaakte, dekken, waarvan zich DE VIOLAINE wederom bij uitstek van zijn pligt kweet; in de nachten van den 7^{den} tot den 9^{den} October werd daaraan op het ijverigst gewerkt.

Het natte weër hinderde den belegeraar meer en meer in zijne nadergraving. De Prins VAN ORANJE had te dezer tijd den graaf VAN NASSAU met 8 regimenten te paard, alsmede den kolonel WEE met 5000 man infanterie uit Brabant naar het leger voor Grave gezonden. De berigten van RABENHAUPT over den staat van de belegering ontvangen, waren van dien aard, dat de Prins er zijne tegenwoordigheid noodzakelijk achtte. Hij vertrok alzoo den 6^{den} October van Affligen, met eene lijfwacht van 100 paarden, latende het bevel over het leger aan den graaf VAN WALDEK. Den 7^{den} October kwam hij tot Mechelen en den 9^{den} October des avonds ten 10 ure in het leger voor Grave, gevolgd van 60 standaarden ruitery en eenig voetvolk, en vergezeld van den Prins van Friesland, zijn neef, de heeren OUWERKERK, BENTINCK, graaf KARELSON EN VAN DER NOOT; hebbende dien dag bijna 17 uren afgelegd. Men maakte thans eenige huizen gereed, wordende het kasteel van Wichem door den Prins betrokken. Vóór dat de Prins zich echter ter rust begaf, liet hij zich, dadelijk na zijne aankomst, alle posten en belegeringswerken door RABENHAUPT aanwijzen. De groote krijgsraad werd daarop bijeengeroepen, waarin men tot het besluit kwam om de circumvallatie te verzwaren, en de stad met nog meer geweld dan

te voren aan te tasten. De aanzienlijke versterking van het Staten-leger, vergunde deze meerdere krachtontwikkeling, die men te noodzakelijker achtte, dewijl RABENHAUPT getracht had te betoogen, dat hij te voren, door gebrek aan troepen, de stad niet naauw genoeg had kunnen insluiten. »Het was,» — zegt een Nederlandsch geschiedschrijver, — »als had men nu den zetel van den geheelen oorlog voor de stad Grave geplant.»

De oude RABENHAUPT nog alles vóór de komst des Prinsen van ORANJE hebbende willen aanwenden, om CHAMILLY tot de overgave te bewegen, had hem den 9^{den} October, in den vroegen morgen, een tamboer gezonden met eenen dreigenden brief, welks onvoegzame inhoud (1) bij een' man als CHAMILLY altijd het doel moest missen, en de volharding en verbittering van den kant der bezetting slechts nog meer opwekte. Ook had men, volgens het Fransche journal, den 8sten dezer, verscheidene briefjes, in het Fransch geschreven aan steenen gebonden, in den bedekten weg gevonden, waarin aan elk soldaat, die Grave verliet, een paspoort en 4 patagons beloofd werden.

In den nacht van den 9^{den} op den 10^{den} October hervatte de belegeraar den aanval aan de sappenhoofden des benedenaanvals.

CHAMILLY beval den kapitein GUILLERVILLE met 30 man een aanval op laatstgenoemde werken te doen. Wederzijds werd allervinnigst gestreden; doch eindelijk veroverden de Franschen een der sappenhoofden, na 2 dooden en 3 gewonden op de plaats te hebben gelaten. Toen de belegeraars begonnen te wijken, hielden nog 2 Hollandsche officieren vol, willende daardoor de anderen ralliëren; zij weigerden standvastig om kwartier te vragen, en stierven beiden den heldendood, omringd van door hen neergevelde Franschen. Het Fransche journal vermeldt met een warm gevoel van eerbied het gedrag dezer helden, welke den hun toevertrouwd post tot den laatsten ademtocht verdedigden; doch te vergeefs zoekt men bij onze koele geschiedschrijvers de namen dezer braven!

Eenige officieren der bezetting hadden het voornemen opgevat, om den gouverneur te bewegen, dat hij toch den bedekten weg moest verlaten, wijl men er dagelijks zoo vele manschappen in verloor. CHAMILLY gedroeg zich gelijk ieder ander bevelhebber in dusdanig geval zoude moeten doen: hij antwoordde hen met zachtheid, dat hij deze opmerking zelf reeds gedaan had; maar dat zij wèl moesten overwegen, dat men, bij het verlaten des bedekten wegs, den belegeraar in de gelegenheid stelde den dijk door

(1) Zie het Fransche journal. RABENHAUPT zeide, onder anderen, van geen kwartier aan de Staten-Generaal te zullen vragen; waarop CHAMILLY antwoordde, dat hij zulks ook niet verlangd had.

te steken, en al het water der kapitale en voorgrachten, als met elkander verbonden, in de Maas af te tappen; dat de vesting dan slechts uit aardewerken zonder natte grachten zou bestaan, en het dan ontwijfelbaar was, dat zij binnen 2 uren tijds door het Staten-leger zou kunnen overrompeld worden, om welke reden hij dus niet dacht, dat mannen van eer hem zoo iets zouden willen aanraden. Hij voegde daarbij, dat hij wel zag dat zij dit niet zoo nagedacht hadden, en dat hij hun gaarne deze onbezonnenheid vergaf, als daartoe door het toenemend smartelijk verlies van zoo vele brave kameraden bewogen. Door kracht van redenen bragt hij hen zoodoende tot de overtuiging der noodzakelijkheid om den bedekten weg te behouden, zoodat zij nu geheel met de denkwijze van den gouverneur instemden. Wijlsijk was het gehandeld dat de gouverneur hier bedaard bleef, daar de officieren inderdaad naar een einde der zaak verlangden; trouwens de lichaamskrachten waren door al het lijden aanmerkelijk afgenomen.

Den 11^{den} October kwam PETIT uit Mazeijk terug, zijnde reeds 8 dagen vroeger van daar vertrokken, zonder gelegenheid te vinden in de stad te komen. Terwijl men bij het Staten-leger een gedurig *leve de Prins van Oranje!* aanhief, hoorde men van de wallen het *vive le Roi!* waartoe ook het opbreken voor Audenaarde aanleiding gaf. Op alle attaques sprak CHAMILLY zijne troepen met welgemoedheid aan, onder uitdeeling van wijn en wat er voor een goed oogenblik nog tot eene hartversterking kon dienen.

Denzelfden dag begonnen 2 nieuwe batterijen op het halve bolwerk, links van het hoornwerk der boven-attaque, te schieten, en beukten het op eene deerlijke wijze.

Gedurende den nacht van den 11^{den} op den 12^{den} October deed de Prins VAN ORANJE alles voorbereiden om de retranchementen bij den bovenaanval te veroveren. Men zag van alle zijden fascinen aanvoeren. Hij kwam zelf aan het hoofd der attaque, en deed uit het kwartier van den kolonel GOLSTEIN 200 man den storm aanvangen, door 200 man ondersteund en met 2 regimenten, als reserve, aanschuivende, te zamen 5 regimenten uitmakende, te weten: het regiment van Rabenhaupt, de Koerlanders en Boetselaer van Leeuwen. Deze drongen in de afsnijdingen, terwijl daartoe gestelde arbeiders eene menigte fascines in de voorgracht wierpen. Het regiment van Vendôme, hetwelk aldaar de wacht had, werd hevig aangegrepen, en na driemaal de eerste afsnijdingen verloren en hernomen te hebben, moest het wijken.

DE BETOU hield zich dapper, en betwistte voet voor voet het terrein. Nu kwam CHAMILLY met den degen in de vuist toeschieten, en van zijne soldaten hoorende, dat de bedekte weg reeds veroverd was, waren wederom

zijne eerste woorden: *« Et qu'importe, tant mieux, nous les délogerons ! »* Oogenblikkelijk stelde hij zich aan het hoofd der regimenten van Dampierre en Languedoc, en beval gelijktijdig, dat men 2 mijnen onder de voorste en reeds door den belegeraar ingenomene afsnijding zonde doen springen. De werking dezer mijnen was wederom zoo van pas, dat er 26 der aanvallers door vernield werden. De daaropvolgende aanval der Franschen was zoo hevig, dat de belegeraar, na een kortstondig bloedig gevecht, tot wijken gebragt werd. De PRINS VAN ORANJE, die een zoo hardnekkigen tegenstand niet verwacht had, liet dienzelfden nacht nog driemaal stormen, terwijl gelijktijdig op andere plaatsen alarm en stormmarschen geslagen werden; maar de verdedigers zich aan niets storende dan aan de verdediging der hun toevertrouwde punten, sloegen alles manmoedig af. Deze stormen kostten den belegeraar ruim 700 man aan dooden, gewonden en gevangenen; meer dan 150 bleven er dood op de plaats, waaronder verscheidene bevelhebbers, waarvan ons alleen bekend zijn, de majoors WAJL en VAN FINDEN, de kapiteins MAASBERGEN (neef van RABENHAUPT) en PAFFENRODE, alsmede een vaandrig; ook de arbeiders, welke de belegeraar tot het maken der logementen aan zich gesloten had, verloren meest allen het leven. De Fransche luitenant-kolonel DE PROVANCHÈRES, van het regiment Vendôme, werd ter halve lijve onder eene mijn begraven; in de stad gebragt en gelaten zijnde, kwam hij weder tot zich-zelfen. Overigens hadden de Franschen 80 man buiten gevecht, zoo aan dooden als gewonden.

Den 12^{den} October werd wederzijds een wapenstilstand getroffen, om, onder de gewone voorwaarden, de dooden terug te halen en te begraven.

De belegeraar deed dezen dag eene menigte fascines en stormmaterialen door zijne kavallerie bijeenbrengen.

Den 15^{den} October zag men den Prins VAN ORANJE alles voor eenen algemeen storm toebereiden; zijne infanterie te zeer verschrikt voor de mijnen ziende, beval hij de voorgracht regts van den dijk van Ravestein op verscheidene plaatsen met zink-fascines, aardzakken, biesbossen, enz., door te dammen en over te trekken, welke moeilijke en gevaarlijke arbeid grootendeels aan den kapitein COENHOORN werd opgedragen. Twee bataillons der Hollanders deze bruggen of dammen over de voorgracht geworpen hebbende, trokken ze met 4 man in het front over, en stelden zich op het glacis in slagorde. — Dienzelfden dag werd de Fransche kolonel graaf DE GUICARD, des avonds, met een musketkogel dwars door den buik geschoten, op het oogenblik dat hij de borstweër opsteeg om eenige gegevene bevelen te zien uitvoeren. Hoe zwaar ook getroffen is hij nog genezen, doch CHAMILLY verloor in hem, gedurende het overige der verdediging, een vernuftig en dapper krijgsman.

In den nacht van den 15^{den} op den 14^{den} October, gaf de belegeraar tusschen 10 en 11 ure door 2 kanonschoten het teeken tot een aanval op de drie attaques. In dit oogenblik bevond zich het bataillon van Normandije, onder bevel van DE LA MOTTE, in den bedekten weg, regt tegenover de halve maan, op het plan met de letter F aangewezen. De belegeraar was ongemerkt over de biezenbruggen de voorgracht overgetrokken, wyl een officier, aan welke DE LA MOTTE bevolen had het kleine logement *x*, aan den boord der voorgracht dezerzijds te bezetten, nagelaten had er bestendig zijne manschappen te laten. Door deze nalatigheid was bijna alles verloren gegaan, daar, volgens het Fransche relaas, ongeveer 1200 man, zonder ontdekt te zijn, op het glacis voortrukten, om de attaque van Ravestein ter linker zijde te nemen. CHAMILLY deed daarop het bataillon van Normandije, aan welks hoofd DE LA MOTTE was, in eene wapenplaats post vatten, om het daar zóo lang vol te houden, tot dat de kavallerie aankwam, waarvan 50 man zou chargeren, door 50 man infanterie ondersteund. De gouverneur die bij soortgelijke gelegenheden steeds te paard was, om zich snel naar die plaatsen te begeven waar zijne tegenwoordigheid het meest gevorderd werd, zette zich aan het hoofd der 40 ruiters, welke den bedekten weg nabij de Boschpoort bezetten. Het was in dit oogenblik, dat hij veel gevaar liep van, zoo niet doodgeschoten, ten minste gevangen genomen te worden; want daar de belegeraar zich ook reeds ter regter zijde op het glacis uitgebreid had, vroeg CHAMILLY, denkende in de schemering zijne eigene bezetting voor zich te hebben, van waar zij kwamen, hetwelk van zeer nabij met een 50tal musketschoten beantwoord werd. De commissaris HUBERT, die hem veelal bij de attaques vergezelde en ook in dezen oogenblik bij hem was, riep CHAMILLY toe: »*Prenez garde à vous, monsieur le marquis, ce sont les ennemis.*» Hij outkwam het zonder letsel, en rende den kapitein DU TEIL te gemoet, die met 50 ruiters in eene wapenplaats stond en dicht daarbij ter linker zijde nog 50 ruiters, aangevoerd door den luitenant DESNOUCOURT. De gouverneur beval aan gezegden ritmeester oogenblikkelijk ter regter zijde naar de attaque van Ravestein te chargeren, gevolgd door het detachement van DESNOUCOURT. Het geluk wilde, dat DE LA MOTTE, de kavallerie ziende aankomen, gelijktijdig voorwaarts rukte. De belegeraar werd nu wederzijds zoo hevig en zoo van pas met de blanke wapenen aangegrepen, dat hij, na den tweeden schok, met een groot verlies naar de biesbruggen terugweek, waar het opdringen dermate toenam, dat velen in het water omkwamen. De kavallerie had met groote dapperheid gestreden, te meer daar zij in het voortrukken over het glacis al het vuur des belegeraars, welke in de parallel, aan den boord

der voorgracht, van de Bossche poort af tot aan het logement der voorgracht tegenover de halve maan F, als in slagorde stond, moest doorstaan. CHAMILLY was inmiddels over den wal naar DE LA MOTTE gesneld, alwaar reeds een bataillon van Bourgogne, onder beleid des wakkeren SAINT-JUST, met dat van Normandije vereenigd, op het dapperst streden. De belegeraar had getracht, eene doordamming der voorgracht, digt bij de attaque van Ravestein, te maken, maar de troepen van Bourgogne hadden zulks door waakzaamheid en een vereenigd vuur belet. Tegenover de groote halve maan F waren reeds 50 man den bedekten weg ingedrongen, die alle met de blanke wapenen werden afgemaakt. Bij den eersten schok werd de ritmeester DU TEIL aan den duim gekwetst; zich voor eenige oogenblikken terugbegevende om zich te laten verbinden, vond hij de wond te zwaar en liet den duim dadelijk afzetten, waarna hij even koelbloedig op de plaats van het gevecht verscheen (1). Nadat CHAMILLY dezerzijds den belegeraar had teruggeworpen, zond hij HUBERT naar de stad om munitie bij de attaque van Ravestein te doen aanbrengen, waaraan men reeds door het geweldige vuren gebrek begon te gevoelen, en rende naar de boven-attaque, waar niet minder gevochten werd. Het regiment van Vendôme was aldaar teruggeworpen, en ditmaal waren reeds alle afsnijdingen verloren. CHAMILLY beval daarop aan laatstgenoemd regiment, andermaal den belegeraar met de blanke wapenen aan te grijpen; niettegenstaande reeds 2 bataillons der onzen op het glacis in slagorde stonden en zich trachten in te graven, werden zij niet alleen teruggedrongen, maar verloren zelfs nog de logementen bij M. Het regiment van Dampierre stond gedurende dezen aanval in het kroonwerk, en nam den vijand door een welgerigt vuur van ter zijde, in het oogenblik dat CHAMILLY, aan het hoofd van het regiment van Languedoc, door de geopende barrières het glacis opkwam, en den belegeraar op de linker flank aangreep. Deze zich grootendeels afgesneden ziende, geraakte in verwarring, waardoor velen in het water gedrongen werden. De luit.-kolonel DE PROVANCHÈRES, alsmede zijne kapiteins MARÉ en DESGUIERES hadden zich zeer onderscheiden, gelijk ook al de officieren van Languedoc. De BETOU aanvankelijk ter neêrgeslagen door het verlies des bedekten wegs, doch door CHAMILLY op nieuw bemoedigd, streed met de meeste dapperheid en onderscheidde zich even als ROQUEFORT, DE VIGNOLLES, FRANCPRÉ en DEPEROUX, welke wedijverden, wie het meeste zoude doen.

De vroeger genomen voorzorg tot het bewaken der ondiepte nabij de

(1) Zie het Fransche verhaal; wordende zulks ook in de Hollandsche dagverhalen bevestigd.

Boschpoort, bewees nu maar al te zeer van hoe groot belang zij was; daar de aanvaller wel twintigmaal het doortrekken beproefde, maar, telkens in de onregelmatige diepten gerakende, kon hij niet voortbadend noch zwemmen, en werden er velen der zijnen in het water doodgeschoten. De hezetting verloor veel aan dooden en gekwetsten, wier getal echter in het Fransche relaas niet opgegeven wordt. De belegeraar zou op de *drie* attaques ongeveer 1000 man aan dooden en gewonden verloren hebben. Onder de gevangenen bevonden zich de kapitein KUISTEN, nog 2 kapiteins, verscheidene luitenants en 1 vaandrig. Dit alles geschiedde onder het oog des Prinsen VAN ORANJE en den raadpensionaris FAGEL.

Den 14^{den} October, tegen 11 uren, vroeg de aanvaller een' stilstand van wapenen, welke onder de gewone voorwaarden werd aangenomen; doch de Prins VAN ORANJE ontwarende, dat het bij zijne troepen ijzing wekte, zoo vele hunner makkers, op het ijsselijkst gehavend, vooral die uit de voorgraacht getrokken werden, andermaal te aanschouwen, deed, nadat de schorsing van wapenen slechts 5 à 4 uren geduurd had, zijne troepen inrukken en de wapenen hervatten.

In den nacht van 14 op 15 October werd eene biesbrug, onder bestuur van COEHOORN, door WILLEM VAN ERPT met 10 man van zijn volk, over de contrescarp-gracht gebragt; zijnde op eene andere plaats omtrent Z nog een dam gelegd, waardoor de belegeraars op de contrescarps-wallen konde komen; alwaar zij zich ingroeven.

CHAMILLY zag nu, dat het moeilijk werd, om, na zulke aanhoudende gevechten en het daardoor veroorzaakte groote verlies aan manschappen, de retranchementen der beide hoofd-attaques langs de Maas even hardnekkig te blijven verdedigen, en beval, dien ten gevolge, de genoemde retranchementen slechts zwak te bezetten. Hij maakte de officieren en manschappen met de beweegredenen van dat bevel bekend, om geen verkeerden indruk op hen te maken.

In den nacht van den 15^{den} op den 16^{den} October deed men, des avonds ten 9 ure, uit het kwartier van den kolonel GOLSTEIN een aanval op de doorsnijdingen der boven-attaque, die dan ook na zwakken tegenstand door de Franschen verlaten werden. Eene niet van pas spelende mijn deed geringe uitwerking. Een Hollandsch kapitein werd door het springen half begraven gevonden, en zonder eenige wond in de stad gebragt. De luitenant AUGIER, welke het terrein voet voor voet verdedigde, werd gedood. Gedurende dienzelfden nacht werd ook een aanval gedaan uit het kwartier van den kolonel HUNDEBEEK op de beneden-attaque, waar men almede de voorste afsnijdingen verliet. De Prins VAN ORANJE, aan de overzijde der

voorgrecht staande, moedigde de zijnen aan om deze voorgrecht nogmaals over te trekken. Middelerwijl dit plaats had, deed SAINT-JUST uit de beneden-attaque 50 ruiters, aangevoerd door MARCILLY, uit eene wapenplaats het glacis bestijgen en eene charge doen, terwijl uit eene wapenplaats naar de Boschpoort een detachement van 50 man infanterie gelijktijdig den vijand tegenging, welke, na drie herhaalde aanvallen, den belegeraar, even als te voren, tot wijken bragten, velen, die niet in den schok bleven, in het water dringende. De Prins van ORANJE, die steeds de zijnen aanmoedigde en ze nogmaals over de voorgrecht deed trekken, liet nu, terzelfde plaats waar men overtrok, Friesche ruiters dwars over het glacis stellen, waarop MARCILLY voor de vierde maal de charge ondernam, doch ditmaal, door gezegd beletsel in den schok gebroken wordende, werden al zijne ruiters op 14 na gedood of gewond. De luitenanten DE LA MARZELLE en DUPRAT telde men onder de dooden; maar de belegeraar had in deze drie achter-eenvolgende charges, naar eigene opgaven, 500 man buiten gevecht gekregen. CHAMILLY, van de boven-attaque aankomende, verbood dat men het glacis dezerzijds langer zou betwisten, waarop de aanvaller zich dan ook bij Z begon in te graven. Na voor elke attaque slechts 90 man in den bedekten weg gelaten te hebben, vestigde CHAMILLY zijn kwartier en tafel in het kroonwerk van den benedenaanval, om er steeds in het midden van zijne officieren en manschappen te zijn, die meer en meer naar een einde verlangden, wyl zij sedert de aankomst van den Prins van ORANJE onafgebroken in het gevecht waren.

De chirurgijn-majoor der bezetting, kwam den gouverneur verwittigen, dat hij nog slechts zeer weinige medicamenten had. CHAMILLY verbood hem daarvan iets aan de bezetting, zelfs niet aan zijne aide-chirurgijns mede te deelen, en gelastte hem, om, wanneer er geen meer voorhanden waren, zelf eenige compositiën, die het aanzien van geneesmiddelen hadden en de zieken niet konden schaden, te vervaardigen. Men rekende dat in dezen oogenblik nog 1200 à 1500 man in staat waren om zich te verdedigen.

Den 16^{den} October deed CHAMILLY, tegen den avond, op het glacis voor de beide attaques, op 50 à 60 pascen van de palissaden, verscheidene zakken buskruid leggen, in elk waren drie granaten, met een straal buskruid tot aan de palissaden gaande. Men vuurde niet meer uit den bedekten weg, vreezende ze te ontsteken, maar maakte daarentegen een hevige vuur van den kapitalen wal en uit de hoornwerken. De officieren en onderofficieren in den bedekten weg, werden belast om zelve de lonten in de handen te nemen en het kruid niet te ontsteken, dan wanneer de aanvaller reeds dicht bij de eerste rij palissaden zoude genaderd zijn.

De Prins van ORANJE deed op de beide attaques eene menigte fascinen aanvoeren, en trachtte de zijnen op de contres-carp der beneden-attaque tusschen 11 en 12 ure te logeren. Men zag hem met eene naar roekeloosheid gelijkende bedaardheid, gedurig op de uiterste posten, geen gevaren noch ongemakken ontziende. Ziende dat het overdragen der rijsbossen niet spoedig genoeg ging, droeg hij er zelf eenige om het voorbeeld te geven. De belegeraar tot aan de eerste rij palissaden verschenen zijnde, werden verscheidene zakken buskruid zóo juist van pas ontstoken, dat de aanvallers geheel in wanorde kwamen, velen gewond en van anderen de kleederen in brand geraakten. Daar men nu gelijktijdig uit den bedekten weg en de hoornwerken een levendig vuur begon te maken, wierpen de aanvallers zich in de voorgracht, waarin velen den dood vonden. CHAMILLY deed in dezen oogenblik eenige versterking uit de hoornwerken in den bedekten weg deboucheren, om hen gedurende deze wanorde nog meer met geweervuur van nabij te bestoken. De Prins van ORANJE, zelf in de parallel langs de voorgracht staande, spoorde de zijnen dermate aan, dat zij andermaal op het glacis doordrongen en zich tusschen de 1^e en 2^e rij palissaden wierpen. De meeste dezer aanvallers werden echter daar ter plaatse afge maakt, waardoor het logeren andermaal mislukte. Tot vier malen toe beproefden de aanvallers zich aldaar te logeren, doch werden telkens, door de uitvallen, welke CHAMILLY gelijktijdig regts en links uit de attaques deed bewerkstelligen, teruggeslagen. De achtergelaten belegerings-gereedschappen en materialen werden telkens zeer zorgvuldig in de vesting gebragt, die aldaar voor het herstellen der werken zeer te pas kwamen. CHAMILLY betaalde ze aan zijne soldaten, om hen tot dezen arbeid aan te moedigen. De soldaten kregen alzoo 2 pistolen voor elke 100 fascinen die zij binnen bragten.

De aanvallers deden nogmaals pogingen om zich in de afsnijdingen langs den rivierboord te logeren; doch werden ook hierin door een welgerigt schrootvuur, door eenige fougassen, maar nog meer door den gepiketteerden en door andere middelen, voor doorgravingen ongeschikten bodem (bij T en V), verhinderd hunne oogmerken te bereiken.

Hoezeer de Prins van ORANJE zijne verwachtingen in dezen nacht, door den waakzamen moed der bezetting, teleurgesteld vond, bleef hij nogtans in zijne voornemens op eene voorbeeldelooze wijze volharden. Den 17^{den} October liet hij de aanvallen op den bedekten weg, voor de beneden-attaque, tegen 7 ure des morgens, hervatten. De eerste dezer aanvallen werd met zoo veel hevigheid uitgevoerd, dat de belegerden overhoop geworpen werden en wijken moesten, en vele dooden achterlieten, waaronder de kapiteins

MORINVAL en GONTIER. Een gedeelte van het Normandisch regiment hield vasten voet bij de 2^e travers (op het plan aangewezen).

De aanvallers logeerden zich op de revers van den veroverden linker saillant, en hadden van daar gezig op de gemeenschapsbrug tusschen het hoornwerk en den bedekten weg. Het regiment van Normandije hield dien weg nog altijd bezet. De gouverneur zag echter de noodzakelijkheid in om de aanvallers van daar te verdrijven. Tot dat einde liet hij de meeste kanonniers van den hoofdwal in de groote halve maan F vereenigen, om de negen 24ponders op de regter face te bedienen, en de genoemde logementen der aanvallers te beschieten. Het overschot van het regiment van Bourgogne, 't welk zich in eene wapenplaats tegenover het bastion E bevond, kreeg last om zich tot een aanval gereed te houden. Een hevig en welgerigt kanonvuur uit F havende in korten tijd de logementen der aanvallers deerlijk. CHAMILLY zwaaide echter aan de moedige houding der belegeraars den hoogsten lof toe, zeggende, dat zij ook ditmaal met de zeldzaamste onverschrokkenheid bleven volharden. Daartoe behoorde des te meer onverschrokkenheid, daar zij bijna niets dan de medegevoerde materialen tot dekking hadden, en niet alleen van het kanonvuur hadden te lijden, maar ook het hevige musketvuur der bezetting uit den bedekten weg, op niet meer dan 50 passen, hadden door te staan. Elk musketschot, dat deze laatste deden, was doorgaans raak, en de grootste orde en regelmatigheid had bij dit vuren van achter de palissaden plaats.

Nadat het kanon eenigen tijd gewerkt had, deed het gezegde bataillon van Bourgogne een' uitval op de saillant. Met een' hoed op een piek gestoken, werd daartoe het sein gegeven om het kanonvuur te doen zwijgen, en niet, zooals vroeger geschied was, op de bezettingen zelve te doen vuren. Na een kort doch bloedig gevecht, werden de belegeraars ook van daar teruggedreven tot in het logement, 't welk zij voor de gemeenschapsbrug Z gemaakt hadden. Eerst tegen 11 ure hield het gevecht op. De Franschen telden zestig dooden, waaronder twee officieren. Eenige uitwisselden verzekerden dat de aanvallers in dit gevecht meer dan 900 man dooden en gekwetsten verloren hadden. De regimenten van KLOOSTER en LUTZOUW hadden voornamelijk veel geleden. Laatstgenoemde was zelf daarbij gebleven, wordende de kolonel LINDAW dezer dagen insgelijks in de loopgraven doodgeschoten. De belegerden hadden gedurende 4½ uur 8000 handgranaten verbruikt, waarmede zij onophoudelijk de plaatsen bewierpen waar de aanvallers zich trachtten te logeren.

Tegen de boven-attaque had de belegeraar alzoó weinig kunnen uitvoeren. Hij had evenwel eene loopgraaf bij de 5^e afsnijding dwars door den dijk

tot aan de rivier gegraven. De BETOU had echter zijne maatregelen zoodanig genomen, en werd door de bataillons van Vendôme, Dampierre en Languedoc zoo goed ondersteund, dat de belegeraar dit terrein niet dan met veel verlies, voet voor voet, had moeten veroveren.

Den 17^{den} October werd PETIT voor de vierde maal naar Mazeijk uitgezonden, om aan het Fransche hof een verslag van den inwendigen toestand der vesting te doen toekomen.

In den nacht van den 17^{den} op den 18^{den} October trachtte de belegeraar nogmaals de voorgracht bij de Boschpoort over te trekken, maar werd ook nu, ten gevolge der reeds vermelde voorzorg, afgeslagen.

De bedekte weg vóór elke attaque werd van dien oogenblik af, ten gevolge der steeds verminderende strijdkrachten, slechts door een kapitein met 60 man bewaakt. Deze hadden bevel in de hoornwerken terug te trekken, zoodra zij met overmagt werden aangevallen.

Soldaten en officieren waren door deze gedurige gevechten, door gemis aan rust en door het slechte voedsel, zóó afgemat, dat CHAMILLY al zijn invloed moest doen gelden, om den moed onder hen eenigzins opgewekt te houden. Gedurig was hij met hen, en deelde van zijne tafel de beste spijsen aan de naastbij hem zijnde troepen uit. In alle zaken koos hij de zachtste zijde. Dit bleek ook weder in het navolgende voorval:

Een jong officier, een dubbel talrijker vijand op hem ziende naderen, week eenige schreden achterwaarts, en werd daarvoor door de officieren, welke dit gezien hadden, van lafhartigheid bij den gouverneur aangeklaagd.

CHAMILLY antwoordde onmiddellijk, dat zij zich hadden te schamen, om zoo iets van een' hunner kameraden te veronderstellen, en dat zij veeleer dien officier, voor de deswege reeds aangedane beleediging, verschooning moesten vragen, aangezien hij (gouverneur) hem geboden had, om bij een gelijk sterken of overmagtigen aanval zijn' weinig beduidenden post te verlaten. Des nachts liet CHAMILLY dien jeugdigen officier tot zich komen, verklaarde hem, op deze wijze, zijne eer, ja zijn leven gered te hebben, en dat hij dit dus voortaan door een mannelijker gedrag had te vergoeden. Deze officier viel aan de voeten des edelen bevelhebbers, en niemand was er die zich naderhand met meer roem dan hij bedekte; bij elk gevecht werd hij door de anderen bewonderd, die hem gedurig, met smart over hunne ongegronde meening, verschooning vroegen en zijne vriendschap hoogschatten.

De belegeraar kreeg den 18^{den} October op den boord der voorgracht bij de boven-attaque 2 batterijen, te zamen 15 stukken voerende, gereed, waarmede het hoornwerk en de stad hevig beschoten werden.

De belegerden werden meer en meer door gebrek aan voedsel gekweld; in de stad was de nood niet minder gestegen. Men verkocht, in het midden dezer maand, een hoen voor 2 ducats, een pot Franschen wijn voor 1 ducaton, een pond boter voor 8 schellingen en 1 ei voor 8 stuivers.

De belegeraar was dermate van zijne aanvallen op den bedekten weg afgeschrikt, dat hij zich den 18^{den} October alleen bepaalde, om met de sappe uit het logement bij Z voort te gaan. CHAMILLY deed regt daar tegenover met eenige rameaux, uit den bedekten weg gaande, eenige fougassen aanbrengen en liet de bezetting des bedekten wegs op dit punt versterken. De belegeraar naderde dezen dag de palissaden tot op 8 toisen. Eene nieuwe batterij van 12 stukken, aan de overzijde der Maas opgeworpen, opende haar vuur op het halve bastion C, waardoor alleen de teruggetrokken flank haar vuur kon blijven volhouden. Eene andere batterij van 9 stukken vernielde grootelijks het hoornwerk ter linker zijde, gemerkt V. De verdedigers hadden het ondermijnd en met eene 2^e rij palissaden voorzien. De belegeraar, uit zijn logement bij T voortgaande, trachtte de mijnen te ontdekken, waarvoor hij zóó bevreesd scheen, dat hij slechts voet voor voet, al tastende, voortging.

De attaque bij de Boschpoort het minst bij de bezetting gevreesd wordende, liet CHAMILLY dit gedeelte door de meest zwakke soldaten, door lichtgewonden of reeds herstelden bezetten, ten einde voor de beide hoofdattaques zijne beste troepen te besparen. Al wat in de stad nog slechts eenigzins de wapenen kon voeren, werd bij deze attaque gebruikt; zelfs de kinderen van militairen en gepreste burgers, waarvan vele geen 12 jaren bereikt hadden, hielpen dit gedeelte verdedigen en werden 2 kleine 2ponder stukken door hen op de courtine F—G bediend; een hunner zwaar gewond wordende, bragten de anderen hem stadwaarts en keerden onmiddellijk, als oude soldaten, naar hunnen post terug. Denzelfden dag werd de kapitein DE LA MORTE gewond.

Den 20sten October hield de belegerde alleen de eerste wapenplaats bij L bezet. Des morgens ten 5 ure werd zij door den belegeraar veroverd, die er zich door middel van medegebragte aardzakken, schanskorven en fascinen in vastzette, trekkende een crochet naar de regter zijde. Dertig grenadiers, door SAINT-JUST zelve aangevoerd, hernamen ze na een hevig gevecht; doch ook weldra werd zij nogmaals door den aanvaller veroverd. Een soldaat uit het regiment van Normandije, de enge en nabijzijnde plaats ziende, waar de aanvallers zich bedekt ingroeven en trachten uit te breiden, bood zich aan eene groote bom, die hij op zijn hoofd kwam aandragen, er in te gaan werpen. SAINT-JUST stond het hem toe, en zoodra was niet

de buis ontstoken, of hij liep uit al zijne magt regt naar het logement en wierp er de bom in; de aanvaller wachtte de uitwerking niet af, maar week naar de tweede wapenplaats, waarop SAINT-JUST ze voor de tweede maal hernam. Hierdoor kon de verdediger de 2 stukken, welke op het glacis stonden, achter deze wapenplaats terugtrekken. Deze beide stukken hadden, daaromtrent, gedurende het geheele beleg, met kardoezen zoo voordelig op den belegeraar gewerkt, dat hij-zelf getuigde er wel 200 man door buiten gevecht te hebben gekregen.

Dien dag kwamen 6 ondernemende mannen van de zijde des belegeraars, zich aan de beneden-attaque eensklaps tusschen de 2 rijen palissaden des bedekten wegs werpen, die er ook alle sneuvelden. De gouverneur had eens vooral bevel gegeven, dat men geen kwartier moest geven aan degenen die tot daartoe doordrongen.

Naderhand vernam men, dat het alle officieren waren, die zich vrijwillig bij den Prins van ORANJE waren komen aanbieden om den bedekten weg te verkennen, aangezien men in het Statenleger nog niet regt wist, wat eigenlijk deze dubbele rij palissaden beteekende. Te vergeefs zoekt men in de Nederlandsche geschiedenis, of in de reeds genoemde dagverhalen, naar eenige vermelding der moedige, doch vruchteloze zelfopoffering dezer braven; alleen het Fransche geschiedverhaal maakt gewag van de onverschrokkenheid, waarmede zij zich buiten de ingraving der belegeraars begaven.

Onder de beide facen der wapenplaats bij de boven-attaque waren nog 2 mijnen; zijnde de put of monding der gangen bij R, waarvan de belegeraar na veel arbeids, den 21sten October, er een ontdekte en er den brand in ^{de}stak. De soldaten scholden en bespotten ook nog elkander; die der bezetting riepen, dat er behalve deze mijn nog genoeg aanwezig waren, om hen tot den winter tegen te houden. Dezerzijds had de belegeraar zijne logementen tot op eene pieks lengte van de kruin des bedekten wegs gevorderd, gelijk mede aan de beneden-attaque, waar hij dag en nacht zich er als bij uitsluiting op toelagde om de mijnen te eventeren. De aanval op den bedekten weg werd er slechts schoorvoetend ondernomen, zoodat de kapitein LE BOUX, welke hier de wapenplaats, tijdens een aanval, met 80 man bezette, niet eens gedwongen kon worden, om een duim gronds af te staan.

Wederzijds werden aan de beide hoofd-attaques eene menigte handgranaten geworpen. Die des belegeraars bersten meest alle tusschen de 2^e rij palissaden en de borstweer. Om het verwonden der troepen, achter deze 2^e rij staande, te beletten, en tevens om voor trappen (*gradins*) eens tweeden bankets te dienen, had CHAMILLY fascinen en aardzakken tegen

den voet der 2^e rij doen aanbrengen ; waar achter de manschappen zich plat op den grond wierpen , wanneer eene granaat digt bij hen neêrviel.

Den 22sten October was het geschutvuur wederzijds allerhevigst. Overigens gebeurde er niets in den nacht , zóózeer schenen de aanvallers door de bloedige verliezen terneêrgeslagen. Ook de schrik voor de mijnen en allerlei nieuwigheden , dagelijks door CHAMILLY uitgedacht , droegen hiertoe niet weinig bij. Het scheen alsof de belegeraar geen mogelijkheid meer zag , om in of over den bodem voorwaarts te dringen. Het verlies aan officieren in het belegeringskorps was aanzienlijk ; reeds waren er , sedert de aankomst des Prinsen van ORANJE in het leger , 11 ingenieurs gedood , zoodat er slechts 1 of 2 overbleven , die zelfs nog gewond waren (1). Uit de Hollandsche berigten blijkt , dat de Prins zich ook bediende van den Franschen ingenieur die uit de vesting was overgelopen.

Den 22sten October was de belegeraar aan de Brugpoort tot aan den dam , die het water in de gracht hield , genaderd.

Den 23sten October was het logement bij het uiteinde des beers aan de bovenattaque aanmerkelijk verwijd. De kolonel GOLSTEIN deed het Brandenburgsche regiment van SPAEN te dezer plaatse , den geheelen nacht , eene groote menigte fascinen aanbrengen , met oogmerk om de gracht voor het halve bastion V , ter linker zijde van het hoornwerk , te dempen. De facen waren reeds geheel door het kanon in bressen gelegd. Na de demping der gracht zouden zij den storm wagen. CHAMILLY kwam op de plaats , en bespeurende dat deze groote massa fascinen , langs den boord der voorgracht , slechts door een klein logement was gedekt en dat de toeschietende hulp ontbloot zou moeten naderen , deed 10 man met een' sergeant door de branche des bedekten wegs , welken de belegerde reeds verlaten had , ter linker zijde uitrukken. Middelerwijl schoof een onverschrokken soldaat van Dampierre eene kruidworst onder de fascinen , welke hij aanstak alvorens zich te verwijderen. Terwijl de sergeant met zijne 10 man den belegeraar in een oogenblik tijds uit het logement dreef , maakte men een levendig vuur uit het halve bastion ter linker zijde van het hoornwerk , om den belegeraar te beletten het reeds gevatte vuur te blusschen. Dit gelukte zóó wel , dat het grootste gedeelte der fascinen verbrandde. De BETOU had reeds den vorigen dag eene menigte fascinen naar binnen doen brengen , waarmede de embrasures verbeterd werden.

(1) » Il nous paraît , » — zegt het Fransche relaas , — » que ces gens étoient fort ignorans pour se loger ; mais on ne peut pas leur reprocher d'avoir jamais manqué de valeur , en ayant toujours témoigné beaucoup quand ils étoient obligés de faire ferme pour soutenir quelque chose , se mettre à découvert et ne ménageant rien : ce qui leur a causé de très-grandes pertes. »

De bezetting had nu meer dan 500 paarden gegeten; in de laatste dagen was men zelfs verplicht geweest meer vleesch dan vroeger uit te deelen, zoowel tot onderhouding der lichaamskrachten, als om moedeloosheid onder de bezetting te weren. De belegeraar scheen zeer rustig, deed slechts alle werken versterken en vooral vlijtig de mijnen opsporen, waarvan er nog slechts één aan elke attaque meer aanwezig was. De bedekte weg bleef onaangeroerd. De belegeringsartillerie werd thans beter dan ooit bediend, zoo dat het wel te zien was, dat zij in die oogenblikken onder de opperste leiding van een voornaam officier van dat wapen stond. Met de artillerie van de belegerden was dit minder het geval, daar deze hunne beste kanonniërs en handlangers verloren hadden. De stukken op de hoofdattaques gerigt, werden echter tot op het laatste oogenblik goed bediend. Men vuurde echter thans zoo hevig niet meer, dewijl de groote voorraad van bruikbaar buskruid tot op 80,000 pond geslonken was. Aan musketten kwam ook gebrek, daar er, ten gevolge van het aanhoudend vuren, eene menigte gesprongen waren.

Den 24sten October kwamen de graaf VAN WALDEK, de Rijngraaf en de Prins van Lotharingen in het leger. Des avonds ongeveer ten 9 ure kwam PETIT van Mazeijk binnen de vesting terug, hebbende, uit de rivier stappende, behalve eenige brieven van het Fransche hof, twaalf houtsnippen voor den gouverneur om den hals bangen. De brief van LODEWIK XIV, gedagteekend uit Versailles den 12^{den} October 1674, hield het bevel, om, onder billijke en daarin vervatte voorwaarden, met den Prins van ORANJE, indien deze zelf in het leger was, te kapituleren.

CHAMILLY was zeer verwonderd over de spoedige terugkomst van PETIT, aan wien goede belofte in het Fransche hoofdkwartier schenen gedaan te zijn, wanneer hij spoedig Grave konde bereiken. Na den brief ontcijferd te hebben, ging hij in persoon naar de beide attaques, liet den bedekten weg uit de hoornwerken goed voorzien, reed den ganschen nacht bij de zijnen heen en weder en moedigde hen aan, dat zij vooral dezen nacht zich zeer ferm moesten houden; dat hij voor niets in de wereld wilde zien, dat de belegeraar dezen nacht den bedekten weg veroverde. Hij sprak met niemand dan met den intendant over de ontvangen bevelen. Overal waar hij voor de bezetting verscheen, zag men hem als geheel in gedachten verzinken. De genomen voorzorg was echter noodeloos, wijl de belegeraar dezen nacht niet de geringste pogingen tot verovering des bedekten wegs aanwendde. Bij het aanbreeken van den dag herlas hij de ontvangen bevelen, en, den brief nogmaals naauwkeurig beziende, geraakte hij in twijfel of PETIT welligt niet door den belegeraar omgekocht was. Dit bragt hem op

het denkbeeld, dat de brieven konden nagemaakt zijn. De intendant Des MADRYS trok echter de echtheid der brieven geenszins in twijfel, daar 't cijfer, de hand en de stijl volkomen met de vroeger ontvangene brieven overeenkwamen. Daarop deelde CHAMILLY deze slechte tijding, — zoo als hij ze noemde, — aan den luitenant des Konings, DE BETOU, mede.

Den 23sten October ontdekten de belegeraars eene mijn aan de boven-attaque, en lieten die springen. Eenige granaten, die bij de Brugpoort gereed lagen, geraakten daardoor in brand en sprongen, waarbij 20 Fransche soldaten het leven verloren.

Niettegenstaande dit alles en den benarden toestand der belegerden, kon CHAMILLY het niet van zich verkrijgen, om de chamade te doen slaan. Met zich-zelfen nog altijd oneens zijnde, op welke wijze hij gevolg zou geven aan de ontvangen bevelen, deed eene toevallige gebeurtenis hem tot een besluit komen. Ten negen uren des morgens verscheen er namelijk onverwacht een tamboer der belegeraars voor de vesting, met het voorstel eener wapenschorsing, om de 6 lijken der op den 20sten tusschen de palissaden gesnevelde officiers (een dezer officieren scheen een bloedverwant te zijn van den Prins van Brandenburg) terug te halen. Dit was voor CHAMILLY eene heerlijke gelegenheid, om, zonder nog van de ontvangen bevelen te gewagen, eene poging te doen tot het verlengen dezer wapenschorsing en tot het aanknoopen van onderhandelingen. Zeer bereidwillig stond hij het verzoek der belegeraars toe, en kwam zelf op het vernielde bastion, met voornemen, om met de officieren van het Statenleger in een mondgesprek te komen. GOLSTEIN vertoonde zich daarop aan het hoofd zijner attaque, en na elkander beleefdelyk gegroet te hebben, vroeg CHAMILLY (quasi), of het waar was, dat de Prins van ORANJE zich bij het leger voor Grave bevond, zooals hij meende gehoord te hebben. De kolonel GOLSTEIN deze tijding bevestigende, verzocht CHAMILLY de wapenschorsing te verlengen, ten einde in de gelegenheid te zijn, door een' zijner officieren, Zijne Doorluchtige Hoogheid, voor wien hij eenen onbegrensden eerbied gevoelde, te doen begroeten. Hij vermeende, dat Z. D. H., bij wien hij vroeger te 's Hage was toegelaten, hem voorzeker deze eer niet zoude weigeren. Het voorstel van CHAMILLY aangenomen zijnde, zond deze den kapitein DE LA MOTTE naar Z. D. H., om Hoogstdenzelve met zijne aankomst in het leger te complimenteren. DE LA MOTTE werd tevens in kennis gebracht met de laatst ontvangen brieven van het Fransche hof, doch kreeg last om geenszins daarvan te gewagen, maar sprekenderwijze iets van onderhandelingen te reppen. DE LA MOTTE werd door den Prins van ORANJE allerminzaamst ontvangen, waarop de eerstgemelde zich liet ontvallen, dat, indien de Prins zich ge-

neigd gevoelde, eervolle voorwaarden voor de overgave der vesting toe te staan, hij er gaarne den gouverneur over zoude onderhouden; verder voor-gevende, dat de gouverneur onwetende was geweest, dat de Prins zich voor Grave bevond, en dat welligt de onbegrensde hoogachting die hij voor Z. D. H. gevoelde, aanleiding zoude geven om zich inschikkelijker te toonen. De wapenstilstand werd daarop verlengd en door de uitwisseling van gijzelaars gewaarborgd.

CHAMILLY hield zich nu overtuigd dat hij eene billijke en eervolle kapitulatie konde bedingen, te meer, daar het rijzen der Maas, hetwelk gewoonlijk in dit jaargetijde plaats had, de loopgraven voor de vesting weldra zoude onder water zetten. Dit alles gaf dan ook aanleiding, om de eens begonnen onderhandelingen spoedig te doen afloopen, en aan de brave bezetting een veel voordeelijker verdrag van overgave te bezorgen, dan dat hetwelk LO-DEWIJK XIV aan CHAMILLY had voorgeschreven.

Den 27sten October werd dan ook het navolgend verdrag door de beide partijen ondertekend.

*Capitulation proposé à son Altesse Sérénissime Monseigneur le Prince
D'ORANGE, par M. le Marquis DE CHAMILLY, Gouverneur de Grave.*

I.

Que la garnison sortira, tant cavalerie qu'infanterie, avec armes, chevaux et bagages, tambours battans, enseignes déployées, balle en bouche, et mèches allumées par les deux bouts.

Son Altesse accorde cet article.

II.

Que l'on prendra vingt-quatre pièces de canon aux armes de France, au choix du marquis DE CHAMILLY, pour le calibre qui sont dans la place; que les bateaux nécessaires pour les porter à Charleroi, avec les Commissaires qui se trouveront à leur conduite, seront fournis.

Son Altesse accorde vingt-quatre pièces de canon aux armes de France au choix de M. le marquis DE CHAMILLY, pour le calibre, laquelle quantité sera rendue à Charleroi par bateaux, entre les mains de celui qui y commandera, à la fin du mois de Novembre de cette présente année; comme aussi les commissaires qui se trouveront avec ladite artillerie.

III.

Qu'il sera donné à la garnison de Grave escorte suffisante de troupes Hollandaises, pour être conduite en toute sûreté à Charleroi par le plus court et droit chemin. M. le Prince D'ORANGE se chargera d'obtenir pour cela les passeports nécessaires des généraux de l'armée Impériale, d'Espagne et de ses Alliés, et pour les jours de marche par terre, tant des troupes que du canon et équipages, seront remis à

Accordé; et on donnera toutes les sûretés nécessaires tant de la part des Impériaux que des Espagnols.

l'option de M. le marquis DE CHAMILLY, qui les règlera ainsi qu'il jugera à propos.

IV.

Qu'on donnera les charrettes et chariots nécessaires pour le transport du bagage, les malades et blessés, et qu'on donnera des bateaux pour les blessés ou malades qui ne pourront être transportés par terre, et qu'ils seront rendus en même tems que le canon à Charleroi.

Accordé.

V.

Que les malades et blessés, tant officiers que soldats, qui ne pourront être transportés ni par terre, ni par eau, pourront demeurer dans la ville, où ils seront traités et médicamentés jusqu'à leur entière guérison aux dépens des Etats-Généraux, après laquelle il leur sera donné des passeports pour se retirer où bon leur semblera, ou bien qu'il leur sera fourni des bateaux pour être conduit à Charleroi; pour le passage et sûreté desquels on donnera des passeports des généraux de l'Empereur et d'Espagne: tout ceci à l'option de M. le marquis DE CHAMILLY.

Les malades et blessés qui ne peuvent être transportés présentement, peuvent rester dans la ville et y seront défrayés.

VI.

Que les soldats et cavaliers qui pourront avoir pris parti, ou s'être rendus d'un côté et d'autre, de quelque nation qu'ils soient, demeureront sans qu'on les puisse répéter.

Accordé.

VII.

Que tous les Bourgeois et habitans Français ou autres qui voudront se retirer, de quelque qualité et condition qu'ils soient, le pourront faire sans aucun empêchement, et pour cet effet deux mois seront accordés, pour pouvoir pendant le dit tems vendre, porter ou aliéner tous et chacun leurs biens, meubles et immeubles, et en user autrement, comme ils le jugeront à propos.

Cet article ne pouvant toucher M. le marquis DE CHAMILLY, que pour les Bourgeois Français qui sont venus résider à Grave depuis qu'elle a été à la France, on accorde à ceux-là deux mois pour se retirer avec leurs effets.

VIII.

Que les chevaux et autres choses qui auront été pris en guerre avant ou pendant le siège, ne pourront être repris sous quelque prétexte que ce puisse être.

Accordé.

IX.

Le marquis DE CHAMILLY fera faire un ban, par lequel il ordonnera tant aux officiers

qu'aux soldats, de payer en vingt-quatre heures ce qu'ils pourront devoir aux Bourgeois, pendant lequel tems lesdits Bourgeois pourront se venir plaindre à lui, en cas que les dits officiers ou soldats fissent difficulté de les satisfaire : mais après quoi on ne pourra plus arrêter aucun officier ni soldat de la garnison pour dette, ni autrement.

X.

Que tous les prisonniers de guerre généralement de part et d'autre, de quelque nation et condition qu'ils soient, faits depuis ou avant le siège, seront rendus respectivement de part et d'autre sans aucune rançon.

XI.

Qu'on fournira des vivres et du pain à l'infanterie et cavalerie de la garnison de Grave, pendant la route jusqu'à Charleroi, aux dépens des Etats-Généraux, et que M. le Prince d'ORANGE donnera de ses munitionnaires qui iront devant avec passeports de M. DE CHAMILLY pour faire du pain sur la route.

XII.

Le marquis DE CHAMILLY demande généralement tous les pontons d'airain qui seront remontés en même temps que l'artillerie à Charleroi.

XIII.

Que si avant la sortie des troupes du Roi de la place, les otages de la province de Gueldre qui y sont détenus, ne satisfont pas au traité qu'ils ont conclu avec M. ROBERT, ils seront conduits à Charleroi; ayant consenti volontairement de rester en otage jusqu'au parfait payement des sommes portées par leur dit traité.

XIV.

Que les deux commis des vivres, qui sont arrêtés à Nimègue ou ailleurs, seront mis en liberté, et qu'on leur donnera escorte pour venir joindre en toute sûreté la garnison de Grave avant qu'elle sorte, avec l'argent qu'ils doivent avoir entre les mains, provenant de la vente des blés du Roi, qui étaient restés à Nimègue et Arnhem, quand les troupes de sa Majesté abandonnèrent ces deux places.

Accordé.

Accordé.

Accordé.

Accordé.

Son Altesse ne peut consentir que l'on emmène les otages; et quant à ce traité avec le pays de Gueldre, son Altesse ne s'en mêle point.

Les deux commis sont en liberté, et au cas qu'ils ne le soient pas, on les y fera mettre; pour ce qui regarde l'argent, c'est une affaire qui ne regarde pas son Altesse.

XV.

Qu'on donnera amnistie générale à tous les habitans de la ville de Grave, de quelque condition qu'ils puissent être, qui pourront avoir été soupçonnés d'avoir parlé, ou écrit contre la religion ou l'état, pendant que la place a été sous l'obéissance du Roi.

Accordé.

XVI.

Que le capitaine du pont avec ses bateliers suivra les troupes du Roi, ou se retirera où bon lui semblera.

Accordé.

XVII.

M. le Prince d'ORANGE ordonnera le jour du depart de la garnison.

La garnison sortira le 28 du courant de grand matin.

XVIII.

Cette capitulation signée, M. le Prince d'ORANGE pourra faire occuper telle des portes de la ville qu'il voudra.

Son altesse enverra occuper la porte des Fours.

Fait au quartier de son Altesse devant la ville de Grave, le 27 d'Octobre 1674, à dix heures du matin.

(signé) G. Prince d'ORANGE.

CHAMILLY.

Niet dan na veel heen- en wedergaans kwam deze kapitulatie tot stand, want de Prins van ORANJE wilde aanvankelijk niet toestaan, dat een zoo groot aantal vuurmonden werden afgestaan, en zond DE LA MOTTE met minder voordeelige voorwaarden terug. Daarop deed CHAMILLY de bezetting verzamelen en herinnerde haar, dat in zijn voorstel niets onbillijks was, wanneer men hare voorbeeldelooze dapperheid en volharding in aanmerking wilde nemen, en dat hij, bijaldien de Prins van ORANJE dit artikel niet glad wilde toestaan, van voornemen was geen kapitulatie aan te nemen, maar liever het uiterste af te wachten. De geheele bezetting, de onbeperkte achting en genegenheid voor haren edelen en dapperen bevelhebber gevoelende en zich daarop verstantende, gaf als uit eenen mond te kennen, liever geheel te vergaan, dan niet op de meest roemrijkste wijze in Frankrijk terug te keeren. CHAMILLY zond dus den 26sten October des avonds den kapitein DE LA MOTTE terug met het antwoord, dat eene weigering de onderhandelingen geheel afbrak, en had intusschen

alle posten op het zorgvuldigst en met fiere houding doen bezetten. Zijne onwrikbaarheid had ten gevolge, dat de legermeester de SAINT-LOUIS den 27sten October, in den voormiddag, met de wederzijds onderteekende capitulatie terugkwam. Het was ook tijd geworden, zegt het Hollandsche dagverhaal, daar de belegerden, billijkerwijze, geen storm meer konden doorstaan.

Er bleef eene aanzienlijke som gelds aan de stedelingen te betalen, voor allerlei leveranciën, verrigt werk en verdere benoodigdheden. De bezetting, steeds geregeld de soldij ontvangen en in de laatste helft veel geld te goed gemaakt hebbende, tithoofde er bijna niets meer voor geld te krijgen was, zoo boden alle officieren en manschappen den intendant DES MADRYS datgene aan wat zij konden missen, bedragende 30 à 60,000 franken, hetwelk CHAMILLY en gezegde intendant hun beloofden, in Frankrijk gekomen, dadelijk te zullen restitueren.

Eenige in de stad toegelaten soldaten der bezetting, welke nog altijd in de hoornwerken en in den bedekten weg gelegerd was, kwamen den gouverneur verzoeken, dat hij zich na de overgave niet van hen mogt afscheiden, waarop hij antwoordde: dat zij hem nog niet geheel kenden om dit te veronderstellen, maar dat zij zich konden verzekerd houden, dat hij steeds in hun midden bij zijne dappere mannen zoude zijn en zijn lot nimmer van het hunne scheiden.

In de vesting waren 28 stukken met de wapens van Frankrijk, maar slechts 24 daarvan werden door CHAMILLY bedongen; aangezien de 4 andere in onbruikbaren staat waren geschoten.

De PRINS VAN ORANJE had dadelijk na het teekenen der capitulatie, per post naar Brussel aan DE MONTEREY geschreven, om voor al wat voor een vrijen doormarsch, vervoer van gewonden, enz., noodzakelijk was, op het stiptste te zorgen.

De PRINS VAN ORANJE wist dat CHAMILLY twee kleine metalen stukken, ieder van 4 pond, van de stad Zwolle ten geschenke had bekomen, tijdens hij aldaar gouverneur geweest was, en hoezeer CHAMILLY daarvan niets had doen blijken, deed de PRINS VAN ORANJE hem weten, dat hij, behalve de 24 bedongen stukken, hem nog deze 2 aanbod, als een bewijs van zijne achting. CHAMILLY, zeer gevoelig daarover, beantwoordde deze minzame beleefdheid des PRINSEN VAN ORANJE zooals het hem betaamde.

Het gedrag van weerszijden geteekend zijnde, trokken denzelfden dag de regimenten van den Prins van Koerland, van de heeren DU TEL, VAN BOETSelaer van Leeuwen, van WIJNBERGEN en van VAN DER DUIJN, heer van

's Gravemoer, in de stad, bezettende de Brugpoort en daaraan sluitende werken.

Den 28sten October maakte men allerlei voorbereidselen tot den uittocht. Des morgens om 8 uren ving hij aan: Eerst reed een standaard ruiters, gevolgd van ongeveer 200 wagens, geladen met paardentuig, zieken, gekwetsten, koperen pontons, enz.; daarna de infanterie, hebbende aan het hoofd 4 metalen stukken van 16 pond, elk door 6 paarden getrokken (van de 20 stukken die per vaartuig moesten verzonden worden, waren er 14 van 16 pond en 6 van 24 pond); vervolgens het overige der ruitery, en eindelijk kwam de gouverneur DE CHAMILLY, op een bruin paard gezeten, met den intendant DES MADRYS neven hem, mitsgaders eenige bevelhebbers en ridders. De Prins VAN ORANJE had zijn geheel leger in slagorde doen stellen. Ter plaatse gekomen, waar Zijne Hoogheid met den Grave VAN WALDEK, den Rijngraaf, RABENHAUPT en andere veldheeren stonden, verwoegde hij zich bij den Prins, aan wien hij de bij hem zijnde stafofficieren voorstelde, en zeide de bevelen van zijn Hof ontvangen te hebben, om de vesting aan Zijne Hoogheid over te geven, zich verheugende dit aan den Prins te doen, voor wien hij steeds den meesten eerbied en onbepaalde hoogachting gevoeld had; na eenigen tijd met Z. H. te hebben gesproken, nam hij met beleefde hoffelijkheid van dezen en den omringenden staf afscheid. De Prins omhelsde hem, wenschte hem en ook zijne dappere bezetting op het hartelijkst een minzaam vaarwel toe.

Ook met den Rijngraaf, welke een oud academie-vriend van CHAMILLY was, sprekende, herhaalde deze, dat hij een bevel des Konings tot de overgave van Grave ontvangen had, en dat men zonder dit Grave welligt niet zoude genomen hebben. De Rijngraaf zeide aan CHAMILLY in het bijzonder, dat het Statenleger wel 15 à 16,000 man zoo aan dooden, gekwetsten, ligt verminkten en overloopers telde, en dat de troepen zoo ontmoedigd waren, dat men, om verder iets van belang tegen Grave te hebben kunnen ondernemen, nieuwe troepen had moeten ontbieden, zoo als ook het voornemen van Z. H. was geweest.

CHAMILLY deed de zijnen voor den Prins VAN ORANJE heen trekken, met de vaandels, musketten en spiesen groeten, ten bewijze van eerbied, hetwelk ook Z. H. de zijnen deed verrigten.

De uittrekkende bezetting bestond nog uit ongeveer 1500 man, waarvan eenigen in de armen en aan het hoofd gewond, evenwel mede uitgetrokken. De houding was fier en stout, niettegenstaande zij ontzaggelijk geleden hadden. Hun verlies bestond aan dooden: 28 kapiteins, 41 luitenants,

73 sergeanten en 1507 soldaten; ook waren 4 artillerie-officieren en 95 kanonnières gedood; aan geblesseerden: 46 kapiteins, 4 artillerie-officieren, 57 luitenants, 910 sergeanten en soldaten; te zamen 1548 dooden en 1017 geblesseerden.

Bij het uittrekken zag men iets der aandacht overwaardig: al wat nog van de ingezetenen in de stad gebleven was, gaf op het ondubbelzinnigst bewijzen van achting en vriendschap voor de uittrekkende bezetting, voornamelijk voor den gouverneur; en niettegenstaande dat alle woningen vernield waren en alles ten onderst boven lag, deed geen der burgers daarover eenig misnoegen of haat blijken, integendeel met de meest mogelijke belangstelling en menschlievendheid werd door hen voor de achtergeblevene zwaargewonden gezorgd. Bij dezen uittogt waren maar twee kapucijnen. De bezetting kon zich na het uittrekken niet genoeg beroemen over de minzame en in alles voorkomende handelwijze des Prinsen VAN ORANJE.

Nimmer kon een gouverneur meer over eene brave bezetting tevreden zijn; gedurende zijn geheele leven was hij er ook fier op deze brave menschen te hebben mogen aanvoeren. Men vernam ook weldra, met welken lof hij van haar aan den Koning verslag deed. Behalve van de reeds vermelde officieren sprak hij ook van al de andere met geestdrift aan den Koning, waarbij ook aan den majoor DE LANDRESSE met nadruk herinnerd werd. Allen verwierven de loffelijkste melding; de meesten werden bevorderd, met geschenken begiftigd en met die eerbewijzen die toen nog eenen duurzamen indruk verwekten; het was voor ieder soldaat de schoonste aanbeveling, in het vervolg zijner loopbaan te kunnen zeggen: *Ik heb Grave mede verdedigd*. DE CHAMILLY werd den 19^{den} November 1674 door den Koning tot *maréchal de ses camps et armées* verheven, en met het gouvernement van Audenaarden begiftigd. De toegenegenheid en achting, welke de bezetting voor haren dapperen aanvoerder gevoelde, deden zich te sterker gevoelen, toen deze den last ontving om aan het Hof te verschijnen en zich te Guise van hen moest afscheiden. Er is, onzes wetens, in de geschiedenis geen eervoller kapitulatie, dan die welke de heldhaftige tegenstand dezer bezetting aan de achting van haren vijand afdwong. Maar deze vijand wist ook op eene edelmoedige wijze de krijgsdeugd dezer dapperen te vereeren.

Men vond na de ontruiming het navolgende:

2 Metalen stukken van 48 pond, 1 van 40, 4 van 25, 1 van 50, 89 van 24, 1 van 20, 15 van 8, 59 van 6, 4 van $5\frac{1}{2}$, 11 van 5, 5 van 4, 18 van 5, 15 van $2\frac{1}{2}$, 20 van 2, 12 van $1\frac{1}{2}$, 6 van 1 en 1 van $\frac{3}{4}$ pond,

te zamen 545. Behalve dit waren er 28 metalen stukken met het wapen van Frankrijk, waaruit er 24 bedongen waren. De kommissen van den staat vonden in de magazijnen en elders den navolgenden krijgsvoorraad: 75,000 pond buskruid, 50,000 pond buskruid in het Bossche bolwerk, doch wat vochtig, 460,000 pond lood aan kogels, 520,000 pond lont, 1000 pond salpeter, 70 tonnen spijkers, 8 petarden, 40,000 gevulde granaten, 40 tonnen granaten om van de wallen te rollen, 40 gevulde bommen van 200 pond, 40 dito van 100 pond, 25 dito van 50 pond, 50 rollende bommen, 25 vuurflesschen, 150 vuurballen, 150 watervuurballen, 100 vuurkorven, 25,000 kransen, 60 vuurtonnen, 200 lange vuurkogels. In het bolwerk Nevers, aan den Maaskant was een magazijn ingevallen, en werd daar gevonden: 200 rollende bommen, 10,000 ongevulde handgranaten. Nog waren in de stad gevonden 25 tonnen met bijlen en hakmessen, 20,000 stuks handgereedschap van alle soorten en nog eene groote menigte in het magazijn, verder 6000 kogels van 24 pond, 4000 van 12 pond, lepels, wissers en aanzetters, van elk 200 stuks, 400 goede en kwade pieken, 2000 meest beschadigde musketten, eenig touwwerk in het magazijn, 400 zakken haver, 4 voeder hooi, 8000 ongevulde aardzakken, 1000 paar slaaplakens, 150 hemden, 100 paar schoenen, 50 rokken, 15 groote en kleine ketels, 50 tinnen taljoren, eenige tinnen schotels, 70 zakken zout, 8000 malder koorn, 100 dekeus, 700 paljassen, 8 matrassen, 60 peuluwen, eenig gemalen koorn, 2 mortieren, nog eenig ijzer geschut en veel wapentuig.

Zijne Hoogheid gaf aanstonds aan den heer **RABENHAUPT** last, om met de Friesche- en Groninger-regimenten weder naar hunne gewesten te trekken, ten einde van deze moeilijke belegering, waarbij zij van het begin tot het einde toe tegenwoordig geweest waren en de grootste schade geleden hadden, uit te rusten. Toen de geheele bezetting den 28sten October des middags was uitgetrokken, ging Zijne Hoogheid ten 1 ure de predikatie tot dankzegging, door zijnen hofprediker **D. DE ROU** uitgesproken, aanhooren, en zulks onder grooten toeloop van volk, hetwelk, bij gebrek van banken op meelzakken, die in de kerk lagen, ging zitten. Zijne Hoogheid zat in een fluweelen stoel. De tekst der heerlijke dankprediking was uit het 1^e Boek Samuëls, Kap. 7 vers 12: *Tot hiertoe heeft ons de Heere geholpen*. Hunne Hoog Mogenden schreven op het eerste berigt van het overgaan der stad, een' dank- en bededag uit. De Prins van ORANJE bleef 2 dagen binnen Grave, om de vereischte orders te stellen op eene plaats van zoo groot belang voor den staat. Hij liet de vervallen en weggeschoten werken her-

bouwen, de opgeworpen belegeringswerken slechten; de stad, zooveel mogelijk was, opruimen.

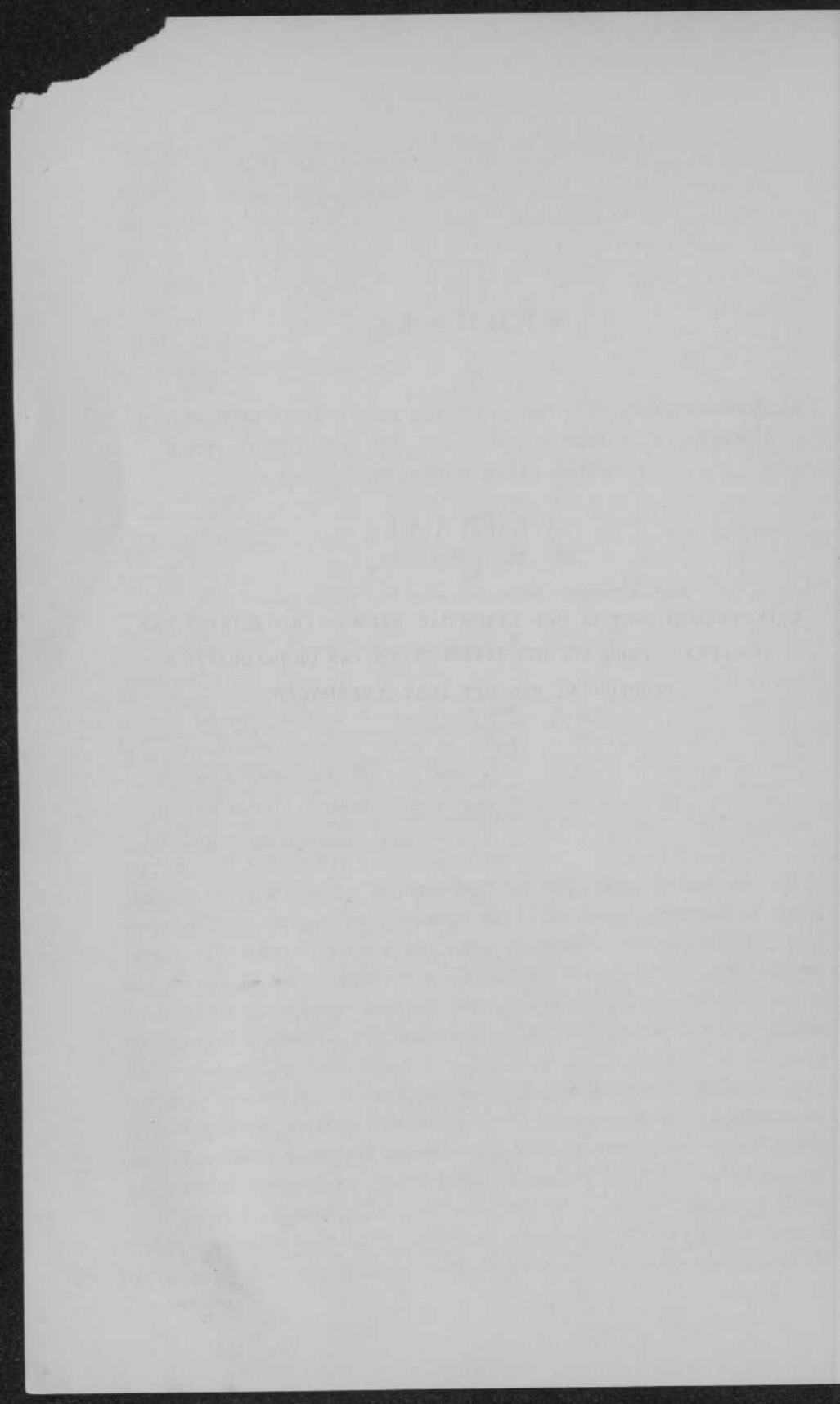
Tot bevelhebber in de plaats liet hij den heer **WEEDE**, die ook vóór de komst der Franschen in deze betrekking was geweest. De Prins trok zelf den 31sten October van daar naar het leger, vergezeld van den graaf **VAN WALDEK**. Het leger van Zijne Hoogheid lag omtrent Venlo, de Keizerschen in en omtrent Luikerland, de Spaanschen om Mechelen.

J. G. W. MERKES VAN GENDT.

VERHAAL

DER

KRIJGSVERRICHTINGEN IN HET LANDSCHAP *RAUW*, TER WESTKUST VAN
SUMATRA, GEDURENDE HET JAAR 1855, EN VAN DE HELDHAFTIGE
VERDEDIGING VAN HET FORT *AMERONGEN*.

VERHAAL

DER

KRIJGSGEBEURTENISSEN IN HET LANDSCHAP *RAUW*, TER WESTKUST VAN
SUMATRA, GEDURENDE HET JAAR 1855, EN VAN DE HELDHAFTIGE
VERDEDIGING VAN HET FORT *AMERONGEN*,

DOOR

H. M. LANGE,

Luit.-Kolonel der Infanterie bij het Ned. O. I. Leger,

Maar (Nederlanders, voelt uw adel!) 't was meer groot,
Toen Leydens burgerschaar ten prooi van hongersnood,
Besloot, niet om den dood voor 't Vaderland te lijden,
Maar voor dat Vaderland tot aan den dood te strijden,
Tot schimmen nitgeteerd, wêrstood elk op den wal,
Den honger, list, verraad, en Rome, en 't heelal!
En liever 'teigen vleesch ten gorgel ingedreven,
Dan zich der Spaanschen wraak ten wissen buit gegeven.

J. F. HELMERS, *De Hollandsche Natie; tweede Zang.*

Van den oorlog welke door het Nederlandsch Indische leger op de westkust van Sumatra, gedurende bijna twintig jaren, met meer of mindere hardnekkigheid en met afwisselend geluk, doch met eene roemvolle en zegepralende uitkomst is gevoerd geworden, — van dien oorlog, welke zoovele schitterende krijgsbedrijven en wapenfeiten heeft opgeleverd, zijn aan het militair publiek nu en dan enkele gedeelten of bijzondere gebeurtenissen medegedeeld geworden, en de Redactie van den *Militaire-Spectator* heeft zich inzonderheid beijverd om de kennis daarvan te verbreiden. Van een groot gedeelte van dien oorlog is echter weinig of niets algemeen bekend geworden; onder anderen is dit het geval met de krijgsgebeurtenissen, welke gedurende het jaar 1855 in het landschap *Rauw*, ter genoemde kust hebben plaats gevonden, ofschoon die der vermelding in alle opzigten waardig zijn, zoowel wegens de roemvolle volharding van officieren en soldaten, en om de gevaren en ellende waaraan zij ten prooi geweest zijn, aan de vergetel-

heid te onttrekken, als om te kunnen dienen tot voorbeelden ter nastreving.

In het tijdelijk bezit gesteld zijnde van zeer belangrijke bescheiden en oorspronkelijke aantekeningen betreffende deze gebeurtenissen, welke laatste voor een groot gedeelte te midden der bedrijven zijn op het papier gebragt, en reden hebbende om te gelooven, dat de bronnen waaruit zoude geput moeten worden, om een verhaal dezer gebeurtenissen te kunnen zamenstellen, zeer schaars voorhanden zijn, heb ik het mijn pligt geacht, de, hoewel niet gemakkelijke, niettemin aangename taak op mij te nemen, om de bedoelde gebeurtenissen in het landschap Rauw, meer algemeen bekend te maken, mij vleijende dat aan de officieren en soldaten, welke er aan deel genomen hebben, de hulde zal worden toegebragt, en de erkentelijkheid hun zal te beurt vallen, waarop zij, zoowel bij het gouvernement, als bij hunne landgenooten, zooveel aanspraak verkregen hebben, door hunne toewijding bij de vervulling van de moeilijjkste diensten, in weerwil dat ellende en gebrek ten top gèstegen waren.

De oorlog ter westkust van Sumatra, door onze troepen in den beginne bijna uitsluitend gevoerd tegen eene nieuwe Mahomedaansche secte, welke onder den naam van *Padries* bekend was, en die zich onderscheidde door eene overdrevene gestrengheid in de naleving der voorschriften van de godsdienst, nam in het laatst van het jaar 1821, onder bevel van den luitenant-kolonel van den generalen staf A. F. RAAFF, een aanvang.

De strijdkrachten, welke van onze zijde, in den aanvang van dien oorlog werden in het veld gebragt, waren van niet veel beteekenis, doch werden achtereenvolgens vermeerderd, naarmate de strijd belangrijker en de tegenstand, welken wij ondervonden, hardnekkiger werd; door de onzen werd met afwisselend geluk gestreden; eene groote uitgestrektheid lands werd aan het Nederlandsch gezag onderworpen, tot dat de luitenant-kolonel RAAFF in het jaar 1825, zoowel ten gevolge van eenen mislukten aanval op het landschap Lintouw, waarbij de onzen een groot verlies leden, als door gebrek aan magt, genoodzaakt werd, van de aanvallende wijze van oorlogvoeren vooreerst af te zien, en in afwachting van toevoer van troepen en krijgsvoorraad van Java, eene verdedigende stelling te nemen.

De kolonel H. I. J. L. DE STUERS (1), die den luit.-kolonel RAAFF, nadat deze den 17^{den} April 1824 te Padang, ten gevolge der vermoeijenissen van den krijg, bezweken was, zoowel in het civiel bestuur, als militair gezag, ter westkust van Sumatra opvolgde, vermeende insgelijks zich te moeten be-

(1) Later generaal-majoor, kommandant van het Nederlandsch Indisch leger, en sedert gepensionneerd.

palen bij de verdediging van, en de handhaving van ons gezag op het grondgebied dat eenmaal in onderwerping gebragt was, en werd vooral tot een meer lijdelijk verdedigingsstelsel genoodzaakt, nadat in 1826 een groot gedeelte der troepen, welke zich op de westkust van Sumatra bevonden, naar Java hadden moeten worden teruggezonden, om deel te nemen aan den oorlog, welke in het jaar te voren op laatstgenoemd eiland was uitgebroken.

De lijdelijke houding waartoe onze troepen door de omstandigheden genoodzaakt werden, deed den euvelmoed van eenige wederspannige districten allengs aanwakkeren, en in het jaar 1830 was die euvelmoed, nadat het civiel bestuur in het vorige jaar was overgegaan op den heer resident MACGILLAVRY, en het militair gezag op den kapitein D. L. DE ROCHEMONT, tot zulk eene hoogte gestegen, dat de staat van zaken ter westkust van Sumatra, met het einde van dat jaar, een zeer ongunstig aanzien gekregen had. De oorlog op Java was echter in 1830 tot een gelukkig einde gebragt, waardoor de gelegenheid ontstond om troepen naar de genoemde kust te zenden, ten einde ook aldaar de rust te herstellen.

Zijne Excellentie de gouverneur-generaal J. VAN DEN BOSCH, besloot alzoo, aan den luit.-kolonel C. P. J. ELOUT, die met het civiel en militair gezag te Riouw was bekleed geweest, het beheer ter westkust van Sumatra op te dragen, zoowel over de civiele als militaire aangelegenheden, waarbij hem de last gegeven werd om de verstoorde rust te herstellen, de districten welke ons gezag hadden miskend, op nieuw in onderwerping te brengen, en het Nederlandsche gezag zoover mogelijk uit te breiden, de rivier van Sinkel daarbij tot grens aanduidende. Tot dat einde werden aan den genoemden luit.-kolonel, bij zijn vertrek naar zijne nieuwe bestemming, zoowel versterking aan krijgsmagt als oorlogsbehoeften medegegeven, en werd hem meer toevoer van troepen toegezegd, naarmate de uitbreiding van ons gezag en de daaruit volgende noodzakelijkheid om het onderworpen grondgebied te bezetten, zulks zoude vorderen. De luit.-kolonel ELOUT kwam met de eerste versterking in de maand Maart 1831 te Padang aan.

De ondernemingen tot snuiking van de vijandelijke magt, volgden elkander nu spoedig op; allereerst werden de districten in de Padangsche benedenlanden, welke ons gezag miskend hadden, op nieuw ten onder gebragt; vervolgens werd het grootste gedeelte van onze magt gebezigd, om het gezag in de bovenlanden uit te breiden. De troepen waren daarbij met den besten geest beziel, en daaraan zal het zeker voor een gedeelte moeten worden toegeschreven, dat bijna alle ondernemingen boven verwachting gelukten, en reeds in de maand Julij 1832, het landschap Lin-

touw, — hetwelk, zoowel wegens zijne hechte verschansingen en schier ongenaakbare ligging, als door de nederlaag welke onze troepen in de maand April 1823 bij eenen aanval op hetzelfde ondergaan hadden, berucht was geworden, — door kracht van wapenen tot onderwerping gebragt, en het vroeger op de onzen veroverde geschut hernomen werd.

Het kon niet missen, of de voorspoed van onze wapenen en de overwinningen welke door onze krijgsmagt alom behaald werden, moesten bij den vijand ontzag en schrik verwekken, hetgeen ten gevolge had, dat vele en belangrijke districten hunne onderwerping kwamen aanbieden, alvorens eenige demonstratie van de zijde der onzen gedaan was, hetgeen onder anderen, na de verovering van de districten Lintouw, Matocã en de XII Kotta's, het geval was met de aanzienlijke landschappen Alahan-Pandjang (Bondjol) en Rauw, beevens een groot gedeelte van de uitgestrekte Battalanden, welke het landschap Mandaheling uitmaken.

De luit.-kolonel ELOUT geraakte door dezen grooten voorspoed in eenen moeilijken toestand; hij gevoelde dat zijne krijgsmagt, hoewel die achtereenvolgens wel eenigzins was vermeerderd geworden, zoo door den toevoer van geregelde troepen, als door dien van het Javaansche legioen van den ALI-BASSA PRAWIRO DIRDJO, ontoereikende was om de landstreken welke hare onderwerping aanboden, naar behooren te bezetten; doch hij begreep teregt, dat het hem, bij den hem gegeven last tot uitbreiding van ons gezag, moeilijk zoude vallen zich bij den Opperlandvoogd te verantwoorden, bijaldien hij die onderwerping niet aannam, en dat, zoo hij van die schoone gelegenheid geen gebruik maakte, men welligt later zoude genoodzaakt wezen, ze ten koste van veel bloed en met eene onzekere kans te bevechten.

De luit.-kolonel ELOUT vermeende, onder zoodanige omstandigheden, de onderwerping van de genoemde landschappen te moeten aannemen, en ging dien ten gevolge daartoe over, doch gaf van den staat van zaken kennis aan Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal, tevens op den toevoer van meer krijgsmagt aandringende.

De oorlog tegen de Padries nam in de maand October 1852, met de vermeestering van de landschappen L Kotta's en Alaban, bij welke laatste overwinning zeer hardnekkig gestreden en ook van onze zijde een vrij aanzienlijk verlies geleden werd, een einde. Zoo het scheen, was daardoor de rust ter westkust van Sumatra voor langen tijd gevestigd, en de luit.-kolonel ELOUT zond nu den kapitein J. C. DE QUAY in commissie naar Batavia, om aan den Opperlandvoogd omstandige mededeeling te doen van den staat van zaken, en op nieuw aan te dringen op de toezending van troepen en krijgsbehoeften, ten einde de onderworpen landstreek naar be-

hooren te kunnen bezetten. Inmiddels werden in de in onderwerping gebrachte landschappen, met uitzondering van Mandaheling, verschansingen aangelegd, zoowel om te strekken tot veilige verblijfplaatsen van onze bezettingen, als om de bevolking dier landschappen, zoo noodig, in bedwang te houden; zij waren bij den aanvang van het jaar 1833 echter nog niet alle voltooid, onder anderen was dit het geval met het fort Amerongen in Rauw, en met de verschansingen welke te Bondjol en te Loeboe-Sikaping werden opgeworpen.

In de billijke verwachting dat de rust nu voor langen tijd zoude zijn daargesteld, dat het Gouvernement eenige vergoeding zoude mogen genieten voor de onkosten en opofferingen gedurende vele jaren gedaan, en aan de troepen, na zooveel volharding en vermoeijenis, eenige verpoozing zoude kunnen gegund worden, werd men echter zeer teleurgesteld, want reeds in de maand Januarij 1833, werd door de al dadelijk daaruit voortvloeiende ongelukkige gevolgen, eene zamenzwering ontdekt, welke door de Padries en Maleijers gezamenlijk tegen het Nederlandsch gouvernement gesmeed was; eene zamenzwering, welke Bondjol tot brandpunt had en, zoo als spoedig bleek, van grooten omvang was, ja zelfs in onzen eigen boezem haar gif verspreid had; want korten tijd later kreeg men de droevige overtuiging, dat ook de ALI BASSA PRAWIRO DIRDJO en eenige zijner meest vertrouwde opperhoofden, met 's Gouvernements vijanden heulden. De zamenzwering scheen de verdelging van alle ongeloovigen (*Kafirs*) ten doel te hebben (1).

Van dezen zoo ongunstigen keer van zaken, waarvan de luit. kolonel ELOUT, te Padang den 14^{den} Januarij, het eerst bericht kreeg door den luit.-kolonel VERMEULEN KRIEGER, nadat die met een handvol braven den zoo

(1) Met reden heeft het in der tijd verwondering gebaard, dat van die zamenzwering, welke later bleek van zulk eenen grooten omvang te zijn, niet het minste of het geringste aan het bestuur is ter oore gekomen, en zeer ten onregte heeft men daaruit eene laakbare zorgeloosheid van het bestuur ter westkust van Sumatra willen afleiden. Acht jaren later, namelijk in Februarij 1841, is eene dergelijke zamenzwering gesmeed geweest, en ook van deze niets ontdekt geworden, voor dat de opstand op verschillende punten gelijktijdig en plotseling uitbrak, en dit gebeurde in de oude Padangsche bovenlanden, als: Tanahdatar, Agam, Batipo, XX Kotta's, enz., welke bijna twintig jaren lang aan ons gezag waren onderworpen. Voorzeker was ook dit niet te wijten aan den onvermoeid werkzamen kolonel A. V. MICHIELS, die zich gedurende zijn civiel en militair bestuur ter westkust van Sumatra, met zooveel roem heeft overladen, en voor zooveel verdiensten de ondubbelzinnigste bewijzen van goedkeuring van Zijne Majesteit den Koning en van het opperbestuur in Indië ontvangen mocht. Ons bestek laat niet toe over de oorzaken van het zoo wél gelukken dezer zamenzweringen, ofschoon die wel bekend zijn, hier verder uit te wijden.

gedenkwaardigen terugtocht van Pisang naar Koririe en Agam had volbragt (1); van dien keer van zaken zeggen wij, bestonden de eerste kenmerken in het afloopen van eenige onzer posten, als die te Loeboe-Sikaping, Bondjol, Tarangtandongang en Loeboe-Ambalo, waarvan de bezettingen werden om het leven gebragt, terwijl eenige andere posten onmiddellijk werden bedreigd.

Door deze overrompeling van de genoemde posten, was de gemeenschap met het landschap Rauw, hetwelk het noordelijkste gedeelte onzer bezittingen in de binnenlanden uitmaakte, geheel verbroken geworden, en de luit.-kolonel ELOUT bleef nog eenigen tijd in eene pijnlijke onzekerheid nopens het lot der beide in die landstreek gevestigde posten, als het fort Amerongen bij Padementinggi, benevens de verschansing te Loender.

Die onzekerheid hield echter in de maand Februarij op, toen de luit.-kolonel ELOUT de treurige tijding ontving, dat ook de met 14 Europeanen bezette post te Loender, afgeloopen en al de manschap daarbij gesneuveld was, doch dat het fort Amerongen, na eene belegering van acht dagen, in den nacht van den 21sten op den 22sten Januarij, door den luitenant T. POLAND, met 50 Amboinesche soldaten, benevens een 100tal Maleijers en circa 500 Batta's, op het onverwachts was ontzet geworden, en men hoop mogt voeden dat die post zoude behouden blijven. Maar dit berigt ging tevens vergezeld van de droevige mededeeling, dat de luit. H. J. IJ. ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN, weinige dagen vóór het uitbarsten van den opstand, geen kwaad vermoedende, met een geleide van slechts 14 Maduresche soldaten, over Loeboe-Sikaping en Bondjol was op marsch gegaan naar Priaman, alwaar zijne tegenwoordigheid vereischt werd, ter zake van het civiel bestuur, waarmede hij in het regentschap van dien naam, belast was; het was dus te vermoeden dat deze zoo brave officier, met zijn geleide, zoude omgekomen zijn, hetgeen, zooals zich later bevestigd heeft, op de betreurenswaardigste wijze heeft plaats gehad (2).

De aankomst van den luit. POLAND met zijne 50 Amboinesche soldaten en verder gevolg van Batta's en Maleijers, op het fort Amerongen, was eene omstandigheid waarop de luit.-kolonel ELOUT geenszins had kunnen rekenen, maar werd door hem daarom niettemin, als eene gelukkige gebeurtenis,

(1) Men leze het verhaal van dien terugtocht in het 1ste Deel dezer *Krijgsk. Mengelingen*.

(2) Zie bladz. 53—57 van het 8ste Deel, I Serie van den *Militaire-Spectator*, alwaar eene beknopte schets der militaire loopbaan van den luitenant H. J. IJ. ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN gevonden wordt; voorts bladz. 122—126 van het werkje, getiteld: *Herinneringen aan mijn verblijf op Sumatra's westkust, gedurende de jaren 1831—1834*, door den 1sten luitenant J. C. BOELHOUWER; alsmede het werk van den luit.-kolonel H. M. LANGE, *het Nederlandsch Oost-Indisch Leger ter westkust van Sumatra*. Deel I, Hoofdst. VII en IX.

zeer op prijs gesteld, niet alleen omdat het genoemde fort door die onverwachte verschijning van hijstand was ontzet geworden, maar vooral ook, omdat het bevel binnen het fort en van de omliggende landstreek, aan den luit. POLAND, door zijne ancienneteit te beurt viel, en het voor den overste ELOUT eene groote geruststelling was te weten, dat dit belangrijk kommandement was toevertrouwd aan eenen officier, die in de Indische oorlogen op Riouw, Celebes, Java, Sumatra, enz. eene onschatbare ondervinding had verkregen, die zich door zijne standvastigheid en onversaagdheid steeds en overal op de allergunstigste wijze had onderscheiden, en vooral in de oorlogen op Java en Sumatra, zich had doen kennen als een' officier, op wien in dagen van gevaar en onspoed kon worden staat gemaakt, en die bovendien door eene allergelukkigste gemoedsstemming, alle zaken ligt achtende, zonder echter ooit maatregelen van voorzorg te verzuimen, de meeste geschiktheid had, om bij eene bezetting, welke noodwendig aan vele gevaren en langdurige ontberingen en ellende zou prijs gegeven zijn, die opgebruik van geest mede te deelen en haar tot die volharding en heldhaftige verdediging aan te sporen, door welke zij zich bij het Gouvernement zoo hoogst verdienstelijk gemaakt, en aanspraak verkregen heeft, om in de geschiedrollen van Nederland en van Nederlands overzeesche bezittingen, vereeuwigd te worden (1).

Na deze beknopte inleiding, welke noodzakelijk geacht werd om den lezer, die van de krijgsverrigtingen welke ter westkust van Sumatra gedurende dezen oorlog hebben plaats gehad, geene voldoende kennis draagt, op een geschikt standpunt te brengen, ten einde van die gebeurtenissen, welke meer bepaald zullen verhandeld worden, in verband met hetgeen haar is voorafgegaan, een genoegzaam begrip te verkrijgen; na die

(1) Wanneer men de *officiële rapporten betreffende den oorlog op Java, in de jaren 1825—1830*, welke de heer NAHUYs verzameld heeft, opslaat, zal men den naam van den luitenant T. POLAND, op menige bladzijde met lof vermeld vinden, onder anderen op bladz. 200, 210 en 214 van het tweede deel, en op bladz. 185 van het 4de deel der Verzameling van de gemelde rapporten; en in de *Javasche Courant* van den 21sten Januarij 1852, n°. 9, vindt men een verslag van den op 11den December 1851 plaats gehad hebbenden aanval en vermeerstering der vijandelijke verschansing te Oedjong-Radja, ter westkust van Sumatra, waarin onder anderen vermeld wordt, hoe de luitenant POLAND » met zijnen gewonen vurigen »moed te werk gaande, met de Hollandsche vlag in de hand, slerhts door weinigen ge»volgd, het steil en rotsachtig westelijk gedeelte van Oedjong-Radja beklom, waarvan hij »het slagtoffer had kunnen worden, zoo niet de dadelijke aanval onzer troepen aan de »Noordzijde, eene krachtige diversie bewerkt hadde,» en verder, »hoe het hem gelukte, »den top van den berg te bereiken, deszelfs verdedigers op de vlugt te jagen, en de Hol»landsche vlag van de vijandelijke verschansing te doen wapperen.»

inleiding, zeggen wij, kan alsnu tot de behandeling van het onderwerp zelf, namentlijk het verhaal der krijgsgebeurtenissen in het landschap Rauw, en hetgeen daarmee in een onmiddellijk verband gestaan heeft, worden overgegaan.

Ten gevolge der onderwerping van het landschap Rauw aan het Nederlandsch gezag, waarvan reeds vroeger is gewag gemaakt, werd de regeling van het bestuur van dat gewest, opgedragen aan den ijverigen luitenant ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN, die met het civiel gezag van het regentschap Priaman belast was, waarmede dat van Rauw en onderhoorigheden vooreerst werd vereenigd. De luit. kolonel en resident ELOUT begaf zich in den aanvang persoonlijk naar de in onderwerping gekomen gewesten, om zijne bedoelingen, voor zooveel de hoofdzaken betrof, op de plaats zelve mede te deelen, en met de voornaamste inlandsche hoofden persoonlijk bekend te worden. Gedurende zijn verblijf in Rauw, werd door hem met den luit. ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN overeengekomen, dat in genoemd landschap twee verschansingen zouden worden opgeworpen, als: eene in de hoofdplaats (kampong) Padementinggi, waaraan den naam van fort Amerongen gegeven werd, en eene kleine redoute of blokhuis te Loender, meer nabij de zuidelijke grenzen, om de gemeenschap daar te stellen met Loeboe-Sikaping, Bondjol, enz.

In het landschap Mandaheling, hetwelk, zooals gezegd is, mede in onderwerping was gekomen, werd het onnoodig geacht verschansingen op te werpen, om redenen die later zullen worden vermeld.

Nadat de hoofdzakelijke beschikkingen genomen waren, verliet de overste ELOUT Rauw, terwijl de werkzaamheden onder den luit. ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN met ijver werden voortgezet. De kleine verschansing te Loender bekwaam eene bezetting van 14 man Europeanen, onder een sergeant, en werd met een paar lilla's bewapend; aan het fort Amerongen te Padementinggi, werd eene grootere uitgebreidheid gegeven. Het fort lag zuidelijk van de genoemde kampong en iets verder dan een kanonschot daarvan verwijderd. Aan den berm van de noordelijke borstwering bevond zich eene steilte van ongeveer 150 voeten (50 Ned. ellen) diepte, en op 200 à 500 passen verder noordwaarts stroomde de rivier, waaruit de bezetting zich van water voorzien moest; aan den zuidkant van de verschansing had het terrein eene zeer flauwe glooijing; westwaarts van het fort Amerongen en binnen het bereik van het geschut, bevond zich de zeer sterk

verschanste kampong Bondjol-Rauw (1). Het fort Amerongen was een vierhoek, waarvan de zijden nagenoeg gelijke lengte hadden; hetzelfde had overhoeks twee circulaire bastions, zoodat al de zijden, door aan de daarop geplaatste stukken geschut de vereischte wendingen te geven, konden bestreken worden, overeenkomstig het gedurende den Javaschen oorlog algemeen gebruikelijke, en tegen eenen inlandschen oorlog zeer doeltreffende tracé voor bentsings of redoutes. Één dezer bastions was gewapend met een ijzeren tweeponder kanon op bergaffuit, en het andere, in afwachting dat daarvoor een geschikter stuk geschut zoude zijn aangevoerd, met eenen handmortier. De bezetting bestond uit ongeveer 80 man geregelde troepen, waarvan bijna de helft Europeanen, onder de 2de luitenants J. H. LOGEMAN en G. POPJE, benevens 120 man van den barissan van den ALI BASSA PRAWIRO DIRDJO, met twee officieren van dat legioen, alzoo, alles te zamen genomen, ongeveer 200 hoofden.

Het voornaamste hoofd in het landschap Rauw voerde den titel van *Jang-di pertoean*; deze werd door den luit.-kolonel ELOUT tot regent van genoemd landschap aangesteld, doch het bleek weldra dat het een nietig schepsel was, hetwelk weinig of geen invloed uitoefende.

Weinige dagen voor het uitbarsten van den noodlottigen opstand, welke zich op den 12^{den} Januarij 1833 en volgende dagen, door het afloopen van Bondjol en verscheidene andere posten, en het vermoorden van de bezettingen, op zulk eene treurige wijze, openbaarde, vermeende de luitenant ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN, dat de staat van zaken, en de vorderingen welke met het opwerpen van het fort gemaakt waren, gedoogden, Rauw voor eenigen tijd te verlaten, om zich met andere aangelegenheden te Priaman te gaan bezig houden. Hij begaf zich dus, niets kwaads vermoedende, met een geleide van slechts 14 Maduresche soldaten, over Loender, Loeboe-Sikaping enz. op marsch naar Priaman, het bevel te Rauw en van het fort Amerongen overdragende op den 2^{den} luit. J. H. LOGEMAN. Dat de 1ste luit. ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN zijne bestemming niet bereikte, en met zijn geleide, op eene betreuenswaardige wijze is omgekomen, is reeds gemeld.

Het duurde niet lang of de zaden van den opstand verbreidden zich ook in Rauw, hetgeen weldra ten gevolge had, dat de geheele bevolking, hare vroegere onderwerping vergetende, het Gouvernement vijandig werd. Het was een kort te voren van eene bedevaart naar Mekka teruggekeerde

(1) Het woord *Bondjol* beteekent eene zeer sterk verschanste plaats; van daar dienzelven naam voor die plaats in de vallei van Alahan-Pandjang, welke door de zoo langdurige en hardnekkige verdediging tegen onze wapenen zoo vermaard geworden is.

priester, met name *Toeankoe TAMBOESI*, die op de bevolking van die streken, en op den zwakken *Jang di pertoean*, eenen voor het Gouvernement zeer schadelijken invloed uitoefende, en de meeste vijandelijkheden bestuurde; gelukkigerwijze was het fort Amerongen zóó ver voltooid, dat de luit. *LOGEMAN*, zoodra hij onraad gewaar werd, hetgeen door het wegblijven van het werkvolk en andere omstandigheden al spoedig plaats vond, het fort door zijne onderhebbende manschappen kon doen betrekken, en zoo veel mogelijk in staat van tegenweer brengen; het was echter slechts schaars van levensmiddelen voorzien.

Weldra namen de vijandelijkheden een aanvang, en spoedig was het fort van alle zijden ingesloten. De toestand van de bezetting was niet beemoedigend, want de voorraad levensmiddelen was zeer gering en kon slechts weinige dagen in de voeding voorzien; ook zou de voorraad munitie voor den tweeponder en voor den handmortier spoedig uitgeput wezen, zoodat daarmede zeer spaarzaam moest worden omgegaan; ontzet was niet te verwachten, alzoo de gemeenschap met de Padangsche bovenlanden en met Priaman, door den afval van Alahan-Pandjang en andere gewesten, en het afloopen der aldaar gevestigde posten, geheel verbroken was. Daarbij kwam nog, dat het fort niet geheel voltooid en aan de gracht nog weinig gedaan was, zoodat het voor geen langdurige verdediging vatbaar scheen. Om het gevaar van brand binnen hetzelve te verminderen, was het noodzakelijk de daken van alang-alang van de kazernen en andere gebouwen af te nemen, zoo dat geen ander verblijf dan onder den blooten hemel overbleef.

Maar hoe nijpend het gevaar ook zijn mogt, de brave bezetting verloor daarom den moed niet, en de verdediging werd door de luitenants *LOGEMAN* en *POPJE* met de meeste onversaagdheid bestuurd. De vijand naderde hoe langer hoe meer onze borstwering, loopgraven makende om zich tegen het vuur der onzen te dekken; dit mogt hem evenwel niet straffeloos gelukken, menigeen moest zulks met zijn leven boeten, terwijl deze arbeid ook zeer gehinderd en de vijand veel nadeel toegebracht werd door de granaten uit den handmortier.

Met dat al werd de toestand der onzen hoe langer hoe bedenkelijker; menige aanval was reeds afgeslagen, doch telkens was dit met opoffering van menschen en krijgsvorraad gepaard gegaan; reeds elf manschappen van de bezetting waren gesneuveld, en het getal der gewonden reeds tot twintig aangegroeid, terwijl het aan eenen geneesheer en aan geneesmiddelen ontbrak; de vijand kwam onze borstwering hoe langer hoe naderbij, en nam dagelijks in sterkte toe. Op den 21sten Januarij was, onder anderen, een

zeer ernstige aanval niet dan met veel inspanning afgeweerd kunnen worden, waartoe de gelukkige uitwerking van een granaat veel had toegebracht; hij viel namelijk in de nabijheid van Toeankoe TAMBOESI op den grond en woelde in de aarde; dit was voor den genoemden Toeankoe, en voor een aantal dergenen die hem omringden een vreemd verschijnsel, hetwelk zij, zonder eene nadere uitwerking te verwachten, met nieuwsgierigheid en van nabij gadesloegen, tot dat de granaat onverwacht van elkander sprong, en de Toeankoe met ongeveer 25 van zijne manschappen gekwetst werden.

In den namiddag van dienzelfden dag, nadat het beleg reeds een week geduurd had, en de geheele bezetting nagenoeg gedurende al dien tijd onder de wapens geweest was, zag men bij den vijand een honderdtal bamboezen stormladders gereed maken, waarmede hij, zoo als gezegd werd, het voornemen had, den volgenden dag, met de geheele magt, welke tot duizenden was aangegroeid, het fort krachtdadig te bestormen. Nogtans was de brave en getrouwe, tot regent van Mandaheling aangestelde *Radja GEDOBANG*, op het eerst berigt van de ongelegenheid waarin de bezetting van het fort Amerongen gebragt was, met eenige honderde Batta's (1) toegesnel, om der bezetting bijstand te verleenen; doch toen deze aankwamen was het fort reeds door den vijand ingesloten, zoodat het hem niet mogelijk was, zich met de bezetting te vereenigen. Hij verdreef de Padries evenwel uit Bondjol-Rauw, en legerde zich binnen deze stelling, den vijand zooveel mogelijk afbreuk doende, en men mag het er voor houden, dat de bezetting, zonder dezen bijstand, en de diversie welke daardoor werd te weeg gebragt, reeds zoude bezweken zijn, vóór dat de luit. POELAND, in den nacht van den 21sten op den 22sten Januarij, vergezeld van den heer assistent-resident J. W. BOERS, met 55 Amboinesche soldaten, 100 Maleijers van Natal en ongeveer 300 Batta's, even onverwacht als juist van pas, te Bondjol-Rauw aankwam, gezamentlijk met *Radja GEDOBANG*, door de duisternis begunstigd, den vijand, die om het fort Amerongen gelegerd was, onder het slaan van de trom, met de meeste onstuimigheid aangreep, hem verbaasd ginds en ver uiteendrijvende, en zoo doende het fort ontzette, op het oogenblik dat de nood het hoogst gestegen was; want de voorraad rijst zoude bezwaarlijk nog twee dagen hebben kunnen strekken; sterke drank en vleesch ontbraken geheel, het gemis aan geneeskundige hulp werd hoe langer hoe gevoeliger, terwijl voor den tweeponder niet meer dan 15 schoten en voor den handmortier slechts 17 granaten voorhanden waren; de bezetting was daarbij geheel uitgeput van vermoeijenis, inspanning en ontberingen, zoodat het

(1) Dit is de naam welken men geeft aan de bewoners der Battalanden.

twijfelachtig was, of zij den algemeenen aanval, welke door den vijand op den 22sten Januarij schijnt te zijn bepaald geweest, wel zou hebben kunnen wederstaan.

De aanval op den, om het fort Amerongen gelegerden vijand, welke in de duisternis werd ondernomen, was zoowel voor de bezetting als voor den vijand, geheel onverwacht, en de eerstgemelde kon zich geen denkbeeld maken, van waar die bijstand was toegesnel; zij verzuimde daarom echter niet tot het verdrijven van den vijand zoo krachtdadig mogelijk mede te werken, waarin men door de gezamentlijke pogingen dan ook weldra volkomen slaagde, als wanneer door een vrolijk *Wilhelmus*, met dankbaarheid werd te kennen gegeven, dat het dringend gevaar geweken was.

Treffend en aandoenlijk was het oogenblik, toen POLAND met de zijnen het fort Amerongen binnenrukte, en langs de wang van menig, zoowel door de zonnestrallen als door den kruiddamp, bruin geworden mannen-gelaat, biggelde een traan van dankbaarheid en vreugde; want men geloove niet, dat bij hem, die het hart op de regte plaats heeft, het menschelijk gevoel verstompt wordt, door de ruwheid van het krijgsbedrijf. De erkentelijkheid was van beide zijden groot, want zoowel de bezetting, welke zoo onverwacht uit hoogen nood gered werd, als zij die de taak der redding met zooveel ijver en inspanning ondernomen hadden, en hunne pogingen zoo schoon bekroond zagen, vonden daartoe overvloedig reden.

Nadat de eerste verwelkomingen en vreugdebetooningen waren afgeloopen, gaf het detachement, hetwelk met den luit. POLAND was medegekomen, zich over aan de rust, waaraan het zoo veel behoefte had, doch welke het niet dan onder den blooten hemel genieten kon; de Batta's legerden zich om het fort, en aan de bezetting werd een ration arak uitgedeeld van den kleinen voorraad, welken luit. POLAND had medegebragt; eene versnapering waarvan zij langen tijd was verstoken geweest.

Zoodra het eerste morgenrood den dag aankondigde, begaven de luitenants POLAND en LOGEMAN zich op een der bastions om de omstreek in oogenschouw te nemen; nergens ontdekte men eenigen vijand meer, en twee detachementen, welke door den luit. LOGEMAN ter veldontdekking waren uitgezonden, keerden een half uur later terug, zonder van den vijand iets gezien of vernomen te hebben; een dezer detachementen bragt het rijpaard van den Tocankoe TAMBOESI mede, hetwelk deze bij de overhaaste vlugt had achtergelaten.

Bij het aanbreken van den dag kreeg ook de brave regent van Mandaheling, *Radja GEDOBANG*, de vergunning om de Batta's in de vijandelijke bivouacken te zenden, ten einde zich meester te maken van hetgeen door de

Padries mogt zijn achtergelaten; ten gevolge daarvan verzamelden zij eenen aanzienlijken buit van wapens van allerlei aard.

Vervolgens werd door de luits. POLAND, LOGEMAN en POPJE een krijgsraad belegd, waarbij op hun verzoek ook tegenwoordig waren de Toeankoe van Natal, de regent *Radja* GEDOBANG met de voornaamste hoofden van de Batta's, en eindelijk de beide officieren van de Javasche barissan, met name KERTO-REDJO en WONGSO DI POERO. De heer BOERS was buiten staat deze vergadering bij te wonen, doordien hij gedurende de laatste moeilijke marschdagen eene wond aan het linker been bekomen had, en daardoor aan koorts lijdende was.

In deze bijeenkomst deed de luit. LOGEMAN, in de eerste plaats, verslag van al hetgeen sedert de uitbarsting van den opstand was voorgevallen, van alles wat hem was ter ooren gekomen, opzigtelijk het afloopen van onderscheidene posten, van den afval en het verradelijk gedrag van den *Jang di pertoean* en van de bevolking van Rauw, zoo mede van het vermoedelijk omkomen van den luit. ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN; altemaal omstandigheden, waarvan aan den luit. POLAND en zijne togtgenooten nog niets met zekerheid bekend was. Voorts deed hij mededeeling van den hagehelijken toestand waarin het fort Amerongen, vooral door het gebrek aan de noodzakelijkste behoeften, zich bevond, en gaf wijders kennis van het lofwaardig gedrag van den regent van Mandaheling en zijne onderhoorige Batta's, welke den vijand uit Bondjol-Rauw verdreven hadden, en van die sterkte voor hunne eigene verdediging gebruik maakten, daarbij voegende dat ook zij gebrek aan leeftogt hadden.

Vervolgens werd beraadslaagd over hetgeen in den gegeven staat van zaken moest worden verrigt. De voorziening in de dringendste behoefte aan levensmiddelen, kwam toen allereerst in aanmerking; dit was een moeilijk vraagpunt, want van de vijandelijkgezinde bevolking vermogt men niet veel verwachten, en de afstand van Natal was te groot, om den toevoer van levensmiddelen van daar te kunnen afwachten; bovendien was ter genoemde plaats geen genoegzame voorraad voorhanden, om verzendingen van eenig belang te kunnen doen. Aan eenen terugtogt viel niet te denken; niet alleen zou men dan door eene overmagt van Padries vervolgd worden, maar het was ook met genoegzame zekerheid te voorzien, dat de Batta's zich daartegen verzetten zouden, doordien hun land, in dat geval, onmiddellijk zou worden blootgesteld aan invallen van de hen vijandige Padries, voor welker onderdrukking zij boven alles beducht waren; de Batta's zouden de onzen alzoo hoogst vermoedelijk afvallen, wanneer deze tot den terugtogt mogten overgaan, en vermits men, zoowel om Natal, als om Ajer-Bangies

te bereiken , door hun land verscheidene dagmarschen zoude moeten doen , zou daarin een onoverkomelijke hinderpaal gelegen zijn. Bovendien bestond er geen middel , om de gewonden en zieken te vervoeren , want aan bijstand van transportmiddelen als anderzins , viel , ingeval van een terugtogt , niet te denken. Maar al ware de terugtogt mogelijk geweest , zoo zou men daartoe toch hoogst ongaarne zijn overgegaan , en alzoo werd in de eerste plaats besloten het fort Amerongen te blijven bezetten , en zooveel mogelijk in staat van tegenweer te brengen ; alle middelen zouden worden in het werk gesteld om levensmiddelen te bekomen , en aan den 1sten luit. POLAND , die het hoogste in rang was , werd het bevel opgedragen.

De taak welke nu op POLAND's schouders rustte was niet gemakkelijk ; maar hij was ten eenemale berekend om ze met glans te vervullen. Hij begreep teregt , dat zijne onverwachte verschijning met troepen , waarvan de sterkte en zamenstelling in de duisternis niet door den vijand had kunnen opgemerkt worden , en de aanval , met zulk een gelukkig gevolg op den vijand ondernomen dat hij ijlings de vlugt genomen en zich verspreid had , grooten schrik bij hem moest hebben te weeg gebragt , en dat van die omstandigheid moest worden partij getrokken ; dat hij vooral geen vrees hoegenaamd moest laten blijken , want dat van de gezindheid der bevolking niets goeds te wachten was ; maar dat hij , door eene krachtvolle , onverschrokken houding , ontzag en vrees moest trachten in te boezemen.

Ten gevolge van deze beschouwing der zaken , werd de tolk , met name IMAN SIOELA , dien dag nog vroegtijdig afgevaardigd naar den *Jang di Pertoean* van RAUW , en aan dezen het bevel gezonden om zich met zijne onderhoorige bevolking ten spoedigste te komen onderwerpen bij den nieuw aangekomen kommandant van het fort Amerongen , bij wien hij uiterlijk ten twee ure in den namiddag verwacht werd , met bedreiging dat gezegde kommandant , bijaldien aan dit bevel geen gevolg werd gegeven , hem 's anderendaags met de wapenen daartoe zoude komen noodzaken , en het geheele land alsdan te vuur en te zwaard zou worden verwoest. De luit. POLAND liet daarbij veel ophief maken van de magt welke hem gevolgd was , en te kennen geven dat spoedig op de aankomst van nog meer versterking kon gerekend worden.

Deze bedreiging had de gewenschte uitwerking ; reeds ten elf ure kwam de afgezonden tolk terug , vergezeld van twee priesters , welke , namens het hoofd BAGINDA ALAM , kwamen smeken om genade voor de Rauwenaren , te kennen gevende dat deze onschuldig waren , doch door den Toankoe TAMBOESI waren gedwongen geworden , tegen het Gouvernement op te staan ; voorts mededeelende , dat de genoemde Toankoe met de zijnen , in den

afgeloopen nacht, was op de vlugt gegaan, en dat de Rauwenaren niets liever wenschten, dan in vrede te zijn met het Gouvernement. De luitenant POLAND hield één dezer vijandelijke zendelingen als gijzelaar aan, en zond den anderen, van twee Maleijers van Natal en twee Batta's vergezeld, naar het genoemde opperhoofd en den *Jang di pertoean* terug, met de boodschap, dat alleen spoedige onderwerping het middel was om vergiffenis te bekomen, en dat, zoo die niet spoedig werd aangeboden, de Batta's vergunning zouden krijgen, om het land te plunderen, en wraak te nemen over de onderdrukkingen en mishandelingen, welke zij gedurende zulk eenen langen tijd hadden te verduren gehad.

Korten tijd later kwamen de zendelingen terug, vergezeld van nog vier goedgekleede priesters, en gaven te kennen dat de *Jang di pertoean*, benevens nog zestien opperhoofden, hunne onderwerping wenschten te komen aanbieden, maar dat zij bevreesd waren om het fort te naderen. De luit. POLAND zond daarop deze zendelingen nogmaals terug, vergezeld van den genen die vroeger als gijzelaar was aangehouden, met de boodschap, dat zij niets te vreezen zouden hebben, indien zij slechts spoedig kwamen opdagen.

Inmiddels werd er door den luit. POLAND ook aan gedacht, om het fort in verdedigbaren staat te brengen. Ten einde in het gebrek aan munitie voor den tweeponder te voorzien, liet hij bamboezen kokers snijden, welke de middellijn van eenen tweeponds kogel hadden; vervolgens deed hij infanterie-patronen, waarvan ruim 50,000 voorhanden waren, breken, de bamboezen kokers ieder met 50 loden kogels vullen, en van onderen en van boven met een door rotting bevestigd plankje sluiten. Op deze wijze deed hij voor het kanon van twee pond honderd schrootshots vervaardigen. Van het kruid der gebroken infanterie-patronen werden kardoezen gemaakt, waartoe de stof van oude kleederen gebruikt werd. Vervolgens werd aan den regent *Radja GEDOBANG* de taak opgedragen, om door de Batta's een groot aantal bamboezen voetangels (op Sumatra *randjoes* en op Java *borangs* genoemd), te doen aanmaken, om daarmede het glacis en alle andere plaatsen, welke den vijand tot toegang naar het fort zouden kunnen dienen, te beplanten.

Ten half twee ure, terwijl de bezetting zich met deze werkzaamheden druk bezighield, ontwaarde men dat in eene oostelijke rigting eene groote menigte volk in aantogt was. Onmiddellijk begaf zich ieder op zijnen post, en ook de regent van Mandaheling verzamelde zijn volk, ten einde gereed te zijn den vijand, zoo noodig, goed te ontvangen. Op een gewerschot het fort genaderd zijnde, bleef deze stoet staan, en één man, van eene

witte vlag voorzien, trad voorwaarts. De luit. LOGEMAN herkende dien man, en wenkte hem toe dat hij slechts zou naderen, waaraan deze voldeed. Zoodra hij binnen het fort gekomen was, reikte hij den onzen de hand en verhaalde dat de *Jang di pertoean* met al de hoofden van Rauw was aangekomen om zich te onderwerpen, met de belofte van het Gouvernement steeds getrouw te zullen zijn. Hij werd onmiddellijk teruggezonden, om aan den *Jang di pertoean* en verdere hoofden, te gelasten, alleen en zonder gevolg te naderen, en onmiddellijk daarop verlieten de luitenants POLAND, LOGEMAN en POPJE ongewapend het fort, om de hoofden te gemoet te gaan, doch lieten aan den kommandant der wacht de vereischte bevelen, om, ingeval van verraad, daarnaar te handelen. Ook de heer BOERS begaf zich, in weêrwil zijner ongesteldheid, door twee inlanders ondersteund, buiten het fort.

Een eind wegs buiten het fort gekomen zijnde, bleven de genoemde officieren met den heer BOERS staan, om de hoofden af te wachten; deze kwamen weldra nader, de *Jang di pertoean* op den nek van eenen inlander gedragen wordende, en vergezeld van zestien hoofden, welke door de luitenants LOGEMAN en POPJE, allen herkend werden.

Nadat men zich, naar inlandsch gebruik, in eenen kring op den grond had nedergezet, herhaalden de *Jang di pertoean* en overige hoofden hunne bede om vergiffenis, met de stellige belofte, van het Gouvernement steeds en onder alle omstandigheden getrouw te zullen blijven, het zoo noodig bij te staan, en zich verbiedende om de bezetting van al het noodige te voorzien.

De luit. POLAND gaf daarop te kennen, dat hij deze onderwerping aannam en daarmede een blijk gaf van 's Gouvernements grootmoedigheid, onder beding nogtans, dat de Rauwenaren, als bewijs van hunne goede gezindheid, binnen vier dagen, in het fort Amerongen zouden leveren de navolgende benoedigdheden, als: 60,000 ponden rijst, 300 kannen olie, 55 karbouwen (buffels) en 400 hoenders, waartoe iedere kampong, naar gelang van hare grootte, moest bijdragen. Voorts moesten zij dagelijks 300 man leveren, om aan de voltooiing van het fort te arbeiden.

Deze maatregelen hadden eene gewenschte uitkomst; binnen vier dagen was het fort Amerongen van de gevorderde hoeveelheid levensmiddelen voorzien, welke gedeeltelijk betaald werden met gelden welke den luitenant LOGEMAN in persoon toebehoorden; want gouvernements-gelden waren niet voorhanden; terwijl voor het overige grootste gedeelte aan de kampongs, welke de benoedigdheden geleverd hadden, schriftelijke bewijzen werden afgegeven, welke later allen behoorlijk tegen geld zijn ingewisseld. Ook

kwamen dagelijks 500 manschappen aan het fort werken, zoodat die arbeid spoedig vorderde, en het fort weldra in eenen geheel verdedigbaren staat gebragt en van behoorlijke gebouwen voorzien was.

Nadat deze eerste en noodzakelijkste voorzorgen genomen waren, werd langs verschillende wegen aan den luit.-kolonel Elout berigt gezonden van den staat van zaken te Rauw, en daarbij tevens verzocht, om de toezending van onderscheidene noodwendigheden, als: geld, arak, kleeding, munitie, en zoo mogelijk een stuk geschut en versterking aan manschappen, vooral ook om de toezending van eenen officier van gezondheid met instrumenten en geneesmiddelen.

Maar, nu hebben wij gezien, hoe de luit. Poland, met zijne gewone werkdadigheid, in de noodwendigste behoeften, zooveel de omstandigheden toelieten, voorzag, en welke maatregelen van voorzorg door hem genomen werden, waarbij hij op eene allezins prijzenswaardige wijze ondersteund werd door de luitenants Logeman en Popje, zoo mede door den regent van Mandaheling; — nu wordt het tijd om mede te deelen, door welke omstandigheden zijne verschijning in Rauw veroorzaakt werd, op eene wijze, welke voor de bezetting van het fort Amerongen, even welkom als onverwacht was, en die ook door den luit.-kolonel Elout niet had kunnen worden voorzien.

Zoals reeds gezegd is, hadden de overwinningen welke onze wapenen op verschillende plaatsen op de Padries behaald hadden, de vrijwillige onderwerping ten gevolge van onderscheidene landschappen, onder anderen van een aanzienlijk gedeelte van die uitgestrekte gewesten, welke door de Batta's bewoond worden, en dien ten gevolge onder den naam van *Battalanden*, algemeen bekend zijn. In deze landstreek werden echter geene militaire bezettingen gelegd, in de eerste plaats, omdat de middelen daartoe ontbraken, ten anderen, omdat zulks aldaar door den luit.-kolonel Elout minder noodzakelijk werd geacht, aangezien de Batta's een Heidensch en veel minder beschaafd volk dan hunne naburen, welke de Mahomedaansche godsdienst met overdreven dweeperij aankleven, met deze laatsten, sedert jaren lang, in vijandschap geleefd hadden, en de hardste verdrukkingen van hen hadden moeten verduren, waaruit een haat geboren was, welke niet ligt in eene zachtere gezindheid verkeeren zoude; zoodat de onderwerping van de Batta's niet zoozeer het gevolg was van de vrees voor onze overwinnende wapenen, als wel van de hoop op bescherming tegen de verdrukkingen en mishandelingen, waaraan zij zoo lang waren blootgesteld geweest. Er bestond alzoo weinig reden om van de zijde der Batta's ontrouw te vreezen, en de ondervinding heeft geleerd dat de overste Elout zich in deze zijne beschouwing niet bedrogen heeft.

Om echter ook met dit volk nadere betrekkingen aan te knoopen, zijne gezindheden en gebruiken, zoowel als zijne neigingen te leeren kennen, en het bekend te maken met de welwillende bedoelingen van het Nederlandsche gouvernement, eindelijk om te trachten het zoo mogelijk terug te brengen van de afschuwelijke gewoonte, om menschenvleesch te eten, besloot de luit.-kolonel ELORT, den heer assistent-resident J. W. BOERS, in commissie te zenden, om de voorgestelde oogmerken, door eene reis in die landstreek, zoo mogelijk, te bereiken.

Dien ten gevolge vertrok de heer BOERS over zee van Padang naar Natal, alwaar hij den 7^{den} Januarij 1855 aankwam, om zijne reis in de bedoelde landstreek, van daar aan te vangen. Hij bragt aan den 1sten luit. der artillerie A. F. DRESSE, die met het civiel en militair gezag te Natal bekleed was, eene schriftelijke uitnoodiging mede, om hem op zijnen togt binnen 's lands, een behoorlijk militair geleide mede te geven.

Het detachement hetwelk tot geleide van den heer BOERS bestemd werd, was zamengesteld uit :

2 sergeanten	}	Amboinezen.
4 korporaals		
2 tamboers		
en 24 fuseliers		
benevens 1 Europeschen hoornblazer,		

te zamen 35 hoofden van de kompagnie van het 7^e bataillon infanterie, welke door den luit. POLAND gekommandeerd werd en te Natal gestationneerd was. Ieder man werd voorzien van 10 scherpe patronen, als veiligheidsmaatregel, benevens 50 losse patronen, om daarmede de vreugde- of salutschoten, welke bij de aankomst in onderscheidene kampongs verwacht moesten worden, te kunnen beantwoorden; voorts werd de heer BOERS nog vergezeld door den Toankoe van Natal met 100 gewapende strandmaleijers, waarvan 10 manschappen met geweren voorzien waren. 's Avonds voor het vertrek van den heer BOERS liet de luit. POLAND zich overhalen om hem op dezen togt te vergezellen, niet alleen om hem de moeilijke reis door zijn gezelschap minder onaangenaam te maken, maar ook om van zijne rijke ondervinding, wáár noodig, te kunnen partij trekken. De kommandant van Natal gaf hiertoe bereidwillig zijne toestemming.

Den 11^{den} Januarij verlieten de heeren BOERS en POLAND met hun geleide Natal, en bereikten dien dag de kampong Troesan, alwaar zij door de inwoners met hartelijke gulheid bejegend werden, en nachtverblijf hielden. Den 12^{den} Januarij werd de reis voortgezet; de marsch was dien dag door de ongebaandheid der wegen zeer vermoeijend, de landstreek welke

zij dien dag doortrokken, geheel ontvolkt; verscheidene kampongs werden aangetroffen, waaruit eenige jaren geleden de bewoners waren verdreven geworden, ten gevolge der invallen van de Padries van Rauw en Bondjol. Vermits de naastgelegene bewoonde kampong te ver verwijderd was, om ze nog dien dag te kunnen bereiken, werd het reisgezelschap genoodzaakt een bivouac op te slaan, waartoe eene plaats aan den oever van eene rivier gekozen werd. In dit oord hielden zich zooveel tijgers op, dat twee Maleijers in den nacht door hen uit het bivouac werden weggehaald, hetgeen een groot alarm te weeg bragt.

Den 15^{den} Januarij werd de marsch 's morgens om zes uur vervolgd. De Toeanloe van Natal zond een paar man vooruit, om de bewoners van de naaste kampong van de komst der onzen te verwittigen; de weg was weder zeer moeilijk en de woningen van inlanders, welke men hier en daar in kleinen getale aantrof, waren allen op palen, ongeveer acht Ned. ellen boven den grond gebouwd, ten einde hen tegen de tijgers te beveiligen. Omstreeks drie uur in den namiddag ontmoette men een troep van 80 à 90 menschen, welke, van een paar inlandsche vaandels en inlandsche muziek voorzien, de onzen te gemoet kwamen, om hen bij het naderen van hunne kampong te verwelkomen. In deze kampong, Simpang-Talattang, welke een half uur later bereikt werd, rukten de onzen met slaande trom binnen, terwijl eenige salutschoten van de bewoners, door de onzen beantwoord werden. Al de inwoners kwamen de onzen verwelkomen; eene goede verblijfplaats werd hun aangewezen, en zij werden van alle levensmiddelen ruim voorzien. De heer BOERS, die het voornemen had in deze kampong den volgenden dag te verblijven, verzocht de opperhoofden, om ook de hoofden van de naburige kampongs uit te noodigen, den volgenden dag aldaar te verschijnen, om met hen over de wederzijdsche belangen te beraadslagen. De voorgestelde vergadering had den volgenden dag (14 Januarij) plaats; om haar meer luister bij te zetten had de heer BOERS zich in het costuum als adsistent-resident gekleed, en het detachement kwam onder de wapenen. Een twaalftal opperhoofden van de in den omtrek gelegene kampongs, kwam deze vergadering bijwonen; allen waren zeer armoedig gekleed en overal vond men sporen van de verdrukking der Padries, welke het volk gedurende verscheidene jaren had moeten ondergaan; zoo wel bij de hoofden, als bij de bevolking, werd de beste gezindheid jegens het Gouvernement waargenomen, en op hun verzoek werd hun de belofte gedaan, van hen tegen de verdere verdrukking der Padries te zullen beschermen. De bewoners dezer omstreken vonden hun bestaan hoofdzakelijk in de naburige goudmijnen, welke door den heer BOERS en den luit. POLAND werden in oogenschouw genomen.

Den 15^{den} Januarij verliet het reisgezelschap de kampong Simpang-Tjalatang, door de hoofden en een gedeelte der inwoners vergezeld wordende. De weg liep over een zeer bergachtig terrein en door zeer hooge alangalang, welke het gezigt over de omstreken veelal verhinderde. Om één uur in den namiddag werd men eene groote menigte volk met lanssen en eene Hollandsche vlag benevens inlandsche muziek gewaar, welke, door zes opperhoofden voorafgegaan, de onzen, onder het lossen van vreugdeschoten, ter verwelkoming te gemoet ging. Digt bij de Kampong Moära-Ploempoeän gekomen zijnde, kwam de geheele bevolking, welke gedeeltelijk uit Batta's bestond, de onzen verwelkomen; eene geschikte plaats werd hun tot verblijf aangewezen, en het detachement in overvloed van levensmiddelen voorzien. Door den heer Boers werd tegen den volgenden dag weder eene zamenkomst met de hoofden uit den omtrek besproken. In deze vergadering, welke op den 16^{den} Januarij gehouden werd, werd insgelijks over de wederzijdsche belangen geraadpleegd, en de beste gezindheid jegens het Gouvernement ontwaard; de hoofden gaven onder anderen den wensch te kennen, dat aldaar door ons een post zoude gevestigd worden, om hen tegen de Padries te beschermen; ofschoon aan dit verzoek vooreerst niet kon voldaan worden, werd nogtans hun de gewenschte bescherming toegezegd. De heer Boers besloot in deze vergadering van de goede gezindheid der hoofden en der bevolking partij te trekken, en te trachten hen van het menscheneten terug te brengen, waartoe hij hen het afschuwelijke daarvan, zooveel mogelijk onder het oog bragt. Het kostte echter moeite hun daarvan eenig begrip te geven, en hen aan het verstand te brengen dat in dit voorouderlijk gebruik eenig kwaad gelegen was, zoodat zij voor alsnog niet te bewegen waren er van af te zien. Dien dag werden door de heeren BOERS en POLAND weder eenige goudmijnen bezigtigd.

Den 17^{den} Januarij werd, alvorens de kampong Moära-Ploempoeän te verlaten, nogmaals eene vergadering gehouden, waarin door het oudste hoofd werd te kennen gegeven, dat in het menscheneten hoegenaamd geen kwaad gelegen was, aangezien dit gebruik alleen op hunne vijanden en op boosdoeners werd toegepast; maar dat zij daarom niet ongenegen waren, ten gevalle van het Gouvernement, de belofte te doen, om zulks in het vervolg na te laten.

Voldaan over het welgelukken van deze pogingen, werd de togt nog dienzelfden dag voortgezet naar Ayer-Nanalé, wordende het detachement vergezeld van eene groote menigte volks uit de kampongs, welke men het laatst bezocht had, en waarvan het getal ongeveer 250 hoofden beliep. Dit volk kwam bijzonder goed te pas bij den overtocht van twee diepe, sterk-

stroomende en vrij breede rivieren, op wier steile oevers rottingen waren vastgemaakt, waarvan de een tot brug en de andere tot leuning dienen moest. De overtocht over deze soort van bruggen was uiterst moeilijk en gevaarlijk, te meer, daar de rottingen slap hingen en heen en weder slingerden; deze overtocht zou zonder de hulp der inlandische bevolking, bezwaarlijk bewerkstelligd hebben kunnen worden, vooral het overbrengen der pakkaadje. Om drie ure in den namiddag bereikte men een bamboesbosch, alwaar de inwoners van de kampong Ayer-Nanalé de onzen kwamen verwelkomen; zij hadden in dit bosch een voetpad gekapt ter breedte van ongeveer anderhalve Ned. el, om den doortocht gemakkelijker te maken. Ook in de genoemde kampong was het onthaal gul en hartelijk; voor eene goede huisvesting der onzen was zorg gedragen, en zij werden van alles ruim voorzien. Ook daar werd een treurig tafereel opgehangen van de verdrukkingen en mishandelingen der Padries, en de wensch uitgedrukt, dat het Gouvernement de bevolking daartegen mogt beschermen.

In deze kampong werd des avonds het besluit genomen om den togt tot Rauw voort te zetten; vermits men den volgenden dag eenen zeer vermoeijenden marsch zoude hebben af te leggen, aangezien de berg Boekit-Sitampal moest worden beklommen, en veel inspanning vereischt zou worden om voor den avond de naaste kampong Tana-Bato te bereiken; alzoo werd den 18^{den} Januarij, 's morgens om vijf uur, opgebroken van Ayer-Nanalé, en drinkwater voor het gebruik onder weg medegenomen, omdat men dit gedurende den marsch niet zoude aantreffen.

Bij het afscheid van de hoofden, werd den onzen voorzigtigheid aanbevolen, alzoo men vernomen had, dat de bevolking van Bondjol kwade voornemens koesterde, en het Gouvernement misschien zoude afvallig worden. Op deze waarschuwing werd echter weinig acht geslagen. Het hoofd van Ayer-Nanalé vergezelde de onzen met een groot deel der bewoners van die kampong, welke behulpzaam waren in het vervoer der pakkaadje, hetwelk, aangezien de bijzondere moeilijkheid van den weg, zeer te stade kwam. Tot 's namiddags twee ure werd aanhoudend geklommen, veelal in de brandende zonnehitte; en ofschoon men den top van den berg nog niet bereikt had, werd op een lommerrijk plekje een uur uitgerust. Na vervolgens weder een goed half uur te zijn voortgetrokken, bereikte men eindelijk het hoogste punt, alwaar een hoofd met vier man van de eerstvolgende kampong de onzen afwachtte, om hen te verwelkomen. De marsch ging nu veel spoediger, en nu en dan werden de hoogten in een drafje afgehoopen; des namiddags ten half zes ure kwamen weder eenige hoofden, van inlandische muziek voorzien, de onzen te gemoet, en deden bij de nadering eenige

vreugdeschoten; zij gaven hunne blijdschap over onze aankomst luide te kennen, betuigden hunne gehechtheid aan het Gouvernement, en gaven hun voornemen te kennen, om de onzen tegen de Bondjollers en Rauwe-naars, welke volgens hun zeggen niet te vertrouwen waren, bij te staan, welke betuigingen de heeren BOERS en POLAND zonderling voorkwamen. Naarmate men verder voortging, werd de troep die de onzen te gemoet kwam, talrijker; het was ongeveer acht uur in den avond, toen de kampong eindelijk bereikt werd, waar men door de menigte die het detachement vergezelde, met fakkellicht binnengeleid en een allezins gul onthaal genoten werd; een groote tempel werd den onzen tot verblijf aangewezen, en levensmiddelen werden overvloedig aangebragt. Het opperhoofd van deze kampong, KALIE MANANTIE genaamd, die de Mahomedaansche priesterkleding droeg, verhaalde dat hij door de Padries gedwongen was geworden, hun geloof te omhelzen, en deed voorts nog mededeeling van onderscheidene mishandelingen, hun door de Padries van Bondjol en Rauw aangedaan. Nadat de hoofden ons verlaten hadden, gaf het detachement zich over aan de rust, welke het na eenen zeer vermoeijenden marsch van ongeveer vijftien uren, zoo zeer behoefde.

Het was 's nachts omstreeks elf uur, toen de luit. POLAND, na slechts weinige oogenblikken gerust te hebben, door eene buitengewone beweging in de kampong ontwaakte; duidelijk werd hij het heen- en weder loopen van vele menschen gewaar, doch, aangezien er niet luide gesproken werd, kon hij niet verstaan wat er eigenlijk omging, en kwam hij tot het vermoeden, dat men zulks voor hem verbergen wilde. De luit. POLAND beval den sergeant van de wacht groote waakzaamheid aan, en de zorg om het verblijf der onzen door geene verdachte personen te laten naderen. Eenige oogenblikken later kwam de Amboinesche sergeant DE LONGA, den luit. POLAND berigten, dat hij uit eenige opgevangen gezegden, geloofde te moeten opmaken, dat er gewigtige gebeurtenissen en moorden hadden plaats gevonden. De luit. POLAND wekte daarop den heer BOERS, die onmiddellijk den Toeankoe van Natal deed ontbieden, om te vernemen wat er gaande was. Deze Toeankoe deelde daarop mede, dat eene zeer ongelukkige gebeurtenis moest hebben plaats gehad, waarvan hem de bijzonderheden echter nog niet bekend waren, doch dat hij den tolk had uitgezonden, om deswege berigten in te winnen. De tolk kwam vervolgens terug, vergezeld van het kampongshoofd en nog eenige andere hoofden; allen schenen zeer ontsteld te zijn, en op de uitnoodiging van den heer BOERS, om mede te deelen wat er gebeurd was, gaven zij berigt dat al de gouvernementstroepen waren om het leven gebragt, welk berigt de heeren BOERS en

POLAND niet weinig verschrikte. Op de al verder gedane vragen, kreeg men het berigt, dat de posten te Loender, Loeboe-Sikaping, Bondjol, Tarangtantongang en Loebo-Ambalo, binnen den tijd van vier-en-twintig uren, allen afgehoopen, de bezettingen vermoord geworden waren, dat niemand was gespaard gebleven; men vernam wijders dat geheel Alahan Pandjang en Rauw in opstand waren, dat de gemeenschap met Padang verbroken was, en dat de Toeankoe's IMAN en MOEDA van Bondjol, in de zamenzwering, welke reeds zulke noodlottige gevolgen geliad had, eene hoofdrol speelden. Voorts vernam men, dat het fort Amerongen in Rauw omsingeld was, doch zich nog staande hield, en dat zekere Toeankoe HADJI TAMBOESI, de Rauwenaren tot den afval van het Gouvernement had overgehaald en hunne bewegingen bestuurde. Men vernam echter tevens, dat de regent van Mandaheling Radja GEDOBANG, met ongeveer 400 Batta's naar Rauw was opgerukt, om de bezetting van het fort Amerongen ter hulp te snellen.

Deze berigten waren voor het reisgezelschap verpletterend, doch de wakkere luit. POLAND kwam onmiddellijk tot een kloek besluit. Hij begreep, dat hij thans, nu het gevaar nabij was, de tot nu toe vervulde rol, namelijk die van tot reisgezelschap te dienen, moest laten varen en tot de hem eigenaardige werkdadige bestemming terugkeeren; dat hij het bevel op zich moest nemen van de troepen onder zijn bereik, zoowel het detachement Amboinezen, als de Maleijers van Natal; en ofschoon zulks niet strooken mogt met de gevoelens van den heer BOERS, gaf hij zijn voornemen te kennen, om 's anderdaags vroegtijdig met de geheele beschikbare magt op marsch te gaan naar Rauw, om het fort Amerongen bij te springen en zoo mogelijk te ontzetten, en nam daartoe al dadelijk de noodige beschikkingen.

Den 19^{den} Januarij begaf de troep zich weder op marsch. Zoowel het detachement Amboinezen als de Maleijers, voorzagen zich ruim van levensmiddelen, waarin het kampongshoofd hen zeer behulpzaam was; allen waren vol geestdrift om hunne makkers binnen het fort Amerongen ter hulp te snellen; KALIE MANANTIE ging aan het hoofd van een zestigtal Batta's zelf mede, en ook de heer BOERS besloot de onzen op hunne onderneming te vergezellen. De luit. POLAND had de geweren doen laden.

De marsch werd met den meesten spoed, en in de diepste stilte ondernomen, om zoo mogelijk, zonder door den vijand ontdekt te worden, de plaats der bestemming te bereiken. Na eenen vermoeijenden marsch bereikte de troep, 's namiddags om vijf ure, de kampong Tameän, alwaar tot 's avonds tien ure werd uitgerust. In deze kampong, zoowel als in eenige anderen, welke de onzen waren doorgetrokken, werd de beste ge-

zindheid ontwaard. Om tien ure werd de marsch voortgezet, en den 20sten Januarij, des morgens om acht ure, bereikten de onzen de kampong Lama, alwaar zij bleven rusten. De luit. POLAND werd met genoeg onwaar, dat uit iedere kampong Batta's medegingen, om aan de onderneming deel te nemen, zoodat de schaar van lieverlede talrijker werd. Om tien uur 's morgens werd de marsch weder aangenomen; de weg was bij uitstek moeilijk en liep over steile hoogten en door diepe ravijnen. Om twaalf ure 's middags ontmoette men eenige Batta's, welke van Rauw kwamen en door den regent van Mandaheling gezonden werden, om nog meer volk ten strijde op te roepen; zij gaven het berigt dat het fort Amerongen steeds belegerd was, doch de bezetting zich dapper verdedigde. Ten negen ure 's avonds bereikten de onzen weder eene kampong en werden, zoo als overal, met vreugde ontvangen. Vermits de manschappen bijna bezweken van vermoeidheid, besloot de luit. POLAND aldaar te vernachten.

De onzen stelden zich den 21sten Januarij, 's morgens ten half zes ure weder in beweging. Door het onophoudelijk klimmen en dalen en door de ongebaandheid der wegen, was de marsch thans nog vermoeijender dan den vorigen dag. De onzen trokken verscheidene kampongs door, waarin zij niet dan vrouwen en kinderen aantroffen, doordien de mannen met *Radja GEDOBANG* waren opgerukt naar Rauw. Ten drie ure in den namiddag bereikten zij de kleine kampong Limoen-Manies, aan die zijde de laatste plaats welke tot het grondgebied der Batta's behoort. Eenige vrouwen aldaar betreurden hunne echtgenooten, welke bij de gevechten in Rauw gesneuveld waren, en hieven een jammerlijk geschrei aan. De berigten welke men alhier omtrent het fort Amerongen ontving, waren zeer ongunstig; men vernam dat Toankoe TAMBOESI alles in het werk stelde om het fort meester te worden, en dat den volgenden morgen op nieuw een algemeene en krachtige aanval zoude ondernomen worden, waartoe eene menigte stormladders werd in gereedheid gebragt; terwijl men vreesde dat gebrek aan leefstogt en munitie, de bezetting weldra zoude doen bezwijken.

De luit. POLAND hield met de inlandsche hem vergezellende hoofden, een gesprek, waaruit hem bleek, dat zij bereid waren met hem zoo spoedig mogelijk verder op te rukken om het fort Amerongen bij te springen; hij nam voorts de Batta's in oogenschouw, wier getal tot meer dan 400 man was aangegroeid, waaronder ruim 100 geweerdragende; vervolgens sprak hij zijne Amboinesche soldaten eenige bemoedigende woorden toe, om hen voor te bereiden tot een heet gevecht, hetwelk hij dacht dat den volgenden dag zou moeten geleverd worden; bij allen ontwaarde hij eene alles goeds voorspellende geestdrift, en een luid gejuich werd door hen aangeheven,

toen juist na deze toespraak, een kanonschot van het fort Amerongen werd gehoord en tot bewijs strekte dat de brave bezetting zich nog staande hield.

's Avonds ten half zes ure werd de togt weder voortgezet en aangevangen met het doorwaden van eene kleine rivier. Slechts even had men de andere zijde bereikt, toen men eenige Batta's ontmoette, waaronder het hoofd der kampong Limoen-Manies, *Radja GAGATENGEÄRI* genaamd, die een menschenhoofd aan een stuk rotting gebonden, in de hand droeg. Dit opperhoofd gaf luide zijne vreugde te kennen over de aankomst van den luit. POLAND en de hem onderhoorigen, en voorspelde als een gevolg daarvan, de redding van het fort Amerongen. Hij deelde voorts mede, dat hij met de zijnen dien dag scherp gevochten had tegen de Padries, dat twee van zijne zonen daarbij waren omgekomen en de derde gewond was, terwijl hij-zelf een schampschot bekomen had; doch dat hij zich troostte, in het vooruitzicht van zich dien avond goed te zullen vergasten aan het menschenhoofd, hetwelk hij bij zich had en dat hij eenen Padrie had afgeslagen. — *Radjo GAGATENGEÄRI* gaf aan den luit. POLAND voorts den raad, om den ondergang van de maan af te wachten, alvorens den marsch voort te zetten, ten einde het gevaar van door den vijand ontdekt te worden, te vermindern. Aan dezen raad gehoor gevende, werd de marsch niet voor negen uur des avonds vervolgd, en met hetzelfde oogmerk werden de lontjes der geweren van de Batta's en Maleijers uitgedoofd, omdat deze in de duisternis van verre kunnen gezien worden, hetgeen de aankomst der onzen zou kunnen verraden.

Dato *Radja GAGATENGEÄRI* hield zich slechts weinige oogenblikken te Limoen-Manies op, en was reeds voor negen ure terug bij de onzen, om hen tot gids te dienen op den moeilijken weg welken zij nog hadden af te leggen; de marsch werd met de meeste omzigtigheid voortgezet; om twaalf uur 's nachts was de hoogte, welke men over moest, beklommen; zoodra de onzen haar aan de andere zijde begonnen af te gaan, ontwaarden zij reeds de bivouacvuren van de Padries, welke om het fort Amerongen gelegerd waren. Vervolgens kwamen zij aan eene vlakte met rijstvelden, waardoor eene rivier stroomde, welke onderscheidene malen moest worden doorwaad, om de kampongs te vermijden, welke op de oevers gelegen zijn, hetgeen noodzakelijk was om niet ontdekt te worden. Op deze wijze werd de marsch in de grootste stilte voortgezet, tot zich plotseling een geweervuur en eenige kanonschoten lieten hooren, en door de ontvlaming van deze laatsten, de plaats waar het fort Amerongen gelegen was, voor den luit. POLAND en de zijnen zichtbaar werd. Eindelijk, den 22sten Januarij, 's morgens tusschen een en twee uur, gaf de priester KALIE MANANTIE, den

luit. POLAND te kennen, dat zij tot nabij Bondjol-Rauw, waarin de regent *Radja* GEDOBANG met de Batta's gelegerd was, genaderd waren, en verzocht hij dat de troep zou halt houden, middelerwijl hij den genoemden regent van de aankomst der onzen zoude gaan verwittigen. Van dit oponthoud maakte de luit. POLAND gebruik, om den troep welke hem gevolgd was te verzamelen, en met genoegen werd hij ontwaar, dat het getal Batta's die hem uit de verschillende kampongs welke hij was doorgetrokken, gevolgd waren, tot ongeveer 500 hoofden gestegen was. Hij liet vervolgens de lontjes der geweren weder ontsteken.

Na eenig oponthoud, hetwelk veroorzaakt werd doordien de regent van Mandaheling geen geloof kon slaan aan de aankomst der onzen, hetgeen eerst veranderde nadat de luit. POLAND zelf zich was gaan vertoonen, werden de onzen door den gemelden regent en zijne Batta's, in de versterkte kampong Bondjol-Rauw binnengelaten en met blijdschap ontvangen. Nu liet de luit. POLAND zich dadelijk de vereischte mededeelingen doen omtrent den toestand van het fort, dat geen kanonschot ver gelegen was, en omtrent de stelling van den vijand; hij vernam des vijands voornemen, om den volgende dag eenen algemeenen aanval te ondernemen, waartoe alle toebeheerselen gemaakt waren, en alras werd door hem en *Radja* GEDOBANG het besluit genomen, den vijand daarin voor te komen, en, begunstigd door de duisternis, met hunne gezamentlijke magt, welke nu ruim 1000 man beliep, den aanval op den om het fort gelegerden vijand te ondernemen, welke aanval in den vroegen morgen om drie ure, zooals reeds vermeld is, met evenveel beleid en dapperheid, als gelukkig gevolg werd uitgevoerd, en het ontzet van het fort Amerongen ten gevolge had. — Vervolgen wij thans ons verhaal, dáár waar wij het laatstelijk hebben afgebroken, om te verklaren, aan welke omstandigheden de zoo onverwachte komst van den luit. POLAND en de zijnen, tot het ontzet van het fort Amerongen, was toe te schrijven.

De door den luit. POLAND genomen maatregelen, hadden, zoo als reeds gezegd is, eene gewenschte uitkomst, zoodat binnen het fort Amerongen weldra een genoegzame voorraad levensmiddelen voor den tijd van vier maanden verzameld was. Zoodra de zaken in Rauw een weinig tot rust en orde waren teruggebracht, vermeende de luit. POLAND, dat het van belang was, eenige van de hoofden welke aan den opstand een bijzonder werkdadig deel genomen en zich aan verraad jegens het Gouvernement schuldig gemaakt hadden, in handen te krijgen, ten einde hun de verdiende straf te doen ondergaan, en daardoor anderen af te schrikken; want teregt begreep hij, dat alleen door met klem en nadruk te handelen, het

vertrouwen op, en de vrees voor onze magt, konde gaande gehouden en ons hersteld gezag in Rauw gehandbaafd worden, en dat zachtheid en toegevendheid alleen als zwakheid zouden worden aangemerkt; terwijl het dwaas geweest zou zijn, zich te vleijen met de veronderstelling, dat de Rauwenaren, om andere redenen dan door den dwang der noodzakelijkheid en uit vrees, en anders dan in schijn, hunne onderwerping aan het Gouvernement andermaal hadden aangeboden. Het gelukte den luit. POLAND, zeker hoofd uit Rauw, met name BAGINDO OSMAN, die aan het hoofd van 50 Rauwenaars, met den titel van kapitein en eene bezoldiging van vijftig gulden 's maands, zich in Gouvernements dienst begeven had, en die bij het uitbarsten van den opstand, niet alleen 's vijands zijde onmiddellijk gekozen had, maar ook getracht had den luit. POPJE, die met een detachement was uitgerukt, verraderlijk te overvallen; het gelukte hem, zeggen wij, dezen snoodaard in handen te krijgen, en werd hij dan ook met den strop gestraft (Art 55 van het Crimineel Wetboek voor het krijgsvolk te lande), welk lot ook later te beurt viel aan zekeren priester, met name HADJI-MAMUT-SALEM, in wiens woning de lilla's, waarmede de redoute te Loender was gewapend geweest, en vele kleedingstukken van de aldaar omgebragte bezetting gevonden werden.

De toestand van den heer BOERS verwekte allens bezorgdheid; de wond welke hij aan het linker been bekomen had en die zeer ontstoken was, verergerde dagelijks en veroorzaakte somtijds hevige koortsen; en vermits hem, door gemis van geneesheer en middelen, niet die hulp konde gegeven worden welke noodzakelijk was, zoo werd het besluit genomen dat hij naar Natal zoude terugkeeren. De heer BOERS vertrok alzoo den 26sten Januarij, en bekwam tot geleide den Toeankoe van Natal met 50 zijner Maleijers, benevens 150 Batta's, welke laatsten ook dienen moesten om hem te dragen, daar het gaan hem onmogelijk geworden was. Den 4^{den} Februarij kwam de heer BOERS te Natal behouden aan, zeer voldaan over de hulp en bereidwilligheid, welke hij onderweg van de bevolking van Mandaheling ondervonden had, doch de staat van zijne wond was geenszins gebeterd.

De hond van den luit. ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN, die hem bij zijn vertrek van het fort Amerongen vergezeld had, kwam met eenige zware wonden en als een geraamte uitgeteerd, den 27sten Januarij, in genoemd fort terug, en werd door de bezetting onmiddellijk herkend. Ofschoon men toen te Rauw nog geen stellig berigt had van hetgeen den genoemden officier was wedervaren, deed de terugkomst van dezen hond, in zulk eenen deerniswaardigen staat, toch niets goeds vermoeden. Het arme dier werd

door de soldaten met dezelfde hartelijkheid ontvangen alsof het een oud krijgsmakker geweest ware.

Den 28sten Januarij werd aan den 1sten luit. POLAND, door eenen spion berigt gegeven, dat de bevolking van Loeboe-Sikaping in aanmarsch was, en zich gereed maakte om het fort Amerongen met eene groote magt te komen aanvallen; voorts dat de bevolking van Loender en omstreken gezind scheen 's vijands zijde te kiezen, en ijverig bezig was met het opwerpen van verschansingen, om zich des noods tegen de onzen te verdedigen. De luit. POLAND vaardigde onmiddellijk eenige zendelingen af naar Loender en nog eenige anderen onder Rauw behoorende kampongs, om hare hoofden binnen het fort Amerongen te ontbieden, met bedreiging dat men hen anders spoedig de kracht onzer wapenen zoude doen gevoelen. Strengere maatregelen waren hier noodig, om het onderworpen gedeelte van Rauw in bedwang te houden; want het was te vreezen, dat ook dat gedeelte het voorbeeld der kwalijkgezinden volgen zou, wanneer zulks straffeloos kon plaats vinden. De hoofden van Loender voldeden echter niet aan deze uitnoodiging, vermoedelijk gerustgesteld door den afstand van ruim vijf uren gaans, waarop zij van het fort Amerongen verwijderd waren. Den daarop volgende dag ontving men het belangrijke en voor de onzen gunstige berigt, dat Toeankoe MOEDA van Bondjol, overleden was aan de gevolgen eener wonde, welke hij bekomen had bij de overrompeling van onzen post aldaar en het vermoorden van de bezetting.

Inmiddels ontvingen de officieren te Rauw, eenen brief van den luit.-kolonel ELOUT, waarbij deze hun te kennen gaf, dat het hem voor alsnog onmogelijk was eenige ondersteuning te zenden, en hij hen alzoo de vrijheid liet om op Natal of Ayer-Bangies terug te trekken, of zoodanig te handelen als zij naar omstandigheden zouden noodig achten. Ook van den luit. DRESSE en van den heer BOERS, ontvingen zij brieven van Natal, waarbij de terugtocht nadrukkelijk werd aangeraden, en te kennen gegeven, dat volgens aldaar ingekomen berigten, na het Poässa-feest, vermoedelijk een algemeene aanval op het fort Amerongen zoude ondernomen worden. Om redenen, welke reeds vermeld zijn, vermeenden zij echter dat deze terugtocht evenmin uitvoerbaar, als in 's Gouvernements belang wenschelijk was, en vermits het fort van leeftocht voorzien en in verdedigbaren staat gebragt was, zoodat een vijandelijke aanval met eenige gerustheid konde worden afgewacht, gaven zij aan den luit.-kolonel ELOUT te kennen, dat zonder diens uitdrukkelijken last, niet tot den terugtocht zoude worden overgegaan.

Ofschoon de bezetting van het fort Amerongen nog steeds in eenen zorge-

lijken toestand verkeerde, mogt de staat van zaken, naar de omstandigheden, nogtans gunstig genoemd worden. De maatregelen welke de luit. POLAND genomen had, schenen op de bevolking van Rauw eenen gewenschten indruk gemaakt te hebben, zoodat zij, althans in schijn, bereidwillig voldeed aan alle bevelen welke haar gegeven werden; verscheidene hoofden van meer en minder belang, welke zich aan verraad hadden schuldig gemaakt, en die steeds gevaarlijk geacht werden voor de rust, werden in hechtenis genomen; onder anderen werd zekere Toeankoe RAUW, die zich naar Ayer-Bangies begeven had, om de bevolking in die streken tegen het Gouvernement op te ruijen, op last van den luit. POLAND, door den adjudant-onderofficier J. H. C. SCHULTZE, kommandant van het fort aldaar, opgeligt en gevankelijk gezonden aan boord van Zr. Ms. schoener *Circé*, om met dat vaartuig te worden weggevoerd. Een uur na zijne aankomst aan boord overleed hij echter, ten gevolge van wonden bij zijne gevangenneming bekomen, doordien hij zijne kris trok en zich met geweld daartegen wilde verzetten.

Met oogmerk om de gemeenschap weder daar te stellen tusschen het fort Amerongen en Ayer-Bangies, deed de reeds genoemde adjudant-onderofficier SCHULTZE, met 20 man van de bezetting van Ayer-Bangies, benevens 500 Maleijers, eene patrouille naar Rauw, en kwam den 8sten Februarij op het fort Amerongen aan, van waar hij, na rustdag gehouden te hebben, naar zijnen post terugkeerde.

Terwijl de luit. POLAND zich, zooals wij gezien hebben, beijverde om de zaken slepende te houden, tot dat meer magt hem de gelegenheid zoude geven aanvullenderwijze te handelen, mogt hij met de overige officieren, zoo mede met de onderofficieren en soldaten der bezetting, het genoegen smaken, dat de luit.-kolonel, resident en militaire kommandant ELOUT, bij missive van den 9^{den} Maart 1855, aan allen zijne hoogste tevredenheid betuigde over hunne handelingen, welke zoozeer door moed en beleid gekenmerkt waren, wordende de 1ste luit. POLAND, te rekenen van den 1sten Februarij bevorens, benoemd tot civiel en militair gezaghebber over de landschappen Rauw en Mandaheling, terwijl de 2de luit. LOGEMAN, onder zijn toezigt, belast bleef met het civiel beheer van het landschap Rauw, in eenen meer beperkten zin, zoo mede met het kommandement van het fort Amerongen. In diezelfde missive werd de toezending aangekondigd van eenige versterking aan manschappen, zoo mede van munitie, geld en arak.

Inmiddels werden gedurig verontrustende berigten ontvangen van de kanten van Loender, in welks omtrek de vijand van Alahan-Pandjang, Alahan-Matie, Loeboe-Sikapang, Koempolan en meer andere districten, zoomede de be-

ruchte Toankoe TAMBOESI en de zijnen, zich verzamelde en verschanste, met het oogmerk om in het landschap Rauw eenen inval te doen. Om zulks zooveel mogelijk te keer te gaan, zond de luit. POLAND den 12^{den} Maart 1000 Rauwenaars, met den inlandschen fuselier SADER om hunne bewegingen te besturen, naar Loender, tén einde aldaar in 's vijands nabijheid post te vatten, en met strenge bevelen, om het indringen van den vijand op het grondgebied van Rauw te beletten; deze troep werd kort daarop door nog meer Rauwenaars, onder geleide van twee inlandsche soldaten, gevolgd, welk geleide voornamelijk ten doel had, het gedrag der Rauwenaars, welke men niet vertrouwen kon, te bespieden, en van hetgeen verdacht mogt voorkomen, bij tijds kennis te geven. De Rauwenaren geraakten bij hunne aankomst in de nabijheid van Loender, met de Padries in een scherp gevecht, doch het gelukte hun niettemin, op slechts een half uur van de vijandelijke verschansingen, eene stelling in te nemen.

Den 22sten Maart kwam de sergeant-majoor J. F. VAN GEERSDAELE, met een detachement, bestaande uit één Europeesch korporaal en zeventien Europeesche scherpshutters, benevens een Tommongong en vijf-en-twintig man van de Javasche barissan, over Ayer-Bangies, op het fort Amerongen aan, eenige kriegsbehoefsten, arak, benevens 400 Spaansche matten in zilveren specie medebrengende, en met last om den Tommongong met de manschappen van de barissan, op genoemd fort ter versterking achter te laten, en met de Europeanen over Natal terug te keeren naar Padang. Den daarop volgenden dag zond de luit. POLAND een detachement naar Tana-Bato, om een transport kriegs- en andere behoeften, hetwelk van Natal verwacht werd, af te halen.

Van de tijdelijk vermeerderde krijgsmagt in en om het fort Amerongen, door het aanwezig van den sergeant-majoor VAN GEERSDAELE met zijne scherpshutters, en van de goede gezindheid van den regent van Mandaehling en zijne onderhoorige Batta's, welke gedurig hun verlangen te kennen gaven om den vijand aan te vallen, en over zoo vele jaren van verdrukking wraak te nemen, meende de luitenant POLAND te moeten partij trekken, om den vijand, wiens magt in den omtrek van Loender gedurig aangroeide, van daar te verdrijven, die plaats door de kracht der wapenen tot onderwerping te brengen, en den post, die aldaar was gevestigd geweest, te herstellen. Reeds den 17^{den} Maart had de regent Radja GEDOBANG, 2000 Batta's doen oprukken, welke in de nabijheid van het fort gelegerd waren, en den 25sten begaf zich de luit. POLAND met den luit. POPJE en twee officieren van de barissan, op marsch naar Loender, aan het hoofd eener kolonne van 116 bajonetten, benevens een' handmortier, zoomede de reeds

vermelde Batta's onder den regent van Mandaheling; des avonds ten zeven ure kwam hij op den afstand van een kwartier uurs van 's vijands stellingen bij Loender aan, alwaar hij eene redoute betrok, welke door de Rauwenaren was opgeworpen.

Na des vijands stellingen te hebben opgenomen, liet de luit. POLAND, den 24sten Maart, 's morgens om zeven ure, tegen de vijandelijke sterkten oprukken, en de verschansingen ten oosten van Loender door de Rauwenaars, en die ten westen door den regent van Mandaheling met de Batta's aanvallen. Om negen ure was het gevecht algemeen en zeer levendig; de luit. POLAND deed in de meest nabijgelegen vijandelijke benting, waarvan de vijand er vier had, welke eene linie daarstelden van een vierde uurs uitgestrektheid, twaalf granaten werpen; doch op hetzelfde oogenblik waagde de vijand, ziende dat het gevecht door de Rauwenaars slechts schoorvoetend werd voortgezet, een uitval in massa tegen dezen laatsten, en deed hen terugdeinzen. Door een welgerigt en goed onderhouden tweegeledeervuur van onze geregelde troepen, werd de vijand echter genoodzaakt, met achterlating van eenige dooden en gewonden, binnen zijne verschansingen de wijk te nemen, waarop de luit. POLAND met de zijnen binnen eene kleine redoute post vatte, terwijl het gevecht door den regent van Mandaheling en door de Rauwenaars den geheelen dag werd voortgezet, wordende door de Batta's achtervolgens kleine verschansingen opgeworpen en langzamerhand vooruitgebragt, tot op een geweerschot van de vijandelijke stellingen.

Des avonds om zeven ure deed de luit. POLAND andermaal granaten en brandkogels werpen binnen de vijandelijke sterkten, en gaf hij de noodige bevelen tot eenen algemeenen aanval om acht ure. Deze aanval werd onder het slaan en blazen van den stormpas, met onstuimigheid, ten uitvoer gebragt, en met zulk een gunstig gevolg bekroond, dat de vijand binnen een half uur de wijk nam, en alle vijandelijke verschansingen reeds om negen uur in onze magt waren, vernield en verbrand werden. De regent van Mandaheling kreeg last om den vijand met de Batta's na te zetten, en deze vervolgde hem tot nabij Loeboe-Sikaping, daarbij veertien kampings in de asch leggende.

's Daags na deze overwinning, kwam het hoofd van Loender reeds vroegtijdig zijne onderwerping aanbieden, en smeken om vergiffenis over zijn gedrag. Hem werd dien ten gevolge bevolen volk te leveren, om te Loender weder eenen post te vestigen, en 's Gouvernements dienaren verder in alles behulpzaam te zijn; voorts werd hem gelast, de lijken van de vorige bezetting, welke zeer mishandeld en verminkt in de gracht van de vroegere sterkte gevonden waren, te doen opgraven en behoorlijk ter aarde te be-

stellen. Na het vermelde gevecht, ontdekte de luit. POLAND een troep Batta's, welke bezig was zich aan een lijk te vergasten; op zijne uitnoodiging lieten zij zulks na, doch vermoedelijk hebben zij huu maal hervat, zoodra hij zich verwijderd had, er ook geen kwaad in ziende, omdat het een lijk van den vijand was.

Nadat voorts de vijandelijke verschansingen geslecht waren, keerde de luit. POLAND met zijne kolonne terug naar het fort Amerongen, den post te Loender bezet latende door de Rauwenaars, en eenen anderen post, welke te Lamba gevestigd werd, door het volk van Mandaheling.

Bij deze gevechten werden aan onze zijde gewond: een Amboineesch fuselier, de regent van Mandaheling *Radja* GEDOBANG, Dato *Radja* GAGATENGEARI van Limoen-Manies en zestien man van zijne hulpbende, en Dato SOETAN PANGAELO van Natal, benevens twaalf Rauwenaren. Het getal gesneuvelden en gewonden van den vijand kon niet worden opgegeven; negen dooden werden gevonden, waaronder het opperhoofd PAKI IBRAHIM van Alahan-Pandjang, terwijl de broeder van den Toeankoe TAMBOESI, zoude zijn gewond geworden. Degenen welke zich bij die gelegenheid bijzonder hadden onderscheiden, waren: de 2de luit. POPJE, de sergeant-inajoor van GEERSDAELE, die dezen togt op zijn verzoek bijwoonde, de sergeant JOHANNES, de hoornblazer BEAUCAMP, de Amboinesche sergeant DE LONGA, de Tommoungongs KERTO REDJO en WONGSO-DI-POERO, de regent *Radja* GEDOBANG, Dato BAGINDO ALAM van Padementingi, Dato SOETAN PANGAELO van Natal, en de Maduresche fuseliers SADER, BAXA, TARKA en TANJA, welke tot aanvoerders der Rauwenaars waren aangesteld.

Ten gevolge van deze overwinningen was het geheele landschap Rauw van vijanden gezuiverd. De luit. POLAND maakte van den gunstigen indruk daardoor te weeg gebracht, gebruik, om alles op eenen behoorlijken voet te regelen. Binnen den tijd van veertien dagen was onze verschansing te Loender voltooid; zij werd bezet door Batta's, met eenige onzer manschappen, onder bevel van eenen sergeant, en bewapend met de lilla's, welke op de vorige sterkte aldaar waren geplaatst geweest; een goede weg werd van het fort Amerongen naar Loender en in andere gedeelten van het landschap aangelegd. Bezuiden het fort Amerongen werd een kampement voor eene mobiele kolonne gebouwd, hetwelk den 1sten April voltooid was en betrokken werd. Er werd bepaald dat eenmaal 's weeks eene vergadering zoude gehouden worden met de inlandsche hoofden, om over verschillende belangen te beraadslagen, en in de eerste dezer vergaderingen, welke den 5^{den} April gehouden werd, werd vastgesteld dat tweemaal 's weeks tegen over het kampement, *passer* (markt) zoude gehouden worden, zonder heffing van regten.

Den 5^{den} April kwam eindelijk een geneesheer, de chirurgijn der 2^e klasse, E. VAN DER SOUW, binnen het fort Amerongen; het ongeluk wilde dat deze echter gedurende de reis derwaarts ziek geworden was, en dadelijk bij zijne aankomst genoodzaakt werd het bed te houden, zoodat in de zoo dringende behoefte aan geneeskundige hulp, slechts zeer gebrekkig voorzien was, en de toestand van de zieken en gewonden beklagenswaardig bleef; ook werd de luit. POPJE ernstig ziek en bedlegerig. Gelijktijdig met de aankomst van den officier van gezondheid VAN DER SOUW, werd ook van Natal aangebragt eene som van 1800 Spaansche matten, of f 4590.

Den 6^{den} April keerde de sergeant-majoor VAN GEERSDAELE met zijne scherp-schutters over Natal terug naar Padang, eenige ledige arak-vaatjes en andere overtollige goederen medenemende. De sterkte der troepen welke in het fort Amerongen en in het kampement aldaar gelegerd waren, was toen, behalve de officieren, nagenoeg als volgt:

Infanterie:

40 Europeanen	} geregelde troepen.
46 Amboinezen	
9 Inlanders	
115 man van de Javasche barissan.	

Te zamen 208 hoofden, benevens

4 Kanonniërs.

Van deze magt maakten 148 bajonetten, vereenigd met 400 Batta's, eene mobiele kolonne uit, welke in het reeds vermelde kampement, bezuiden het fort gelegerd werd; terwijl onder bevel van den luit. LOGEMAN, voor de bezetting van het fort werden afgezonderd 60 bajonetten, benevens 4 kanonniërs. Het overige gedeelte der Batta's werd naar hun land teruggezonden, om het zooveel mogelijk te dekken tegen de invallen van den Toeankoe TAMBOESI, of tegen elke andere onderneming van den gemeenschappelijken aanval.

Middelertwijl had het inlandsche opperhoofd van Sassak, met name PITO MAGEE, aan den luit. POLAND twee Maleische brieven doen toekomen, door welke de regent PAGER OEDJONG zeer in verdenking werd gebragt. Deze brieven werden aan den luit.-kolonel, resident en militairen kommandant opgezonden.

Gedurende de maand April viel verder niets van eenig belang voor; de bevolking van Rauw bleef steeds reden tot tevredenheid geven, hetgeen de waakzaamheid van den luit. POLAND en de zijnen echter geenszins deed verslappen, vermits de overtuiging steeds bestaan bleef, dat het voornamelijk

uit vrees was, dat die bevolking den schijn van goede gezindheid aannam. Den 12^{den} April kwamen twaalf kampongs van Salayang in onderwerping, zoo mede drie kampongs welke naar de zijde van het land van Toeankoe TAMBOESI gelegen waren. Ook de bevolking van Loeboe-Sikaping deed hare onderwerping, door bemiddeling van Dato BAGINDO KALIE, aanbieden, doch de luit. POLAND liet die afwijzen, te kennen gevende dat hunne onderwerping niet konde worden aangenomen vóór dat de magtiging daartoe van den luit.-kolonel, resident en militairen kommandant, zoude ontvangen zijn. Eenigen tijd later kreeg men berigt dat de bevolking van Loeboe-Sikaping eene benting had opgeworpen, ten einde onzen troepen den doortogt naar Alahan-Pandjang te verhinderen. Voorts werd nog de tijding ontvangen dat Toeankoe TAMBOESI zich te Daloe-Daloe ophield, en zich aldaar bezighield met bidden (1).

Van den staat van rust, waarin het landschap Rauw gedurende de maand April verkeerde, werd ook gebruik gemaakt om in verschillende rigtingen wegen aan te leggen, zooals naar Kotta-Radja en van daar naar Pavee, hetwelk aan het land van Toeankoe TAMBOESI grenst. De schade door menigvuldige regens aan de aardewerken van het fort Amerongen toegebracht, werd door de bevolking van Salayang hersteld; te Tana-Bato, hetwelk op den weg van Rauw naar Natal gelegen is, werd een kampement ten dienste van doortrekkende troepen daargesteld, en op denzelfden weg met hetzelfde doel een huis gebouwd op den berg Sitampal.

In het begin van de maand Mei werden meer verontrustende tijdingen aangebragt; zoo ontving men het berigt dat de Toeankoe IMAN van Bondjol, zendelingen naar de Tiga-Loera's bij Sielikan had afgevaardigd, om de bevolking van die streken tegen het Gouvernement op te ruijen, zoo mede dat Toeankoe TAMBOESI in Padang-Lawas gevallen was, en die geheele landstreek aan zich onderworpen had. Daarbij kwam, dat het getal zieken onder de troepen aanmerkelijk begon te vermeerderen, en de officier van gezondheid VAN DER SOUW steeds bedlegerig was, zoodat de zieken niet naar behooren konden worden verpleegd; de luit. POPJE was toen genoegzaam hersteld, doch de luit. LOGEMAN daarentegen zeer ziekelijk. Ook bleef de toevoer van arak zeer gebrekkig, zoodat er meermalen geruime tijd verliep, zonder dat daarvan eenige verstrekking kon plaats hebben. Ook begon de staat der wapens eenige zorg te baren, zoodat het gemis

(1) De overmeestering van Daloe-Daloe door onze troepen, welke op den 28sten December 1838 plaats had, vindt men beschreven in den *Militaire-Spectator*, Eerste Serie, 9de Deel, N°. 9, bladz. 184—186.

van eenen geweermaker met gereedschappen zeer betreurd werd, maar vooral werd de toestand der onzen zorgelijk, doordien de affuit van het kanon van twee pond zoo defect was, dat van dit stuk geen gebruik meer gemaakt kon worden.

De berigten uit Padang-Lawas ontvangen, deden den luit. POLAND besluiten om den regent *Radja* GEDOBANG met 1000 man Batta's, benevens twee Maduresche soldaten om hen te besturen, derwaarts te zenden. Deze gingen den 6^{den} Mei op marsch en werden den 9^{den} van diezelfde maand gevolgd door nog 500 Batta's, onder sultan MALEJO, van het land Pengarten. Den 12^{den} Mei kwam *Radja* GEDOBANG met de zijnen te Tana-Bato aan, hetwelk zeer nabij de grenzen van het land van Toeankoe TAMBOESI gelegen is; dadelijk na zijne aankomst verliet geheel Padang-Lawas de zijde van TAMBOESI, om weder bij het Gouvernement in onderwerping te komen. De regent *Radja* GEDOBANG deed drie bentings opwerpen om vijandelijke invallen van die zijde te beletten. De luit. POLAND plaatste voorts eenen voorpost van 500 Batta's te Tjaboda-Andalas, om de bevolking van Talo te beletten binnen het landschap Rauw te dringen, terwijl de post te Loender in meer voldoende staat van verdediging gebragt en bezet werd met zestien man geregelde troepen, benevens 50 geweerdragende en 25 lansdragende manschappen van Mandaheling, allen gezamentlijk onder bevel van den Amboineschen sergeant DE LONGA, en zulks met oogmerk om invallen van Loeboe-Sikaping zooveel mogelijk te beletten. Den 14^{den} Mei begaf de luit. POLAND zich persoonlijk naar Loender, om deze bezetting te installeren, en om met de inlandsche hoofden uit die omstreken eene vergadering te houden.

Zooals gezegd is, vertrok de regent van Mandaheling, den 6^{den} Mei, met 1000 man Batta's naar Padang-Lawas, den 9^{den} door nog 500 man gevolgd wordende. Bij de aankomst van deze magt was de geheele landstreek onmiddellijk in onderwerping gekomen; gezegde regent had echter het ongeluk zich op de trouw der bevolking te veel te verlaten, ten gevolge waarvan hij den 24sten Mei, 's avonds om tien ure, door deze verraderlijk overvallen en tot eenen overhaasten terugtocht genoodzaakt werd, waarbij hij eene volslagene nederlaag leed, en meer dan 100 man zijner troepen sneuvelden, terwijl al de geschenken, welke hij kort te voren van het Gouvernement ontvangen had, als: een zadel met toebehooren, een geweer, een koran, eenige ellen geel fluweel, enz. den vijand in handen vielen. De regent was over deze nederlaag zoo beschaamd, dat hij zich niet durfde vertoonen, en de luit. POLAND genoodzaakt werd hem met een paar manschappen te gaan opzoeken; deze vond hem geheel moedeloos en ter neêrge-slagen, met slechts 20 zijner manschappen bij de kampong Longo, op de

grensscheiding van Rauw. Met veel moeite gelukte het nogtans den luit. POLAND hem weder wat op te beuren en te vreden te stellen, waartoe de belofte, dat na de onderwerping van Bondjol, in zijn land een fort zou worden daargesteld, veel afdeed.

In de maand Junij ontving men weder het berigt, dat eene groote menigte Padries te Loeboe-Sikaping vereenigd was, die verschansingen opwierpen en krijgsvoorraad van allerlei aard verzamelden en aanmaakten, terwijl feesten en gastmalen gegeven werden op het welgelukken der ophanden zijnde ondernemingen. Zekere Toeankoe POETI GIGIT en Toeankoe IMAN van Bondjol, lieten ook den *Jang di pertoean* van Rauw uitnoodigen om daar te komen, ten einde over hunne onderlinge belangen te raadplegen. De luit. POLAND liet hen door den *Jang di pertoean* antwoorden: dat, vermits deze een gouvernements-onderdaan was, hij alleen op het grondgebied van Rauw met hen vermogt te onderhandelen, met uitnoodiging om zich tot dat einde derwaarts te begeven.

Al deze omstandigheden hadden ten gevolge, dat de luit. POLAND op nieuw voorzorgen nam, om den vijand te beletten binnen Rauw te dringen. Op nieuw werden hulptroepen van Mandaheling ontboden, en de waakzaamheid werd overal verdubbeld, terwijl van den minder gunstigen staat van zaken kennis gegeven werd aan den luit.-kolonel ELOUT, en aangedrongen op de toezending van een kanon van drie pond met toebehooren, zoo mede op die van eene versterking van 25 Europeanen of Amboinezen, om de door ziekte als anderzins geledene verliezen aan te vullen.

Kort hierna ontving men berigt, dat verscheidene kampongs, in de rigting van Loeboe-Sikaping gelegen, welke reeds in onderwerping gekomen waren, weder avvallig waren geworden, en dat de vijand tot op een' afstand van slechts drie uren van Loender was voortgerukt, en aldaar eene verschansing werd opgeworpen, niet verder dan één uur verwijderd van eene benting welke door de onzen te Oedjong-Padang was aangelegd geworden, en door de bevolking van Loender en Lamba bezet was. Op dit berigt besloot de luit. POLAND het verder voortrukken van den vijand tegen te gaan, en ging hij dien ten gevolge, op den 2^{den} Julij, met eene kolonne van 95 bajonetten geregelde troepen, benevens den regent *Radja GEDOBANG*, met 1500 zijner manschappen en 500 Rauwenaars op marsch naar Loender. Naar aanleiding der berigten, welke hij daar ter plaatse inwon, zond hij ter middernacht van den 4^{den} op den 5^{den} Julij den Amboineschen sergeant *DE LONGA*, met 17 bajonetten, benevens 200 Batta's en 500 Rauwenaars, om de voormelde vijandelijke benting te verkennen. De genoemde sergeant kwam 's morgens om vijf uur bij deze benting aan, en vond ze geheel verlaten,

waarvan hij berigt zond aan den luit. POLAND. Deze trok vervolgens den 3^{den} Julij, 's namiddags om twee uur, met het overige gedeelte van zijne kolonne en van de hulptroepen mede derwaarts; hij gaf alstoen last aan den sergeant DE LONGA, om met de zijnen voort te rukken tot Senatar, hetwelk anderhalf uur van Loeboe-Sikaping gelegen is, en deed het hoofd van den kampong ontbieden naar Ampang-Gedang.

De luit. POLAND betrok met het detachement geregelde troepen de verlaten vijandelijke verschansing en deed de hulptroepen van Mandaheling binnen de nabijgelegene kampong trekken; vervolgens zond hij het hoofd of den Dato van Senatar naar Loeboe-Sikaping, met eenen brief, waarin aan de hoofden aldaar, welke hunne onderwerping reeds vroeger hadden aangeboden, werd te kennen gegeven, dat zij, bijaldien dit hun aanbod opregt gemeend was, ten blijke daarvan, vooraf behoorden te leveren de wapens van de soldaten welke in de maand Januarij aldaar zoo verraderlijk waren om het leven gebragt, waarna hij, POLAND, hunne voorspraak wel wilde zijn bij het Gouvernement. Op dezen brief werd slechts een ontwijkend antwoord ontvangen.

Op een berigt dat de luit. POLAND den 6^{den} Julij, 's avonds om zeven ure, ontving, dat de bevolking van Alahan-Pandjang, Koempolan en andere naburige streken zich verzamelde, om den sergeant DE LONGA met zijne onderhoorige manschappen te Senatar te overvallen, zond hij genoemden sergeant den last om zoo spoedig mogelijk terug te trekken op Ampang-Gedang; deze kwam 's anderen daags 's morgens om drie ure aldaar aan, en gaf kennis dat bij zijn vertrek van Senatar, de vijand reeds tot op een vierde uurs van daar genaderd was, en dat Dato SENATAR met al zijn volk tot den vijand was overgeloopen. Bij dezen terugtogt van den sergeant DE LONGA, legden de Rauwenaren een zeer lafhartig gedrag aan den dag; een paar schoten van den vijand waren voldoende om hen op de vlugt te drijven, waartoe de *Jang di pertoean* het voorbeeld gaf.

Den 7^{den} Julij deed de luit. POLAND de vijandelijke henting, waar hij was gelegerd geweest, verwoesten en verbranden, trok vervolgens, 's morgens om acht ure, met zijne kolonne en de hulptroepen terug naar Loender, en vervolgde, na dien post in voldoende staat van tegenweer gebragt te hebben, den 9^{den} Julij den terugmarsch naar het fort Amerongen, den Dato van Ampang-Gedang, welk hoofd zich had verdacht gemaakt, als gijzelaar medevoerende.

Na zijne terugkomst op het fort Amerongen, vond de luit. POLAND aldaar, tot zijne groote vreugde, den officier van gezondheid W. VAN WEEL, die den 5^{den} Julij was aangekomen, en zich vol ijver bezighield met de genees-

kundige behandeling van den chirurgijn VAN DER SOUW en de overige zieken en gewonden, met dat gunstig gevolg dat laatstgenoemde geneesheer tegen het einde van de maand Julij hersteld was, en de heer VAN WEELE naar Natal kon terugkeeren.

Inmiddels werd de staat van zaken niet gunstiger. De vijand verzamelde zich in grooten getale bij Loehoe-Sikaping en Senatar, en volgens berigten deswege, hielden zich onder hem verscheidene hoofden uit Agam op, vermoedelijk dezulken, welke na de overheersing van Kamang door onze troepen, in de Padangsehe hovenlanden (op den 10^{den} Julij) uit die streken de wijk genomen hadden. De vijand scheen eene onderneming tegen onze verschansing te Loender op het oog te hebben, en zekere Toeankoe NANGARANG van Alahan-Pandjang, had zich te Bato-Betingi, op drie en een half uur afstands van Loender verschanst. Ook werd het berigt ontvangen dat Toeankoe TAMBOESI het voornemen had in Mandaheling te vallen, zoodat de bevolking van dat landschap in groote ongerustheid verkeerde. Ten gevolge van al deze omstandigheden, werd de bevolking van Mandaheling met alle weerbare manschappen onder de wapens geroepen, en aan de Rauwenaren den last gegeven, om zich voor eenige dagen van leeftogt te voorzien en voor het kampement bij het fort Amerongen te verzamelen, zoodra van dat fort een sein van twee kanonschoten zoude gedaan worden, en voorts om een genoegzamen voorraad kruid en lood in gereedheid te brengen.

Het was ook in het laatst van de maand Julij dat de kinderziekte zich in het landschap Rauw openbaarde.

De ongunstige berigten welke achtereenvolgens ontvangen werden, deden den luit. POLAND met reden voor eene vijandelijke onderneming tegen de redoute te Loender vreezen, en de overtuiging dat elk nadeel hetwelk den onzen mogt worden toegebracht, eene zeer schadelijke uitwerking zoude hebben op de gezindheid der Rauwenaren, en ook bij die van Mandaheling den moed zoude kunnen doen verminderen, deed hem besluiten om den 1sten Augustus, 's morgens om twee ure, met zijne kleine kolonne en 800 Rauwenaren op marsch te gaan naar Loender, zich echter niet doende vergezellen van de bevolking van Mandaheling, omdat hij genoodzaakt geweest was deze met den regent *Radja* GEDOBANG aan het hoofd, naar Ankola te zenden, naardien Toeankoe TAMBOESI in die streek gevallen was, en verscheidene kampongs op eene contributie van veertig Spaansche matten gesteld had, terwijl de kampongs welke zich daaraan niet hadden willen onderwerpen, verbrand en hunne opperhoofden onthoofd waren geworden.

Na te Loender vollediger berigten te hebben ingewonnen betreffende de

stellingen van den vijand, ging hij den 4^{den} Augustus, 's morgens om twee uur, door het maanlicht begunstigd, met zijne zwakke kolonne en de Rauwenaren, weder op marsch. De sergeant DE LONGA werd met het aanbreken van den dag, met eene voorhoede van 20 soldaten en 200 Rauwenaren, te Oedjong-Padang over de rivier gezonden; na een kwartier uurs te zijn doorgemarcheerd, werd deze uit een bamboesbosch door een sterk geweervuur begroet, en door menigvuldige versperringen en randjoes verhinderd verder voort te rukken, terwijl hij bemerkte dat de vijand zich achter dat bosch had zamengetrokken. Op het berigt hiervan rukte de luit. POLAND met zijne overige manschappen voorwaarts; na eenige inspanning gelukte het hun de versperringen en randjoes genoegzaam weg te ruimen, en het bosch, door een goed onderhouden geweervuur, van vijanden te zuiveren. Zoodra hij de andere zijde van het bamboesbosch bereikt had, vond hij den vijand, die ter sterkte van ongeveer 600 man, eene stelling op eene hoogte had genomen, zoo het scheen met het voornemen om de onzen, die met een hevig geweervuur van daar begroet werden, af te wachten. Zoodra de geheele magt van den luit. POLAND het bamboesbosch was doorgetrokken, viel hij den vijand met den stormpas aan, waarop deze, na slechts korten tegenstand, uit elkander stooft, door de onzen vervolgd wordende tot op de plaats waar de overblijfselen nog te zien waren van de benting, welke kort te voren door de onzen, in de nabijheid van Ampang-Gedang was verwoest geworden. Hij deed daarop den sergeant DE LONGA met de voorwacht voortrukken naar de genoemde kampong, welke na eene korte verdediging, door het detachement vermeesterd en betrokken werd, terwijl de vijand door de Rauwenaren nog eenigen tijd werd nagezet. De luit. POLAND keerde vervolgens met zijne geheele magt terug naar Loender, na alvorens Ampang-Gedang, hetwelk, na tot onderwerping te zijn gebragt, herhaaldelijk weder 's vijands zijde gekozen had, te hebben doen plunderen en in den asch leggen. Nauwelijks echter had hij den terugmarsch aangenomen, of de vijand kwam van alle zijden opzetten om de onzen te beschieten en uit te schelden; eenige losbrandingen van de achterwacht waren nogtans voldoende om hem op behoorlijken afstand te houden, en eindelijk geheel te doen afdeinzen. Bij de gevechten van dien dag werden twee soldaten van de barissan door randjoes en één Rauwenaar door een geweerschot gewond. De luit. POLAND roemde zeer het gedrag van zijne troepen in het algemeen, inzonderheid dat van den Amboineschen sergeant DE LONGA.

Ofschoon de ondernemingen van den luit. POLAND over het algemeen goed geslaagd waren, werd zijn toestand en die der troepen in het landschap Rauw, niettemin bedenkelijk, vooral toen zich bij de bevolking van dat

landschap hoe langer hoe meer een slechte geest begon te openbaren; zijne geringe magt verminderde met iedere onderneming, en het gemis van geschut, de slechte staat der wapens en het ontberen van zoo vele verschillende benoedigdheden, als arak en anderen, welke door de moeilijke gemeenschap niet genoegzaam en regelmatig konden worden aangevoerd, waren zoo vele omstandigheden welke niet dan nadeelig konden werken. Daarbij werd het land gedurig met vijandelijke invallen bedreigd, en hoe gering zijne magt ook was, en hoe moeilijk het hem door de vermelde omstandigheden ook worden mogt, toch was de luit. POLAND herhaaldelijk verplicht bewegingen te doen om den vijand in bedwang te houden, aangezien eene ongenoegzame werkdadigheid en eene lijdelijke verdediging alleen van onze fortén, spoedig het gevolg zoude hebben, dat de bevolking van Rauw, van wier slechte gezindheid de overtuiging reeds verkregen was, het gouvernement geheel zoude afvallen, en ophouden levensmiddelen voor onze troepen te leveren, terwijl zulks op den moed van de bevolking van Mandaheling ook eenen schadelijken invloed zoude hebben, en het vooral van belang was dezen levendig te houden.

De overweging van al deze omstandigheden deed den luit. POLAND besluiten, den 12^{den} Augustus met zijne kleine kolonne, benevens 1000 man van den regent van Mandaheling, die van zijnen togt naar Ankola was teruggekeerd, met een aantal Rauwenaren en voorzien van den handmortier, weder uit te rukken, en dat wel mede ten gevolge der berigten dat de vijand uit Alahan-Pandjang, Alahan-Mati en Loeboe-Sikaping, zich te Bato-Betingi met eene aanzienlijke magt verzameld, en aldaar verschansingen opgeworpen had.

's Morgens om negen ure vond hij de Padries achter Ampang-Gedang, op twee hoogten in stelling; hij stelde zijne troepen daarop in slagorde en zond Dato *Radja GAGATENGEARI* met 200 Batta's vooruit om den vijand langzamerhand terug te drijven, terwijl de Amboinesche sergeant *DE LONGA* met de voorhoede, zamengesteld uit 14 soldaten en 100 Batta's, langs den grooten weg bleef voortrukken. Deze vond echter groote moeilijkheden te overwinnen, door de versperringen en de menigvuldige randjoes, waarmede de weg over eene lengte van meer dan een half uur beplant was, om welke reden de overige troepen eenen anderen weg zochten over het gebergte, langs welken zij de vijandelijke verschansingen voor de kampong Bato-Betingi weldra gewaar werden. De luit. POLAND rukte tot op een gewerschot van de benting op, liet de voorwacht op eene hoogte post vatten, eenige granaten in de benting werpen, en ze vervolgens door den regent van Mandaheling met zijne onderhoorige hulptroepen, ondersteund door 25

man geregelde troepen, bestormen. Ofschoon de aanval met moed en hevigheid werd uitgevoerd, was de tegenweer zoo hardnekkig, dat de aanvallers werden afgeslagen. De luit. POLAND verkende daarop persoonlijk zoo naauwkeurig mogelijk de vijandelijke stelling en plaatste zich-zelf volgens aan het hoofd van eenen tweeden aanval, den luit. POPJE gelastende met de beide pelotons geregelde troepen, welke aan den voet van de hoogte in reserve bleven, den handmortier te dekken, en tevens de Batta's te beletten, bij onverhoopt mislukken van den aanval, de vlugt te nemen. In weerwil van de onversaagdheid waarmede deze aanval werd uitgevoerd, vermogt hij weinig tegen den hardnekkigen tegenstand dien men ondervond, wordende de onzen niet alleen met een hevig geweervuur, maar ook met een' zwerm steenen en bamboezen werpspiesen begroet. Deze aanval had alzoo geen betere uitkomst dan de eerste, en de onzen moesten op nieuw naar hunne stelling terugtrekken. Alstoen zoud de luit. POLAND den regent *Radja* GEDOBANG met een gedeelte van zijn volk en den Europeschen sergeant FEIJS, door eene bergkloof, met last om te beproeven langs dien weg eenen bergtop te bereiken, welke achterwaarts van de vijandelijke benting gelegen was en die beheerschte. Toen men hierin geslaagd was, werd een derde aanval ondernomen, doch toen de vijand ontwaarde, dat hij ook in den rug bedreigd werd, wachtte hij dezen aanval niet af, maar nam in allerijl de vlugt, door de onzen met den meesten spoed achtervolgd wordende tot de kampong Bato-Betingi, alwaar hij, achter eene aldaar aanwezige verschansing, korten tijd stand hield, doch spoedig genoodzaakt werd verder terug te trekken, door den regent van Mandabeling en de voorwacht vervolgd wordende tot de kampong Selebawang, alwaar hij op nieuw eenigen tijd stand hield, tot hij ook hier genoodzaakt werd zijnen overhaasten terugtogt andermaal te vervolgen tot de kampong Senatar. In deze kampong hood hij eenigen tegenstand, doch de plaats werd niet te min door de onzen vermeesterd, waarop de luit. POLAND met zijne geheele magt er binnen trok om er nachtverblijf te houden, langs de rivier herhaaldelijk patrouilles uitzendende, en den weg welke van daar naar Loeboe-Sikaping loopt, zooveel mogelijk onbruikbaar doende maken. Ten vijf ure in den namiddag kwam de vijand de onzen in hunne legerplaats veront-rusten, doch werd door de Batta's verdreven, en vertoonde zich niet gedurende den daaropvolgenden nacht. Bij de gevechten van dezen dag waren de Amboinesche sergeant DE LONGA en zeven Batta's door geweer-schoten, en vijftien Batta's, waaronder Dato *Radja* GAGATENGĒARI, door randjoes gewond geworden. Van den vijand werden slechts vijf lijken gevonden, doch het is te vermoeden dat zijn verlies aanzienlijk geweest is.

Den 13^{den} Augustus nam de luit. POLAND met de zijnen den terugtogt naar Loender weder aan, na alvorens de kampongs Senatar, Selabawang en Bato-Betingi te hebben doen in de as leggen, om hare inwoners te straffen voor de ontrouw waaraan zij zich drie herhaalde malen hadden schuldig gemaakt. Een dertigtal karbouwen (buffels) welke men had buit gemaakt, werd medegevoerd.

Bij den terugtogt werd de achterhoede een paar malen, doch slechts onbeduidend aangevallen. Nadat de luit. POLAND de verzekering gekregen had, dat de vijand zich verspreid had, en naar Loeboe-Sikaping en omstreken was teruggetrokken, zoodat voor den post te Loender vooreerst niets te vreezen was, keerde hij met zijne zwakke kolonne en de hulp-troepen, den 16^{den} Augustus, naar het fort Amerongen terug.

Als zich bij de voormelde gevechten zeer dapper te hebben gedragen, vindt men vermeld: de Europesche sergeant FEELS, de Europesche korporaal BAAS en de Europesche flankeurs COUCKE en COURTANI; de Amboinesche sergeant DE LONGA en de Amboinesche fuseliers ISSA en BANKE; de Maduresche korporaal SANDAR, de Tommongong KERTO REDJO van de barissan, zoö mede de regeut *Radja* GEDOBANG, het kampongshoofd Dato *Radja* GAGATENGEËRI, en de Batta's in het algemeen. Het gedrag der Rauwenaren wordt daarentegen zeer gelaakt: zij waren niet te bewegen aan den aanval op de verschansing voor Bato-Betingi deel te nemen, maar bleven op eene hooft in stelling, blijkbaar met het oogmerk om den afloop van het gevecht af te wachten en daarvan afhankelijk te maken, of zij de onzen zouden in den rug vallen of op onze zijde blijven. Toen de vijand eenmaal tot wijken gebragt was, kwamen zij met groot geschreeuw opzetten, om aan de achtervolging en plundering deel te nemen.

Hoe ver ook van het moederland verwijderd, hoe ongunstig de omstandigheden in vele opzichten wezen mogten, en hoe gering ook daardoor bij velen de hoop mogt wezen, om den geliefden geboortegrond eenmaal weder te zien, bleef men aan dien grond en aan Neêrlands geëerbiedigden Vorst niet te min indachtig, want uit de aantekeningen blijkt, dat door de bezetting van het fort en kampement Amerongen, op den 24sten Augustus 1855, 's Konings verjaardag, parade gehouden werd, en de officieren en soldaten, zoo goed de omstandigheden het toelieten, werden onthaald.

Zoodra de opstand, van welken reeds gesproken is, zich in de maand Januarij 1855, op zulk eene noodlottige wijze geopenbaard had, was van den ongunstigen staat van zaken, en van de groote behoefte aan versterking der krijgsmagt, — eene behoefte welke door die omstandigheid nog zoo veel

grooter geworden was, — door den luit.-kolonel ELOUT kennis gegeven aan Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal. Ten gevolge hiervan werd de generaal-majoor C. J. RIESZ, als gouvernements-commissaris, aan het hoofd van ongeveer 1200 man troepen, waaronder eenige artillerie en 50 man kavallerie, naar de westkust van Sumatra gezonden, terwijl de opperlandvoogd reeds toen zijn voornemen mededeelde, om een paar maanden later, zich in persoon derwaarts te begeven. De generaal-majoor RIESZ, kwam met de gemelde troepen omstreeks den 20ten Junij 1855, te Padang aan.

Dadelijk na de aankomst van deze versterking, werden door den generaal-majoor RIESZ met den luit.-kolonel ELOUT, maatregelen beraamd, om weder aanvallenderwijze te handelen, en de bloedige gevechten welke in Agam (Padangsche bovenlanden) bij Kamang op den 9^{den} Julij geleverd werden (1), als ook de vermeestering van die plaats den daarop volgenden dag, waren daarvan de eerste kenmerken. De vijand die van de aankomst van zulk eene aanzienlijke versterking natuurlijkerwijze onderrigt was, maakte zich nu ook tot verdediging gereed, en door drie Battasche vrouwen, welke uit Alahan-Pandjang gevlugt waren, alsmede van de door hem uitgezonden bespieders, ontving de luit. POLAND in het laatst van de maand Augustus berigt, dat te Alahan-Pandjang, Koempolan en omstreken, vele verschan-singen werden opgeworpen; dat ter eerstgenoemde plaats acht stukken geschut voorhanden waren, en dat de bevolking van Alahan-Pandjang, Koempolan, Pisang en de V Kotta's, het voornemen had om het oprukken onzer troepen tot den aanval, van de zijde van Mingoppo te beletten, terwijl die van Loeboe-Sikaping en omstreken ditzelfde zouden pogen te doen ten aanzien der troepen welke uit Rauw konden worden verwacht. Voorts werd berigt dat de vijand in het algemeen het voornemen had, zich tot het uiterste te verdedigen, en ingeval hij mogt overwonnen worden, in de bosschen en wildernissen de wijk te nemen. De bevolking van Talo bleef steeds eene dubbelzinnige rol spelen.

Van de versterking welke met den generaal-majoor RIESZ was aangekomen, werd een gedeelte voor het landschap Rauw bestemd, om ook van die zijde te kunnen medewerken tot den algemeenen aanval welke tegen Bondjol zoude worden ondernomen; 50 Europeanen, namentlijk, benevens 10 Amboinezen, werden onder den majoor H. A. EILERS, over Ayer-Bangies der-

(1) Bij deze gevechten werd van onze zijde een vrij aanzienlijk verlies geleden aan dooden en gewonden; op den 9den Julij sneuvelde onder anderen de majoor der infanterie L. C. DE BUS, adjudant van Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal, terwijl aan de op dien dag bekomen wonden, den 10den Julij, overleed de 2de luitenant der huzaren F. BREDART, die aan dit gevecht op zijn verzoek met de infanterie deel nam.

waarts gezonden, en 50 inlanders onder den luit. J. BISCHOFF, over Natal; onder geleide van welken laatsten een kanon van drie pond werd medegezonden.

De majoor EILERS kwam den 7^{den} September met de vermelde Europeanen, en vergezeld van den luit.-adjutant J. MOLTZER en den 2^{den} luit. H. H. von TSCHUDY, benevens den Radeen-Tommongong ABOE SANGEP, op het fort Amerongen aan, en nam aldaar het militair gezag op zich. Reeds den 4^{den} September was de luit. POLAND hem, op het berigt van zijne op handen aankomst, te gemoet gegaan, ten einde hem op marsch met het vervoer zijner pakkaasje als anderzins behulpzaam te zijn. De luit. BISCHOFF bereikte met zijne manschappen en den drieponder, ten gevolge van den moeilijken weg, vooral voor het transport van geschut, eerst veel later zijne bestemming, zooals later zal worden vermeld.

Reeds den 8sten September werd op het fort Amerongen de aanschrijving ontvangen, waarbij, namens Zijne Excellentie den Kommissaris-Generaal (1) VAN DEN BOSCH, die den 25sten Augustus te Padang was aangekomen, het bevel werd gegeven om tegen Bondjol op te rukken, welke plaats, luidens die aanschrijving, uiterlijk den 16^{den} September moest overmeesterd zijn.

Er was alzoo geen tijd te verliezen; aan den regent van Mandaheling werd last gegeven om zoo veel manschappen op te roepen als hij maar onder de wapens kon brengen, ten einde den 12^{den} September voor den afmarsch gereed te zijn, en den 10^{den} September werd aan den luit. BISCHOFF eenig volk van Mandaheling te gemoet gezonden, om hem in het vervoer van het kanon en toebehooren behulpzaam te wezen, en zijne aankomst daardoor zooveel mogelijk te bespoedigen.

Den 13^{den} September rukte de mobiele kolonne, welke nu ongeveer 180 bajonetten sterk was, voorzien van den handmortier, naar Loender op, alwaar de majoor EILERS den volgenden dag eene inspectie hield over de vereenigde krijgsmagt, bij welke gelegenheid bleek, dat zich 1000 Rauwenaren, doch slechts 400 Batta's onder de wapens bevonden; gedurende den opmarsch groeide het getal Batta's echter tot ruim 1000 man aan. Den 15^{den} September rukten deze troepen op tot Senatar, nergens tegenstand van eenig belang ontmoetende, en den 16^{den} tot halfweg Loeboe-Sikaping, op welken marsch, bij eene vrij levendige schermutseling van

(1) Kort voor zijn vertrek van Batavia, werd ten gevolge daartoe bekomen magtiging van den Koning, door den Gouverneur-Generaal J. VAN DEN BOSCH, den titel van *Kommissaris-Generaal* aangenomen, en het beheer door hem voor een gedeelte gelijktijdig opgedragen aan den heer J. C. BAUD, met den titel van *Gouverneur-Generaal ad interim*.

onze zijde, het inlandsche hoofd, Sultan MALEIJO van Penganten, benevens twee zijner manschappen sneuvelen, en de Amboihesche sergeant DE LONGA en twaalf Batta's gewond werden. Den 17^{den} September marcheerden onze troepen door naar Loeboe-Sikaping; toen zij ongeveer nog een uur van die plaats verwijderd waren, kwamen de inlandsche hoofden hen te gemoet, hunne onderwerping aanbiedende, en mededeelende dat onze troepen uit de Padangsche bovenlanden Alahan-Pandjang tot op den afstand van vier uren genaderd waren, en dat de Toeankoe NAN-GARANG van Bondjol en Dato BEZAAR van Loeboe-Sikaping gesneuveld waren.

Ofschoon aan den majoor EILERS de stellige last gegeven was, om van Loeboe-Sikaping niet naar Bondjol op te rukken, vóór dat hij het zekere berigt zoude ontvangen hebben van de aankomst aldaar van eene der andere kolonnes, hetzij die welke uit de Padangsche bovenlanden, of die welke van Mingoppo derwaarts was opgerukt, zoo werd de marsch naar Bondjol nogtans den 18^{den} September voortgezet, en aangezien de gewone weg met vijandelijke verschansingen geheel was afgesloten, werd van een pad door het gebergte gebruik gemaakt. De majoor EILERS vermeende van het hem gezonden bevel, ten gevolge der hierboven vermelde berigten van de nabijheid onzer troepen uit de Padangsche bovenlanden, te mogen afwijken, en zulks te eerder, omdat de dag op welken, volgens de ontvangen aanschrijving, Bondjol uiterlijk moest overmeesterd zijn (16 September), reeds voorbij was. 's Namiddags in de vallei van Alahan-Pandjang gekomen zijnde, geraakten onze troepen met den vijand in een zeer scherp gevecht, waarbij de Radeen-Tommongong ABOE SANGEB benevens zes onderofficieren en manschappen sneuvelen, terwijl elf man gewond werden. De vijand werd nogtans teruggedreven, en onze troepen bereikten 's avonds Bondjol-Itam, in welke kampong zij hun nachtleger opsloegen, na haar door de Rauwenaar en Batta's, zooveel de tijd en middelen zulks toelieten, te hebben doen verschansen.

Den dag van den 19^{den} September was voor de onzen zeer noodlottig. Den geheelen dag waren zij genoodzaakt vijandelijke aanvallen af te weren, en onophoudelijk werden zij door den vijand gekweld en verontrust. De majoor EILERS zond twee brieven naar Bondjol, doch slechts op een daarvan werd een niets goeds beteekenend antwoord gegeven. Van de beide andere kolonnes, welke mede tegen Bondjol moesten zijn opgerukt, werd niets vernomen, en de troepen onder den majoor EILERS, waren te zwak om zich in de valei van Alahan-Pandjang alleen staande te houden, terwijl zij ook niet genoegzaam van leeftogt voorzien waren. Ten gevolge van deze omstandigheden, gaf de genoemde hoofdofficier bevel, om 's avonds ten elf ure in stilte den terugtogt aan te nemen.

Maar eene ongekende oorzaak deed tegen het vallen van den avond in de legerplaats der onzen een plotselinge schrik ontstaan, welke al de hulp-troepen, zoowel die uit Mandaheling, als die uit Rauw beving, zoodat zoowel zijlieden als al de Koelies, op het onverwachts de vlugt namen. Door deze onvoorziene gebeurtenis werd de toestand van de weinige geregelde troepen, welke in Bondjol-Itam waren achtergebleven, zeer hagchelijk; zij deed de noodzakelijkheid ontstaan om den terugtogt onmiddellijk aan te nemen, ten einde voor te komen dat zulks ten eenemale werd onmogelijk gemaakt. Aan deze noodzakelijkheid werd alzoo tegen zeven uur des avonds gevolg gegeven, maar door het volslagen gemis aan transportmiddelen, was men niet alleen verplicht den handmortier met munitie en toebehooren, en alle pakkaadje achter te laten, maar men moest tot het allersmartelijkst besluit komen, om ook veertien zwaar gewonden aan hun lot over te laten. De getrouwe regent van Mandaheling, *Radja GEDOBANG*, had zich niet van de onzen verwijderd, doch slechts twee zijner manschappen hadden dit loffelijk voorbeeld gevolgd.

De neêrslagtigheid had zich van onze troepen zóódanig meester gemaakt, dat het den officieren veel moeite kostte hen eenigzins te bemoedigen, en hun de hooge noodzakelijkheid van eenen geregelden terugtogt in te prenten, vooral toen zij vervolgd werden door eene overmagt van Padries, welke een levendig geweervuur op de onzen losten, waardoor den onzen nog het verlies van eenen tamboer en twee Amboinesche, benevens van één inlandschen fuselier werd toegebracht. De menigvuldige regen, welke kort te voren gevallen was, maakte den marsch bij de duisternis en in het bergachtig terrein, bovendien ten uiterste moeilijk. 's Nachts om twee uren bereikten de onzen eene kleine vlakte, en vermits de duisternis den vijand verhinderd had hen tot daar te vervolgen, werd besloten aldaar eenige uren rust te nemen, waaraan allen groote behoefte hadden.

Den 20sten September werd de terugtogt 's morgens ten half zes ure weder voortgezet; naauwelijks hadden de onzen een paar uren gemarcheerd, of zij werden weder door eenen zwerm Padries vervolgd, wier vuur hen echter gelukkig weinig nadeel toebrengt. Om tien uur bereikten de onzen eene kleine verlaten kampong, welke slechts een zestal hutten bevatte; binnen deze kampong werd eenigen tijd halt gehouden, om den troep te verzamelen en de pelotons weder behoorlijk te formeren; het bleek bij die gelegenheid, dat bij den aftogt van den vorigen avond en nacht, 55 manschappen, zoo Europeanen als inlanders, achtergebleven, en dus hoogst-vermoedelijk om het leven gebragt waren. Gedurende het kortstondig verblijf op deze plaats, werden de onzen van twee kanten en met een levendig

geweervuur aangevallen, waardoor twee inlandsche fuseliers gewond werden; zij konden niet verbonden worden, omdat de chirurgijn VAN DER SOUW zijne instrumenten en verdere benoodigdheden bij den terugtocht almede verloren had. Volslagen gebrek aan voedsel, waaraan zeer groote behoefte gevoeld werd, en de hoop dit elders te zullen vinden, deed alras weder tot het voortzetten van den marsch besluiten; de zwerm Padries welke de onzen vervolgde, werd ieder oogenblik talrijker. Om twaalf ure 's middags bereikten de onzen de vlakte van Loeboe-Sikaping, alwaar eene groote menigte gewapend volk gezien werd, welke de regent *Radja* GEDOBANG spoedig herkende voor zijne onderhoorige Batta's, die zich na hunnen overhaasten aftogt van den vorigen avond, aldaar verzameld hadden en de onzen waren blijven afwachten. Ook een andere hoop gewapend volk werd ontwaard, welke bleek uit Rauwenaren te bestaan, die te vergeefs getracht hadden de Batta's over te halen om zich gezamenlijk met hen tegen den doortogt der onzen te verzetten. Op het berigt hiervan, begaf de luitenant POLAND zich tot de Rauwenaren, en beval den *Jang di pertoean*, de bevolking van Loeboe-Sikaping, welke zich bij hen gevoegd had, dadelijk naar hunne kampongs terug te zenden, onder bedreiging van onmiddellijke bestraffing, ingeval van weigering. De Rauwenaren, die door deze handelwijze op nieuw van hunne kwalijkgezindheid hadden doen blijken, werden alsnu in twee gedeelten gesplitst, waarvan het eene vóór, het andere met de Batta's, achter onze troepen marcheerden, ten einde hunne magt op die wijze te verdeelen. Vermits ook te Loeboe-Sikaping geen levensmiddelen te vinden waren, werd de marsch dadelijk weder aangenomen en vervolgd tot 's avonds half zes, als wanneer onze troepen met de Batta's in eene kleine kampong hun nachtkwartier bleven houden, terwijl de Rauwenaren in eene andere, op eenigen afstand gelegen kampong gezonden werden.

Den 21sten werd de marsch zonder verdere wederwaardigheden aan te treffen, voortgezet tot Loender, alwaar onze troepen 's avonds om zeven ure aankwamen, en den daaropvolgenden dag keerde het overschot der kolonne met de hulptroepen naar het fort Amerongen terug.

De luitenant BISCHOFF was met zijn onderhebbend detachement, na eenen ten uiterste vermoeijenden marsch, den 21sten September, ter laatstgenoemde plaats aangekomen, en het kanon van drie pond werd den 24sten van diezelfde maand, door de Batta's, welke met die taak waren belast geworden, aangebragt.

Onmiddellijk na het échec, hetwelk de onzen in den avond van den 19^{den} September, in de vallei van Alahan-Pandjang geleden hadden, — een échec, waarvan de oorzaak welligt gelegen heeft in een verraderlijk opzet van de

Rauwenaren, door het verspreiden van een vals alarm onder de hulp-troepen, — hadden eenige Rauwenaren zich regtstreeks en met den meesten spoed naar hun land begeven, om de bevolking tot eenen aanval op de beide forten aldaar aan te sporen. De luitenant LOGEMAN maakte zich onder die omstandigheden door zijn manmoedig gedrag zeer verdienstelijk, en zoowel daaraan als aan de komst van den luitenant BISCHOFF met zijn onderhebbend detachement, moet het worden toegeschreven dat de Rauwenaren van hun voornemen afzagen.

Niet alleen de poging, welke door de troepen uit Rauw was aangewend geworden, om tot de overmeestering van Bondjol mede te werken, was, zooals wij gezien hebben, ten eenemale mislukt, maar ook de kolonnen welke nit de L Kotta's (Padangsche bovenlanden) onder den majoor DE QUAY, en van Mingoppo (Benedenlanden) onder den luit.-kolonel ELOUT, met dat oogmerk waren opgerukt, werden door omstandigheden van verschillenden aard, zonder hun doel te kunnen bereiken, tot den terugtocht genoodzaakt (1), en de aanval welke in den vroegen morgen van den 28sten September, onder het onmiddellijk beleid van Zijne Excecellentie den Kommissaris-Generaal VAN DEN BOSCH, in de Padangsche bovenlanden tegen Matocä ondernomen werd, om vervolgens van daar tegen Bondjol op te rukken, had evenmin een gunstig gevolg, voornamelijk doordien verontrustende berigten van elders het onmogelijk maakten voor die enkele stelling zulk eene aanzienlijke krijgsmagt vereenigd te houden, als voor hare belegering vereischt werd. De kleine voordeelen, welke aldaar met veel inspanning en opoffering reeds waren bevochten, moesten dien ten gevolge weder prijs gegeven, en het beleg voor Matocä in den nacht van den 1sten op den 2^{den} October door onze troepen worden opgebroken.

Al deze omstandigheden waren meer dan voldoende om den overmoed van den vijand aan te vuren, en meer en meer de kwalijkgezindheid te openbaren van de zoodanigen, welke reeds lang onze belangen alleen in schijn waren toegedaan geweest en nu eindigden met het masker geheel af te werpen; de toestand van onze troepen in het landschap Rauw, werd van dien tijd af, met iederen dag bedenkelijker, en gedurig werden zij door nieuwe gevaren omringd, zooals het vervolg van dit verhaal zal doen zien.

(1) De opmarsch en terugtocht van de laatstgemelde kolonne, welke onder bevel van den luitenant-kolonel ELOUT, van de zijde van Mingoppo werd aangevoerd, vindt men beschreven in den *Militaire-Spectator*, Eerste Serie, 8ste jaargang, N°. 6, bladz. 125—128, zoo mede in de *Herinneringen van den 1sten luitenant J. C. BOELHOUWER, aan zijn verblijf op Sumatra's Westkust, in de jaren 1831—1834*, bladz. 153—167.

Reeds vóór het einde van de maand September sloegen de Padries te Loeboe-Sikaping en omstreken handen aan het werk, om hunne verschan-singen en andere middelen van verdediging te herstellen en in weêrbaren staat te brengen; door de bevolking van Loeboe-Aroe werden pogingen aangewend om de gemeenschap met Mandaheling onveilig te maken, en verscheidene Batta's waren op den weg reeds van hun goed beroofd geworden, welk lot ook eenen Chinees met koopwaren was te heurt gevallen; voorts werd het berigt ontvangen dat Toeankoe TAMBOESI het voornemen had binnen Mandaheling te vallen, ten gevolge van welke tijding een groot gedeelte van de Batta's weggezonden werd om hun eigen land te verdedigen.

Op den 1sten October ontvingen de onzen op het fort Amerongen een bezoek van den vader van den regent van Mandaheling, die met zeven kanon-schoten begroet werd.

Den daaropvolgenden dag werd door den majoor EILERS, met den 1sten luitenant POLAND, den 2^{den} luitenant LOGEMAN, den *Jang di pertoean* van Rauw, en eenige andere inlandsche hoofden, een krijgsraad belegd, door welke *Radja* MOLANO, hoofd van de kampong Kwamen, werd schuldig verklaard aan verraad jegens het Gouvernement, hebbende hij de Rauwenaren bij den terugtogt der onzen uit Alahan-Pandjang, aangespoord, hen bij Loeboe-Sikaping den doortogt te beletten en daarna om het leven te brengen; een voornemen waarvan ter zijner plaatse is melding gemaakt. Hij werd deswege veroordeeld tot de straf des doods met den strop, welk vonnis 's daags daaropvolgende ten uitvoer gelegd werd.

De inval waarmede Toeankoe TAMBOESI het landschap Mandaheling bedreigde, vond in het begin van de maand October werkelijk plaats, doch hij werd door de Batta's, die op zijne komst waren voorbereid, zoo goed ontvangen, dat hij geheel verslagen en met achterlating van veertig dooden, op de vlugt gedreven werd, terwijl van de bevolking van Mandaheling slechts één man sneuvelde; drie menschenhoofden van het volk van Toeankoe TAMBOESI werden den 4^{den} October als een zegeteeken op het fort Amerongen aangebragt, terwijl later ook een *doebalang* van hetzelfde vijandelijke opperhoofd gevankelijk aangebragt, en vervolgens ter dood veroordeeld werd.

Den 7^{den} October wenschte de majoor EILERS een gesprek te houden met Dato BAGINDO ALAM van Padementingi, die zich sedert eenigen tijd niet meer in het fort of kampement had laten zien; deze bleef echter volstrekt weigerachtig aan de uitnoodiging van den majoor te voldoen. De majoor EILERS verzoekt daarom dat een der officieren zich vrijwillig als gijzelaar naar Padementingi begeven zoude, ten einde Dato BAGINDO ALAM op die wijze tot de gewenschte bijeenkomst over te halen. De 1ste luit. POLAND

bood zich met den Tommongong KERTO-DI-REDJO, daartoe aan, en beiden begaven zich 's morgens om tien ure, te paard gezeten, naar Padementingi. Deze kampong op den afstand van een geweeschot genaderd zijnde, gaven zij met een witten doek een teeken van de vreedzaamheid huns oogmerks, ontdeden zich voorts van hunne sabels en vervolgden daarop hunnen weg te voet. Door twee Padries welke hen te gemoet kwamen en hun de hand boden, werden zij binnen de kampong geleid, alwaar, nabij het huis van Dato BAGINDO ALAM, de *Jang di pertoean* van Rauw met eenige andere hoofden hen te gemoet kwam; deze hoofden ontvingen hen zeer beleefd en bragten hen binnen het gemelde huis, alwaar hun eene plaats werd aangewezen, welke zij weldra door een twaalftal gewapende *doebalangs* omringd zagen. Hier deed de luitenant POLAND mededeeling van het oogmerk zijner komst. In den beginne scheen er weinig genegenheid te bestaan om aan de uitnoodiging gevolg te geven, doch nadat de hoofden zich een uur lang hadden afgezonderd om over de zaak te raadplegen, keerden zij terug en gaven te kennen dat Dato BAGINDO ALAM bereid was om zich naar het fort te begeven, doch verzocht van de paarden der beide officieren te mogen gebruik maken, hetwelk onmiddellijk werd toegestaan. Dato BAGINDO ALAM vertrok daarop met een gevolg van ongeveer 50 man.

Gedurende de afwezigheid van Dato BAGINDO ALAM knoopten de overige hoofden met luitenant POLAND, die intusschen, evenals de Tommongong, streng bewaakt werden, een gesprek aan; in de eerste plaats over de wijze van oorlogvoeren der Europeanen en over het gebruik van het geschut; zij gaven hem te kennen, dat wanneer het fort Amerongen eenmaal zoude ingesloten zijn, onze troepen het er bezwaarlijk zouden kunnen houden, zoodra de levensmiddelen verbruikt waren, en dat het daarom beter was, dat de onzen naar het strand terugkeerden; dat deze bovendien reeds genoeg van het land gezien hadden, en dat dit land toch niet genoeg koffij en suiker konde opleveren voor het Nederlandsche Gouvernement, hetwelk steeds meer verlangde en nimmer genoeg had, zoodat aan de bevolking, welke slechts de velden zoude moeten bearbeiten, ten laatste geen tijd meer zoude overblijven om te bidden. Tegen vier ure in den namiddag keerde Dato BAGINDO ALAM met zijn gevolg terug; nu kregen de beide gijzelaars hunne paarden en sabels weder, met vergunning om naar het fort terug te keeren, doch bij het afscheid, waarbij de meeste beleefdheid werd in acht genomen, werd hun te kennen gegeven, dat Toeankoe TAMBOESI zijnen invloed in het land van Rauw zoodanig gelden deed, dat de vroegere vriendschapsbetrekking met het Gouvernement, niet zoude kunnen blijven bestaan. De luitenant POLAND keerde met den Tommongong KERTO-DI-REDJO, alsnu naar

het fort Amerongen terug, alwaar het gesprek, hetwelk de hoofden met hem gehouden hadden, stof leverde tot ernstig nadenken; te meer daar het den majoor EILERS niet was mogen gelukken op Dato BAGINDO ALAM iets uit te werken.

Het was omstreeks dezen zelfden tijd dat zich het gerucht verspreidde, dat het fort Amerongen met eenen vijandelijken aanval bedreigd werd; een gerucht, waarvan de ongegrondheid later bleek. Zulks had niettemin ten gevolge gehad, dat 4000 Batta's den 9^{den} October zich derwaarts begeeven hadden, en ofschoon zij naar Mandabeling werden teruggezonden, omdat hunne tegenwoordigheid voor alsnog niet noodig geacht werd, kon dit blijk van gehechtheid, zoomede de vaardigheid en spoed waarmede dit volk was ter hulp gesneld, ten minste eenigzins tot gerustheid strekken van de bezetting, voor welke de toekomst zeer duister begon te worden.

Den 12^{den} October werden kleedingstukken en arak voor de troepen in Rauw, van Ayer-Bangies aangebragt, en reeds den daaropvolgenden dag een gedeelte daarvan naar Loender gezonden, ten behoeve van de bezetting der redoute aldaar. Intusschen bleef er groot gebrek bestaan aan geld en vele andere noodwendigheden, weshalve een Amboineesch fuselier naar Natal werd gezonden tot de overbrenging van eenen brief, waarbij op de spoedige toezending van geld als anderzins aangedrongen werd.

Inmiddels werden van allerwege ongunstige berigten ontvangen; men vernam dat Toekoe TAMBOESI zich in gemeenschap had gesteld met de bevolking van Alahan-Pandjang en omstreken, met het voornemen om gezamenlijk binnen Rauw te vallen, en kreeg men hoe langer hoe meer reden om de bevolking van Rauw te wantrouwen; de kwalijkgezindheid van deze bevolking bleek onder anderen overtuigend, bij gelegenheid der gewone wekelijksche vergadering, welke op den 16^{den} October met de inlandsche hoofden gehouden werd, van welke vergadering niet alleen het hoofd van Padementingi, Dato BAGINDO ALAM, ten derde male wegbleef, maar bij welke ook Dato MELINTANG van Loeboe-Layang en eenige andere hoofden, onthraken; de beide genoemde kampongs waren bovendien meer dan gewoonlijk verschanst geworden, en hare bewoners weigerachtig in het nakomen der bevelen, welke hun van wege het Gouvernement gegeven werden.

Het kanon van twee pond, waarvoor de luitenant POLAND, zoo goed als de middelen zulks toelieten, een affuit had laten inrigten, zoodat van dit stuk weder kon worden gebruik gemaakt, werd den 17^{den} October naar Loender gezonden, om dien post, in welks omtrek het toen nog rustig was, in een meer verdedigbaren staat te brengen. Voorts werd aan de bevol-

king last gegeven, om het fort Amerongen van rijst en olie te voorzien, tegen betaling van stofgoud, tot welken maatregel men door gebrek aan geldspecië gedwongen werd; hierbij werd echter bedongen, dat dit goud, des verkiezende, later weder zou worden ingewisseld tegen drie-en-twintig Spaansche matten het tãhil, zoodra slechts geld van Natal of Ayer-Bangies zou worden aangevoerd.

Den 18^{den} October werd het berigt ontvangen dat Toeankoe TAMBOESI binnen Rauw was gevallen, en dat de helft van zijn volk zich te Loeboe-Layang ophield; tevens vernam men dat verscheidene kampongs van het landschap Rauw waren avvallig geworden. Te vergeefs werd de *Jang di pertoean* dien dag tweemalen ontboden; hij zond de zendelingen der onzen met een onbescheiden antwoord terug; eene poging den volgenden dag tot datzelfde einde andermaal gedaan, slaagde niet beter, terwijl de *djajang-sekar* en policie-dienaar, welke tot hem gezonden werden, met bedreigingen werden teruggejaagd. Dien dag (19 October) kreeg men voorts het berigt, dat geheel Rauw in opstand was en dat Toeankoe TAMBOESI door eenige priesters van Padementingi, binnen Kotta-Radja was ingehaald geworden. De onderscheidene hoofden uit Rauw werden dien dag opontboden, doch geen hunner gaf daaraan eenig gevolg, uitgezonderd Dato KALIE BAGINDO van Tantarom, die den luitenant POLAND ten aanzien der Rauwenaren vooral behoedzaamheid aanbeval, en op het verzoek daartoe door de onzen gedaan, 's namiddags om vier ure eenige flesschen olie en eene hoeveelheid rijst binnen het fort liet bezorgen.

Van dezen staat van zaken, welke hoe langer hoe bedenkelijker begon te worden, terwijl het te voorzien was dat het fort met het kampement Amerongen, zoo mede de redoute te Loender weldra geheel zouden ingesloten zijn, werd naar Ayer-Bangies berigt afgezonden, doch de bediende van den luitenant POPPE, die met vier man uit Mandaheling met de overbrenging van dit berigt belast werd, werd opgevat, zoodat deze poging mislukte; twee van de manschappen welke hem vergezelden, ontsnapten en bragten daarvan de tijding.

's Middags om half twaalf zond de majoor EILERS eene patrouille van 100 man, onder bevel van den luitenant POLAND, naar de kampong Hatar, waar de *Jang di pertoean* gewoonlijk verblijf hield; deze kampong bleek genoegzaam verlaten te zijn; vijf personen welke er in gevonden werden, werden gevankelijk medegevoerd, en één daarvan willende ontvlugten, werd gedood. De patrouille begaf zich voorts naar Padementingi, doch alle pogingen welke de luitenant POLAND aanwendde om het hoofd dier kampong tot een gesprek over te halen, waren vruchteloos; hij bleef halstarrig wei-

geren zich te vertoonen, en de inwoners van de kampong namen eene dreigende houding aan. De patrouille keerde dien ten gevolge onverrichterzake naar het kampement terug. 's Avonds om zeven ure werd de inlandsche fuselier RAXA, door vijf Batta's vergezeld, naar Ayer-Bangies gezonden, ten einde andermaal te beproeven aldaar een brief te bezorgen; aan deze manschappen gelukte het in de duisternis het kampement ongemerkt te verlaten en zich boschwaarts te begeven, ten einde zodoende Limoen-Manies te bereiken. — 's Nachts om elf ure kwamen 50 Batta's van Mandaheling aan, en bragten een brief van den regent *Radja GEDOBANG*, waarbij deze van zijne op handen komst mededeeling deed.

's Morgens om zeven ure, van den 20sten October, rukte eene menigte volk uit de kampong Padementingi, op het fort en kampement aan, en kort daarop werden ook eenige geweerschoten door hen gelost; weinig tijds nadat die van Padementingi de vijandelijkheden op die wijze hadden aangevangen, zag men ook uit de kampong Tantarom eene vrij aanzienlijke magt te voorschijn komen, om er aan deel te nemen; eene kazerne van de Batta's, benevens eene keuken, welke beoosten en benoorden het fort gelegen waren, geraakten kort daarop in brand, en weinig tijds later waren fort en kampement geheel door den vijand omsingeld. Aan vijf Batta's, welke door den regent van Mandaheling waren afgezonden, om berigt te geven dat deze den volgenden nacht met eene aanzienlijke magt zou komen opdagen, gelukte het nog 's nachts om twaalf ure, dwars door de vijandelijke legerplaats een weg te vinden, en deze bragten ook de tijding dat het den fuselier RAXA met de zijnen gelukt was, met den brief voor Ayer-Bangies, Limoen-Manies te bereiken. Den daaropvolgenden dag (21 October) viel weinig belangrijks voor; 's avonds om elf uur werden fort en kampement hevig beschoten, zonder dat zulks eenige gevolgen had, en weinig tijds later rukte de regent van Mandaheling met Dato *Radja GAGATENGEANI*, benevens 600 Batta's binnen het kampement.

Den 22sten October werd op het fort Amerongen 't berigt ontvangen, dat de post te Loender zich nog in goeden staat bevond.

De vijand ging steeds voort met de onzen, zooveel in zijn vermogen was, in te sluiten, en alle gemeenschap met de bezetting, den toevoer van leefstogt en andere behoeften, voor haar moeilijk, ja genoegzaam onmogelijk te maken; zelfs begon hij, met dat oogmerk, om het fort en kampement verschansingen op te werpen en bentsingen aan te leggen. Zoo werd met het aanbreken van den dag, op den 25sten October, eene zoodanige vijandelijke benting noordwaarts van het fort Amerongen ontwaard, welke vermoedelijk gedurende den nacht was opgeworpen, en waaruit op de onzen,

zoo zij het hoofd slechts boven de borstwering vertoonden, geschoten werd.

Ten einde het aanleggen der vijandelijke verschaansingen om het fort en kampement zooveel mogelijk te verhinderen, werd tot een uitval besloten. Twee pelotons, ieder vergezeld van 200 Batta's, en aangevoerd door den 1sten luitenant POLAND en den 2^{den} luitenant VON TSCHUDY, verlieten met dat oogmerk 's middags om twaalf uren, terwijl de Padries zich met het gebed bezighielden, zoo ongemerk mogelijk het kampement. De luitenant VON TSCHUDY trok met zijn onderhoorig peloton en de daarbij gevoegde Batta's, langs den voet van de hoogte waarop het fort gelegen was, om den vijand in den rug te vallen, terwijl de luitenant POLAND met zijn peloton en zijne hulptroepen, de vijandelijke benting bekreop. Nadat deze troepen op eenigen afstand van het fort verwijderd waren, opende de luitenant LOGEMAN op de vijandelijke benting uit het fort met den drieponder het vuur, om de aandacht tot zich, en zooveel mogelijk van de uitgerukte troepen af te trekken.

Toen de luitenant POLAND de vijandelijke benting tot op vijftig passen genaderd was, viel hij met den stormpas en onder een luid *hoezee!* er op aan, met dat gevolg dat de vijand, die zich ook in den rug bedreigd zag, in allerijl de vlugt nam, en de Padries, welke niet in tijds konden wegkomen, werden nedergestooten, zoodat meer dan vijftig hunner op de plaats bleven liggen. De Batta's vervolgden den vijand tot bij Padementingi, en bragten hem nog eenig verlies toe, doch toen zij in de nabijheid van die kampong gekomen waren, kwamen de Padries met overmagt opzetten, dreven de Batta's tot het kampement der onzen terug, en namen hunne vorige stelling weder in. Bij dit gevecht werden de 1ste luitenant POLAND, drie Europeanen en twee Javanen van den barissan, benevens een tiental Batta's gewond, terwijl één Europeaan in 's vijands handen viel en afge maakt werd. 40 Geweren, 50 sabels, benevens een aantal lanssen en verscheidene kleedingstukken vielen den onzen in handen. Nadat de troepen welke den uitval met zulk een gunstig gevolg hadden ten uitvoer gebracht, weder waren binnengerukt, werden fort en kampement sterk beschoten, hetgeen tot den avond voortduurde.

Den 24sten October ontwaarde de bezetting, met het aanbreeken van den dag, dat de vijand ook zuidwaarts van het fort verscheidene bentings had opgeworpen. Dien ten gevolge kreeg de luitenant BISCHOFF last 's morgens om acht uur een uitval te doen met een peloton van onze troepen, benevens 400 man van Mandaheling. Ook aan dezen officier gelukte het de vijandelijke verschansing ongemerkt tot op geringen afstand te naderen, en door een even onverwachten als stouten aanval, den vijand met verlies van verscheidene manschappen, die meerendeels met de blanke wapens

werden afgemaakt, er uit te verdrijven. Eene menigte wapenen, be-
nevens eenig kruid en lood, en vele kleedingstukken, werden ook bij die
gelegenheid buit gemaakt.

Dien dag kwam 'smiddags om twaalf ure een zendeling, namens den
Dato van Tantarom mededeelen, dat dit kampongshoofd aan het Gouver-
nement getrouw bleef, doch door de omstandigheden gedwongen werd bij
den vijand te blijven, en met dezen in schijn gemeenzame zaak te maken,
dat hij echter trachten zou de bezetting van rijst en padi (rijst in den
bolster) te voorzien. De Dato van Tantarom (KALIE BAGINDO) liet door dezen
zendeling voorts nog weten, dat de bezetting van Loender zich steeds
staande hield, dat hij dien post zooveel mogelijk van rijst voorzag en 's nachts
de waterleiding hersteld had, welke de vijand vernield had, om de bezet-
ting van de redoute te Loender van water te berooven.

Het was omstreeks half twee ure 'smiddags, toen de vijand zijne ver-
schansingen ten noorden van het fort Amerongen, in allerijl verliet en zich
naar de kampong Padementingi begaf; van het oogenblik dat de vijand
zich tot dat einde bloot gaf, werd gebruik gemaakt om hem uit het fort
met den drieponder te beschieten. 's Namiddags ten half vijf ure meldde
de Dato van Tantarom zich in persoon aan, en bragt eenige rijst en padi
mede, met de belofte van meer te zullen bezorgen, zoodra de gelegenheid
zulks zoudé toelaten; aan hem werden brieven ter bezorging naar Loender
en Limoen-Manies toevertrouwd. In den nacht van den 24sten op den 25sten
October werd door den vijand geen schot gedaan.

In den vroegen morgen van den daaropvolgenden dag, bragt de Dato van
Tantarom het berigt dat Toeankoe TAMBOESI zich met zijn volk te Loeboe-
Layang bevond, terwijl de bevolking van Alahan-Pandjang en Loeboe-Sika-
ping zich te Padementingi ophield. 's Namiddags om twee ure hoorde men
in de rigting van Limoen Manies eenige geweerschoten vallen, hetgeen deed
vooronderstellen dat eenige manschappen van Mandaheling konden in aantogt
zijn; dien ten gevolge werd een hoofd met 50 Batta's den bedoelden weg
uitgezonden, om hen te gemoet te gaan en den doortogt gemakkelijk te
maken. Om vier ure in den namiddag kwam werkelijk een troep van 400
Batta's opdagen, welke onmiddellijk in het kampement werd binnengelaten.
Met diezelfde gelegenheid werden eenige brieven ontvangen, waaronder één
van den Toeankoe BAGINDO KALIE van Natal, aan den luitenant POLAND ge-
rigt, waarbij genoemd hoofd verzocht, zijnen bloedverwant Dato BAGINDO
ALAM van Padementingi, niet te streng te beoordeelen, omdat zijne verkeerde
handelingen ten aanzien van het Gouvernement, meer aan zijne jeugd en
zwakheid, dan aan kwalijkgezindheid moesten worden toegeschreven, daarom

toegevendheid voor hem inroepende. Tegen het vallen van den avond kwam de Dato van Tantarom weder eenige rijst en padi bezorgen, en deed de belofte van 's anderen daags ter waarde van een tãhil goud te zullen zenden. Ook in den nacht van den 25sten op den 26sten October bleef alles stil en rustig.

Den 26sten werd de door den Dato van Tantarom toegezegde rijst en olie werkelijk bezorgd, en ontving men door hem de mededeeling dat de Maduresche korporaal SADER, van de bezetting te Loender, door de bevolking van Kwamen gevangen genomen en naar Toeankoe TAMBOESI te Loebolayang gezonden was, alwaar hij door den *Jang di pertoean* eigenhandig was onthoofd geworden. De brief welken de luitenant POLAND den vorigen dag van den Toeankoe van Natal ontvangen had, werd dien dag met *Radja* INDA, die hem van Natal had medegebragt, naar Padementingi gezonden, om aan Dato BAGINDO ALAM ter lezing overhandigd te worden, wordende de genoemde overbrenger, tot teeken van zijn vreedzaam oogmerk, van eene witte vlag voorzien. *Radja* INDA werd bij zijne aankomst te Padementingi niet te min zeer onheusch ontvangen; hij keerde 's anderen daags 's morgens om drie ure terug met twee lanssteken, welke wonden hem, volgens zijn zeggen, door Dato BAGINDO ALAM eigenhandig waren toegebragt.

Vermits het te voorzien was, dat gebrek aan levensmiddelen onze troepen weldra in groote ongelegenheid zoude brengen, zoo werd, door bemiddeling van den Dato van Tantarom, aan den vijand het voorstel gedaan, om eenige gevangenen, welke de onzen bij verschillende gelegenheden gemaakt hadden, en die van geen nut waren, terwijl zij het hunne toebrachten om den voorraad te verminderen, voor levensmiddelen uit te leveren, wordende ieder der gevangenen, ten getale van zeven, naar mate van zijnen rang en belangrijkheid, op eene bepaalde waarde geschat. Dien ten gevolge had de uitlevering van den eersten gevangene, degeen die het minst werd op prijs gesteld, voor eene hoeveelheid rijst en padi, welke namens den Dato van Tantarom bezorgd werd, op den 27sten October plaats. Dienzelfden dag zond de regent van Mandabeling 60 man van zijne hulptroepen naar Limoen-Manies, om rijst en andere benooddigheden, welke aldaar voorhanden waren, af te halen. Om elf uur 's avonds werd een detachement onzer troepen van 60 man in die rigting uitgezonden, op het berigt dat de Rauwenaren het voornemen hadden Limoen-Manies aan te vallen.

Op den 28sten October bezorgde de Dato van Tantarom andermaal eene hoeveelheid rijst, om een der gevangene vijandelijke hoofden, den Toeankoe HADJI, namelijk, van de kampong Hatar, daarvoor uit te leveren. De

rijst, welke als losprijs geleverd werd, werd daarvoor echter niet voldoende geoordeeld, ten gevolge waarvan eene grootere hoeveelheid, benevens vier karbouwen (buffels) werden toegezegd. Het genoemde hoofd bleef in afwachting van de bezorging daarvan, gevangen.

De door den Dato van Tantarom toegezegde levensmiddelen werden den volgenden dag echter niet geleverd, zoo men vernam, doordien gemeld hoofd, ter zake van zijne gemeenschap met onze troepen, bij den vijand in verdenking was geraakt, hetgeen hem verplichtte omzigtiger te handelen. Dien dag werden 's namiddags om drie ure, in de rigting van Padementingi eene groote menigte geweerschoten gehoord, welke nagenoeg gelijktijdig schenen losgebrand te worden, vermoedelijk om den Toankoe TAMBOESI, die volgens de berigten, met eene zeer aanzienlijke magt ter genoemde plaats was aangekomen, te verwelkomen.

Den 30sten October hield het volk van Mandaheling zich gedurende den voormiddag bezig met eenige padi, welke in de kleine kampong Kabah-Kitjil, een vierde uurs van het kampement gelegen, ontdekt was, van daar te halen. Nadat zij ongeveer drie uren ongestoord aan dien arbeid besteed hadden, werden zij door den vijand overvallen; een peloton geregelde troepen, met een officier aan het hoofd, benevens de regent *Radja* GEDOBANG, met de overgeblevene Batta's, werden afgezonden om hen te ontzetten en hunnen aftogt te dekken; desniettemin verloren vier Batta's bij die gelegenheid het leven en vijf hunner werden zwaar gewond.

Den 31sten October viel niet bijzonder voor; men kreeg dien dag het bericht dat 130 Batta's, van rijst voorzien, in aantogt waren, en zich in het gebergte verborgen hielden, ten einde eene gunstige gelegenheid af te wachten om binnen het kampement te rukken. Om die reden werd 's anderen daags morgens vroegtijdig een detachement van 25 soldaten, benevens 200 Batta's uitgezonden om hen te ontmoeten te gaan; dit detachement vond echter niemand op de aangeduide plaats, doordien de voormelde 130 Batta's door den vijand waren genoodzaakt geworden terug te keeren, en ook het gezegd detachement werd op den terugtogt naar het kampement, door den vijand achtervolgd en beschoten, doch zonder eenig verlies te lijden.

Dien dag werd een aanvang gemaakt met de daarstelling van eene tweede stevige pagger (heg) om het kampement, tot zijne versterking.

Den 2^{den} en 3^{den} November hield de vijand zich zeer rustig, ten gevolge waarvan de Batta's het op laatstgemelden dag waagden, zich in de rivier met de vischvangst te gaan bezig houden, waarin zij niet gestoord werden.

Met het aanbreken van den dag van den 4^{den} November, ontdekte men dat de vijand ten westen van het fort, naar de zijde van het gebergte, druk

bezig was met het opwerpen van verschansingen, ten einde de gemeenschap der onzen met Mandaheling geheel af te snijden. De majoors EILERS liet hen tot 's middags één uur stil begaan, en zond toen den luit. von Tschudy met een peloton onzer troepen, benevens een detachement Batta's derwaarts. Het gelukte genoemden officier den vijand uit zijne sterkte te verdrijven, en zich er meester van te maken; zij werd dadelijk verwoest en eene nabijgelegene kampong in de asch gelegd, waarop de onzen naar het kampement terugkeerden. Bij dit gevecht was van onze zijde één Batta gesneuveld, terwijl later het berigt ontvangen werd, dat de vijand bij die gelegenheid zes man verloren had.

Den 5^{den} en 6^{den} November bleef de vijand rustig; omstreeks dien tijd werd het berigt ontvangen, dat eenige troepen van Natal in aantocht waren en dat ook een handmortier met toebehooren, van genoemde plaats naar het fort Amerongen zou worden afgezonden.

In den nacht van den 6^{den} op den 7^{den} November kwam een 60tal Batta's binnen het kampement aan, en bragt het berigt dat bij Limoen-Manies een gevecht was geleverd, waarbij de Rauwenaren door de Batta's waren verslagen geworden. Dien dag (7 November) ontwaarde men dat de vijand noordwestelijk van het fort, achter Bondjol-Rauw, zich met het opwerpen van eene benting bezighield, welken arbeid hij den daaropvolgenden dag met kracht voortzette. De majoor EILERS zond daarom den 9^{den} November, 's morgens om vier ure, een peloton geregelde troepen, benevens een detachement Batta's uit, onder bevel van den luitenant POPJE, met last om de gemelde benting zoo mogelijk te overrompelen en voorts te vernielen. Ofschoon deze aanval met het meeste beleid en met de grootste onversaagdheid en inspanning werd ten uitvoer gebragt, mogt het den luitenant POPJE niet gelukken de opdracht van den majoor EILERS te volbrengen. De verschansingen waren reeds te ver voltooid en werden met groote hardnekkigheid verdedigd, zoodat hij genoodzaakt werd terug te deinzen, nadat een geweerkogel hem in de borst zeer gevaarlijk getroffen had, en één Amboinesche fuselier, benevens één Batta gesneuveld waren. De onzen werden bij den terugtocht tot op een gewerschot van het kampement vervolgd, waarop een zware stortregen inviel en de vijand naar zijne stellingen terugkeerde.

Den 11^{den} November werd door de bezetting van het fort en kampement Amerongen het treffend en smartelijk berigt ontvangen, dat de post te Loender verloren was, en de bezetting voor het grootste gedeelte vermoedelijk om het leven was gebragt. De Amboinesche fuselier Issa van die bezetting, die, benevens drie Batta's, 's morgens om twee ure met deze

treurige tijding was aangekomen, deed van de gebeurtenissen te Loender het volgend verslag:

De redoute te Loender was, van het oogenblik af dat de gemeenschap met het fort Amerongen was gestremd geweest, herhaaldelijk zeer ernstig aangevallen geworden; de bezetting had zich echter met de grootste manmoedigheid verdedigd, tot dat gebrek aan krijgsvoorraad het niet langer mogelijk maakte. Deze omstandigheid bragt den kommandant der bezetting, de korporaal W. FIEVELJE, die sedert eenigen tijd als onderofficier dienst deed, tot het besluit, om de redoute den 4^{den} November, 's avonds om zeven ure, met achterlating van den tweeponder en de lilla's, ongemerkt te verlaten, en in de duisternis te trachten, met de bezetting naar het fort Amerongen terug te trekken. 's Anderen daags, 's morgens om tien ure, werd het detachement echter ontdekt en onmiddellijk aangevallen; door gebrek aan kruid en lood kon aan dezen aanval van eene groote overmagt niet lang weêrstand geboden worden, en de genoemde korporaal verloor bij dit gevecht weldra het leven. Hierop namen de overige manschappen de vlugt, en verspreidden zich in het gebergte, om redding te zoeken, en op die wijze was het den fuselier Issa gelukt het fort Amerongen in den vroegen morgen van den 11^{den} November te bereiken, in de door hem te nemen rigting, geleid wordende door het gebulder van het kanon van genoemd fort.

De vijand ging steeds voort met de onzen hoe langer hoe meer in te sluiten, en alle toegangen zooveel mogelijk te bezetten. Zoo ontwaarde men in den vroegen morgen van den 12^{den} November weder ongeveer 600 Padries, welke bezig waren om met dat oogmerk, ten westen van het fort, verschansingen op te werpen. Om zulks tegen te gaan, zond de majoor EILERS op den middag een peloton geregelde troepen, onder den luitenant-adjudant MOLTZER, benevens een detachement Batta's derwaarts, aan welke troepen het gelukte den vijand te verdrijven en de aangelegde werken te vernielen.

Intusschen begon de toestand van onze troepen en van de hulptroepen van Mandaheling, door het toenemend gebrek aan leefstogt, zeer bedenkelijk te worden; bij al wat verstrekt werd, werd de meeste spaarzaamheid in acht genomen, doch desniettemin was het te voorzien, dat de voorraad slechts korten tijd zou toereiken. De ellende nam met iederen dag toe; reeds had men er toe moeten overgaan om honden- en paardenvleesch tot voedsel te gebruiken, tot welk einde de paarden van de officieren en van den djajang-sekar (te zamen elf in getal) achtervolgens geslacht werden. Deze omstandigheid noopte den majoor EILERS om op den 11^{den} November een

krijgsraad te beleggen met zijne officieren, den regent *Radja GEDOBANG* en eenige andere getrouw gebleven inlandsche hoofden; in dezen raad werd het besluit genomen, om, bijaldien men binnen den tijd van zes dagen niet mogt worden ontzet, in een krachtadigen uitval uitkomst te zoeken, en voorts naar Mandaheling terug te trekken. Aan den regent van Mandaheling werd opgedragen, tot dat einde, zooveel mogelijk volk te doen opkomen.

Gedurende de drie daaropvolgende dagen viel er niets bijzonders voor, alleen ging de vijand steeds ijverig voort om het fort en kampement met zijne verschanzingen in te sluiten. Om het gevaar te verminderen, hetwelk de nabijheid van den vijand deed ontstaan wanneer men het hoofd slechts boven de borstwering vertoonde, van door zijne kogels getroffen te worden, werd de borstwering met zandzakken verhoogd, in welke verhooging de noodige schietgaten voor het geweer gespaard werden, en in het kampement maakten de Batta's met hetzelfde oogmerk gaten in den grond, waarin zij tegen de vijandelijke kogels beveiligd waren. In den vroegen morgen van den 17^{den} November werd een brief van Natal aangebragt, waarbij de 1ste luitenant *DRESSE*, kommandant aldaar, mededeelde, dat 75 man troepen met twee officieren voor het fort Amerongen bestemd, te Ayer-Bangies waren aangekomen, terwijl een handmortier met toebehooren, welke van Natal was afgezonden, vermoedelijk reeds te Limoen-Manies zou zijn aangebragt. De majoor *EILERS* zond daarom den 18^{den} November, 's namiddags om één uur, den Amboineschen sergeant *DE LONGA*, met een peloton geregelde troepen en een detachement Batta's uit, ten einde de vijandelijke verschanzingen, welke op den weg naar Mandaheling waren aangelegd, te verwoesten, waarin die onderofficier volkomen slaagde, zonder eenig verlies te lijden, terwijl de vijand door hem verdreven werd. In den daaropvolgenden nacht werd de luitenant *VON TSCHUDY*, met een peloton van 50 man, benevens een detachement Batta's naar Limoen-Manies gezonden, om den handmortier met toebehooren, welke volgens de vermelde berigten aldaar zoude aangebragt zijn, af te halen. Den 19^{den} November ontving de majoor *EILERS* de tijding dat de luitenant *VAN GEERSDAELE* (1), met een voor het fort Amerongen bestemd detachement troepen, te Natal was aangekomen, doch dat de sterke regen en de hooge stand der rivieren hem alsnog belet hadden op marsch te gaan.

Den 20sten November begon bij den majoor *EILERS* en de bezetting groote bezorgdheid te ontstaan over den luitenant *VON TSCHUDY* en zijn onderhoorig

(1) Dezelfde die reeds in de maand April als sergeant-majoor met een detachement scherp-schutters naar het fort Amerongen was gezonden geweest.

detachment, welke men te vergeefs had terugverwacht. Dien dag werd in den voormiddag om elf ure weder een uitval gedaan door den sergeant DE LONGA, met een detachment geregelde troepen en eenige Batta's, ten einde den vijand in zijn arbeid te storen en zijne verschansingen zooveel mogelijk te vernielen. Het gelukte in den beginne den genoemden onder-officier, den vijand uit zijne bentings te verjagen, doch deze kwam kort daarop met zulk eene overmagt opzetten, dat de sergeant DE LONGA genoodzaakt werd met de zijnen terug te trekken, tot onder bereik van het kanon van het fort Amerongen, hetgeen den luitenant LOGEMAN de gelegenheid gaf met voordeel eenige schoten uit den drieponder op den vijand los te branden, waarop deze aftrok.

Den 21sten November werd men, 'smorgens om acht uur, in het gebirge op den weg naar Limoen-Manies, met blijdschap het detachment gewaar, hetwelk onder den luitenant von Tschudy was uitgerukt om den handmortier af te halen, doch ontwaarde tevens dat het met den vijand, door wien de doortogt betwist werd, in een scherp gevecht was. Onmiddellijk gaf de majoor EILERS aan den 1sten luitenant-adjutant MOLTZER last, om met 60 man geregelde troepen, benevens den regent *Radja* GEDOBANG, met al zijn volk, den luitenant von Tschudy te gemoet te gaan, ten einde hem den doortogt gemakkelijk te maken, en den vijand, die in het bosch met eene aanzienlijke magt vereenigd was, van daar te verdrijven. Deze beweging werd met zooveel beleid uitgevoerd, dat het den luitenant von Tschudy, na een zeer levendig gevecht, gelukte, den handmortier met 40 granaten en verdere benoodigdheden binnen het kampement te brengen, doch aan 200 Batta's, welke hem van Limoen-Manies vergezeld hadden, werd de doortogt afgesneden. De luitenant MOLTZER en de regent *Radja* GEDOBANG, waren met de Padries langer dan twee uren zeer ernstig slaags, waarbij drie man van den Mandaheling sneuvelden, terwijl twee hunner gewond werden, welk lot ook een soldaat van de barissan trof.

Op het tijdstip dat de luitenants MOLTZER en von Tschudy, in het heetst van het gevecht waren, werd ook het kampement aan de westelijke zijde aangevallen; het gelukte echter den luitenant LOGEMAN, den vijand door eenige welgerigte kanonschoten te verdrijven, en hem ook eenig verlies toe te brengen, en wel door eenige van den te Bondjol verloren handmortier overgebleven granaten, met de hand, nadat ze ontstoken waren, van de hoogte waarop het fort gelegen was, te doen afwerpen, zoodat zij in 's vijands nabijheid aan stukken sprongen.

Dienzelfden dag lieten de hoofden van Tameän en Kampong-Baroe zich in het kampement aanmelden; laatstgemelde als zendeling van de hoofden

van Kotta-Radja en Lango, welke hunne onderwerping deden aanbieden, en het Gouvernement om genade smeken, tevens eene schriftelijke verklaring verzoekende, dat hun geen leed zoude geschieden, of straf opgelegd worden; een zoodanig geschrift werd hun gegeven en ook aan de andere kamponghoofden eene gelijke behandeling toegezegd, ingeval zij in onderwerping wilden komen, onder te kennengeving dat het Gouvernement geenszins het oogmerk had, het land van Rauw te verwoesten.

In den nacht van den 22sten November werd het berigt ontvangen, dat de luitenant VAN GEERSDAELE met zijn detachement te Tameän was aangekomen. De bezetting werd dien dag slechts onbeduidend verontrust. Den daaropvolgenden dag werd eene briefwisseling geopend met de hoofden van Padementingi, met oogmerk om eene onderhandeling met hen aan te knoopen, doch deze poging had geen gewenschte uitkomst.

Den 24sten November werd de luitenant VON TSCHUDY met 90 bajonetten en 600 man van Mandaheling, en van den handmortier voorzien, uitgezonden om eene benting, welke de vijand noordwestelijk van het fort Amerongen had opgeworpen, en die den onzen, ingeval zij Rauw mogten verlaten, zeer hinderlijk zou kunnen zijn, zoo mogelijk te vermeesteren. De luitenant VON TSCHUDY deed eerst eenige granaten binnen de vijandelijke verschansing werpen, hetgeen echter, door de onhandigheid van den sergeant der artillerie DIKSTRA, die het hoofd scheen verloren te hebben, zoo gebrekkig werd ten uitvoer gebracht, dat de vijand daarvan niets te lijden had. De luitenant VON TSCHUDY bestormde vervolgens de vijandelijke sterkte aan het hoofd zijner troepen, drie achtereenvolgende malen met de meeste onverschrokkenheid, doch zij werd zoo hardnekkig verdedigd, dat hij telkenmale werd afgeslagen, zoodat de Batta's den moed begonnen te verliezen en eindelijk afdeinsden, hetgeen ook op onze geregelde troepen eenen nadeeligen indruk maakte. Zoodra de regent van Mandaheling, die niet mede was uitgerukt, het gedrag van zijne manschappen outwaarde, verliet hij met verwoedheid, met de sabel in de vuist, en vergezeld van Dato Radja GAGATENGËARI, het kampement, joeg zijn volk voor zich uit, en voerde het als een woedende leeuw aan tegen den vijand, die het vervolgde, zoodat deze in allerijl de vlugt moest nemen. Het braaf gedrag van den regent Radja GEDOBANG wekte evenzeer bewondering op, als het bij de onzen vrees deed ontstaan, dat hij het slagtoffer van zijne onverschrokkenheid worden mogt, vermits zijn verlies voor de onzen onherstelbaar zoude geweest zijn.

In weerwil van de hevigheid en de inspanning waarmede de vijandelijke benting andermaal werd aangevallen, mogt het den onzen niet gelukken ze

magtig te worden, en de majoor EILERS zond daarom het bevel tot den terugtogt, ten einde een al te groot verlies aan manschappen voor te komen.

Voor dat echter de luitenant von Tschudy met de zijnen nog teruggekeerd was, werden ook het fort en kampement door eene aanzienlijke magt, met hevigheid en onder een woest geschreeuw, aangevallen. De verdediging had echter met de meeste manmoedigheid plaats; de luitenant POLAND, die, zoo als wij gezien hebben, bij een' uitval op den 25sten October, door een schot in het been, zwaar was gewond geworden, deed zich op een der bastions brengen, ten einde aan de bezetting moed in te boezemen, en eindelijk gelukte het dan ook, den vijand, door een goed onderhouden geweervuur en eenige welgerigte schrootschoten, tot wijken te brengen, waartoe ook veel medewerkte de beweging van den luitenant von Tschudy, die op zijnen terugtogt naar het kampement, den vijand ten westen van het fort in groote menigte verzameld ziende, niet aarzelde hem krachtdadig aan te vallen, daarbij twee van zijne bentings overmeesterende, welke onmiddellijk verwoest werden.

Om twee ure 's namiddags ontwaarde men, dat de vijand, die in alle rigtingen was teruggetrokken en zich verspreid had, zich op nieuw begon zamen te trekken, en weinig tijds later zag men hem met eene aanzienlijke magt op het fort aanrukken, in weerwil van het kanonvuur dat tegen hem gerigt werd. Reeds om drie ure waren fort en kampement geheel omsingeld, en werd de aanval weder met dezelfde hevigheid ondernomen. De bezetting was echter doordrongen van hare verpligting en van de zekerheid dat alleen van eene onverschrokken, manmoedige verdediging eene goede uitkomst te wachten was; men had haar aanbevolen vooral goed en niet op te grooten afstand te vuren, terwijl de verdediging met beleid bestuurd werd, en daaraan was het te danken, gelijk ook aan een goed onderhouden geweer- en schrootvuur en aan eenige granaten, welke met een zeer gunstig gevolg in de vijandelijke massa geworpen werden, dat de vijand 's namiddags om vier ure andermaal tot den aftogt genoodzaakt werd. In de gevechten van dien dag sneuvelden twee Batta's, terwijl drie Europeanen en drie Batta's zwaar gewond werden. De luitenant von Tschudy en de regent *Radja Gedobang* overdekten zich met roem, terwijl zich door hun dapper gedrag nog onderscheidden: de Tommongong *Kerto-Redjo*, de Amboinesche sergeant *de Longa*, de Europesche korporaal *Hasebroek* en *Delbecq*, en de hoornblazer *Verduyn*, terwijl de sergeant *Dijkstra*, van de artillerie, zich zeer lafhartig gedroeg, en door de overijling waarmede hij de vlugt nam, den handmortier met de gereedschappen achterliet, welke

echter door den Tommongong KERTO-REDJO, met twee Amboinesche fuseliers, gelukkiglijk werden teruggehaald.

In den avond kreeg de luitenant POLAND eene boodschap van den Dato van Tantarom, om de bezetting te verwittigen, dat de vijand het voornemen had, den aanval den volgenden nacht te hernieuwen; de grootste waakzaamheid werd dien ten gevolge in acht genomen, te meer dewijl men de nabijheid van den vijand duidelijk ontwaarde, zoowel door zijne wachtvuren, als door het herhaaldelijk onderling toeroepen van zijne wachtposten. Nadat het eenigen tijd zeer stil geweest was, meende men de meerdere nabijheid van menschen te ontdekken, waarop een lichtkogel geworpen werd in de rigting van waar men geluid vernomen had. Onmiddellijk daarop werden de onzen van alle zijden onder een woest geschreeuw bestormd, zoodat er veel inspanning werd vereischt om het indringen van den vijand te beletten, die tot dat einde zijne stormladders reeds op verschillende punten geplaatst en zich in de gracht van het fort genesteld had. Om hem van daar te verdrijven, kwam de luitenant LOGEMAN andermaal op het denkbeeld om eenige granaten, welke bevorens werden ontstoken, met de hand over de borstwering in de gracht te doen werpen, hetgeen een korporaal der artillerie (1) met zeer veel handigheid ten uitvoer bragt, met dat gelukkig gevolg, dat de vijand eindelijk aftrok. 's Anderen daags morgens zond de majoor EILERS den 1sten luit.-adjutant MOLZER, met een peloton geregelde troepen en een detachement Batta's, vroegtijdig op veldontdekking uit, en deze bragt eenige lijken van Padries mede. Het verzoek van het volk van Mandaheling, om in het bezit van die lijken gesteld te worden, werd afgeslagen, omdat de majoor EILERS teregt begreep, dat het met geen ander oogmerk gedaan werd, dan om zich daarmede te vergasten.

De berigten door de officieren van de bezetting ontvangen, dat troepen van Ayer-Bangies in aantocht waren, en dat de luitenant VAN GEERSDAELE zich met een detachement te Limoen-Manies bevond, hadden veroorzaakt dat de aftocht, tot welken reeds vroeger besloten was, eenige dagen was uitgesteld geworden, in de hoop dat die maatregel door een tijdig ontzet onnoodig worden en het landschap Rauw voor het Gouvernement zoude kunnen behouden blijven. In deze hoop werd de bezetting echter bitter te leur gesteld; het zoo zeer gewenschte ontzet werd te vergeefs gewacht, en dit gaf aanleiding tot de vooronderstelling dat het den luitenant VAN GEERSDAELE niet mogelijk was geweest, zich door den vijand eenen weg te banen. Deze omstandigheid, gevoegd bij het gedurig toenemend gebrek

(1) Het doet ons leed den naam van dien korporaal niet te kunnen vermelden.

aan alle behoeften, daar de voorraad leeftogt genoegzaam geheel verbruikt was, en ook het zoo onmisbare drinkwater niet dan met het grootste gevaar, 's nachts uit de rivier, welke 200 à 500 passen ten noorden van het fort stroomde, konde gehaald worden, deed het besluit hernieuwen om naar Mandaheling terug te trekken, waartoe men zich den 25sten November begon voor te bereiden, terwijl de regent van Mandaheling 70 Koelies beloofde, om de zieken en gewonden te vervoeren, aan welke Koelies gezamenlijk eene belooning van dertig tãhils goud werd toegezegd (1). Tot dit besluit werd nog te eerder overgegaan, omdat het gebrek, hetwelk de bezetting reeds sedert zulk eenen geruimen tijd had moeten lijden, gepaard met de zwaarste vermoeijenissen, de manschappen bijna geheel had uitgeput, waarvan vooral de laatste uitvallen en gevechten de droevige overtuiging gegeven hadden, zoodat het te voorzien was, dat zij weldra bezwijken zouden onder de ongehoorde inspanning, welke het beleg steeds vereischte.

Alvorens tot den aftogt over te gaan, werd besloten nog eene laatste poging ter onderhandeling te beproeven, van welke poging wel niet de bewilliging kon worden verwacht tot het ongestoord verblijf in Rauw, doch waardoor men zich misschien eenen veiligen aftogt zoude kunnen verzekeren; iets hetwelk van het grootste gewigt was, daar men voorzien kon, dat bijaldien de geheele vijandelijke magt onze uitgeputte troepen bij het terugtrekken in massa te lijf kwam, de aftogt bezwaarlijk was, althans niet zonder groot verlies zoude kunnen worden ten uitvoer gebracht.

Uit dien hoofde werd van den Toeankoe HADJI van Hatar, die, zooals gezegd is, nog steeds werd gevangen gehouden, gebruik gemaakt om eenen brief naar Padementingi af te zenden, op welken nog dienzelfden dag (25 November) antwoord verzocht werd. Reeds 's middags om twaalf uur zag men acht Padries, van eenen brief voorzien, het fort naderen, welke de luitenant LOGEMAN, van twee man vergezeld, te gemoet ging. In dezen brief werd te kennen gegeven, dat de bevolking van Rauw met het Gouvernement gaarne in vrede wilde leven, doch dat zij vorderde dat de regent van Mandaheling met zijne hulptroepen Rauw verlaten zoude, in welk geval ook Toeankoe TAMBOESI met zijn volk, zoo mede het volk uit Alahand-Pandjang, Loeboe-Sikaping, enz., zich uit dat landschap verwijderen zouden. Daarop werd ten antwoord gegeven, dat eene verwijdering der hulptroepen van Mandaheling nimmer zou geschieden, zoolang ook 's Gouvernements

(1) De waarde van ongeveer f 1750 zilveren specie, of f 25 per hoofd.

troepen Rauw niet verlieten, waartoe men voor alsnog niet wenschte over te gaan.

In den avond van den 25sten November, ongeveer om acht uren, had er eene zeer hevige aardbeving plaats, welke ook op ver verwijderde plaatsen, als te Padang en Benkoelen sterk gevoeld werd, en vooral ter laatstgenoemde plaats veel schade aanrigtte. Deze gebeurtenis merkten de inlanders als een' ongunstig voortteeken aan voor de bezetting van het fort en kampement.

De onderhandelingen werden den 26sten November voortgezet. Vooreerst werd nog getracht zich te verstaan omtrent het ongestoord verblijf onzer troepen en van het volk van Mandaheling in Rauw, onder beding dat de onzen zich met de zaken, het bestuur van het land betreffende, of andere aangelegenheden van gelijken aard, niet zouden inlaten, en dat alleen levensmiddelen aan onze troepen zouden moeten geleverd worden. Daar echter alleen aan onze troepen, doch niet aan die van Mandaheling het verblijf in Rauw werd toegestaan, en de Rauwenaren zich ook niet wilden verbinden tot de levering van levensmiddelen, zoo was men wel genoodzaakt, tot het verlaten van het fort en kampement te besluiten, waarom men bij de onderhandelingen welke den volgenden dag nog werden voortgezet, alleen een vrijen aftogt zocht te bedingen, welke, ofschoon slechts bij monde, dan toch werd toegezegd.

Het paard van Toeankoe TAMBOESI, hetwelk de onzen op den 22sten Januarij was in handen gevallen, was niet gelijk de overige paarden geslacht geworden, om tot voeding van de bezetting te dienen, naardien het hoog belang, hetwelk genoemde Toeankoe in hetzelfde stelde, bekend was, en men dus begreep, dat daarvan te eeniger tijd beter zou kunnen partij getrokken worden. De teruggave van dit paard werd alsnu beloofd, ingeval de vijand de onzen ongestoord liet aftrekken.

Alle levensmiddelen waren verbruikt en alle vooruitzigt op ontzet was verdwenen; in eenen kriegsraad werd alzoo besloten den terugtogt den volgenden dag, 's morgens om vijf ure (den 28sten November, en alzoo den veertigsten dag na de insluiting van het fort en kampement Amerongen, welke op den 20sten October plaats vond) aan te nemen; alles werd daartoe voorbereid. De regent van Mandaheling nam aan, het noodige volk te leveren voor het transport der zieken en gewonden, zoo mede van den handmortier, waarvoor eene ruime belooning werd toegezegd. Ieder soldaat werd voorzien van ruim 200 scherpe patronen, waarvan 50 in de tasch en de overigen in den broodzak of op eenige andere wijze geborgen werden. Het werd uitdrukkelijk verboden, behalve zijne wapens, iets anders mede

te nemen dan de kleeding welke men zelf dragen kon. De noodige tando's (branchards) voor het transport van zieken en gewonden, werden van bamboes aangemaakt, en zoo verliep de dag met het maken van verschillende toebereidselen. De onzen werden dien dag en den volgenden nacht hoegenaamd niet verontrust; de stilte werd alleen gestoord door het gekerm van honger en dorst, naardien de manschappen van de bezetting den vorigen dag genoegzaam geen voedsel genoten hadden. Tegen den morgen werd tot het vernagelen van den drieponder overgegaan, zoo mede tot het onbruikbaar maken van het affuit en van het gering overschot der bij dien vuurmond behoorende munitie.

Den 28sten November werden de zieken en gewonden 's morgens om vier uren in hunne tando's geholpen en alles tot den afmarsch gereed gemaakt, welke om vijf uren werd aangenomen. De zieken en gewonden, welke zich aan het hoofd der kolonne bevonden, werden, toen zij een der vijandelijke bentings zouden voorbijtrekken, door een dertigtal Padries aangevallen, welke aanval voor die hulpeloozen de treurigste gevolge had kunnen hebben, daar verzuimd was hen van een genoegzaam geleide te voorzien; reeds hadden eenige dragers hunne vracht nedergezet en in de vlugt redding gezocht, door welke oorzaak de luitenant POLAND in 's vijands handen zou gevallen zijn, zoo niet twee van zijne bedienden, waarvan een van het vrouwelijk geslacht, hem hadden opgenomen en weggedragen. Dato *Radja* GAGATENGEARI schoot met een twintigtal met geweren gewapende Batta's nog in tijds toe om zieken en gewonden te ontzetten, en de steeds getrouw gebleven Dato KALIE-BAGINDO van Tantarom, bewees bij die gelegenheid ook weder belangrijke diensten, en bragt het hoofd der kolonne, hetwelk een verkeerd pad had ingeslagen, op den regten weg terug. Deze gebeurtenis had ten gevolge dat de marsch verder met meer orde en beter gesloten werd voortgezet.

Toen onze troepen ongeveer een half uur van het fort Amerongen verwijderd waren en ze het gebergte langzamerhand begonnen te beklimmen, zagen zij de vlammen uit het fort en kampement in de lucht opstijgen, waaruit bleek dat de vijand zich reeds had meester gemaakt van de stelling welke de bezetting zoo lang, zoo roemrijk en met zooveel volharding had verdedigd, en binnen welke zij gedurende veertig dagen ingesloten en aan de grootste ellende ten prooi waren geweest.

Nadat de kolonne de hoogte welke zij moest overtrekken, met veel inspanning beklommen had, werd zij op nieuw aangevallen en beschoten door een troep Padries, ongeveer 200 man sterk, welke aldaar had post gevat, om de onzen, die van gebrek en vermoeyenis waren uitgeput, op te wachten.

Ofschoon de brave regent *Radja GEDOBANG*, ook thans weder alles in het werk stelde om de onzen behulpzaam te zijn, en, om zijn volk aan te moedigen, zelf de zieken hielp dragen, en ofschoon onze brave soldaten, in weêrwil van hunnen ellendigen toestand, zich manmoedig verdedigden en den vijand afweerden, was dit laatste gevecht nogtans oorzaak, dat eenige gewonden en zieken werden achtergelaten, daar zij door hunne dragers, die de vlugt namen zonder dat zulks bemerkte werd, in het hooge gras (alang-alang) werden nedergezet, en eerst gemist werden toen het te laat was.

Kort na dit gevecht werd het verhevenste punt bereikt van de hoogte welke de grens tusschen Rauw en Mandaheling bepaalt, en alwaar een wachtpost van Batta's was aangelegd om 's vijands invallen binnen Mandaheling te beletten. Hier werd de kolonne verzameld en haar eenige rust gegund. Naardien men van die plaats Limoen-Manies kon gewaar worden, was, na slechts korten tijd te hebben uitgerust, bij een ieder de lust levendig om verder te gaan, in de hoop dat ter genoemde plaats, alwaar men wist dat de luitenant VAN GEERSDAELE met een detachement troepen en leestogt was aangekomen, voedsel zoude te vinden zijn, waaraan zulk eene groote behoefte was. De marsch werd dus weldra weder aangenomen, en ten vijf ure in den namiddag kwam de kolonne te Limoen-Manies aan. Het was den luitenant VAN GEERSDAELE, die zich in den oorlog ter westkust van Sumatra, reeds meermalen loffelijk had onderscheiden, niet mogen gelukken zich door den vijand eenen weg te banen, om de onzen van levensmiddelen en krijgsvoorraad, welke hij had medegebragt, te voorzien; hij had dien ten gevolge reeds eenige dagen te Limoen-Manies doorgebragt, en zoodra hij van het voornemen der onzen om terug te trekken was onderrigt geworden, aldaar alles zooveel mogelijk doen in gereedheid brengen om hen te ontvangen, en vooral om hen dadelijk goed voedsel te kunnen voorzetten. Bij de aankomst te Limoen-Manies van het overschot der braven, welke de bezetting van het fort en kampement Amerongen hadden uitgemaakt, had eene regt hartelijke ontmoeting plaats, en weldra werden zij op eene wijze vergast welke hen in langen tijd niet was te beurt gevallen. Onder anderen werd hun een teug sterke drank verstrekt, eene verkwikking welke zij sedert maanden hadden moeten ontberen.

Na de aankomst te Limoen-Manies, werd met de hoofden eene vergadering gehouden, waarin besloten werd dat die plaats door onze troepen bezet zoude blijven, en aldaar eene verschaansing worden opgeworpen; ten gevolge daarvan werden de luitenant LOGEMAN en de Tommongong KERTO-REDJO, bestemd om met 50 man onzer troepen, benevens het kampongs-

hoofd Dato *Radja GAGAGENTEARI* met 200 man van het volk van Mandaheling, te Limoen-Manies te verblijven. Reeds den volgenden dag werd met den arbeid aan de verschansing en aan de gebouwen om de troepen te huisvesten, een aanvang gemaakt.

Door de Padries werd niet voldaan aan de afspraak dat zij het paard van Toeankoe TAMBOESI te Limoen-Manies zouden komen afhalen, zoodat de gelegenheid ontbrak om aan de beloofde teruggave van hetzelfde gevolg te geven.

Den 29sten November hield de majoor EILERS met de overige troepen te Limoen-Manies eenen rustdag, en vervolgde den daaropvolgenden dag den marsch naar Tameän, met voornemen om aldaar vooreerst te verblijven, en bevelen van den militairen kommandant ter westkust van Sumatra af te wachten, ten aanzien van zijne verdere verrigtingen. Op dien dag had men het verlies te betreuren van den 2^{den} luitenant G. POPJE, die gedurende den marsch overleed aan de op den 9^{den} November bekomen wonde; hij werd met zooveel plegtigheid als de omstandigheden het toelieten, aan den voet van eene hoogte begraven.

Den 5^{den} December bereikten onze troepen Tameän, alwaar zij door de bevolking met gulle hartelijkheid werden ontvangen, en alwaar een groote tempel was in gereedheid gebragt tot hun voorloopig verblijf. Van daar werd aan den militairen kommandant ter westkust van Sumatra onmiddellijk berigt gezonden van de laatste gebeurtenissen, en nadere bevelen gevraagd, tevens met nadruk verzocht om de toezending van een kanon van drie pond met toebehooren, benevens geld en al hetgeen waaraan verder dringende behoefte was, waaronder voornamelijk ook werden in aanmerking gebragt geneesmiddelen en chirurgicale instrumenten. Dadelijk na de aankomst der onzen te Tameän, werd ook eene geschikte plaats uitgekozen om eene aarden verschansing op te werpen, en spoedig werd met dien arbeid een aanvang gemaakt.

De 1ste luitenant POLAND was door zijne wond in het been, waar de kogel moest uitgesneden worden, niet in staat eenige dienst te verrigten, en kreeg daarom de vergunning naar Natal te vertrekken, werwaarts hij den 8sten December op reis ging en alwaar hij den 14^{den} daaropvolgende aankwam.

De taak welke wij hebben op ons genomen, het verhaal namentlijk van de krijgsgeschiedenissen in het landschap Rauw gedurende het jaar 1853 en van de verdediging van het fort Amerongen, is hiermede volbragt. Met het jaar 1854 vangt, wat de krijgsgeschiedenissen op de westkust van Sumatra aanbetreft, een nieuw tijdperk aan, en daartoe behoort ook al hetgeen

wat daarna door onze troepen in Mandaheling is verrigt; welke troepen ook later weder zijn opgerukt naar Rauw, en deel hebben genomen aan de krijgsverrigtingen, welke den val van Bondjol (Augustus 1857) hebben ten gevolge gehad.

Omtrent tien (1) jaren zijn thans verloopenen, sedert onze troepen het fort Amerongen verlaten hebben, en welligt zal op de plaats waar dat fort eenmaal gestaan heeft, daarvan geen spoor meer kunnen worden aangewezen. Wij wenschen en vertrouwen echter, dat de naam van dit fort nimmer uit de krijgsgeschiedenis van Nederlandsch Indië zal worden uitgewischt.

Het zal wel overbodig zijn alle nuttige lessen en voorbeelden aan te wijzen, welke door den krijgsman in deze gewesten uit dit verhaal kunnen geput worden; het leert ons, hoe door beleid, met moed en volharding gepaard, dikwijls datgene kan worden ten uitvoer gebragt, wat in den eersten opslag voorkomt aan het onmogelijke te grenzen; hoe men bij gebrek aan vele zaken, met overleg gebruik kan maken van, en in dat gebrek voorzien kan door de middelen, welke het land waar men zich bevindt, oplevert; het is vooral van belang, dat de krijgsman in deze gewesten, zich op de kennis van die middelen toelegge; want hoe vaak gebeurt het niet, dat de officier die in oorlogstijd op zich-zelf staat, ontbloot is van al datgene hetwelk in Europa met den naam van *behoeften* bestempeld wordt. Dan is het, dat een gezond oordeel, een vlug begrip en eene juiste opmerkzaamheid, de gelegenheid verschaffen om uitstekende diensten te bewijzen, en om in oogenblikken van gevaar uit te munten. De luitenant POLAND heeft ons in dat opzigt een allezins navolgenswaardig voorbeeld gegeven; van zijne overige schitterende hoedanigheden zullen wij thans niet gewagen.

Dit verhaal der Kriegsgebeurtenissen in het landschap Rauw, heeft ons voorts nog doen zien, dat eene poging, welke tot eene nuttige en heilzame uitkomst leiden kan, niet moet worden onbeproofd gelaten, omdat de goede uitslag er van aan twijfel onderhevig is. Immers er bestaat, voor zooveel ons bekend is, sedert het herstel van het Nederlandsch gezag in deze gewesten (1816), geen voorbeeld van een verdrag, gelijk dat, hetwelk door den bevelhebber van de bezetting van het fort en kampement Amerongen, met de hoofden van de bevolking van Rauw werd aangegaan, en ofschoon de eerste pogingen daartoe met weinig hoop op eenen gewenschten uitslag gedaan werden, heeft toch deze bezetting aan dit verdrag hare redding te danken gehad; men make de tegenwerping niet, dat de aftogt niet geheel ongestoord heeft plaats gehad, en niet zonder verlies is ten uitvoer gebragt

(1) Men herinnere zich dat dit verhaal in 1843 geschreven werd.

kunnen worden; want hij die in deze gewesten en met de Indische volken, maar vooral met de bevolking van Sumatra, bekend is, weet te goed dat zulks niet verwacht kon worden, omdat daarvoor bij den inlander te weinig tucht bestaat, en de hoofden over hunne ondergeschikten geen gezag genoeg uitoefenen, om hen geheel in bedwang te kunnen houden; maar men mag voor zeker stellen, dat zonder dit verdrag, de geheele vijandelijke magt zich op de zwakke bezetting zoude geworpen hebben, zoodra zij den aftogt had ondernomen, en met grond mag betwijfeld worden, of die aftogt dan wel uitvoerbaar zoude geweest zijn.

Welligt zal dit verhaal bij sommigen eenige belangstelling hebben ingeboezemd ten aanzien van degenen die tot de bezetting van het fort of het kampement Amerongen hebben behoord, en die in den loop van het beleg meermalen zijn genoemd geworden; daarom zullen wij nog kortelijk mededeelen, wat het lot der zoodanigen later geworden is, voor zooveel namentlijk de bekendheid daarmede ons er toe in staat stelt, en daarvan in het verhaal zelf niet reeds is melding gemaakt.

De majoor H. A. EILERS is den 6^{den} Februarij 1855, op zijn verzoek gepensionneerd, en bij Koninklijk besluit van den 29sten October 1855, n°. 90, benoemd tot ridder van de Militaire Willems orde 4de klasse.

De 1ste luit. T. POLAND, voert thans (1845) als majoor het bevel over het 12de bataillon infanterie, te Ambarawa in garnizoen. Voor zijne verdiensten bij den oorlog op Java, werd hij begiftigd met de Militaire Willems-orde, 4de klasse, terwijl hij voor de diensten op Sumatra bewezen, met de orde van den Nederlandschen Leeuw is beloond geworden.

De 2de luitenant H. H. VON TSCHUDY, overleed den 14^{den} October 1855, te Loeboe-Sikaping, aan voor den vijand bekomen wonden.

De 1ste luitenant-adjutant J. MOLTZER, overleed den 24sten Junij 1855, aan op den 21sten van diezelfde maand te Djamba (westkust van Sumatra) bekomen wonden.

De in dit verhaal als sergeant-majoor, later als 2de luitenant voorkomende J. F. VAN GEERSDAELE, overleed in den rang van 1sten luitenant, den 14^{den} April 1841 op Banda, reizende tot herstel zijner in den oorlog op Sumatra verloren gezondheid.

De 1ste luitenant J. BISCHOFF, overleed den 4^{den} Januarij 1854, te Tameän, ten gevolge van de zware vermoeijenissen, voornamelijk bij den marsch van Natal naar het fort Amerongen, doorgestaan.

De chirurgijn der 2de klasse E. VAN DER SOUW, overleed in Mandaheling, den 10^{den} Maart 1854, ten gevolge van langdurige vermoeijenissen en ontberingen.

De chirurgijn der 2de klasse W. VAN WEEL, overleed te Padang, den 29sten Julij 1855.

De 2de luitenant J. H. LOGEMAN, is thans (1845) kapitein, plaatselijke adjudant te Samarang, en versierd met de Militaire Willems-orde, 4de klasse.

Aan den zoo herhaaldelijk met lof vermelden Amboineschen sergeant DE LONGA, is bij Gouvernements-besluit van den 10^{den} Maart 1855, n°. 7, nadat hij door in den oorlog bekomen wonden, voor de dienst geheel ongeschikt geworden was, boven het gagement, waarop hij volgens de bestaande bepalingen aanspraak had (f 72,00 's jaars) eene verhooging van f 48,00 's jaars toegekend, ter belooning van zijne uitstekende daden ter westkust van Sumatra, terwijl hij voorts met eene zilveren medaille is vereerd geworden, van welk een en ander aan het Indische leger is mededeeling gedaan bij § 5 der Algemeene Order, dd. 12 Mei 1855, n°. 9.

En de wegens zijne zoo zeer beproefde trouw en verkleefdheid nimmer volprezen regent van Mandaheling, *Radja* GEDOBANG, sneuvelde in de dienst van het Gouvernement, bij eene schermutseling welke in de maand September 1855, in de omstreken van Loeboe-Sikaping plaats had, en waarvan melding wordt gemaakt in de *Javasche Courant* van den 20sten Januarij 1856, n°. 6. Zijn dood werd als een voor het Gouvernement gevoelig verlies aangemerkt en betreurd.

Muntok (eiland Banka.)

September 1843.

TOGT

NAAR

DE KUST VAN GUINEA.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

1907

DE BEST VAN GELUK

DE BEST VAN GELUK

TOGT

NAAR

DE KUST VAN GUINEA,

IN DE MAANDEN JUNIJ, JULIJ EN AUGUSTUS, VAN HET JAAR 1838.

Fragmenten uit het dagboek van een' ooggetuige.

Verlangend om eenige bijzonderheden te vernemen van den togt der Nederlandsche troepen, onder bevel van wijlen den Heere generaal-majoor VERVEER, naar de kust van Guinea, zoo vermeende ik mij tot niemand beter te kunnen wenden, dan tot den 1sten luitenant der artillerie VAN EXTER. Deze toch had, in betrekking van toegevoegd adjudant des opperbevelhebbers, de schoonste gelegenheid gehad, om alles van nabij gade te slaan, en den geheelen omvang der onderneming, zoowel *à priori*, als in hare gevolgen, te kunnen beoordeelen. Daarenboven had ik het voordeel dien officier persoonlijk te kennen, terwijl de hoogst vleijende lof, welken zijn voormalige chef, de luit.-kolonel der artillerie SEELIG, over zijn gehouden gedrag en zijnen dienstijver, gedurende het beleg der citadel van Antwerpen, hem toezwaaide, mij tevens de overtuiging gaf, dat de 1ste luitenant VAN EXTER geene gelegenheid ongebruikt zou hebben laten voorbijgaan, om te zien en op te nemen. Met zeer veel bereidvaardigheid gaf hij mij zijne gehoudene aantekeningen ter inzage, terwijl hij mij wel wilde vergunnen, daaruit zoodanige bijzonderheden te trekken, als ik voor eene openbare mededeeling mogt vatbaar achten.

De togt had, zoo als bekend is, ten doel om eenen oproerigen volksstam te tuchtigen, eenen gruwelijken moord en de beleedigingen de Nederlandsche vlag aangedaan, te wreken. Door kracht van wapenen zoude dat doel worden bereikt. De onderneming was alzoo van krijsachtigen aard, zoodat het verslag daarvan, ook om die reden, tot den werkkring des

Militairen Spectators behoorde. Wij hopen, dat onze lezers de aangevonde moeite tot verkrijging dezer bijzonderheden, ons zullen ten goede houden, terwijl zij voor de stoffe van het hier behandelde onderwerp, den heer 1sten luitenant der artillerie van EXTER, moeten dank weten. Wij hebben met vertrouwen uit de bedoelde bron geput, ons alleen voorbehoudende, om het onderwerp naar aard en bijzonderheden te rangschikken en voor het publiek in te kleeden.

De bij het gouvernement ontvangen rapporten, omtrent de toedragt der bovenbedoelde beleediging en de gepleegde gruwelen der Hantasche bevolking, den Nederlandschen militairen en ambtenaren aangedaan, waren van dien aard, dat men vooronderstellen mogt, bij de andere bevriende volkstammen, een voldoende getal bondstroepen te kunnen krijgen, om het beoogde doel, zonder groote magtsontwikkeling van onze zijde, te bereiken.

De generaal-majoor VERVEER, tot opperbevelhebber dezer expeditie benoemd, en meer bijzonder bekend met de gezindheden der Del-Minasche kustbewoners, rekende ook van zijne zijde, slechts een gering Europeesch personeel noodig te hebben, om aan de eervolle zending eene goede uitkomst te verzekeren.

Het personeel daartoe bestemd, zou bestaan uit twee zwakke kompagnïen infanterie en een detachement artillerie.

Deze kompagnïen waren als volgt zamengesteld :

	1ste Kompagnie.	2de Kompagnie.
Adjutant-onderofficier.	1	1
Sergeant-majoor.	1	1
Sergeanten	6	6
Fouriers	1	1
Korporaals.	14	14
Tamboers.	1	1
Hoornblazers.	1	1
Soldaten.	62	62
Totalen.	87	86

Het detachement artillerie bestond uit :

Sergeanten.	4
Korporaals.	4
Kanonniërs.	10
Totaal.	27

Het geheele getal der onderofficieren en manschappen, bedroeg alzoo 200 hoofden.

Het overige personeel der expeditie bestond uit: Den generaal-majoor VERVEER, opperbevelhebber, den nieuw benoemden gouverneur der Nederlandsche bezittingen ter kuste van Guinea, den luit.-kolonel BOSCH, de kapiteins der infanterie DE REYNIAC, VAN HOPBERGEN EN STANDER (laatstgemelde bestemd om aan de kust te verblijven); den chirurgijn-majoor SCHILLET, den 1sten luitenant der artillerie, adjudant van den opperbevelhebber VAN EXTER, de 1ste luitnants der infanterie, DEKENS, KOCH, VON STRACKA, den 1sten luitenant en kommandant der artillerie W. A. KUIJCK, en den 1sten boekhouder STEENHOVEN-MAARSCHALK, welke personen op *de Rhoon en Pendrecht* zijn ingescheept geworden. Verder zijn op *de Merwede* opgenomen, als deel uitmakende van de expeditie: de officieren van gezondheid 3de klasse, RAPARINI, LEINIGER EN MAJER, de 2de luitnants der infanterie VAN DER VEN, WILLEMSE en de 2de luitenant-kwartiermeester VAN EMMERICK, de 2de boekhouder VERHOEF en de assistent DERCX.

Behalve verschillende uitrustings-voorwerpen, remonte-stukken, munitie, projectielen, enz., werd er aan artillerie-materieel medegevoerd: vier metalen kanons à 5 ℥, uitgeboord voor houwitsers à 6 ℥, met 4 ligte affuiten en eene reserve-affuit, en 8 mortieren à 15 d^m. op hunne blokken. Voor dit geschut waren de noodige gereedschappen en inrigtingen vervaardigd, om het op de kust dragende te transporteren, dewijl daar ter plaatse geen andere wijze van transport mogelijk is. Al deze goederen door de zorg van het departement van den grootmeester der artillerie ingepakt, waren in den besten toestand overgevoerd en op de kust ontscheept geworden.

Op den 25sten April, begaf de opperbevelhebber zich, met zijnen staf, nadat al het personeel bereids ingescheept was, des morgens ten 9 ure aan boord van *de Rhoon en Pendrecht*, een particulier schip, behoorende aan de heeren HOBOKEN, gevoerd wordende door den scheepsbevelhebber SCHAAP.

De overige schepen der expeditie bestonden uit Zijner Majesteits korvet *de Amphitrite*, gekommandeerd door den heere luit.-kolonel, kapitein-luit. ter zee TENGBERGEN, en Zr. Ms. transportschip *de Merwede*, gekommandeerd door den heer luitenant ter zee eerste klasse STORT. Op de eerste dezer schepen bevonden zich nog de heeren ZOUTMAN, luitnants ter zee 1ste klasse, WOUTERS, NOOY, VAN DER MANDERE EN HUIS, luitnants ter zee 2de klasse, de chirurgijn-majoor DUMONT en de officier van gezondheid 3de klasse SLOT. Op *de Merwede* waren ingedeeld: de luitnants ter zee 1ste klasse CAMBIER,

de luitenants ter zee 2de klasse ESCHAUZIER en ANDREA, en de officier van gezondheid 5de klasse EBERWEIN.

Ten 12 ure van dienzelfden dag ligten *de Rhoon* en *Pendrecht* en *de Merwede* het anker, van de reede van Hellevoetsluis, zijnde *de Amphitrite* 56 uren vroeger van Texel gezeild, met last om de beide eerstgenoemde bodems buiten de gaten in te wachten. Bij het uitzeilen hadden de expeditionnaire troepen de meeste geestdrift doen blijken, en stevenden nu vol moed en goede verwachting hunne bestemming te gemoet.

De reis werd gelukkig voortgezet tot den 9den Mei, op welken dag men des morgens ten 6 ure, het eiland Teneriffe in het gezigt kreeg. De opperbevelhebber had vroeger reeds last gegeven aan *de Amphitrite*, om zich niet bij *de Merwede*, als miuder goed zeilende, op te houden, maar met *de Rhoon* en *Pendrecht* door te zetten, kunnende men *de Merwede* bij Teneriffe inwachten, waar de schepen het verbruikte water weder zouden aanvullen en eenige ververschingen innemen. *De Rhoon* en *de Amphitrite* wierpen reeds ten 6½ ure des avonds, het anker voor Santa-Cruz, dat zich bij den invallenden avond en bij het heldere weder zeer schilderachtig voordeed aan de nieuwsgierige blikken der officieren, welke voor het eerste deze zeereis deden.

Donderdag den 10den Mei deed *de Amphitrite* 21 salutschoten, welke door de batterijen van de stadzijde, met een gelijk getal schoten werden beantwoord. Nadat de opperbevelhebber een bezoek aan boord der korvet had afgelegd, begaf hij zich met den overste TENGBERGEN, met zijnen adjudant en eenige officieren naar wal, om den Nederlandschen consul den heer BÉRUFF, en den gouverneur der Canarische eilanden, DON JUAN JOSÉ PEREIRA MARQUEZ DE LA CONCORDIA, te gaan begroeten. De officieren genoten bij beide personen de hartelijkste ontvangst, zoodat men, gedurende de inwachting van *de Merwede*, welke den 15den voor anker kwam, eenige zeer genoeglijke dagen, met de bezigtiging der bijzonderheden van het eiland doorbragt. Den 14den ging men, door dit aangename *intermezzo* opgewekt, weder gezamenlijk onder zeil, terwijl de troepen, heezeer vrij geplaagd door de drukkende hitte, echter door de doeltreffendste gezondheidsmaatregelen (1), en de goede behandeling aan boord, in eene zeer opgeruimde stemming, den tijd doorbragten.

(1) Te Santa-Cruz had de opperbevelhebber twee pijpen Teneriffewijn laten opkopen, om ter verversching, aan de manschappen, eene geregelde uitdeeling van wijn te kunnen doen. Deze voorzorg droeg zeer goede vruchten. De aanschaffing van rooden Franschen wijn, op de kust van Guinea, om tot datzelfde einde te dienen, heeft insgelijks medegewerkt om de troepen bij vele andere ontberingen, goed te moede te houden.

Op Zondag den 2den Junij besloot de opperbevelhebber met het schip *de Rhoon* vooruit te stevenen, om te Axim incognito aan land te gaan, ten einde eenige nadere berigten in te winnen, omtrent den vijand dien men te bekampen zoude hebben.

Woensdag en Donderdag den 6den en 7den, zeilde *de Rhoon* uit het gezigt van *de Amphitrite* en *de Merwede*, voorwaarts langs den wal, bij Grand-Bassa, zoodat men reeds onderscheidene voorwerpen konde onderscheiden. De kust, die allengskens golvender werd, scheen zeer boschachtig, afgewisseld door eenige hutten, die de zoogenaamde krommen of dorpen vormen. De gedurige windstilte belette echter om spoed te maken, en Axim, dat men reeds zeer nabij was, te naderen. Op Vrijdag den 8sten Junij, zeilde *de Rhoon* tegen 5 uren des namiddags, Apollonia zoo dicht voorbij, dat de officieren het fort en het krom duidelijk konden zien liggen. Hier kreeg men het bezoek van eenige negers, welke met eene kano aan boord kwamen roeijen, ten einde hunne koopwaren aan te bieden. Het vreemdsoortige van dit bezoek, lokte de nieuwsgierigen naar boven, terwijl deze vreemde gezigten meer de aandacht vestigden, dan hunne magere kippen, de maïs en de slechte palmwijn den kooplust opwekten. Deze menschen behoorden tot het rijk van Apollonia, en gaven het berigt, dat er geen oorlog op de kust was, maar dat een Hollandsch officier met eene kleine bezetting, zich op het fort St. Antonie (bij Axim) bevond.

Den 9den Julij (Zaterdag) ankerde *de Rhoon* ten 7 $\frac{1}{2}$ uren, voor het fort St. Antonie, op een half uur afstands van den wal. Tegen 8 uren kwamen de heeren PIGNARI, kommandant van het fort, en de heer BARTELS, koopman (een kleurling) aan boord, om hunne opwachting bij den opperbevelhebber te maken. Deze heeren deelden omstandiger berigten mede over den stand van zaken, en deze waren vrij bemoedigend. Men vernam o. a. dat alle bewoners der kust verontwaardigd waren over de gruwelen en beledigingen door de Hantasche bevolking, onder begunstiging van haar opperhoofd, gepleegd, en dat ook de Del-Minaërs met verlangen het oogeblik verbeidden, dat zij sprekende blijken konden geven van hunne goede gezindheden voor het Nederlandsche gouvernement. Zij hielden zich insgelijks overtuigd, dat de Koning of het opperhoofd van Warsaw, wiens rijk aan de landzijde aan dat van Bonsoe grenst, mede zou werken tot bereiking van het doel der onderneming. Het eerstbedoeld opperhoofd bevond zich destijds te kaap Coast.

Tegen den Koning van Axim bestonden eenige vermoedens dat hij de zaak van het oproerig hoofd BONSOE was toegedaan. Uit dien hoofde had de kommandant PIGNARI het geraden geoordeeld, dezen vorst gevangen te

nemen en naar Del-Mina te doen vervoeren. Uit een nader onderzoek was het echter gebleken, dat, hoezeer deze vermoedens welligt niet geheel zonder grond waren, de toedragt der zaak echter niet van dien aard was, dat eene langere gevangenzetting of tuchtiging noodig geoordeeld werd. De opperbevelhebber zich daarvan in persoon te Axim overtuigende, besloot dan ook dien vorst te doen bevrijden. De bevolking van Axim, bijzonder goed voor onze zaak gestemd zijnde, zoo liet de opperbevelhebber eenige geweren en munitie onder haar uitdeelen, na eenige Caboceërs (chefs, die in rang op den Koning volgen) te hebben laten zweren, dat zij de onderneming zouden begunstigen.

De adjudant VAN EXTER en eenige zijner kameraden, nieuwsgierig om het zoogenaamde paleis van dezen neger-koning te zien, maakten een bezoek bij de vorstelijke neger-familie. Het grootste gedeelte der leden dier familie zagen er goed uit; doch het gezigt van hunne kleeding, huishouden en woningen was echter niet bijzonder geschikt, om hooge denkbeelden van hare vorstelijke magt en pracht aan te kweeken.

De tijding van den aanstaanden togt, was reeds door een Engelsch schip aangebragt en langs de kust verspreid. Dit had Zijne Neger-Majesteit BONSOE in eene zeer benaauwde stemming gebragt, en doen besluiten, om volgens 's lands gewoonte, voorstellen tot afkoop van straf te doen. Intuschen had hij, zoo het scheen uit voorzorg, zijne residentie van Boeswa naar Apremo, 5 uren landwaarts in, verplaatst, om daár, door onge-
naakbaarder terrein, eenigzins meer gedekt te zijn.

Gedurende den tijd dien de opperbevelhebber noodig oordeelde tot het maken van beschikkingen voor de expeditie, hadden de adjudant VAN EXTER en zijne togtgenooten gelegenheid, om het fort St. Antonie op te nemen, de naaste omstreken als ook de kustbewoners gade te slaan en zich met hunne gebruiken en wijze van leven bekend te maken. Vele zaken kwamen hun nieuw en onbekend voor, hoezeer zij zich, zoo veel als mogelijk was, hadden bekend gemaakt met de bronnen, waaruit zij het wetenswaardige van de kust van Guinea hadden kunnen putten. Het fort St. Antonie vonden zij stevig en zeer goed gebouwd; het zou met eenige verbeteringen en herstellingen, tot eene zeer fraaije en goede sterkte kunnen gevormd worden. Men vond er 18 stukken in batterij, en eene kleine bezetting tot verdediging.

De mannelijke strand-negerbevolking was over het algemeen sterk en gespierd, en, zoo het scheen, even als de vrouwen en kinderen, van een opgeruimd en zorgeloos humeur; waarschijnlijk voortvloeiende uit hunne geringe benodigdheden, die zij slechts voor het halen hebben. De neger-

dames schenen echter minder aan het verfijnde Europeesch gevoel te bevallen, en naar de beschrijving gerekend, kon schrijver dezès, den goeden smaak der bezoekers ook geenszins wraken. De heerlijke ananassen, de frissche kokosmelk, de palmwijn, en de malegetsoep lieten zich met smaak nuttigen; de gebakken pisang, de kabrieten en de stokjammes, bevielen minder.

Den 11den ligte *de Rhoon* weder het anker om de reis verder voort te zetten, doch moest tegen den avond, wegens windstille, het anker laten vallen. In den vroegen morgen van den 12den maakte men weder zeil, en kwam men tegen 1½ uren, op een mijl afstands, bij Sacondé voor het fort Oranje ten anker; waar men *de Merwede* reeds gestationneerd vond. De adjudant VAN EXTER en de artillerie-luitenant KUIJCK, werden dadelijk naar het fort gezonden, om den staat der vestingwerken en zijne bewapening te gaan onderzoeken, en omtrent de gelegenheid tot ontscheping van het geschut, de munitiën en manschappen eenige bescheiden in te winnen. Den volgenden dag begaf de opperbevelhebber zich met zijnen staf naar den wal, alwaar een nieuw en grootsch tafereel de aankomelingen wachtte. Op het strand stond de zwarte bevolking als gezaaid, in golvende en dringende beweging, om de Europeesche gasten te zien en te verwelkomen. De meesten waren gewapend, met een vaandel in hun midden; ongeveer 7 à 800 hadden vrij goede geweren. Het scheen, dat de geheele bevolking van het krom (ruim 2000 zielen) er zich een feest van gemaakt had, om den opperbevelhebber op hare wijze regt luisterrijk te ontvangen. Juichend werd hij begroet, en op al die donkere gezigten kon men duidelijk lezen, dat die juichtoonen voor 't minst welgemeend waren.

Dat schouwspel was voor den opperbevelhebber niet nieuw, maar op de meeste personen zijner omgeving maakte dit tooneel eenen onbeschrijflijken indruk: immers, alles wat zich hier vertoonde, was zoo zonderling, zoo geheel afwijkende van hetgeen men onder onze Europeesche beschaving ziet en hoort. Die zwarte bijna geheel naakte, gewapende menschen waren met allerhande voorwerpen behangen, en met verschillende kleuren besmeerd. Alles liep door elkander springende, schreeuwende, en in het wild schietende; in een woord, als dolle uitgelaten schepsels, waarvan ieder zich beijverde, om door den een of anderen gekken sprong of gejuich, uit te drukken, hoe aangenaam hem de aankomst der expeditie was. De geweerdragers gebruikten geene patronen, maar hadden eenen gordel om het lijf, in vakken verdeeld, welke kleine tonnetjes met de lading bevatte. Daarenboven hadden zij meest alle kruidhoorns en een' kogelzak, waarin zij kaliber- of andere kogels van kleiner kaliber, van de grootte van

ganzenhagel, loopers, gehakt lood, enz. medevoerden. Het schieten en schreeuwen hield gedurende den geheelen togt naar het fort aan; het een en ander ging met de zonderlingste gebaarden gepaard: sommige wierpen zich zelfs op den grond om te schieten; anderen bogen eene knie, en slechts weinigen legden de kolf tegen den schouder, maar veelal ter hoogte van de borst, of iets lager.

Uit dezen gemengden hoop, was de neger-koning met eenige Caboceërs en een Fetischen priester te voorschijn getreden, om hulde te brengen aan den opperbevelhebber, en hem de verzekering te geven, dat al zijne onderdanen niets liever verlangden, dan de regtmatige tuchtiging van de Hantasche opstandelingen te helpen bevorderen. De kroon en scepter van dezen neger-monarch, bestond uit een gewonen zwarten vilten hoed, en een regenscherm; overigens was dit opperhoofd evenmin als de Caboceërs en den Fetischen priester van andere onderdanen te onderscheiden. De opperbevelhebber ontving hen allen zeer minzaam, terwijl hij de aanbieding van hulpbetoon, met veel uiterlijke waardigheid aannam.

Nadat de opperbevelhebber alles daar ter plaatse in oogenschouw had genomen, koos hij dit punt als verzamelplaats uit, of, in zekeren zin, als subject voor de expeditie; zoodat de troepen en het materieel hier zouden ontscheept worden. Saccondé aan het Hantasche grenzende, en het oproerig opperhoofd BONSOE in de nabijheid zijnde, zoo was het ook noodzakelijk, om het zeer vervallen fort eenigzins in staat van tegenweer te stellen; de 1ste luit. KUNCK werd met deze werkzaamheden belast, die zich van deze taak zooveel als tijd en de beschikbare middelen toelieten, lofwaardig kweet. In het fort had men 22 ijzeren stukken gevonden, waarvan de ligtste 6 f^{r} , de overige 24 en 56 f^{r} waren; de meeste waren in eenen vrij onzekeren staat van bruikbaarheid.

Het materieel en de munitie werd nu dadelijk ontscheept, als ook de kapitein STANDER met 5 onderofficieren, 5 korporaals, 1 tamboer en 19 soldaten, om het fort te bezetten.

Den 14den Junij des 's morgens ten 7 ure ligte de *Rhoon*, weder het anker, koers zettende naar Del-Mina, alwaar men ten 12 ure, op $\frac{1}{4}$ mijl van den wal het anker liet vallen. Dadelijk loste men eenige salutschoten, welke door het fort St. George werden beantwoord. Het nieuwe tafereel, dat zich nu aan onze reizigers vertoonde, en waarbij de forten St. George en St. Jago, tusschen het gebergte gelegen, zich zeer fraai nuanceerden, was schilderachtig.

Op de reede vond men Zr. Ms. korvet de *Amphitrite*, reeds sedert den 8sten Junij aldaar geankerd, ter volvoering van de bevelen des opperbevel-

hebbers, om de noodige voorbeschikkingen tot den togt te treffen. De overste TENGBERGEN had zich van dien last met evenveel doorzigt en bekwaamheid als ijver gekweten, zoodat de werkzaamheden des opperbevelhebbers zich grootendeels behoefden te bepalen, tot het last geven voor de uitvoering der reeds beraamde beschikkingen. Kort na de aankomst van het schip *de Rhoon*, kwamen eenige ambtenaren van het Gouvernement, namelijk de heeren VAN DER EB, kommandeur ad interim, VARLET fabriekmeester en RODEMAN kwartiermeester, aan boord, om den opperbevelhebber te begroeten. Deze met den overste BOSCH, gouverneur der kust, en den adjudant VAN EXTER, ontscheepten daarna onder het lossen van het geschut, en stapten tegen 1 uur aan den wal. Even als bij het fort Oranje wachtte hen ook hier de geheele bevolking van Del-Mina, de meeste mannen vrij goed gewapend, in zoogenaamd kostuum; doch allen vrij potsierlijk getooid. Met haren Koning, eenige Caboceërs, vaandrags, en priesters aan het hoofd, met een daverend gejuich, en onder het maken van de zonderlingste grimassen, verwelkomde de bevolking van Del-Mina benevens de overige ambtenaren de hooge gasten, en voerden hen onder groote zouneschermen, als in triomf, binnen het fort.

De opperbevelhebber nam dadelijk het garnizoen, bestaande uit 50 man der vaste bezetting en 266 rekruten, in oogenschouw, en verleende daarna een plechtig gehoor aan den vorst van Del-Mina. De Koning van Warsaw werd den volgenden dag, afzonderlijk bij den opperbevelhebber toegelaten, om zijne gezindheden meer bijzonder te polsen, en de noodige afspraak te maken, voor het deel dat hij aan den veldtogt zoude nemen.

Intusschen had men tijd en gelegenheid, om een meer volledig overzicht te verkrijgen van de middelen welke hier ter dienste stonden, en die men ten meesten nutte der expeditie zou kunnen aanwenden; het rapport van den overste TENGBERGEN was in dat opzigt vrij volledig. Het berigt dat het oproerig opperhoofd BONSOE, zich met zijne voornaamste strijdkrachten te Apremdo bevond, werd vrij stellig bevestigd. Het landschap waarover hij regeerde heeft eene gemiddelde breedte van 10 à 12 uren, doch is door een hoogst boschrijk, moeilijk en ontoegankelijk terrein gedekt; zijne strijdkrachten werden begroot op ongeveer 7 à 8000 man. De moeilijkste taak was, om BONSOE en zijne voornaamste chefs in te sluiten, en hen te beletten van te ontsnappen; daarbij moest men zich gevat maken, om de moeilijke en naauwe toegangen door de bosschen, moerassen en bergkloven, welke bijna voor geen Europeër begaanbaar zijn, door te loopen en behoorlijk af te sluiten. De medewerking der overige vorsten, wier rijken het Hantasche insloten, was alzoo allernoodzakelijkst, terwijl dan nog voor

de expeditionnaire troepen de zeer moeilijke en gevaarvolle taak overbleef, om den geheelen togt te leiden, te ondersteunen en tot hoofd-reserve te dienen. Uit dien hoofde was het den opperbevelhebber zeer aangenaam, zoo vele aanbiedingen van hulpbetoon te ontvangen. Duizenden Del-Minaërs boden zich dadelijk aan, om zich bij de expeditionnaire troepen aan te sluiten, en onder deze werden er 2000 weerbare mannen van kruid en lood voorzien, terwijl aan elk hunner, f 5 per maand als soldij werd toegezegd, gedurende den tijd dat zij tot het uitvoeren van den togt gebezigd wierden; daarenboven zouden zij dagelijks een portie rum ontvangen. 50 Kleurlingen hadden zich eveneens aangeboden, maar om kosteloos de expeditie mede te maken, onder voorwaarde dat aan hen, even als aan de blanke troepen, veld-vivres zouden worden uitgereikt. Aan deze gaf men geweren en munitie. Voor het transport der vivres en verdere krigsbehoeften, koos men uit de 2000 Del-Minaërs 500 dragers en 500 Sacondeërs, doch het kostte veel moeite, om deze menschen vooreerst bijeen te krijgen en gedurende de expeditie bijeen te houden; daar het scheen, dat de opperbevelhebber hier te spaarzaam was geweest, in het toestaan van de draagloonen. Aan de artillerie werden 150 donko's, of assantijsche rekruten, als dragers toegevoegd.

De eerste voorloopige maatregelen voor de expeditie bepaalden zich tot beschikkingen voor de insluiting van het Hantasche gebied. Daartoe had de Koning van Warsaw zijne medewerking toegezegd. Vroeger had die vorst geweigerd om vriendschappelijke betrekkingen met de Nederlandsche^{*} regering aan te knopen, of zich onder hare bescherming te stellen en hare vlag te voeren, maar daarentegen had hij de bescherming der Engelschen aangenomen, zonder evenwel de Engelsche vlag voor de zijne te verklaren. De grenzen van het Hantasche gebied waren reeds zeer naauw door zijne gewapende onderdanen ingesloten, terwijl hij, voor de getrouwe vervulling zijner beloften, zijne dochter en nicht als gijzelaars stelde. De kommandant van St. Antonie te Axim, had reeds vroeger bevelen ontvangen, om de westelijke grens van Hanta te bezetten, waardoor het geheele vijandelijke gebied afgesloten werd.

Reeds sedert de aankomst op de kust, had de opperbevelhebber onderscheidene bevelen gegeven en spionnen gezonden, om de gezindheden der Hantasche bevolking naauwkeurig te kennen. Te Del-Mina zijnde, ontbrak het dan ook geenszins aan berigten en tijdingen, die echter, zoo als later bleek, zeer uiteenlopende waren. De eerste berigten waren die, welke wij hierboven hebben medegedeeld, waarbij men nog voegde, dat de Hantasche bevolking vast besloten scheen, om zich bij haren Koning aan te

sluiten en hare have en goed tot het uiterste te verdedigen. Andere be-
 rigten waren van tegenovergestelden aard, en hielden, dat de verslagenheid
 groot was, en Bonsoe zich door zijnen aanhang verlaten zag; — dat hij
 zijne krommen rondreisde, om den geest op te wakkeren, doch dat hij
 daarin geenszins slaagde, zoodat hij alleen steunde op eenige getrouw ge-
 blevene onderdanen, op het ontoegankelijke terrein, en op de hoop, om
 zich, in geval van nood, te kunnen loskopen. Men bleef dus zeer in het
 onzekere omtrent den weêrstand, dien men te wachten had, terwijl men
 zich, voor alle gevallen, op het ergste moest voorbereiden.

De dag van den 24sten Junij, was door den opperbevelhebber bestemd
 voor de uitdeeling der medegebragte geschenken aan den Neger-koning van
 Del-Mina, de zeven vaandrighs der kwartieren, aan den opper-vaandrig (1)
 en aan den opper-makelaar. De uitreiking ging met eenige plegtigheid ge-
 paard, die, hoe beuzelachtig ook voor de Europeanen, echter op de Neger-
 bevolking den grootsten indruk maakte.

De opperbevelhebber had tot dat einde al de officieren en burgerlijke be-
 ambten, in de groote Palaber-zaal (audientie- en gerechtszaal), in groot tenue
 gekleed, vereenigd, terwijl de vaste bezetting, en de expeditionnaire troe-
 pen, op het binnenplein van het fort gerangschikt stonden. Op het bepaalde
 uur verscheen de vorst van Del-Mina met zijnen stoet binnen de zaal, en
 begroette den opperbevelhebber eerbiedig. Laatstgenoemde beantwoordde
 dien groet op eene waardige wijze, terwijl hij den Neger-vorst ernstig zijne
 verplichtingen als opperhoofd der brave Del-Minaërs, jegens zijne onderdanen
 en ook jegens Z. M. den Koning der Nederlanden en alle Hollandsche offi-
 cieren en ambtenaren, onder het oog bragt. Vervolgens gaf de opper-
 bevelhebber hem zeer minzaam te kennen, dat Z. M. onze geërbiedigde
 Koning bijzonder over hem te vreden was, en dat hij in last had, om hem,
 even als zijne rijks grooten, eenige geschenken te overhandigen.

Deze geschenken bestonden, voor den Koning KUBJO, in eenen ronden
 hoed, met opgeslagen rand, met goud galon bezet en met het rijks-wapen
 versierd; op dezen hoed prijkte een driekleurige pluim; verder een stoel
 met rood kachemire zitting, met vergulde spijkertjes beslagen, eene grooten
 zonnescerm (parasol) van driekleurige zijde, een spiegel, een keldertje met
 likeuren en eene vergulde sabel met koppel van rood kachemir, met goud
 galon bezet. De opper-makelaar, opper-vaandrighs en vaandrighs, kregen elk

(1) De inwoners der krommen zijn in verschillende kwartieren verdeeld; in elk van deze
 kwartieren is een vaandrig of chef, wiens bevelen bij het te velde trekken, vrij stipt
 worden nagevolgd. Ieder dezer afdeulings-chefs ontving bij den uitmarsch eene Nederlandsche
 vlag, aan eene piek bevestigd.

een hoed met goud galon, doch met eene vergulde W, in plaats van het wapen, en ieder een sabel met koppel, even als die van hunnen vorst.

De Koning KUDJO was opgetogen van vreugde over deze gunstbewijzen, en verzocht den opperbevelhebber, Z. M. onzen Koning daarvoor zijne eerbieds- en dankbetuigingen over te brengen, terwijl hij zijne meermalen gedane belofte, van onder alle omstandigheden de Nederlandsche vlag te verdedigen, herhaalde.

Nadat zij de hoeden opgezet en de sabels hadden omgehangen, werd de geheele hofstoet op een balkon geplaatst, welke het uitzigt op het binnenplein had. Alsnu nam de opperbevelhebber de troepen in oogenschouw, deelde daarna eenige medailles van 12- en 24jarige dienst aan de onderofficieren en manschappen der vaste bezetting uit, waarna de troepen ter eere van den Neger-koning defileerden. Na afloop dezer plegtigheid, werd vorst KUDJO onder de zijden zonnescerm, door zijnen stoet omgeven, met het muzik aan het hoofd, eene toegevoegde gewapende garde, en onder het lossen van 7 kanonschoten van het fort St.-George, naar zijne woning geleid.

Den 29sten Junij marcheerde de adjudant-onderofficier SCHIMMELKETEL, met 50 gewapende manschappen en 10 dragers naar Saccondé, zijnde een detachement, bestemd om de garde te vormen van den opperbevelhebber. De manschappen waren gekozen uit de slaven der zeven kwartier-chefs van Del-Mina. Behalve de wapenrusting, kregen zij een gelijkkleurig vaantje, eene blaauwe muts met rooden rand en eene veldflesch.

Den 50sten Junij begon de eigenlijke voorwaartsche beweging, met het vertrek van den heer MAARSCHALK, vroeger kapitein bij de Geldersche schutterij, en thans 1ste boekhouder ter kust, met een detachement van 50 kleurlingen, 25 man der vaste bezetting van Del-Mina, welke laatste als handlangers der artillerie zouden dienen en 150 donko's. Dit detachement marcheerde over land naar Saccondé.

De gouverneur, de overste BOSCH, marcheerde dienzelfden dag, insgelijks naar Saccondé met de Del-Minasche negers, waaronder huu Koning KUDJO en de Fetische priester KWAGOE. Dit detachement was zeer groot; want ofschoon er slechts 2000 negers bezoldigd waren, was de bijeengekomene kolonne ruim 4000 man sterk. De fabrijkmeester VARLET, had zich uit eigene beweging, met 50 goed gewapende negers, in vaste dienst van het gouvernement, bij de kolonne gevoegd. Bij den togt maakte deze heer zich zeer verdienstelijk, bij de dekking der artillerie.

De opperbevelhebber begaf zich met de overige officieren, den 1sten Julij aan boord van *de Rhoon en Pendrecht*, op welken bodem zich ook de expeditionnaire troepen bevonden, terwijl op *de Amphitrite* 4 metalen 2 \bar{w} ,

met de munitie en eenige infanterie-geweren, werden medegevoerd. Dienzelfden dag gingen de beide schepen onder zeil, koers zettende naar Saccondé; door tegenwind, stroom en bijna algeheele windstilte, vorderden de schepen echter weinig of niets. Deze vertraging gaf den opperbevelhebber aanleiding, om met zijnen adjudant, den luit. VAN EXTER, op den 4den Julij van boord te gaan, en zich bij het fort Oranje, op welks hoogte de schepen zeilden, aan wal te laten zetten, ten einde de laatste beschikkingen te nemen voor de expeditie. In den namiddag aldaar aankomende, vond men de bondstroepen van Del-Mina, Chama en Commanië vereenigd, zoodat de opening van den veldtocht alleen wachtte naar de aankomst der schepen. De aanhoudende windstilte was echter van dien aard, dat de opperbevelhebber het noodig oordeelde, om, in weerwil van den verren afstand waarop de schepen van het fort waren, aan den overste TENGBERGEN bevelen te zenden, tot het doen ontschepen van de kanons, de wapens, de munitie, de mondbehoefsten en, zoo veel als doenlijk was, de blanke troepen. Van deze zeer moeilijke taak kweten onze brave schepelingen zich met dien ijver en voortvarendheid, welke hen zoo zeer kenschetsen, zoodat het grootste gedeelte tusschen den 9den en 10den Julij ontscheept was.

De adelborst der 1ste klasse DE LANGE, werd van *de Amphitrite* bij de kolonne gedetacheerd, belast met de seinen tusschen de schepen en de kust, terwijl de luit. ter zee ANDREAE, van *de Merwede*, tot kommandant van het fort Oranje werd benoemd, aangezien de kapitein STANDER door de landziekte was aangetast; de bezetting van het fort werd met 12 mariniers en matrozen van denzelfden bodem versterkt.

Intusschen was de wind op den 10den Julij eenigzins gunstiger, waardoor de beide schepen in de gelegenheid waren, het fort te naderen en voor hetzelfde het anker te laten vallen. Dadelijk daarna werd het nog ontbrekende ontscheept. Middelerwijl dit alles plaats greep, had de overste TENGBERGEN, op last des opperbevelhebbers, de kleurling P. BARTELS, kommandant ad interim van het fort St. Sebastiaan te Chama, doen aflossen, en dit fort door een officier (zijnde de luit. ter zee WOUTERS), en 20 marine-soldaten en matrozen doen bezetten.

Reeds vroeger het berigt ingekomen zijnde, dat het vijandelijk opperhoofd BOXSOE, door een Cabocëer te Boutrie was gevangen genomen, en zich aldaar in verzekerde bewaring bevond, zond de opperbevelhebber dadelijk eenen boodschapper aan dien Cabocëer, met last, om dat opperhoofd, uit te leveren. Deze uitlevering had dan ook werkelijk plaats gehad, tegen betaling van de uitgeloopte 10 onzen goud. BOXSOE werd in verzekerde bewaring op *de Amphitrite* gesteld.

Gedurende den tijd dat men de aankomst der schepen inwachtte, had men echter niet stil gezeten. De geheele omtrek van Saccondé was door eenige honderde negers verkeud geworden, doch daar zij alle woningen verlaten vonden, zoo had deze verkenning niet veel licht verspreid over de bedoelingen des vijands.

De vier kanons à 2 \mathfrak{R} en 4 handmortieren met de noodige munitie, waren op den 10den, niet zonder veel moeite, op de verzamelplaats getransporteerd. De kanons werden daartoe ieder door 6 Donko's aan trek-garelen vervoerd en met veel zwaarigheden voortgebracht. Het verdere transport gedurende den voorwaartschen marsch, door de bergachtige en zeer digtbewassen bosschen en langs de smalle paden, geschiedde op dezelfde wijze, doch moest bij het overgaan van klippen, rivieren of gebergte-kloven, geheel uit elkander genomen, en stuksgewijze gedragen worden. Dit uit elkander nemen moest negen malen plaats hebben, bij den marsch tusschen Taccorarie en Boutrie, welke afstand slechts 6 uren bedraagt, en waarover men twee dagen besteedde. Bij dusdanige werkzaamheden, werd het kanon, wegende gemiddeld 38 Nederl. \mathfrak{R} , bij kleine afstanden door één, bij grootere afstanden door twee man gedragen. De affuit werd door twee of drie man getransporteerd, terwijl een man de beide raders droeg. De kistjes (24 in getal) met munitie, 54 Ned. ponden wegende, werden door twee man, aan lange bamboezen gedragen. De ondervinding leerde, dat 25 à 50 Ned. ponden, het maximum van gewigt is, waarmede men den neger kan belasten. Deze zwaarigheden hadden den opperbevelhebber doen besluiten, om de uitgeboorde 5 \mathfrak{R} niet mede te voeren; terwijl de veranderde omstandigheden ook hadden doen vermoeden, dat men dit zwaarder kaliber niet noodig zoude hebben. Deze uitgeboorde stukken werden op het fort Oranje in batterij gebragt en zijn aldaar gebleven.

De handmortieren werden ieder door vier Donko's, met behulp van lange bamboezen getransporteerd, terwijl één man het munitie-kistje vervoerde. De vier mortieren, waren even als de kanons in twee sectiën verdeeld; bij elke sectie bevond zich eene spade, aan de draagbamboezen bevestigd.

De vaten buskruid, welke men had medegenomen, werden door twee man, aan bamboezen hangende, gedragen; het kostte echter veel moeite om die dragers, welke te zamen 50 Ned. p. moesten torschen, bij de kolonne te houden.

Den 11den Julij verzamelden zich al de troepen die tot de expeditie zouden aangewend worden. Bij raming was de kolonne 8000 man sterk. Ten negen ure begaven de troepen zich met de grootste geestdrift op marsch naar het vijandelijke krom Taccorarie, dat op eenen vrij hoogen berg, op

twee uren afstands van het fort Oranje, gelegen is. Berigten die men nog kort te voren ingewonnen had, luiden, dat de Hantaërs, ter sterkte van 1000 man, besloten hadden, dat krom tot het uiterste te verdedigen. De kolonne was in onderscheidene afdeelingen gesplitst, terwijl de marsch dier afdeelingen, naar eene vooraf bepaalde regeling, langs verschillende wegen, voortgezet werd. Eene afdeeling boschnegers was landwaarts ingezonden, ten eerste om de flank der kolonne te dekken, ten anderen om de boschwaarts gelegen krommen des vijands aan te vallen en te vernielen.

De marsch werd door het hoogst moeilijk terrein, en door de voorzorgen die men nemen moest, om het op het naauwkeurigste te doorzoeken, zeer vertraagd. Intusschen was men Taccorarie vrij nabij, zonder dat men nog enig verschijnsel ontwaar werd, of het hierboven vermelde berigt gegrond of ongegrond was. Daar de negers in hunne oorlogen echter veeltijds toevlugt tot hinderlagen nemen, en zich dikwerf zóó lang verscholen houden, tot zij begrijpen, dat hunne plotselinge verschijning dood en verwarring in de gelederen van hunnen vijand kan brengen, zoo moest hier met veel omzigtigheid gehandeld worden.

De gouverneur der kust, de overste Bosch, die met eene afdeeling Del-Minaërs, de voorhoede uitmaakte, kreeg daarop bevel, om den berg, waarop het vijandelijk krom lag, geheel te omsingelen. Twee barkassen van de *Amphitrite* en de *Merwede* waren aan de zeezijde, ter hoogte waar de kolonne zich toen bevond, aangekomen, om de kust gade te slaan en tot de expeditie mede te werken. Deze medewerking was toegestaan geworden op het dringend verzoek der schepelingen. Op eenigen afstand van het krom gekomen, hielden de troepen stand, om de artillerie eenige granaatworpen te laten doen, ten einde den vijand te dwingen zich te vertoonen. Daarop beklom de infanterie de hoogte en wierp zich in het krom, dat men op een twintigtal negers na, die de vlugt namen en zich in de ondoordringbare bosschen verscholen, verlaten vond; — één neger, die in het krom gebleven was, werd doodgeschoten.

De flankerende afdeeling boschnegers, kwam tegen den avond te Taccorarie aan, medebrennende twee gevangenen en het hoofd van één doodgeschoten neger; ook deze afdeeling had alles verlaten gevonden.

Den 12den Julij vervolgde de kolonne hare voorwaartsche beweging naar Boutrie. De expeditionnaire troepen en strandnegers bleven het strand volgen, terwijl de boschnegers van Commanië, Chama, enz., weder landwaarts werden gezonden. Hoogst moeilijk was deze marsch, door de bijna onoverkoomlijke hindernissen, welke men bij elke 50 schreden, door de bosschen, de klippen en waterleidingen, ontmoette, en die de artillerie

vooral ongehoorde inspanningen kostte. De onverdragelijke zonnehitte was eene tweede plaag, en voorzeker de grootste en geduchtste bondsmagt des vijands; en hoezeer onze troepen goed te moede bleven, oordeelde de opperbevelhebber het toch voorzigtig, om de krachten der blanke troepen niet geheel uit te putten, en gaf hun diensvolgens bevel om niet verder dan het krom Pompondé te marcheren en aldaar te overnachten. Bij het krom Adjoa komende, moesten de troepen een riviertak van ruim 500 ellen breedte, en op de meeste plaatsen meer dan 1,0 el diepte, en bij Adenakoema een klip van een kwartier uur lengte overtrekken; de artillerie had, met de grootste inspanning, 5 uren tijds noodig om deze laatste hindernis te overkomen. Bij Pompondé hielden de blanke troepen halt; doch de opperbevelhebber oordeelde zijne tegenwoordigheid te Boutrie volstrekt noodzakelijk, weshalve hij doorging tot aan het fort Batenstein. Tegen den avond kwamen de boschnegers bij de troepen, eenige gevangenen en hoofden van doodgeschotene negers medebrengende. De krommen welke zij op hunnen weg ontmoet hadden, waren even als de kostgronden, door hen vernield geworden. De aan de kust gelegen krommen, werden op uitdrukkelijk bevel des opperbevelhebbers, gespaard.

De verdere marsch naar Boutrie, welke op den 15den aanving, leverde niet minder zwaarigheden op, dan die welke men den vorigen dag moest overwinnen; en daar men de onmogelijkheid had ingezien, om de blanke troepen, en vooral de artillerie, meer landwaarts in te laten marcheren, zoo werd op dien dag dezelfde marschregeling in acht genomen, en den boschnegers de taak opgelegd, om het binnenwaarts gelegene, ontoegankelijke terrein te zuiveren. Dien ten gevolge besloot de opperbevelhebber met de expeditionnaire troepen te Boutrie te verblijven, en van dáár de verdere maatregelen te nemen, om den vijand geheel te onderwerpen. De bevelhebber van het nabijgelegene Engelsche fort Dixcove, de heer ZWANSY, werd ook uitgenoodigd, om de Hantaërs, welke op het Engelsche grondgebied mogten vlugten, gevangen te nemen en uit te leveren, aan welk verzoek gereedelijk voldaan werd, daar eenige dagen daarna onderscheidene gevangenen door de Engelschen werden aangebragt.

Nu werden er dagelijks van Boutrie en Pompondé, negerafdeelingen boschwaarts ingezonden, om den vijand op te sporen, zijne bezittingen te vernielen, gevangenen te maken, en de hoofden der doodgeschotenen te brengen, ten einde zich te overtuigen, of zij de hun opgelegde taak getrouw vervulden. Zulke maatregelen, welke men in onze beschaafde streken zoude moeten afkeuren, waren dáár echter noodzakelijk, dewijl de negers over het algemeen, te bercidvaardig zijn, om zich te laten omkooopen, en

dus zeer ligtelijk den opperbevelhebber hadden kunnen misleiden. Men had ook gelegenheid om zich te overtuigen, dat deze gestrengte bevelen de gewenschte uitkomsten hadden opgeleverd.

De kapitein VAN HOPBERGEN en de tweede luitenant KOCH, werden met een 40tal soldaten naar Pompondé gezonden, ten einde eene verkenning te doen, en zich te overtuigen, of de in omloop zijnde geruchten, dat de bondstroepen aldaar met den vijand waren slaags geweest, op gronden steunde. Bij zijne aankomst in die streken, vond de kapitein VAN HOPBERGEN, wiens voortvarende ijzer zeer geroemd werd, dat het bovenbedoelde berigt gedeeltelijk waarheid bevatte, en dat onze bondstroepen eenige Hantaërs in eene hinderlaag gevonden hebbende, ze hadden aangetast, waarbij van weërszijden eenige gekwetsten en dooden gevallen waren.

Intusschen waren er ook tijdingen ingekomen, dat de Koning van Warsaw, de grenzen van het Hantasche gebied, van de landzijde had overschreden, en dat hij zelfs meer deed, dan hij beloofd had, daar er reeds vele gevangenen door hem gemaakt en onderscheidene vijandelijke krommen vernield waren. Het doel der onderneming scheen alzoo bereikt te zijn; dewijl de vorst van den oproerigen volksstam en eenige der voornaamste handlangers van den gepleegden moord in onze handen waren. Naar aanleiding der gunstige berigten van het gelukkig slagen der genomen maatregelen, zond de opperbevelhebber alsnu verscheidene negers naar de meer landwaarts in gelegen streken, om aan de Hantaërs bekend te maken, dat de opstandelingen levensbehoud zouden erlangen, wanneer zij vrijwillig hunne wapens kwamen overleveren, en zich met hunne vrouwen en slaven onderwierpen. Deze vredelievende maatregel leverde echter geene uitkomsten op, hetgeen voornamelijk aan de vrees werd toegeschreven, die zulk eene groote magt, op dat punt vereenigd, noodzakelijk moest baren, terwijl men ook dit voor de oorzaak hield, dat de gevlugte inwoners zich verscholen hielden. Om die reden gaf de opperbevelhebber de noodige bevelen tot den terugmarsch der expeditionnaire troepen en der Del-Minasche negers naar Del-Mina. Gelijkzeitig werd door hem den heer VAN DER EB, president ter kuste, benoemd tot vice-gouverneur van het Hantasche gewest, met bepaling, dat de Hantasche bevolking, in het vervolg nimmer door eenen Koning uit haren stam, maar door eenen Europeër zoude geregeerd worden. De benoemde vice-gouverneur, wiens residentie te Boutrie gevestigd werd, kreeg aldaar 500 bezoldigde negers, à *f* 0,50 per dag, 500 te Saccondé en 200 te Chama, te zijner beschikking. Deze negersoldaten waren bestemd, om dagelijks verkenningen te doen, en zoo zij Hantaërs vonden, ze gevangen te nemen en naar Del-Mina op te zenden. Later, inziende, dat eene voort-

durende bezoldiging te groote onkosten zoude veroorzaken, zoo besloot men de negers alleen dan te betalen, wanneer zij werkelijk dienst deden. Gedurende het verblijf te Boutrie, werd het hoofd-krom Boeswa en het krom Accoda verbrand, terwijl daarbij bepaald werd, dat Boeswa en Taccorarie, niet meer mochten herbouwd worden.

De 1ste boekhouder, de heer STEENHOVEN-MAARSCHALK, kreeg bevel, om met de Del-Minasche, de Saccondesche en Chamasche negers, over land naar Del-Mina terug te trekken, en de 6 à 7 krommen, tusschen Boutrie en Saccondé gelegen, te verbranden. Het krom te Boutrie en Pompondé, welks bewoners, zoo als uit de gedane navorschingen bleek, geen deel hadden genomen aan den moord van MAESSEN en CREMER, noch aan den aanval op den kommandeur ad interim TONNEBOEYER, werden van deze straf-oefening uitgesloten.

De schepen *de Amphitrite*, *de Rhoon* en *Pendrecht*, hadden den 17den Julij het anker voor Boutrie geworpen, gevolgd wordende door *de Menado* (1) welke den 15den van het vaderland komende voor de kust het anker had geworpen.

Het gevangen opperhoofd BONSOE, die zich op *de Amphitrite* in de boeijen bevond (2), zou vóór het vertrek der troepen, worden teregt gesteld. Een krijgsraad, op last des opperbevelhebbers te zamengeroepen, instrueerde zijne zaak, waarna hij tot de straffe des doods met den strop, veroordeeld werd, met bepaling dat het vonnis zou worden voltrokken op de plaats, alwaar in het vorige jaar de luit. MAESSEN en de adsistent CREMER waren vermoord geworden.

BONSOE was een man van middelmatige gestalte, en had den ouderdom van 60 jaren bereikt; zijn mond was ontbloot van tanden; hij ging eenigzins gebukt. Toen hij, bij zijne uitlevering te Saccondé, door den opperbevelhebber was ondervraagd geworden over de punten van beschuldiging, scheen hij vrij driest voor de waarheid uit te komen, en bekende toen ook dat hij een' slaaf op het graf zijns broeders had laten slagten; iets dat door het gouvernement zeer streng verboden was. Toen hem voorgehouden werd, dat het aan den opperbevelhebber eenigzins vreemd voorkwam, dat hij zich niet verdedigd had, want dat hij zich toch zeer goed had kunnen voorstellen, dat men op hem, als hoofd-leider van den gepleegden moord, en den hoon der Nederlandsche vlag aangedaan, het geheele gewigt der

(1) Een schip mede toebehoorende aan de heeren HOBOKEN en gevoerd wordende door den scheepsbevelhebber CHARLOT.

(2) Gedurende zijn verblijf op *de Amphitrite*, had BONSOE, beproefd om zich van het leven te berooven, en was werkelijk hangende gevonden, doch bij tijds afgesneden.

straf zoude doen drukken, antwoordde hij vrij openhartig, dat hij zich dat alles zeer goed had voorgesteld. Bij de verdere ondervraging, bekende hij ook, dat hij het stellige voornemen had gehad, om aan de onzen het hoofd te bieden; dat hij zich daartoe had voorbereid, en ook dat een gedeelte van zijnen stam hem bijstand beloofd had; maar dat toen zijne aanhangers vernamen, dat eene geduchte magt, van blanken en negers, met kanons bijeengetrokken werd, om hem te komen bestrijden, hij zich plotseling had verlaten gezien. Tot op het laatste oogenblik van zijne teregtstelling, welke den 27sten Julij plaats had, bleef hij de hoop koesteren van zich te kunnen loskopen. Denzelfden dag, dat dit doodvonnis voltrokken werd, werden er nog twee voornamen Hantasche chefs DIABÉNÉ en EGOEMAN, gevangen genomen.

Den 28sten scheepte de opperbevelhebber zich met de blanke troepen op *de Rhoon en Pendrecht* en op *de Menado* in, waarna deze met *de Amphitrite* onder zeil gingen en naar Del-Mina stevenden, alwaar de opperbevelhebber den 29sten ontscheepte.

De opperbevelhebber had alle redenen gehad, om over het gedrag der expeditionnaire troepen en over de officieren en schepelingen der koninklijke marine, en die van het koopvaardijfchip, te vreden te zijn. Allen hadden gewedijverd, om de bevelen van het gouvernement te volvoeren, en tot het gelukkig slagen der onderneming mede te werken. De geestdrift der troepen was voorbeeldig geweest, in weerwil van de onbeschrijfelijke vermoeijenissen welke zij hadden moeten doorworstelen. Deze zoowel als het doodelijk klimaat hadden echter slagtoffers gevergd. Dit ondervond men reeds te Boutrie, alwaar het getal der zieken en sterfgevallen dagelijks toenam. Vele bezweken aan de aldaar heerschende hevige kolijken en galkoortsen (29 te zamen, waaronder 2 officieren van gezondheid LEINIGER en MAYER), en welligt zoude men grootere verliezen te betreuren gehad hebben, zonder de, boven allen lof verheven directie en zorg van den braven chir.-majoor SCHILLET. Door zijne bijzondere verdiensten, zoowel als door zijn menschlievend hulpbetoon, heeft deze kundige arts, de aangenaamste en dankbaarste herinneringen, bij al zijne togtgenooten, achtergelaten. Intusschen verdient het ook melding, dat de genoemde chirurgijn-majoor, op het ijverigste is ondersteund geworden door al de officieren van gezondheid der koninklijke marine, onder welke de heer SLOT, die bij de kolonne gedetacheerd was, en EBERWEIN, die uit eigene beweging, de zieken te Sacondé de menschlievendste hulp verleende, vele bijzondere diensten bewezen.

Op den 8sten Augustus werd de luit.-kolonel BOSCH, als gouverneur der Nederl. bezittingen ter kuste van Guinea, plegtig ingehuldigd. De vorst

van Del-Mina, al zijne rijksgrouten, en vele der voornaamste kustbewoners waren bij deze plegtigheid, in feestgewaad uitgedoscht en schitterende met hunne gouden sieraden, tegenwoordig. Na de installatie, eedsaflegging en huldiging, werd het feest besloten met een groot diné, waarbij al de officieren der zee- en landmagt, de ambtenaren en voornaamste kleurlingen, genoodigd waren, en dat in de gulste vrolijkheid, en ontboezeming van vaderlandsche gezindheden afliep.

De opperbevelhebber had zich toen reeds ongesteld bevonden, en men begon te vreezen dat ook hij den tol der ziekte van het klimaat zoude moeten betalen. Op den 10den Augustus werd ZHEGest. werkelijk bedlegerig. Dien ten gevolge, nam de luit.-kolonel, kapitein-luitenant ter zee TENGBERGEN, het opperbevel op zich, en met den voortvarenden ijver, dien hij vroeger reeds aan den dag gelegd had, handelde deze, in overeenstemming met den gouverneur en den heer STEENHOVEN-MAARSCHALK, voor de geheele beslechting der Hantasche zaak, en de verdere aangelegenheden der kust. Het transportschip *de Merwede*, vertrok den 6den Augustus met depeches naar het vaderland.

Spoedig werd er nu eene kwijtschelding aangekondigd, met het voorbehoud, dat de hoofden des opstands daarvan uitgesloten waren, als welke bij eene eventuele gevangenneming, voor eenen krijgsraad zouden teregt staan.

Een tweede krijgsraad werd alsnu bijeengeroepen, om het proces der Hantasche chefs, die gevangen zaten en van gepleegden moord en opstand tegen het wettig gezag beschuldigd waren, op te maken. Vijf dezer personen werden schuldig bevonden en veroordeeld tot de straffe des doods met den strop, welk vonnis, op den 20sten Augustus, aan den voet des bergs St. Jago, werd voltrokken.

De expeditionnaire troepen, na het eindigen van dezen veldtocht, waarin zij zulke goede diensten hadden bewezen, voor het leger in de Oost-Indië bestemd, werden voor het transport in drie detachementen verdeeld. Bij het 1ste detachement bevond zich de 1ste luit. der artillerie KUIJK; 't welk, op *de Rhoon en Pendrecht* ingescheept zijnde, den 7den Augustus, naar zijne bestemming vertrok. De kapitein DE RELMIAC, scheepde zich met het tweede detachement op *de Menado* in, welke bodem den 15den het anker ligte, om naar Java te stevenen. De kapitein VAN HOPBERGEN met drie luitenants en een vijftigtal blanken zouden ter kuste blijven, tot dat er een schip uit Nederland zoude aankomen, om dit derde detachement naar Java over te brengen.

Daar nu het doel der expeditie, bereikt was, maakte *de Amphitrite* zich

ook gereed om naar het vaderland terug te keeren. De opperbevelhebber scheepte zich met zijn adjudant, den 1sten luit. VAN EXTER, en den chir.-maj. SCHILLET op dien bodem in, welke den 21sten Augustus onder zeil ging.

Bij de aankomst op de kust had men aldaar de navolgende lands-ambtenaren gevonden:

VAN DER EB, president, en sedert het sneuvelen van den heer TONNEBOEYER, kommandeur ad interim; GROEN, 2den president; VARLET, fabriekmeester; RODEMAN, kwartiermeester; PIGNARI, adsistent. Al deze personen waren Europeanen. Vervolgens C. RUHLE en J. RUHLE, adsistenten (kleurlingen); HUIDECOPER, agent te Coomassi, belast met de werving; SCHIMMELKETEL, Europeaan, adjudant-onderofficier, welke tijdens het verblijf van den opperbevelhebber ter kuste tot adjudant was benoemd.

De tweede boekhouder VERHOEF, wegens ziekte naar het vaderland terugkeerende, zoo werd de adsistent DERCX, in diens plaats tot 2den boekhouder benoemd.

De vaste bezetting op de kust bestond geheel uit inlanders, die vrij goed geoeffend waren.

De ziekte des opperbevelhebbers, had reeds dadelijk een zeer ernstig aanzien gekregen, en werd door eene bijkomende geelzucht en verval van krachten meer en meer bedenkelijk. De zorgen, door de chirurgijn-majours SCHILLET en DUMONT, die door den eersten in consultatie was geroepen, aangewend, moeten hoog geroemd worden, doch zij vermogten niets tegen de hevigheid der ziekte. Bij zijne aankomst op *de Amphitrite*, scheen de zieke eenigzins op te fleuren, doch den volgenden dag zonk het uitgeputte ligchaam inéén, en de generaal-majoor VERVEER gaf tegen vijf uren des namiddags den geest. De pogingen om het lijk naar het vaderland over te brengen, mislukten, zoodat men voor de gezondheid der equipage noodig oordeelde, het over boord te zetten, hetgeen den 3den September plaats had.

Zoo was dan deze expeditie, ten doel hebbende om de eer der Nederlandsche vlag door kracht van wapenen te handhaven en 's Konings regten te doen eerbiedigen, op eene waardige wijze volbragt. Zoo al de expeditionnaire troepen en onze brave schepelingen in geen ernstige gevechten zijn gewikkeld geworden, is het echter niet minder waar, dat zij daaraan verre de voorkeur zouden hebben gegeven, wanneer zij de onbeschrijfelijke vermoeijenissen en de doodende werking van het klimaat hadden kunnen ontgaan. De moed en geestdrift die zij hebben aan den dag gelegd, en het

kloekmoedig trotseren van gevaren, die voorzeker grooter waren, dan die, welke men in het gevecht het hoofd moet bieden, verdienen te regt door ieder, die het wel meent met 's lands onvervreemdbare regten en belangen, opregt te worden gehuldigd.

J. C. VAN RIJNEVELD.

BIJDRAGEN

TOT DE

KRIJGGESCHIEDENIS VAN NEERLANDS INDIE.

- a.) ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN.
- b.) MISLUKTE OPMARSCH NAAR BONDJOL EN TERUGTOGT (1833.)

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

MEMORANDUM

MEMORANDUM FOR THE RECORD

TO: DIRECTOR, FBI

FROM: SAC, NEW YORK (100-100000)

Main body of the memorandum containing several paragraphs of extremely faint and illegible text.

a.) ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN.

Onder eene menigte officieren, welke zich in den krijg in Indië hebben verdienstelijk gemaakt, behoort de luitenant ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN voorzeker in aanmerking te komen; een officier die door verraad te vroeg aan de dienst des Konings en der kolonie is ontrukkt geworden. Ofschoon nu zijn dood, en de omstandigheden waaronder die heeft plaats gehad, slechts treurige herinneringen kunnen te weeg brengen, zoo zal de mededeeling daarvan nogtans niet onbelangrijk zijn voor zijne nabestaanden en die zijner wapenbroeders, welke hem gekend en geacht hebben, en het is daarom, dat wij het verhaal daarvan hier laten volgen. Vooraf echter een woord over zijne vroeger bewezene diensten.

Toen de noodlottige opstand, die in Augustus 1850 in ons vaderland losbrak, zich nog niet deed vermoeden, en er voor den jeugdigen militair geene vooruitzigten bestonden, kreeg men berigt van den oorlog, welke in 1825 op Java was uitgebroken. Daardoor ontstond bij velen, vooral bij de jonge officieren van het leger, de lust om zich aldaar eene betere toekomst voor te bereiden en te deelen in den roem, die er zoo ruimschoots geogst werd.

Onder de jeugdige officieren, welke door den vermelden oorlog naar Java gelokt werden, behoorde ook de 2de luitenant der infanterie ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN. Naauwelijks was aan zijnen wensch voldaan, of hij vond gelegenheid om zich (op den 2den Mei 1827) zeer voordeelig te doen kennen, bij een gevecht, hetwelk door de 7^e mobiele kolonne, onder den kapitein MICHELS (1), bij Bonklewon geleverd werd, en waarbij de vijand door eene divisie, bij welke ENGELBERT zich bevond, werd overhoop geworpen.

(1) In 1840 kolonel, gouverneur en kommandant der troepen ter Westkust van Sumatra.

Bijzonder onderscheidde hij zich vervolgens bij eenen krijgstogt, welke den 11den Maart van het jaar 1828, door den kolonel CLEERENS ondernomen werd, tegen den ALI-BASSA KERTO-PENGALASSAN, die zich in de dessa Ketosso bevond, alwaar hij door de onzen, den 12den, met het aanbreken van den dag werd overvallen. Bij deze gelegenheid werden er een 20tal muiltelingen afgemaakt, terwijl de vijand, die zich daarna verzameld had, en met eene sterke magt kwam opzetten, op nieuw verslagen en een verlies van 40 man toegebracht werd, bij welke gevechten 40 geweren, 80 pieken en eenige andere wapens, benevens 22 paarden, door de onzen veroverd werden.

Op den 1sten Julij 1828, werd door eene kolonne, onder bevel van den kapitein RENIA VAN NAUTA, tegen den pangerang DIPO-NEGORO-ANOM, die zich met eene magt van 1000 man, te Kemadoe bevond, eene expeditie gedaan, ten gevolge waarvan de vijand, met verlies van eenige gesneuvelden en gewonden, geslagen werd, en verscheidene wapenstukken, benevens 18 paarden, den onzen in handen vielen. Het gedrag van de officieren en manschappen welke aan die onderneming deel namen, en onder welke de luitenant ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN zich bevond, werd door den kapitein VAN NAUTA zeer geroemd.

Op den 10den Julij van hetzelfde jaar, bestuurde de luitenant ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN eene expeditie van Tjinkawa naar de omstreken van de dessa Bedoc, aan den linker oever der Bogowonto, welke den vijand 20 dooden en 4 gevangenen kostte, terwijl eenige wapens, paarden en kostbaarheden door de onzen veroverd werden, en de uitslag der onderneming in allen deele van het beleid getuigde, waarmede die was aangevoerd geworden.

In het laatst van de maand Julij 1829, werden door de 1°, 2° en 4° kolonnen, benevens door de troepen in de Bagelen, eenige gecombineerde bewegingen volbragt, welke den vijand veel nadeel toebagten, en die onder anderen ten gevolge hadden, dat op den 26sten van die maand, de pangerang ADI-PATTY-ANOM, oudste zoon van den hoofdrebel, benevens de radeen SOEKOR, zoon van den gewezen regent van Samarang, met hun gevolg, door de 1° kolonne werden gevangen gemaakt. Daarbij had de kolonel CLEERENS zijne troepen te Benata en Flogo, en een detachement infanterie, benevens de hulptroepen van Boeton, onder den luit. ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN, in den bergpas van Wodjo zoodanig geposteerd, dat de vijand, die voor de 1° kolonne had moeten wijken, op die magt stootende, uit elkander geraakte, en voorts van de kavallerie nog verlies te lijden had. Deze bewegingen werden voorafgegaan door eene expeditie,

mede op den regter oever van de Bogowonto, naar de dessa Gedong-Kwalie, welke door ENGELBERT met zulk een gunstig gevolg werd ten uitvoer gebragt, dat de vijand, dien hij aldaar had opgezocht, in allerijl de vlugt had moeten nemen, achterlatende de gezadde paarden der hoofden, benevens verscheidene wapenstukken.

In een rapport van den bevelvoerende generaal, van den 1sten Augustus 1829, aan het hoofd des bestuurs onzer Oost-Indische bezittingen, wordt voorts de onderwerping vermeld van verscheidene Javaansche hoofden met hunne volgelingen. Onder anderen wordt daarin berigt gegeven van de onderwerping der Tommongongs Tjokro-di-Rodjo en Rendellang, benevens 8 rongo's, 16 ingebey's en 92 pradjoerits, waaronder 20 geweerdragende, welke hoofden met de hunnen de zaak der muitelingen, van den aanvang der onlusten af, zeer waren toegedaan geweest, terwijl de bevelvoerende generaal voorts zegt, dat tot deze, voor den gunstigen staat van zaken in Bagelen, niet onbelangrijke onderwerping, veel heeft bijgedragen, eene goed ingerigte en lang onderhouden briefwisseling van den luitenant ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN, die met veel lof genoemd wordt, zoo ter zake van de geschiktheid welke hij aan den dag legde om met inlanders om te gaan, als wegens de gunstige wijze, waarop hij zich als militair steeds had doen kennen.

In de maand Augustus 1829 werd de luitenant ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN, met eenige infanterie en barissans, benevens de hulptroepen van Boeton, door den kolonel CLEERENS naar den linker oever van de Bogowonto gezonden, om den vijand aldaar in het Kliergebergte op te zoeken, ten gevolge waarvan hij een Tommongong en acht vrouwen van vijandelijke hóofden, waaronder die van KIAY-MODJO, de vrouw en kinderen van den pangerang PAKO-NINGRAT en van PRINGO-LOGO, in handen kreeg. Het is aan de gevolgen daarvan, dat de latere onderwerping van den pangerang PAKO-NINGRAT, broeder van den pangerang MANGKO-DININGRAT, benevens een gevolg van 40, met geweren en pieken gewapende manschappen, waarvan de bevelvoerende generaal bij zijn rapport van den 12den September 1829, aan het hoofd des bestuurs mededeeling doet, door hem wordt toegeschreven, terwijl de verdienste van den luitenant ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN, deswege zeer geroemd wordt.

ENGELBERT nam voorts met eenige troepen, welke tot dat einde onder zijne bevelen waren gesteld geworden, een zeer werkdadig deel aan de vervolging, welke in het begin van September 1829, door onderscheidene kolonnen en detachementen, tegen DIEPO-NEGORO en diens aanhang, in het Kliergebergte werd in het werk gesteld. Het gelukte hem eenige malen de

vijandelijke achterhoede te bereiken en eenig nadeel toe te brengen, onder anderen in den avond van den 6den te Koepak, welke plaats bij zijne aankomst aldaar door de vijandelijke hoofdmagt reeds verlaten was, doch alwaar twee manschappen van eene achtergelaten wacht werden afge- maakt, terwijl eenige wapens en andere goederen, door de Boetonsche hulptroepen werden buit gemaakt.

Bij Koninklijk besluit van den 10den Maart 1851, werd de luitenant ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN, ter belooning der menigvuldige goede dien- sten, door hem gedurende den oorlog op Java bewezen, tot ridder van de Militaire Willems-orde benoemd.

Nadat in 1850 de oorlog op Java gelukkig geëindigd was, deed zich voor het Indische leger weldra eene andere gelegenheid op om nieuwe lauweren te plukken. Zoo lang de oorlog op Java geduurd had, had ge- brek aan middelen de noodzakelijkheid doen ontstaan, om ter Westkust van Sumatra slechts defensief te ageren; zulks had ten gevolge, dat de euvelmoed van onze vijanden aldaar, in 1850 zoo hoog gestegen was, dat het hoofd des bestuurs besloot daaraan paal en perk te stellen, en aan den kolonel ELOUT, die met het civiel en militair gezag te dier kust bekleed werd, de taak opdroeg, om het offensieve te hervatten en den vijand ten onder te brengen.

De kolonel ELOUT vertrok dien ten gevolge in het begin van het jaar 1851 naar Padang. Die hoofdofficier begreep dat het wenschelijk was, bij de aanvaarding van zulk eene moeilijke taak, zich door een bekwaam officier, als adjudant te doen ondersteunen, en zijne keuze viel daarom op den luitenant ENGELBERT, die zich gedurende den oorlog op Java zoo voor- deelig had doen kennen.

Met veel onderscheiding nam ENGELBERT deel aan de gevechten welke in de VII Kotta's, te Narras en op verschillende andere plaatsen ter Westkust van Sumatra geleverd werden, doch niet lang na zijne aankomst ter ge- melde kust, begreep de kolonel ELOUT, dat hij van ENGELBERTS bekwaam- heid en van zijne bijzondere geschiktheid om met den inlander om te gaan, in het belang van het gouvernement, voordeelijker partij kon trekken, door hem te belasten met het civiel gezag in het regentschap Priaman. Het was in die betrekking, dat hij zich hoog verdienstelijk maakte. Door onver- moeiden ijver wist hij met voorname vijandelijke opperhoofden correspon- dentie aan te knoopen, hun vertrouwen te winnen, en velen hunner tot onderwerping aan het gouvernement over te halen, zoodat hij door overreding verkreeg, wat anders met de wapens zou hebben moeten gewonnen worden, en een uitgestrekt grondgebied zich aan het Nederlandsch gezag

onderwierp, terwijl hij ook door zijn onvermoeid streven, er veel aan toebragt, dat de beruchte Toeanko NAN-TJERDIK van Narras, die na de overmeestering van zijne verblijfplaats, de wijk naar Bondjol genomen had, in 1852 bij het gouvernement in onderwerping kwam; — eene zaak welke van het hoogste belang geacht werd.

Toen daarna in 1852, onze troepen naar Bondjol en Rau oprukten, bewees ENGELBERT op nieuw gewigtige diensten. Hij werkte ijverig mede om de bevolking dier gewesten tot onderwerping over te halen, en aan hem werd de regeling van ons gezag in die gewesten, waarvan het bestuur vooreerst met dat van het regentschap Priaman vereenigd werd, voor een groot gedeelte toevertrouwd.

Toen in Januarij 1853 de conspiratie van de gezamentlijke Padries en Maleijers tegen het Nederlandsche gouvernement, te Bondjol en op eenige andere plaatsen, op eene zoo noodlottige wijze uitbrak, bevond ENGELBERT zich in het landschap Rau, alwaar, onder zijne leiding, te Pademantingie, eene redoute — het fort Amerongen genaamd — was opgeworpen.

Onbewust van hetgeen te Bondjol en te Loebo-Sikaping, alwaar onze posten afgeloopen en hunne bezettingen vermoord waren, was voorgevallen, vertrok ENGELBERT met slechts een zwak eskorte van Maduresche soldaten, van Rau naar Priaman, alwaar zijne tegenwoordigheid vereischt werd. Kort voor zijn vertrek ontving hij eenen brief van den Toeanko MOEDA, die door de onzen tot regent over Bondjol en onderhoorigheden was aangesteld, en die hem aanraade, zich op den voorgenomen togt door een sterk geleide te doen vergezellen, omdat hij voor den geest der bevolking niet durfde instaan. ENGELBERT stelde echter in de gezindheid van die bevolking een te goed vertrouwen, en sloeg op die waarschuwing, helaas! geen acht (1). Op zijn eersten marsch naar Loender, alwaar hij des nachts verblijven moest, trof niets bijzonders zijne aandacht. Den volgende morgen van daar weder afmarcherende, ondervond hij wel eenige moeilijkheden ter bekoming van de noodige transportmiddelen, maar ook dit baarde hem geen wantrouwen. Op den verderen marsch naar Loeboe-

(1) Het verdient opmerking dat de Maleische schrijver van den luitenant ENGELBERT, na het lezen van dien brief, hem voor den Toeanko MOEDA zelf waarschuwde, zeggende: dat die brief bij hem achterdocht verwekte aangaande de gezindheid van dien Toeanko, en dat E. zich dus voor dezen moest wachten. Het is later ook gebleken dat de Toeanko MOEDA aan de zamenzwering tegen de onzen, een zeer werkdadig deel genomen heeft, en toen onze bezetting te Bondjol met het aanbreken van den dag overvallen werd, bevond hij zich aan het hoofd der Padries welke dit verraad pleegden; hij werd door de onzen, die zich verdedigden, bij die gelegenheid zwaar gewond, aan welke wonde hij later overleden is. De brief van den Toeanko MOEDA was dus alleen bestemd, om alle verdenking van hem af te wenden, in het geval dat zijn aanslag tegen de onzen mislukken mogt; eene voorzorg die bij de Padries en Maleijers ter Westkust van Sumatra, meer gebruikelijk schijnt te zijn, en dien ten gevolge aan den voormelden Maleischen schrijver niet vreemd was.

Sikaping, geen kwaad vermoedende, met zijne Madurezen in de schaduw gezeten zijnde, om van de vermoeyenis wat uit te rusten, viel er onverwacht een schot uit het naastgelegen woud, waardoor een der Maduresche soldaten, die vóór ENGELBERT stond, doodelijk getroffen werd. Ziende naar de plaats van waar het schot gekomen was, ontwaarde hij een Padrie, die met de kwartiermuts van een jager van het 1° bataillon gedekt, wegliep. Nu begon ENGELBERT met de zijnen voor het eerst kwaad vermoeden te krijgen waarom hij den marsch naar Loeboe-Sikaping, welke post niet meer ver af was, met waakzaamheid voortzette, daar hij begreep, dat indien de bevolking vijandig geworden was, het niet meer mogelijk zou zijn, den terugtogt naar Rau te volbrengen.

In de vlakte gekomen zijnde, vond hij aldaar eene menigte Padries, welke hem spottedenderwijze toeriepen: »*Ga maar naar Loeboe-Sikaping, daar zult gij koelies, daar zult gij levensmiddelen vinden! enz.*»

Te Loeboe-Sikaping aangekomen zijnde, vertoonde zich een verschrikkelijk tooneel voor zijne oogen. Hij vond onze sterkte afgeloopen, de bezetting op de gruwzaamste wijze vermoord, en in de aldaar gevestigde infirmerie niet dan lijken. Het hopelooze van zijnen toestand nu in zijn geheelen omvang inziende, daar geen terugtogt meer mogelijk was, vergaderde ENGELBERT zijne Madurezen om zich, en bad hen, hem te verlaten, en zich van hunne militaire kleeding en wapens te ontdoen, zich te verspreiden, en op zoodanige wijze ieder voor zich redding te zoeken; iets dat niet hopeloos was; terwijl hij zich en hen allen voor verloren hield, wanneer zij bij elkander bleven, daar zij zich dan nergens onopgemerkt zouden kunnen ophouden, en zijne blanke kleur hen bovendien verraden zou. Maar de brave Madurezen waren niet te bewegen, om alleen op zelfbehoud bedacht te zijn; — vast besloten zij, om ENGELBERT tot het uiterste bij te staan, en met hem te ontkomen of te sneven.

ENGELBERT verliet dan met zijne zwakke, getrouwe bende dit akelig schouwtooneel, met voornemen om zich zoo mogelijk, door de valei van Alahan-Pandjang, langs Bondjol, naar de Padangsche bovenlanden, alwaar onze hoofdmagt zich bevond, te begeven. De vijand betwistte hem nu echter den aftogt, en vervolgde hem onder een gestadig vuur, waardoor sommigen der Madurezen ligt gekwetst werden. Zich met bedaardheid verdedigende, gelukte het hun echter eene rivier op een uur afstands van Loeboe-Sikaping te bereiken, en door de duisternis begunstigd, in het daar achter gelegen gebergte van Bondjol de wijk te nemen.

Ruim acht dagen zwierf ENGELBERT met de zijnen, van levensmiddelen ontbloot, in het gebergte rond. Over dag hielden zij zich steeds in het

digste van het bosch verborgen, terwijl zij zich des nachts naar de zijde der Padangsche bovenlanden poogden te begeven, daartoe den loop der rivieren tot rigtsnoer nemende. Het zwerven in de digte, bijna ontoegankelijke bosschen, had hunne kleeding geheel vernield, terwijl, aangezien zij niets dan bladeren en wortelen van boomen, en wat wilden pisang tot voedsel hadden, hunne krachten door gebrek geheel waren uitgeput, en ENGELBERT, die bovendien van geen sterken ligchaamsbouw was, naar eene schim geleck. Langzamerhand waren zij echter reeds ver gevorderd, om het doel hunner wenschen te bereiken, toen zij ongelukkigerwijze ontdekt werden door eene vrouw, welke in het rijstveld arbeidde, en die dadelijk naar eene nabij zijnde kampong liep, om te berigten dat zij *Orang-poeti* (Europeanen) gezien had. Weldra werd nu ENGELBERT met zijne zwakke bende, door vermoeijenissen en ontberingen niet meer in staat zich door eenen spoedigen aftogt te redden, door overmagt aangevallen. De Madurezen verdedigden zich manmoedig, doch het gevecht was slechts van korten duur, daar hun voorraad patronen, die in het vorig gevecht bij Loeboe-Sikaping reeds zeer verminderd was, nu weldra geheel uitgeput werd. De Padries openden een levendig vuur, hetwelk de Madurezen spoedig dood of gekwetst deed nederstorten, tot dat ENGELBERT met slechts twee hunner, die door gebrek aan patronen geen schot meer doen konden, overbleef. Deze beide Madurezen werden van achteren aangegrepen en gevangen genomen.

Verwonderd dat ENGELBERT, in weerwil van hun hevig vuur, niet was gewond geworden, schreef hun bijgeloof hem onkwetsbaarheid (*betoeah*) toe; ofschoon slechts met een reeds gebroken sabel gewapend, durfde geen hunner hem naderen, maar wierpen zij hem met lans en steenen, tot dat hij op de knieën nederzeeg. Als over hun eigen vreedheid verbaasd, had er een oogeblik poozing plaats; maar nu trad een hunner hoofden voorwaarts, stiet hem met geweld zijne kris in de borst, haalde hem het hart uit het lijf, en wierp het den zijnen toe, zeggende: *»Ziet dan of het hart van dezen Europeaan anders is dan het onze.»*

De beide gevangen genomen Madurezen werden in den beginne zeer zorgvuldig en afzonderlijk bewaakt; vervolgens trokken de Padries van hen partij, om de behandeling te leeren van de percussie-bussen, welke zij op de bezetting van Bondjol hadden buit gemaakt. Daar de waakzaamheid langzamerhand verslapte, ontstond er verstandhouding tusschen de onzen en deze beide Madurezen, en vormden zij het plan, om bij de eerste geschikte gelegenheid te ontsnappen; dit gelukte hun, toen de Padries later naar Rau oprukten, om de onzen aldaar aan te tasten. Bij het zwemmen over de rivier Massang, welke zeer gezwollen was, verloor een hunner het leven, zoodat het slechts een dezer Madurezen gelukken mogt, tot de zijnen weder te keeren.

Het is deze Madurees, die van het omkomen van ENGELBERT en zijne lotgenooten, bij zijne terugkomst, een omstandig verhaal deed aan den luitenant J. C. BOELHOUWER, die destijds tijdelijk in Indië diende, en den luitenant ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN in het civiel gezag over het regentschap Priaman opgevolgd was, en het is aan dien officier, die zich thans als 1sten luitenant bij het depôt der 12^e afdeeling infanterie bevindt, dat wij de mededeeling daarvan verschuldigd zijn.

Aan ENGELBERT was kort voor zijnen dood, ter belooning van zijne ter Westkust van Sumatra bewezen diensten, eene buitengewone bevordering te beurt gevallen (1), doch hij heeft het genoegen niet mogen smaken daarvan kennis te dragen.

H. M. LANGE.

1840.

b.) MISLUKTE OPMARSCH NAAR BONDJOL EN TERUGTOGT (1855.)

Na den ongelukkigen opstand van Bondjol, in Januarij 1855, hetwelk schier door geheel de Padangsche bovenlanden gevolgd werd, was de aankomst van troepen, van commissarissen, ja zelfs van Zijne Excellentie den Commissaris-Generaal van Neêrlandsch Indië, op Sumatra's westkust daarvan het gevolg.

De rust in de Padangsche bovenlanden zooveel mogelijk verzekerd zijnde, werd door Z. E. den Commissaris-Generaal voornoemd, in de maand September van dat jaar, den last gegeven, om het verraderlijke Bonjol weder in bezit te nemen. Van drie zijden zou de aanval geschieden. Eene kolonne uit de Padangsche bovenlanden, de tweede uit Rau, en eindelijk de derde uit het regentschap Priaman, langs Tikoe.

Bij deze laatste kolonne was ik, in mijne betrekking als civiele kommandant van bovengemeld regentschap, gevoegd.

De komst van den luitenant-kolonel (thans (1859) generaal-majoor titulair en raad van Neêrlands Indië) ELOUT, was het teeken van het vertrek onzer kolonne, omstreeks 500 man sterk, door ruim 800 à 1000 Maleische hulp-troepen gevolgd.

Van Mingaupau, de laatste plaats waar nog eene bezetting van ons lag, werd onze marsch met de meeste voorzorg op het vijandelijke grondgebied voortgezet. Daar het nu geenszins mijn doel is, om mij bepaaldelijk bij datgene, wat op dien marsch is voorgevallen, op te houden, zij het genoeg te vermelden, dat wij op drie dagreizen van daar, voor Pankelang, den vijand ontmoetten, welke zich te dier plaatse op eenen steilen berg genesteld had, en ons den doortogt betwistte. Stormenderhand werd de door hem vervaardigde sterkte ingenomen, waarbij onder vele anderen, ook de brave luitenant RIETVELD sneuvelde, waarna wij verder marcheerden, tot aan het plateau Kotta-Gedang.

Van daar werd er een detachement aan den oever der rivier Massang gelegerd, en wachtten wij tijing af van de overige twee kolonnen, ten einde met zamenhang te ageren; naardien het, niettegenstaande alle aangewende moeite, onmogelijk was, regtstreeks eenig berigt van eene der laatsten te bekomen.

Na eenige dagen vruchteloos wachten, gaf de luitenant-kolonel ELOUT, den kapitein (thans luitenant-kolonel) BAKKER, last, om met de regter halve kolonne, tot Prantantongang op te rukken. Van dien last kweet de ge-

(1) Bij besluit van het bestuur in Oost-Indië dd. 24 December 1832.

noemde kapitein zich met dat gelukkig gevolg, dat hij zich in de gelegenheid bevond om eene, door den vijand verlaten, redoute of benting, zijnde een ruim vierkant, met vier voet hooge wallen omgeven, in bezit te nemen.

In mijne voornoemde betrekking belast zijnde met het beheer der levensmiddelen voor de geheele kolonne, was ik dikwerf verplicht tot Tikoe terug te gaan, ten einde van daar rijst, vleesch, arak, spek, enz., te verzamelen en te vervoeren, terwijl, tegen alle verwachting, geen levensmiddelen op onzen marsch te bekomen waren, aangezien de onderworpen vijanden zich op vele slinksche wijzen onttrokken, of wel hunne kampongs hadden verlaten. Tijdens mijn verblijf op een dezer reizen, te Tikoe, vernam ik, dat een huzaar, belast zijnde met brieven van extra spoed, deze bij het overzwemmen van eene der rivieren, verloren had. Onverwijd om afschrift daarvan verzocht hebbende aan Z. Exc. den commissaris-generaal, had zulks echter het nadeelig gevolg, dat onze kommandant, vier of zes dagen te laat, den last ontving, van onverwijd te retireeren, daar de twee vroeger genoemde kolonnen genoodzaakt waren geweest terug te trekken, hetwelk ook onzen terugtogt ten gevolge moest hebben.

Thans zijn wij tot het punt genaderd, waarvan het mijn doel was, bepaaldelijk nader te spreken.

Onze linker halve kolonne stond steeds op het plateau Kotta-Gedang, met een detachement aan deze zijde van de rivier Massang (omstreeks een uur van daar); de rechter halve kolonne stond drie uren verder, te Prantantongang. Van onze hulptroepen, had een groot gedeelte, wegens het niet vooruittrekken en het weinige dat hier te plunderen viel, ons verlaten. Een dag te voren was door een ongelukkig toeval ons magazijn van levensmiddelen in brand geraakt, en met alle mogelijke moeite was er slechts weinig gered kunnen worden. Het vooruitzicht was derhalve alles behalve aangenaam; want door de nederlaag der twee kolonnen, had de vijand de handen ruim, kon zijne magt zamentrekken, en was het terugtrekken uit 's vijands land voor ons, daar wij reeds zoóver gevorderd waren, dat zelfs de kapitein BAKKER reeds tot aan het voorgebergte van Bondjol genaderd was, en wij dus in twee dagen tijds voor de hoofdplaats konden zijn, een allermoeijelijkste taak.

Natuurlijk werd er begonnen met gemelden kapitein BAKKER bij ons terug te trekken, en werd ik gelast kennis van het voorgevallene te geven en hem zijnen terugtogt te doen aannemen. 's Morgens vroegtijdig vergezelde mij de luitenant-kolonel ELOUT, tot aan de dezerzijds van de rivier opgevoerde sterkte.

Bij onze aankomst vernamen wij, dat de weg tot Prantantongang door den vijand was afgesneden; verscheidene moorden op enkele manschappen onzer hulptroepen waren reeds gepleegd, en het was, zonder een sterk detachement, niet mogelijk verder door te dringen.

Met alle mogelijke moeite bekwam ik twaalf Maduresche soldaten, en met een veertigtal Maleijers, kwam ik er echter, geheel onverwacht en ongestoord aan. Het gezicht eener Hollandsche vlag was met regt een benijdenswaardig iets; de vijand was al stout en stout geworden; dag en nacht was alles onder de wapenen.

Na met den kapitein BAKKER geraadpleegd te hebben, deed ik, ingevolgt mijn last van den luit.-kolonel ELOUT ontvangen, de hoofden dier hulp-

troepen, aldaar gelegerd, bij mij komen. Hier dient wel bij aangemerkt te worden, dat dit geene Maleijers uit het regentschap waren, maar insgelijks Padries van de kanten van het strand.

Een zekere PITO MAGÉ, groot koopman te Katiagan, die het steeds met den vijand gehouden had, en wiens woning en pakhuizen bij eene onzer expeditiën, in December 1831, verbrand en vernield waren geworden, was daarbij tegenwoordig. Zijn zwager was de regerende vorst, onder wiens bevel de hulstroepen waren gekomen. Het was dus te veronderstellen, dat wraak wegens het vroeger gepleegde (ofschoon zij zich later onderworpen hadden) en vrees voor de Bondjollers, hen zouden aanzetten, om ons niet ongestoord van daar te laten gaan. Met genoemden PITO MAGÉ en zijn zwager sprekende, meldde ik hun het voornemen, om mij met de helft der kolonne van den kapitein BAKKER, op weg te begeven naar de rivier Massang, en wel, ten gevolge van den last van den kommandant der kolonne, om dien weg weder te zuiveren, waartoe ik ook de handmortier, benevens de amunitie, aldaar aanwezig, met mij zoude nemen. Het plan was, dat, zoo deze list gelukte, de kapitein BAKKER, een half uur na mijn vertrek, met het overige gedeelte zijner manschappen, mij in alle stilte zoude volgen, om, als het ware, mij te gemoet te komen, en door eenen achter te laten brief, PITO MAGÉ van het voorgevallene kennis te geven, met uitnoodiging, om nog dien nacht, zoo behoedzaam mogelijk, met de zijne naar hunne kampongs terug te trekken. Doch hoe zal ik mijne verwondering schetsen, toen, nadat ik alles zoo waarschijnlijk mogelijk had medegedeeld, gedurende welken tijd ik zeer bedaad werd aangehoord, PITO MAGÉ mij lagchend antwoordde, dat onze terugtogt een geheel ander doel had; — dat hij zeer wel wist dat de kolonne van den majoor EILERS, uit Rau, duchtig slaag had gehad, en wel zoodanig dat zelfs zijne gekwetsten en munitie in handen des vijands waren gevallen, en dat het met den majoor DE QUAY, in de Padangsche bovenlanden niet beter was afgelopen. Gelukkigerwijze was mijn antwoord oogenblikkelijk gereed, en hem geen tijd latende zich over mijne verwondering te verheugen, vroeg ik hem, daar hij alles zoo goed scheen te weten, wat dan nu wel zijn voornemen was. Ik kon gerust met de kolonne aftrekken, was zijn antwoord. Zij zouden dien nacht zelfs naar hunne haardsteden retireren.

PITO MAGÉ echter niet vertrouwende, wist ik hem te bepraten, dat hij met mij medegang naar den luit.-kolonel ELOET, hetgeen natuurlijk met veel belofte op belooningen en hem hoog op te hemelen, vergezeld ging. Genoeg, hij nam het voorstel aan, en een half uur daarna, was ik met de helft der kolonne reeds op marsch, PITO MAGÉ steeds aan mijne zijde, met het heilige voornemen, bij de minst onrustige houding van zijne of zijner vrienden zijde, hem ter neder te stooten. Alles gelukte echter volkomen. De vijand bleef onbewust van mijne beweging; wij trokken met alle behoedzaamheid terug, kwamen aan de rivier Massang, zonder vijand gezien te hebben, (want de enkele sluipmoordenaars hielden zich natuurlijk schuil) en bragt mijnen gast bij den kommandant voornoemd. Geen half uur na mij, was ook de kapitein BAKKER, ongehinderd tot aan de overzijde der rivier gekomen, toen aldaar een hevig geweervuur van vijands zijde geopend werd, hetgeen evenwel geen hinder toebragt, terwijl het zonder de genomen maatregelen, ja welligt bij één uur oponthoud, zeker bloedige gevolgen gehad

zoude hebben, naardien het bleek, dat de vijand te laat van ons vertrek verwittigd was geworden, en de onzen ingehaald hadden, toen zij reeds buiten gevaar waren.

In het breede werd nu over onzen verderen terugtogt geraadpleegd. De grootste voorzorg was echter het medevoeren van den houwtser en den drieponder, benevens de munitie, op den oever der rivier geplaatst.

De noodige Koelies (draggers) tot het trekken en vervoeren van beiden, waren niet voorhanden; dewijl tegen verwachting er op dien dag ongeveer honderd dier Koelies eigendunkelijk naar Kottagedang waren teruggegaan.

Ook de mogelijkheid om hen te bekomen bestond niet; want alvorens de order tot hunne komst van het plateau Kottagedang, zou gegeven zijn, was stellig de nacht verlopen, en de aftogt door den vijand wederom moeilijker gemaakt. De weg van daar tot het plateau vornoemd, gaat door een dicht bosch; drie aanzienlijke hoogten bevinden zich er in, waar twintig geoefende manschappen meer nadeel kunnen toebrengen, dan een geheel bataillon in de vlakte. De eerste zorg van den kommandant was alzoo, een officier met een dertigtal manschappen naar die punten vooruit te zenden, die bij onzen doortogt zich bij ons moesten aansluiten.

Niettegenstaande alle berekeningen, was het onmogelijk de beide stukken mede te nemen, en toen was het wederom PITO MAGÉ die ons hielp. Eene groote schuit (sampang) lag in de rivier, hetwelk ons onbewust was, en stelde hij voor, den houwtser door twee zijner vertrouwdste lieden de rivier af te brengen, alwaar hij dan door eene kanonneerboot konde overgenomen worden. De nood maakte deugd, en hoewel de vijand zich steeds aan de overzijde der rivier vertoonde, werd hij ingeladen, en ongemerkt ging het daarheen. Met evenveel behoedzaamheid werd de munitie uit de kistjes genomen, en in de bedding der rivier begraven. Van tijd tot tijd begroette onze drieponder de Padries, en ten half elf ure trokken wij naar het plateau terug.

Een ruim getal schildwachten herhaalde achtervolgelijk het »*alles wel!*» tot dat de laatste, na zich nog eenmaal gehoord te doen hebben, onverwijd aan de kolonne aansloot. Het vuur bleef op het bivouac branden, en wij waren stellig reeds ver weg, eer zij ons doel begrepen hadden.

Die togt ging ook gelukkig voort, hoewel hij slechtere gevolgen kon gehad hebben. Bij het overgaan der eerste hoogte en na onze voorwacht reeds verkend te hebben, vuurde een inlandsch soldaat op ons, hetwelk ten gevolge had, dat de Maleijers, zonder naar mijn roepen te luisteren, terugschoten, en een hevig geweervuur ontstond. Met moeite deed ik dit eindigen; het kwetsen van eenigen der onzen was hiervan het gevolg.

Zulk een panische schrik had er toen onder onze hulptroepen plaats, dat zij een hunner geblesseerden aan de zijde van den weg lieten leggen, zonder in staat te zijn hem mede te nemen, ofschoon zij zeker waren, dat de aankomst van den eersten vijand hem zijnen dood zou berokkenen. Belofte noch goede woorden konden dit tegengaan, en die arme man bleef, helaas! daar liggen, jammerende en kermende om hulp van zijne landslieden.

Den volgenden dag zou onze verdere terugtogt plaats hebben. De hulptroepen verminderden echter hoe langer hoe meer, zoodat ik nauwelijks in staat was, de vivres, enz., mede te nemen. De vijand bleef ons steeds

op zijde, terwijl de grond overal bezaaid was met ranjoes (korte bamboesjes met een punt, zoo fijn als eene naald, die in het gras verborgen staan.)

Door een bosch trekkende, werden de twaalf Maleijers, die onzen drieponder trokken, tweemaal vernieuwd, daar zij dood of gekwetst, bij het stuk werden nedergeschoten, en zulks alles zonder vijand te zien. Zijpatrouilles waren hier niet te bezigen, om het moerassige en ondoordringbare dier wouden, waarin de Padries zich wisten te nestelen.

Geen der Maleijers was meer te bewegen tot het voortbrengen van het stuk de behulpzame hand te bieden, zoodat eindelijk eenige inlandsche soldaten hiertoe gebezigd werden. Met de grootste moeite voerde men de gekwetsten mede; terwijl men van tijd tot tijd eenen ongelukkigen vermoorden Maleijer zag liggen, die uit vrees vroeger weggegaan was. Zoo kwamen wij eindelijk te Loeboe-Ambalo, waar wij een detachement hadden achtergelaten. Het verblijf op die plaats was ook alles behalve aangenaam. Daar toch waren in Januarij van datzelfde jaar, eenigen der onzen vermoord geworden, en met ijzing zagen wij den grooten boom aldaar op den Bazar, waaraan een Europeaan destijds gebonden was geweest, en de kinderen, uit de omliggende dorpen, zich in het lanswerpen op zijn lijf geoefend hadden, tot hij bij die marteling den laatsten snik gaf.

Steeds werden er detachementen vooruitgezonden, om de hoogten te bezetten, hetgeen niet zonder groote moeite gelukte. Zeer zelden ontmoetten wij met den hoofdtroep den vijand; zijn doel was alleen ons af te matten en sluikenderwijze te vermoorden; des daags zware marschen, des nachts geen oogenblik rust; immer aanhoudend vuren rondom het bivouac. Om kort te zijn: van Boekiet-Meninjant naar Minganpau, wegens dienstzaken vooruitgezonden zijnde, hetwelk de laatste marsch was van omstreeks drie uren, ontving ik brieven van onzen commandant, en ging een eind wegs terug, om overbrenger er van te zijn.

Ik had het geluk hem de benoeming over te reiken zijner buitengewone aanstelling tot kolonel, en op onzen vriendendisch (die aldaar voor het eerst sedert een geruimen tijd wederom fatsoenlijk was) wenschten wij ZHed. Gestr. daarmede geluk, allen levendig gevoelende, dat ons behoud aan hem te danken was; want zonder zulk eenen chef, met zooveel bekwaamheid toegerust, ware niet alleen ons geschut en munitie niet behouden gebleven (ja zelfs niets hebben wij achtergelaten), maar zouden wij waarschijnlijk ook niet behouden teruggekomen zijn.

Nog blijft mij hier overig te zeggen, dat de houwitsers goed teregt is gekomen, maar dat de kolonne, aan de gevolgen der vermoeijenissen, zwaar heeft geleden.

Van al de officieren der kolonne, was de kolonel ELOUT en ik, de eenige die niet ziek werden; vele werden het zeer ernstig, en de kapitein VAN DER PLAS bragt daaraan zijn leven ten offer.

Doesborgh,

den 25. November 1859.

J. C. BOELHOUWER,

1ste Luit. 1ste Afd. Inf.